

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАКОЛЮК ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.13(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Ю.О. Ваколюк

Науковий керівник –

Попелюшко Василь Олександрович

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Герасимчук Олег Павлович

кандидат юридичних наук, доцент

Острог - 2025

АНОТАЦІЯ

Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Національний університет «Острозька академія», Острог, 2025.

Дисертація присвячена дослідженню процедури відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України через розкриття сутності, теоретичних та практичних аспектів цієї процедури.

У першому розділі дисертації здійснено загальнотеоретичну характеристику процедури відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України.

З'ясовано, що окремі аспекти проблематики відкриття матеріалів іншій стороні досліджувалися і досліджуються теоретиками та практиками у сфері кримінального процесу. Не залишилися поза увагою дослідників і питання, пов'язані із проблематикою відкриття матеріалів іншій стороні, зокрема, питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, надання доступу до матеріалів, переважно досудового розслідування тощо. Проте дисертаційних робіт, присвячених комплексному дослідженню виключно проблематики відкриття матеріалів за Кримінальним процесуальним кодексом України (далі за текстом - КПК України) досі написано не було, тому ця дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням процедури відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному процесі України.

Досліджено передумови впровадження у 2012 році процедури взаємного відкриття матеріалів у кримінальному процесі. Крім того, звернуто увагу на подібні за змістом процедури надання доступу до матеріалів при завершенні досудового розслідування, передбачені у кримінальному процесуальному законодавстві Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччина, Франції, Японії, Республіки Польща.

За результатами аналізу понять «відкриття матеріалів», «ознайомлення з матеріалами» та «доступ до матеріалів» (а також похідних від них понять), констатовано, що і на законодавчому рівні, і в практиці реалізації кримінальних процесуальних норм ці поняття часто безпідставно ототожнюються, подекуди має місце непослідовність у визначенні співвідношення цих понять. Сформульовано авторське визначення поняття «відкриття матеріалів» як передбаченої ст. 290, ч. 5 ст. 301, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 479¹, ст. 483¹¹ КПК України процедури (сукупності процесуальних дій, рішень), завдяки якій визначені КПК України суб'єкти кримінального провадження отримують копії матеріалів або доступ до тих документів, інших предметів матеріального світу, які доводять обставини об'єкта пізнання у кримінальному провадженні з наданням цим суб'єктам можливості ознайомитись, а також, за винятками, передбаченими КПК України, – зробити виписки, скопіювати чи відобразити іншим шляхом інформацію, яка міститься в таких матеріалах.

З'ясовано значення відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному процесі України. Констатовано, що ця процедура є формою реалізації конвенційних, конституційних та кримінальних процесуальних засад.

Крім того, визначено юридичні та фактичні підстави й умови відкриття матеріалів різними учасниками провадження на етапі завершення досудового розслідування. На основі дослідження підстав та умов відкриття матеріалів запропоновано доповнити ч. 7 та ч. 8 ст. 290 КПК України обов'язком приватних осіб, зазначених у цих частинах, повідомляти, після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку ст. 290 КПК України сторонами, про наявність у них зібраних матеріалів, які вони бажають використати в суді як докази та надавати доступ стороні обвинувачення та стороні захисту до таких матеріалів.

У другому розділі проаналізовано процесуальну діяльність учасників кримінального провадження при відкритті матеріалів під час завершення досудового розслідування в кримінальному процесі України.

Звернуто увагу на недосконалість юридичної техніки, яка призводить до порушення прав потерпілої особи, у зв'язку з відсутністю у ч. 7 ст. 290 КПК України

вказівки на відкриття матеріалів представнику та законному представнику потерпілого.

Встановлено, що наслідки невідкриття матеріалів залежать і від виду таких матеріалів, і від суб'єктів, які мали б їх відкрити. Визначено, що, відкриваючи матеріали досудового розслідування, обов'язково потрібно відкривати письмові матеріали, які є самостійними доказами у розумінні, найперше, ст. 84 КПК України. До об'єктів матеріального світу (наприклад, речових доказів) потрібно надати доступ, але їх невідкриття, у разі неактивної поведінки сторони захисту, не призводить до недопустимості доказів, як і невідкриття об'єктів експертного дослідження та документів, які вказують на прийняття процесуальних рішень.

Аргументовано необхідність внесення змін до КПК України, які б передбачали застосування процедури, зазначеної у ч. 10 ст. 290 КПК України, під час вирішення питання надання доступу до відомостей, що були видалені згідно з ч. 5 ст. 290 КПК України.

Встановлено, що законодавче регулювання процедури відкриття матеріалів дізнання містить низку недоліків. Саме формулювання ч. 5 ст. 301 КПК України суперечить презумпції невинуватості. Відсутній обов'язок надавати копії матеріалів під час закінчення дізнання у разі скерування до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

З'ясовано, що статтею 290 КПК України не передбачено спеціальних норм щодо особливостей відкриття матеріалів вразливим категоріям учасників кримінального процесу, які через вік, особливості психологічного чи фізичного стану, не можуть ознайомитись з відкритими матеріалами, або ж у разі ознайомлення не зможуть використати отриману інформацію для захисту своїх прав та законних інтересів. Особам, які через вік, особливості психологічного чи фізичного стану, не можуть реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами під час відкриття матеріалів, доступ до матеріалів надається, залежно від їхнього процесуального статусу, з обов'язковим відкриттям матеріалів їхньому захиснику, представнику, законному представнику.

Проаналізовано ст. 483¹¹ КПК України, яка передбачає відкриття матеріалів представнику юридичної особи, та констатовано, що вона містить значну кількість недоліків, для усунення яких запропоновано викласти ст. 483¹¹ КПК України у новій редакції.

Також визначено специфіку відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту. З'ясовано, що залежно від наявності чи відсутності запиту прокурора відкриття матеріалів є обов'язком чи правом сторони захисту. Але навіть в тих випадках, коли це обов'язок сторони захисту, вона не зобов'язана відкривати всі матеріали, які може зібрати, а лише ті, що зазначені у ч. 6 ст. 290 КПК України, і які бажає використати як докази у суді. Законодавець не передбачив обов'язку сторони захисту надавати для ознайомлення специфічні докази, які можуть бути зібрані, за загальним правилом, тільки у провадженнях щодо кримінальних проступків. Запропоновано виправити цей недолік.

Встановлено, що не врегульованою на законодавчому рівні є процедура відкриття матеріалів одними суб'єктами сторони захисту іншим суб'єктам сторони захисту, щодо яких здійснюється провадження, їхнім захисникам, законним представникам – у випадку наявності декількох осіб, щодо яких здійснюється провадження, чиї інтереси у провадженні можуть не збігатися. У зв'язку з чим запропоновано відповідні зміни до КПК України.

Констатовано, що, зважаючи на окремі розбіжності у формулюванні ч. ч. 6, 7, 8, 9, 12 КПК України, помітною є відсутність чіткої позиції законодавця щодо відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, приватним особам, зазначеним у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, а також законному представнику та представнику потерпілого. У зв'язку з чим встановлено необхідність внесення змін до норм ст. 290 КПК України, які б передбачали відповідний обов'язок сторони захисту відкрити зібрані нею матеріали цим суб'єктам і уточнювали б особливості підтвердження факту надання їм доступу до таких матеріалів.

З'ясовано, що судовою практикою в цілому вирішено неврегульоване на законодавчому рівні питання надання у провадженнях щодо кримінальних проступків стороні обвинувачення матеріалів, зібраних стороною захисту. Проте для

пришвидщення ознайомлення з матеріалами сторони захисту в цих випадках запропоновано внести зміни до КПК України, прописавши обов'язок сторони захисту під час отримання копій матеріалів дізнання надавати копії зібраних нею матеріалів стороні обвинувачення.

Досліджено проблеми зловживання учасниками кримінального процесу своїми правами під час відкриття матеріалів. Встановлено, що на законодавчому рівні передбачити конкретний універсальний строк для ознайомлення з матеріалами чи визначити формулу, за допомогою якої можна було б вирахувати строк ознайомлення, неможливо.

Третій розділ дисертації присвячено особливостям відкриття матеріалів у кримінальному процесі України після закінчення досудового розслідування.

Встановлено, що відкриття матеріалів може відбуватися під час підготовчого провадження. При цьому відкриття матеріалів під час підготовчого провадження не варто ототожнювати з правом на ознайомлення з матеріалами відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України. Відкривати можна лише додаткові матеріали (в розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України) або ж матеріали дізнання (відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України), тоді як право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України мають учасники судового провадження, зокрема і ті, які набули відповідного статусу після закінчення досудового розслідування.

Вивчено специфіку відкриття матеріалів під час розгляду кримінального провадження по суті судом першої інстанції, яка, в переважній більшості, сформована судовою практикою. Звернуто увагу на можливості на цій стадії відкрити матеріали, які були отримані під час досудового розслідування, але в розумінні, наприклад, ст. 84 КПК України не є самостійними доказами, та на можливості відкриття матеріалів, у зв'язку з пасивною позицією сторони захисту під час відкриття матеріалів на етапі завершення досудового розслідування. Зауважено на проблемах, які виникають під час письмового підтвердження факту надання доступу до додаткових матеріалів. Запропоновано внесення змін до ч. 11 ст. 290 КПК України із врахуванням

сформованої практики відкриття матеріалів під час розгляду кримінального провадження судом.

Акцентовано увагу на можливості відкриття матеріалів, отриманих під час здійснення тимчасового доступу до речей та документів, проведеного за ухвалою суду (ч. 2 ст. 333 КПК України), а також під час проведення слідчих (розшукових) дій у порядку ч.ч. 3-5 ст. 333 КПК України (ч. 6 ст. 333 КПК України) і у разі висунення додаткового обвинувачення чи початку провадження щодо юридичної особи відповідно до ч. 2 ст. 339 КПК України.

При цьому обґрунтовано необхідність зміни процедури відкриття матеріалів, отриманих за ухвалою (дорученням) суду відповідно до частин 3-6 ст. 333 КПК України, зобов'язавши прокурора надавати суду матеріали, отримані за ухвалою (дорученням) суду для того, щоб суд міг забезпечити ознайомлення з такими матеріалами тих учасників кримінального провадження, чийх інтересів вони стосуються.

Підкреслено, що відкриття матеріалів під час перегляду судового рішення судом апеляційної інстанції (у разі їх невідкриття під час досудового розслідування або провадження в суді першої інстанції) нерозривно пов'язане із питанням про можливість у виняткових випадках первинного чи повторного дослідження доказів на цій стадії.

Ключові слова: відкриття матеріалів, доступ до матеріалів, завершення досудового розслідування, змагальність, кримінальне провадження, матеріали, ознайомлення з матеріалами, сторона захисту, сторона обвинувачення, судове провадження.

ABSTRACT

Vakoliuk Y. O. Disclosure of materials to the other party in criminal proceedings in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 Law. – National University of Ostroh Academy, Ostroh, 2025

The dissertation is devoted to the study of the procedure for disclosing materials to the other party in criminal proceedings in Ukraine through the elucidation of the essence, theoretical and practical aspects of this procedure.

The first chapter of the dissertation provides a general theoretical description of the procedure for disclosure of materials to the other party in criminal proceedings in Ukraine.

It has been established that certain aspects of the issue of disclosure of materials to the other party have been and are being studied by theorists and practitioners in the field of criminal procedure. Researchers have also paid attention to related issues connected with the disclosure of materials to the other party, in particular, the issue of familiarisation with the materials of the pre-trial investigation before its completion, providing access to materials, mainly of the pre-trial investigation, etc. However, no dissertations devoted to a comprehensive study of the issue of disclosure of materials under The Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine) have been written to date, so this dissertation is the first comprehensive study in Ukraine of the procedure for disclosure of materials to the other party in criminal proceedings in Ukraine.

The prerequisites for the implementation of the mutual disclosure of materials procedure in 2012 by CPC of Ukraine were studied. In addition, attention is drawn to similar procedures for granting access to materials upon completion of pre-trial investigations, as provided for in the criminal procedural legislation of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Federal Republic of Germany, France, Japan, and the Republic of Poland.

Based on the analysis of the concepts of “disclosure of materials”, “familiarisation with materials” and “access to materials” (as well as concepts derived from them), it was found

that both at the legislative level and in the practice of implementing criminal procedural norms these concepts are often unjustifiably equated, and there is sometimes inconsistency in defining the relationship between these concepts. The author's definition of the concept of 'disclosure of materials' as provided for in article 290, part 5 of article 301, paragraph 2 of part 2 of article 314, parts 2 and 6 of article 333, part 2 of article 339, part 1 of article 479-1, and article 483-11 of the CPC of Ukraine is a procedure (a set of procedural actions and decisions) whereby the subjects of criminal proceedings specified in the CPC of Ukraine receive copies of materials or access to documents and other material objects that prove the circumstances of the subject of cognition in criminal proceedings, with these subjects being given the opportunity to familiarise themselves with them and, with the exceptions provided for by the CPC of Ukraine, to make extracts, copy or otherwise reflect the information contained in such materials.

The significance of disclosing materials to the other party in criminal proceedings in Ukraine has been clarified. It has been established that this procedure is a form of implementation of conventional, constitutional and criminal procedural principles.

In addition, the legal and factual grounds and conditions for the disclosure of materials by various participants in the proceedings at the stage of completion of the pre-trial investigation have been determined. Based on the study of the grounds and conditions for the disclosure of materials, it is proposed to supplement part 7 and part 8 of article 290 of the CPC of Ukraine with the obligation of private persons specified in these parts to notify, after familiarisation with the materials disclosed in accordance with article 290 of the CPC of Ukraine by the parties, of the availability of materials collected by them that they wish to use in court as evidence and to provide access to such materials to the prosecution and the defence.

The procedural activities of participants in criminal proceedings when opening materials during the completion of pre-trial investigations in criminal proceedings in Ukraine are analysed in the second chapter.

Attention is drawn to the imperfection of legal technique, which leads to the violation of the rights of the victim, due to the absence in part 7 of article 290 of the CPC of Ukraine

of an indication on the disclosure of materials to the representative and legal representative of the victim.

It has been established that the consequences of non-disclosure of materials depend both on the type of such materials and on the entities that should disclose them. It has been determined that when disclosing pre-trial investigation materials, it is mandatory to disclose written materials that constitute independent evidence within the meaning of, first and foremost, article 84 of the CPC of Ukraine. Access must be provided to objects of the material world (e.g., material evidence), but failure to disclose them, in the event of inactive behaviour on the part of the defence, does not lead to the inadmissibility of evidence, as does failure to disclose objects of expert examination and documents indicating the adoption of procedural decisions.

The need to amend the CPC of Ukraine to provide for the application of the procedure specified in part 10 of article 290 of the CPC of Ukraine when deciding on the issue of providing access to information that has been deleted in accordance with part 5 of article 290 of the CPC of Ukraine has been substantiated.

It has been determined that the legislative regulation of the procedure for disclosing investigation materials contains a number of deficiencies. The very wording of part 5 of article 301 of the CPC of Ukraine contradicts the presumption of innocence. There is no obligation to provide copies of materials at the end of the investigation in the event of a motion to the court for exemption from criminal liability.

It has been established that article 290 of the CPC of Ukraine does not contain special rules regarding the disclosure of materials to vulnerable categories of participants in criminal proceedings who, due to their age, peculiarities of their psychological or physical condition, are unable to familiarise themselves with the disclosed materials, or who, if they do familiarise themselves with the materials, will be unable to use the information obtained to protect their rights and legitimate interests. Persons who, due to their age, psychological or physical condition, are unable to exercise their right to familiarise themselves with the materials during the disclosure of materials, are granted access to the materials, depending on their procedural status, with the mandatory disclosure of the materials to their defence counsel, representative or legal representative.

Article 483-11 of the CPC of Ukraine, which provides for the disclosure of materials to a representative of a legal entity, has been analysed and found to contain a significant number of shortcomings. To correct these shortcomings, it was proposed that article 483-11 of the CPC of Ukraine be revised.

The specifics of disclosing of the materials collected by the defence have also been determined. It has been established that, depending on whether or not there is a request from the prosecutor, the disclosure of materials is either an obligation or a right of the defence. However, even in cases where it is the duty of the defence, it is not obliged to disclose all the materials it can collect, but only those specified in part 6 of article 290 of the CPC of Ukraine and which it wishes to use as evidence in court. The legislator did not provide for the obligation of the defence to provide specific evidence for familiarisation, which, as a general rule, can only be collected in proceedings concerning criminal offences. It is proposed to correct this shortcoming.

It has been established that the procedure for disclosing materials by some members of the defence team to other members of the defence team involved in the proceedings, their defence counsel, and legal representatives – in cases where there are several persons involved in the proceedings whose interests in the proceedings may not coincide – is not regulated at the legislative level. In this regard, appropriate amendments to the CPC of Ukraine have been proposed.

It has been noted that, given certain discrepancies in the wording of parts 6, 7, 8, 9, and 12 of the CPC of Ukraine, there is a lack of a clear position on the part of the legislator regarding the disclosure of materials collected by the defence to private individuals specified in parts 7 and 8 of article 290 of the CPC of Ukraine, as well as to the legal representative and representative of the victim. In this context, it has been determined that the provisions of article 290 of the CPC of Ukraine need to be revised to include a corresponding obligation for the defence to disclose the materials it has collected to these entities and to clarify the specifics of confirming that they have been granted access to such materials.

It has been established that judicial practice has generally resolved the issue of providing the prosecution with materials collected by the defence in proceedings concerning criminal offences, which is not regulated at the legislative level. However, in order to speed

up familiarisation with the defence materials in such cases, it is proposed to amend the CPC of Ukraine, stipulating the obligation of the defence to provide copies of the materials it has collected to the prosecution when receiving copies of the investigation materials.

The problems of abuse of rights by participants in criminal proceedings during the disclosure of materials were examined. It was established that it is impossible to provide for a specific universal period for familiarisation with the materials at the legislative level or to determine a formula by which the period of familiarisation could be calculated.

The third chapter of the dissertation is devoted to the peculiarities of disclosure of materials in criminal proceedings in Ukraine after the completion of pre-trial investigation.

It has been established that disclosure of materials may take place during preparatory proceedings. At the same time, disclosure of materials during preparatory proceedings should not be equated with the right to familiarisation with materials in accordance with part 2 of article 317 of the CPC of Ukraine. Only additional materials (within the meaning of part 11 of article 290 of the CPC of Ukraine) or materials of the inquiry (in accordance with paragraph 2 of part 2 of article 314 of the CPC of Ukraine) may be disclosed, while the right to familiarisation with the materials of criminal proceedings (criminal case) in accordance with part 2 of article 317 of the CPC of Ukraine is held by participants in court proceedings, including those who acquired the relevant status after the end of the pre-trial investigation.

The specifics of disclosing materials during the consideration of criminal proceedings on the merits by the court of first instance, which, in the vast majority of cases, are formed by judicial practice, have been studied. Attention is drawn to the possibility at this stage of disclosing materials that were obtained during the pre-trial investigation but which, within the meaning of, for example, article 84 of the CPC of Ukraine, are not independent evidence, and to the possibility of disclosing materials in connection with the passive position of the defence during the disclosure of materials at the stage of completion of the pre-trial investigation. Attention is drawn to the problems that arise during the written confirmation of the fact of providing access to additional materials. It is proposed to amend part 11 of article 290 of the CPC of Ukraine, taking into account the established practice of opening materials during the consideration of criminal proceedings by the court.

Attention was drawn to the possibility of disclosing materials obtained during temporary access to items and documents carried out by court order (part 2 of article 333 of the CPC of Ukraine), as well as during investigative (search) actions in accordance with parts 3-5 of article 333 of the CPC of Ukraine (part 6 of article 333 of the CPC of Ukraine) and in the case of additional charges being brought or proceedings being initiated against a legal entity in accordance with part 2 of article 339 of the CPC of Ukraine.

The need to change the procedure for opening materials obtained by court order (instruction) in accordance with parts 3-6 of article 333 of the CPC of Ukraine, obliging the prosecutor to provide the court with materials obtained by court order (instruction) so that the court can ensure familiarisation with such materials by those participants in criminal proceedings whose interests they concern.

It is emphasised that the disclosure of materials during the review of a court decision by a court of appeal (if they were not disclosed during the pre-trial investigation or proceedings in the court of first instance) is inextricably linked to the question of the possibility, in exceptional cases, of a primary or repeated examination of evidence at this stage, in particular if the parties have filed a motion for their examination or if they have been obtained after the contested court decision has been rendered at this stage.

Key words: disclosure of materials; access to materials; completion of pre-trial investigation; adversarial proceedings; criminal proceedings; materials; familiarisation with materials; defence party; prosecution party; court proceedings.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

*Наукові праці, в яких опубліковані основні
наукові результати дисертації:*

1. Yuliia Vakoliuk, Vasyl Popeliushko, Serhii Gongalo, Mariia Matviichuk. Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023, April-June. Vol. 15, № 02. P. 181-196. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/disclosure-of-materials-to-the-other-party-in-the-criminal-process-of-ukraine-theoretical-and-practical-aspects/>
2. Ваколюк Ю. О. Особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження за кримінальним процесуальним законодавством України та в практиці його реалізації. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. №4 (30). С. 10-15. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/326153
3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів стороною захисту під час завершення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Наукові перспективи*. 2025. №1 (55). С. 1161-1174. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19439>
4. Ваколюк Ю. О. Поняття «відкриття матеріалів» у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2025. №02. С. 960-966. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/145.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ваколюк Ю. О. Достатність системи доказів, як умова відкриття матеріалів іншій стороні при завершенні досудового розслідування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 30 листопада 2022 року). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 160-164.
2. Ваколюк Ю. О. Порухення обчислення строків під час виконання ст. 290 КПК України, як підстава закриття кримінального провадження судом. *Проблеми*

реформування кримінальної юстиції України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року). Чернівці : Технодрук, 2023. С. 28-33.

3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів досудового розслідування, як форма реалізації конвенційних та конституційних засад. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 42-45.

4. Ваколюк Ю. О. Матеріали, які має відкрити сторона обвинувачення при виконанні процедури, передбаченої ст. 290 КПК України. *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 31 травня 2023 року). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 53-57.

5. Ваколюк Ю. О. Порядок обрахунку строків при відкритті матеріалів за ст. 290 КПК України. *Малиновські читання* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 24 листопада 2023 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 52-53.

6. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів сторонами під час перегляду в суді апеляційної інстанції. *Малиновські читання* : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 15-16 листопада 2024 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 46-48.

7. Ваколюк Ю. О. Обмеження прав на ознайомлення під час відкриття матеріалів іншій стороні (ч. ч. 5, 10 ст. 290 КПК України). *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу (м. Острог, 29-30 березня 2024 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 115-119.

8. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів при висуненні додаткового обвинувачення (відповідно до ч. 2 ст. 339 КПК України). *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу (м. Острог, 31 березня 2025

року). Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 91-95.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕДУРИ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	31
1.1. Стан розробки проблематики відкриття матеріалів іншій стороні в українській кримінальній процесуальній науці.....	31
1.2. Поняття та значення відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України	41
1.3. Підстави та умови відкриття матеріалів на етапі завершення досудового розслідування.....	58
Висновки до 1 розділу.....	72
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ ВІДКРИТТІ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	75
2.1. Порядок, строки, суб'єкти та результат відкриття матеріалів іншій стороні (ч. ч. 1-5, 7-10, 12, 13 ст. 290, ч. 5 ст. 301, ст. ст. 479 ¹ , 483 ¹¹ КПК України).....	75
2.2. Відкриття матеріалів стороною захисту.....	117
2.3. Зловживання процесуальними правами учасниками процесу під час відкриття матеріалів.....	132
Висновки до 2 розділу.....	148
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	151

3.1. Відкриття матеріалів під час підготовчого провадження та його співвідношення із ознайомленням з матеріалами відповідно до ст. 317 КПК України.....	151
3.2. Відкриття матеріалів під час судового розгляду у суді першої інстанції....	163
3.3. Особливості відкриття матеріалів під час перегляду судових рішень судом апеляційної інстанції.....	178
Висновки до 3 розділу.....	189
ВИСНОВКИ.....	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	202
ДОДАТКИ.....	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВСУ – Верховний Суд України

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄСПЛ, Суд – Європейський суд з прав людини

ЗУ – Закон України

ІКСДР – інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012

КСУ – Конституційний Суд України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НСРД – негласна слідча (розшукова) дія

ОП ККС ВС – Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного кримінального суду

П. – пункт

ПАТ – Публічне акціонерне товариство

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

Ст. – стаття

Ч. – частина

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ухвалення судом законного процесуального рішення за результатами розгляду кримінального провадження неможливе без дотримання передбаченої законом процедури, під час якої будуть охоронятися права та законні інтереси кожного учасника кримінального процесу. Закріплена законодавцем у чинному КПК України процедура відкриття матеріалів іншій стороні покликана забезпечити реалізацію цілого ряду засад кримінального провадження (перш за все, змагальності, забезпечення права на захист, доступу до правосуддя, верховенства права та інших), конституційних засад судочинства, конвенційних прав особи. КПК України орієнтований на змагальний кримінальний процес і реалізація процедури відкриття матеріалів, якими учасники кримінального провадження доводитимуть певні факти, обставини в суді, відіграє суттєве значення в забезпеченні змагальності.

У кримінальному процесуальному законодавстві визначено процесуальний порядок відкриття матеріалів під час завершення досудового розслідування та можливості такого відкриття в окремих випадках під час судового розгляду, а сформовані судовою практикою висновки лише частково вирішують проблеми, які виникають під час реалізації норм кримінального процесуального права стосовно відкриття матеріалів, зокрема щодо того, які саме матеріали мають відкривати сторони, особливості обрахунку строків при відкритті матеріалів, підтвердження факту надання доступу до матеріалів іншій стороні, особливості застосування спеціальних та загальних норм при наданні копій матеріалів дізнання, а також особливості відкриття матеріалів стороною захисту. Разом з тим, з практичної точки зору, часто матеріали відкривають потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їхні представники, а щодо деяких із названих тут учасників – законні представники, з метою уникнення наслідків невідкриття, передбачених ч. 12 ст. 290 КПК України. Варто зазначити, що дискусійними є, наприклад, питання можливості проведення слідчих (розшукових) дій під час виконання вимог ст. 290 КПК України,

а також процедура відкриття матеріалів під час судового розгляду. Недосконалою є законодавча техніка приписів щодо надання копій матеріалів дізнання.

Аналіз значної кількості судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі за текстом – ЄДРСР) дає підстави констатувати наявність непоодиноких випадків зловживання правами учасниками кримінального процесу у ході виконання ст. 290 КПК України, реабілітуючих рішень у зв’язку з невідкриттям стороною обвинувачення матеріалів, які могли бути підставами для отримання самостійних доказів у розумінні, передусім, ст. 84 КПК України, рішень, прийнятих поза межами строку досудового розслідування через наявність законодавчих прогалин. Все це, а також динамічна зміна деяких правових висновків Верховного Суду (далі за текстом – ВС), які не вирішували системних проблем, пов’язаних з відкриттям матеріалів, підтверджує необхідність удосконалення законодавчого регулювання процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України.

Проте таке удосконалення можливе лише за умови попереднього ґрунтовного дослідження цих актуальних питань, вирішення яких має не лише істотне теоретичне значення для кримінального процесу, але й важливе практичне значення для кожного суб’єкта кримінального провадження.

Від моменту початку реалізації в кримінальному процесі України процедури відкриття матеріалів іншій стороні, передбаченої насамперед у ст. 290 КПК України, представниками наукової спільноти та іншими спеціалістами правничої професії досліджувалися окремі проблеми, пов’язані з процедурою відкриття матеріалів іншій стороні. Науковцями, які досліджували або досліджують процедуру відкриття матеріалів у кримінальному процесі України, а також суміжні, пов’язані з нею питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, надання доступу до матеріалів, переважно досудового розслідування, зокрема, є Аленін Ю. П., Антонюк А. Б., Басиста І. В., Борецько Г. Д., Боржецька Н. Л., Гловюк І. В., Гура О. П., Дроздов О. М., Дроздова О. В., Жовтан Ю. В., Зейкан Я. П., Іванець А. Ю., Карпов Н. С., Ковальчук С. О., Крушинський С. А., Крицька І. О., Кузіна І. В., Лисенкова К. Є., Лісніченко Д. В., Марченко Т. Ю., Михайленко В. В.,

Никифоров Д.О., Попелюшко В. О., Стоянов М. М., Тананакін О. В., Торбас О. О., Фомін С. Б., Ханін С. Г., Хрущ О. В., Шульгін С. О., Яворський Б. І. та ін.

Доступ до матеріалів досудового розслідування, зокрема і в межах процедури відкриття матеріалів іншій стороні за ст. 290 КПК України, досліджував у своїй дисертації «Доступ до матеріалів досудового розслідування: теорія і практика» Жовтан Ю. В. Питання доступу до матеріалів кримінального провадження у контексті ефективного захисту аналізувалося у дисертації Марченко Т. Ю. «Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України». Процедурі відкриття матеріалів під час завершення досудового розслідування приділили увагу у дисертаціях, які стосувались форм закінчення досудового розслідування, Боржецька Н. Л. та Торбас О. О. Актуальні проблеми відкриття матеріалів та ознайомлення з матеріалами до завершення досудового розслідування досліджуються Гловюк І. В. Наслідки невідкриття матеріалів та порушення процедури відкриття досліджує Басиста І. В.

Роль прокурора у кримінальному процесі, зокрема як суб'єкта, від рішення якого залежить відкриття матеріалів у кримінальному процесі, досліджують, зокрема, Колос М. І. та Стрельбіцька Л.Я.

Міжнародний, закордонний досвід процедур, які за значенням подібні до української процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі, аналізували Антонюк А. Б. та Хрущ О. В. В одній із наукових праць Циганюк Ю. В. розкрила англо-американську систему кримінального процесу, що сприяло дослідженню подібних та відмінних рис процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України з відкриттям сторонами доказів у кримінальному процесі держав такої системи.

Проте єдиного комплексного дослідження, присвяченого спеціалізовано інституту відкриття матеріалів у кримінальному процесі України, до цього часу проведено не було. Вищезазначеним і обґрунтовується вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи затверджена рішенням Вченої ради Національного

університету «Острозька академія» від 25.11.2021, протокол № 4, уточнена – рішенням Вченої ради Національного університету «Острозька академія» від 24.11.2022, протокол № 5. Тема дисертаційної роботи у формулюванні «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України» розглянута та схвалена координаційним бюро відділення Національної академії правових наук України.

Дисертація виконана в межах теми наукового дослідження кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія» «Забезпечення справедливого правосуддя, захисту прав та законних інтересів особи в судочинстві; зарубіжний досвід» (реєстраційний номер: 0123U103598).

Мета і завдання дослідження. *Метою* наукової роботи є розкриття сутності, теоретичних та практичних аспектів процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України.

Для досягнення мети сформовано такі *завдання*:

1. з'ясувати стан розробки проблематики відкриття матеріалів іншій стороні в українській кримінальній процесуальній науці;
2. визначити поняття і охарактеризувати значення відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України;
3. окреслити підстави та умови відкриття матеріалів учасниками кримінального процесу на етапі завершення досудового розслідування;
4. охарактеризувати порядок, строки, суб'єктів та результат відкриття матеріалів іншій стороні відповідно до ч. ч. 1-5, 7-10, 12, 13 ст. 290, ч. 5 ст. 301, ст. ст. 479¹, 483¹¹ КПК України;
5. розкрити специфіку відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту;
6. окреслити найбільш типові випадки зловживань процесуальними правами учасниками кримінального процесу при відкритті матеріалів;
7. визначити особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження та з'ясувати співвідношення відкриття матеріалів під час підготовчого провадження із ознайомленням з матеріалами відповідно до ст. 317 КПК України;

8. розкрити специфіку відкриття матеріалів у кримінальному процесі України під час судового розгляду у суді першої інстанції;

9. з'ясувати особливості відкриття матеріалів при перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції в кримінальному процесі України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, врегульовані кримінальним процесуальним законодавством та судовою практикою, які пов'язані із забезпеченням можливості учасникам кримінального провадження підготуватись до їхньої участі у процесі.

Предметом дослідження є відкриття матеріалів іншої сторони в кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Під час написання дисертації були використані як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи. За допомогою *діалектичного методу* було з'ясовано взаємозв'язок відкриття матеріалів, ознайомлення з матеріалами та надання доступу до матеріалів, які досить часто невиправдано ототожнюються (підрозділ 1.2). За допомогою *логіко-семантичного методу* було визначено сутність «підстав» та «умов» відкриття матеріалів у кримінальному процесі України (підрозділ 1.3). За допомогою *методу аналізу* процедуру відкриття матеріалів розкрито через характеристику її особливостей на різних етапах та стадіях кримінального процесу (на яких передбачається її реалізація), а також залежно від суб'єктів її реалізації (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2 і 3), а за допомогою *синтезу* ця специфіка об'єднувалась в єдину і нерозривну процедуру, що має суттєве значення в кримінальному процесі (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2 і 3). За допомогою *формально-юридичного методу* проаналізовано норми права, що визначають процедуру відкриття матеріалів іншої сторони з метою виявлення недоліків її законодавчої регламентації, сформульовано авторське визначення поняття «відкриття матеріалів» (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2 і 3). *Системно-структурний метод* допоміг розглянути відкриття матеріалів як сукупність певних процесуальних дій і рішень, що упорядкована нормами кримінального процесуального закону (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2, 3). *Метод соціологічного дослідження* був використаний для проведення

анкетування фахівців у сфері кримінального процесу щодо проблемних аспектів відкриття матеріалів у кримінальному процесі України (розділи 2, 3).

Нормативною базою дослідження є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі за текстом – Конвенція), Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадські і політичні права, Конституція України, КПК України, інші закони, кримінальні процесуальні кодекси деяких зарубіжних держав.

Теоретичну базу дослідження становлять наукові джерела, а саме монографії та дисертації, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій представників наукової спільноти, які досліджували проблематику відкриття матеріалів у кримінальному процесі України.

Емпіричну базу дослідження складають рішення Європейського суду з прав людини (далі за текстом – ЄСПЛ), рішення Конституційного Суду України (далі за текстом – КСУ), судова практика Верховного Суду України (далі за текстом – ВСУ) та ВС, рішення судів першої та апеляційної інстанцій, розміщені в ЄДРСР, а також особистий досвід дисертанта, отриманий за понад 9 років роботи в органах прокуратури, результати анкетування фахівців у сфері права, серед яких є судді, прокурори, слідчі (детективи), дізнавачі та адвокати.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням процедури відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України.

У дисертації обґрунтовується ряд важливих для теорії та практики кримінального процесу положень і висновків, одержаних автором особисто, найважливішими з яких є наступні:

вперше:

– запропоновано визначення поняття «відкриття матеріалів» як передбаченої ст. 290, ч. 5 ст. 301, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 479¹, ст. 483¹¹ КПК України процедури (сукупності процесуальних дій, рішень), завдяки якій визначені КПК України суб'єкти кримінального провадження отримують копії матеріалів або доступ до тих документів, інших предметів матеріального світу, які

доводять обставини об'єкта пізнання у кримінальному провадженні з наданням цим суб'єктам можливості ознайомитись, а також, за винятками, передбаченими КПК України, – зробити виписки, скопіювати чи відобразити іншим шляхом інформацію, яка міститься в таких матеріалах;

- обґрунтовано необхідність внесення змін до КПК України, відповідно до яких передбачалося б відкриття одними учасниками кримінального провадження зі сторони захисту матеріалів, котрі ці учасники бажають використати як докази у суді, іншим суб'єктам сторони захисту, щодо яких здійснюється провадження, їхнім захисникам, законним представникам – у випадку наявності в цьому провадженні декількох осіб, щодо яких воно здійснюється, чий інтереси у провадженні можуть не збігатися;

- обґрунтовано необхідність зміни процедури відкриття матеріалів, отриманих за ухвалою (дорученням) суду відповідно до частин 3-6 ст. 333 КПК України, зобов'язавши прокурора надавати суду матеріали, отримані за ухвалою (дорученням) суду для того, щоб суд міг забезпечити ознайомлення з такими матеріалами тих учасників кримінального провадження, чий інтересів вони стосуються;

- аргументовано доцільність зміни законодавчого регулювання процедури відкриття матеріалів у кримінальному провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку;

удосконалено:

- положення про матеріали, наявні в учасників кримінального провадження зі сторони захисту, які вони мають право / обов'язок відкрити, шляхом обґрунтування пропозицій про внесення відповідних змін до ч. 6 ст. 290 КПК України;

- твердження стосовно відкриття матеріалів, наявних у потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника шляхом обґрунтування необхідності внесення змін до КПК України, які б передбачали обов'язок цих учасників повідомляти сторону захисту та сторону обвинувачення, під час ознайомлення з відкритими цими сторонами матеріалами, про наявність зібраних

матеріалів, які вони бажають використати в суді та надавати доступ до таких матеріалів;

- твердження про можливі випадки зловживання сторонами під час відкриття матеріалів, обґрунтувавши недоцільність визначення наперед конкретного строку ознайомлення з матеріалами під час відкриття таких матеріалів;

- твердження про випадки відкриття під час підготовчого провадження матеріалів, які були відомі на момент закінчення досудового розслідування, відкриття додаткових матеріалів відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України та ознайомленням з матеріалами згідно з ч. 2 ст. 317 КПК України шляхом визначення співвідношення між такими ситуаціями;

набули подальшого розвитку:

- тези щодо підстав та умов прийняття процесуальних рішень, вчинення процесуальних дій у кримінальному процесі України визначенням підстав та умов саме відкриття матеріалів на етапі завершення досудового розслідування залежно від учасників кримінального провадження, які здійснюють таке відкриття;

- твердження стосовно порядку надання доступу до відомостей, що були видалені згідно з ч. 5 ст. 290 КПК України, вказівкою на доречність внесення змін до КПК України, які б передбачали застосування до цих випадків процедури, зазначеної у ч. 10 ст. 290 КПК України;

- твердження про існуючі недоліки законодавчого регулювання відкриття матеріалів вразливим категоріям учасників кримінального процесу, які через вік, особливості психологічного чи фізичного стану не можуть ознайомитись з відкритими матеріалами, або ж у разі ознайомлення не зможуть використати отриману інформацію для захисту своїх прав та законних інтересів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій сформульовані та обґрунтовані авторські положення, що стосуються проблематики процедури відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України, та пропозиції щодо удосконалення цієї процедури. У публікації, написаній у співавторстві з Попелюшком В. О., Гонгалом С. Й. та Матвійчук М. А. («Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical

and practical aspects»), внесок здобувачки складає 50%. У дисертації не використовувалися пропозиції, ідеї співавторів наукової публікації.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що отримані висновки, сформульовані положення та пропозиції вирішення проблем, які виникають при відкритті матеріалів у кримінальному процесі України, можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – для удосконалення законодавчого регулювання процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України (лист-відповідь Голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 10.06.2025 – Додаток Г);

- у практичній правозастосовчій сфері – для поширення основних положень щодо виявлених проблем при відкритті матеріалів та запропонованих практичних способів вирішення таких проблем у середовищі слідчих (детективів), дізнавачів, прокурорів, суддів та адвокатів. Результати дослідження впроваджені в практичну діяльність Корецького районного суду Рівненської області (довідка про впровадження від 30.04.2025 – Додаток Ж), Рівненської обласної прокуратури (довідка про результати впровадження від 27.03.2025 – Додаток Д) та Адвокатського об'єднання «Удовиченко та партнери» (акт впровадження від 09.06.2025 – Додаток К).

- у науковій діяльності – для подальших наукових досліджень, пов'язаних із проблематикою відкриття матеріалів іншій стороні;

- у навчальному процесі – для використання під час викладання курсів «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального процесу», «Кримінальне право і процес: методологія і практика» тощо здобувачами вищої освіти, підвищенні кваліфікації особами, які здійснюють процедуру відкриття матеріалів. Результати дисертаційного дослідження впроваджені в освітній та науковий процес Навчально-наукового інституту права імені І. Малиновського Національного університету «Острозька академія» (акт впровадження від 19.05.2025 – Додаток Е).

Апробація матеріалів дисертації. Положення та результати дослідження висвітлені у виступах на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях, а також під час роботи круглих столів, а саме: міжнародній науково-практичній конференції *«Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності»* (м. Одеса, 30 листопада 2022 року); всеукраїнській науково-практичній конференції *«Проблеми реформування кримінальної юстиції України»* (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року); міжнародній науково-практичній конференції *«Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції»* (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року); міжнародній науково-практичній конференції *«Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах»* (м. Одеса, 31 травня 2023 року); X-й міжнародній науково-практичній конференції *«Малиновські читання»* (м. Острог, 24 листопада 2023 року); XI-й міжнародній науково-практичній конференції *«Малиновські читання»* (м. Острог, 15-16 листопада 2024 року), круглого столу *«Актуальні проблеми кримінального права та процесу»* (м. Острог, 16 травня 2022 року), круглого столу *«Актуальні проблеми кримінального права та процесу»* (м. Острог, 18 травня 2023 року), круглого столу *«Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка»* (м. Острог, 29-30 березня 2024 року), круглого столу *«Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка»* (м. Острог, 31 березня 2025 року).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 12 наукових праць, серед яких – 4 наукові статті, три з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України та одна – у закордонному науковому виданні, індексованому в наукометричній базі «Scopus», написана у співавторстві, 8 тез доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнській науково-практичних конференціях, а також під час роботи круглих столів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, кожен з яких має по 3 підрозділи, висновків, списку використаних джерел

(336 позицій на 39 сторінках) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 270 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 182 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕДУРИ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

1.1. Стан розробки проблематики відкриття матеріалів іншій стороні в українській кримінальній процесуальній науці

Як стверджують Маляренко В. Т. та Шаповалова О. А., прийняття Україною Закону «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» [246] зумовило необхідність привести національне законодавство до норм міжнародного права, зокрема і тих, які задекларовані Конвенцією [113, с. 10].

Дещо інквізиційний Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (далі за текстом – КПК України 1960 року) [100] навіть з численними змінами та доповненнями, не міг забезпечити здійснення кримінальної процесуальної діяльності при реальній змагальності сторін кримінального провадження. Так, КПК України мав на меті забезпечити та посилити реалізацію передбачених у Конституції України рівності прав, свобод перед законом (ст. 24), презумпцію невинуватості (ст. 62), рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом (п. 2 ч. 1 ст. 129 Конституції України у редакції від 28.06.1996 [97], п. 1 ч. 1 цієї ж статті у чинній редакції), змагальності сторін та свободу у поданні ними доказів та у доведеності їх переконливості перед судом (п. 3 ч. 1 ст. 129 у чинній редакції та п. 4 ч. 1 ст. 129 у редакції на момент прийняття Конституції України) [98; 113, с. 11-12].

Проблеми, які виникали під час здійснення кримінального провадження відповідно до положень КПК України 1960 року, його обвинувальна спрямованість, порушення прав сторони захисту щодо збору та подання доказів зумовили прийняття у 2012 році чинного КПК України, покликаним якого було «удосконалити правове регулювання у сфері кримінального судочинства, привнести у нього європейські цінності та принципи, перетворити неухильне дотримання прав людини у ключову ідею всього кримінального процесу, а також забезпечити реальну, а не задекларовану

рівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження та утвердити змагальність процесу» [256], про що зазначено у пояснювальній записці до КПК України.

Крім того, необхідність прийняття нового кодифікованого кримінального процесуального закону було передбачено підп. V п. 11 Висновку №190 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи [30].

Процедура взаємного відкриття матеріалів іншій стороні вперше була запроваджена у КПК України, в ст. 290. Метою цього запровадження було надання можливості сторонам процесу знайомитись з наявними матеріалами, на що звернули увагу, зокрема, Фомін С. Б. [306, с. 21] та Лисенкова К. Є. [105, с. 156]. Так, Фомін С. Б. підкреслив, що при застосуванні ст. 218 КПК України 1960 року найбільше питань виникало з приводу часу ознайомлення з матеріалами та можливості обмеження такого часу [305, с. 21-22]. У ст. 218 КПК України 1960 року містилась норма про заборону обмеження обвинуваченого та його захисника в часі, необхідному для ознайомлення у розумні строки, конституційність якої була підтверджена у рішенні КСУ №1-рп/2012 від 18.01.2012 [263]. Разом з тим, норми ст. 218 КПК України 1960 року містили дещо схожу процедуру встановлення строків ознайомлення з матеріалами справи у разі зволікання з таким ознайомленням, до тієї, що передбачена ч. 10 ст. 290 КПК України.

Яворський Б. І., аналізуючи норми ст. 43 та ст. 263 КПК України 1960 року, наголошував, що, скориставшись своїм правом на ознайомлення з матеріалами, сторона захисту отримувала беззаперечну перевагу, адже, одержавши повну інформацію про обґрунтування позиції сторони обвинувачення, не надавала для ознайомлення зібрані нею матеріали [318, с. 4]. Автор зазначає, що у кримінальному процесі потрібно знайти «золоту середину», оскільки без ознайомлення з матеріалами кримінальної справи стороною захисту, остання не буде розуміти від чого захищатись у суді [318, с. 5].

Концепція важливості і можливості взаємного відкриття, яка була закладена 2012 року в процедуру відкриття матеріалів іншій стороні за КПК України, відрізняється від концепції КПК України 1960 року.

Сторона захисту, відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, належить до суб'єктів збирання доказів поряд зі стороною обвинувачення та потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а тому доцільно та логічно зобов'язати (принаймні, за певних умов) сторону захисту надавати зібрані нею матеріали для ознайомлення стороні обвинувачення, а також потерпілому, цивільному позивачу та їх представникам. Оскільки, зважаючи на вимоги ч. 12 ст. 290 КПК України, яка забороняє суду приймати як докази відомості у невідкритих матеріалах, можливість використання таких матеріалів відсутня, то законодавцем закріплено процедуру відкриття матеріалів обом сторонам та приватним особам, передбаченим ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України [101].

Зародження в КПК України процедури взаємного відкриття матеріалів не могло залишитись поза увагою теоретиків та практиків у сфері кримінального процесу. З моменту запровадження у кримінальному процесі України процедури відкриття матеріалів іншій стороні, дисертаційних робіт, присвячених комплексному дослідженню виключно проблематиці відкриття матеріалів, досі написано не було, проте окремі аспекти цієї проблематики перебували в полі уваги дослідників.

Перші дослідження відкриття матеріалів відповідно до чинного КПК України належать Фоміну С. Б. [305], який вивчав можливість вирішення статтею 290 КПК України проблем, що існували при ознайомленні з матеріалами відповідно до КПК України 1960 року, Ковальчуку С. О. [91], Карпову Н. С. [88], Аленіну Ю. П. [1] та Лисенковій К. Є. [105], які досліджували окремі аспекти процесуального порядку відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні, оскільки питання різниці між матеріалами досудового розслідування, матеріалами, зібраними стороною захисту, та додатковими матеріалами в розумінні ст. 290 КПК України спочатку не виникало, як і проблем з обчисленням строків при ознайомленні в порядку ст. 290 КПК України.

Дослідницею актуальної проблематики відкриття матеріалів, зокрема, практичних проблем реалізації цієї процедури, є Гловюк І. В. [39-45].

Басиста І. В. досліджує проблематику прийняття процесуального рішення про скерування обвинувального акту чи відповідного клопотання до суду поза межами строку досудового розслідування, зокрема, і через порушення обрахунку строків, допущені під час виконання вимог ч. 5 ст. 219, ст. 290 КПК України, що призводить до закриття кримінальних проваджень судом [8, с. 110, 111], наслідки невідкриття матеріалів досудового розслідування [9].

Проблеми відкриття матеріалів іншій стороні аналізувалися у контексті доступу до матеріалів досудового розслідування у дисертації та монографії Жовтана Ю. В. «Доступ до матеріалів досудового розслідування: теорія і практика», предметом дослідження якого була не безпосередньо процедура відкриття матеріалів, виконання котрої можливе на декількох стадіях кримінального процесу і невиконання якої має специфічні наслідки, а доступ до матеріалів власне досудового розслідування, що розглядався автором як право особи бути ознайомленою з такими матеріалами [72]. І хоча ці поняття (відкриття матеріалів і доступ до матеріалів) пов'язані між собою, але не є тотожними, про що буде детальніше зазначено в іншому підрозділі цієї роботи.

Крім того, надання доступу до матеріалів на завершальному етапі досудового розслідування в контексті забезпечення прав на захист та справедливий суд, з урахуванням практики ЄСПЛ, досліджувалось у дисертації Марченко Т. Ю. на здобуття ступеня доктора філософії на тему «Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України» [114]. Також питання відкриття матеріалів у контексті дослідження форм закінчення досудового розслідування аналізувалося у дисертації та монографії Торбаса О. О. («Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України») [275, с. 54, 98-110] та дисертації Боржецької Н. Л. («Форми закінчення досудового розслідування: правові, теоретичні та прикладні проблеми») [16, с. 75-94, 137-138, 156-157].

Питання надання доступу до матеріалів досудового розслідування та процедуру відкриття матеріалів як реалізацію сприяння захисту досліджували Яворський Б. І. [318] та Зейкан Я. П. [78; 79], зловживання правами при відкритті матеріалів на етапі завершення досудового розслідування – Борецько Г. Д. [15]. Роль прокурора під час відкриття матеріалів у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, було предметом дослідження Колоса М. І. та Стрельбіцької Л. Я. [95].

Міжнародний досвід відкриття матеріалів кримінального провадження досліджувала Антонюк А. Б. [3], а діяльність прокурора під час відкриття матеріалів кримінального провадження за законодавством України та зарубіжних країн вивчалось Хрущ О. В. [309].

Традиційно, право перебуває в динамічному русі: оскільки розвиваються відносини, очевидно, що мають розвиватись і норми, які регулюватимуть ці відносини. Для оптимізації системи законодавцю необхідно аналізувати як позитивний досвід зарубіжних країн, так і помилки, які виникали у таких державах під час правозастосування тих чи інших норм подібних інститутів. Не вдаючись до аналізу тонкощів правових систем, варто звернути увагу на те, що основною відмінністю між ними, є «змагальний (або обвинувачуючий) аспект англо-американського процесу та незмагальний (або інквізиційний) характер континентального способу провадження» [310, с. 328].

Для прикладу, у Сполучених Штатах Америки як яскравого представника, поряд з Великою Британією, англо-американського процесу, де панує правовий дуалізм, який складає федеральна правова система та система штатів (Іллінойс, Каліфорнія, Нью-Йорк мають власні кримінальні процесуальні кодекси) та неписане право, яке створюють федеральні суди [59, с. 241], розкриття матеріалів здійснюється в суді [318, с. 5]. Зокрема, у кримінальному процесі США права на ознайомлення до моменту скерування кримінальної справи до суду практично немає, захист не отримує всієї інформації до завершення досудового розслідування, окрім тих, які бажає надати сторона обвинувачення [318, с. 5].

Як звернули увагу Беспалько І. Л. та Вапнярчук В. В., розкриття доказів сторонам у кримінальному процесі США здійснюється судом після пред'явлення

обвинувачення та під час підготовки до судового розгляду [13, с. 47]. Але, за загальним правилом, відкриваються лише докази, які сторона планує використати в суді, або відомі протилежній стороні, яка аргументуватиме ними свої доводи в суді. Сторони не відкривають докази, які потенційно можуть бути використані стороною, але про які на даному етапі їй невідомо [13, с. 47]. Порядок доказування передбачений Федеральними правилами доказування, прийнятими Конгресом США 1975 року, які чинні зі змінами на 01.12.2024 [304].

Відкриття матеріалів сторонами в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії регулюється Criminal Procedure and Investigation Act (Закон про кримінальне судочинство та переслідування або CPIA) 1996 року, що, практично, розрізняє відкриття матеріалів органом досудового розслідування прокурору, який або скерує справу до суду, або прийме рішення про відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності, та відкриття матеріалів досудового розслідування стороні захисту [3, с. 200]. Так, відповідно до § 3.1.a Criminal Procedure and Investigation Act (Закон про кримінальне судочинство та переслідування) 1996 року, прокурор повинен розкрити (*disclose – Ю.В.*) будь-які матеріали обвинувачення, які раніше не були відкриті стороні захисту і які можуть обґрунтовано вважатись такими, що можуть підірвати справу для обвинувачення проти обвинуваченого [331]. Під матеріалами обвинувачення, відповідно до § 2 розуміються матеріали, які є у прокурора у зв'язку з кримінальним переслідуванням обвинуваченого, або які прокурор перевіряв для кримінального переслідування обвинуваченого. У кримінальному процесі зазначеної держави передбачено можливість прокурора не надавати для ознайомлення матеріали, якщо суд дійде висновку, що їх розкриття не відповідає суспільним інтересам, або відкриття таких матеріалів забороняється, зважаючи на можливість розкриття слідчих повноважень [331]. Відповідно до § 6 C.1.a обвинувачений повинен надати суду і прокурору повідомлення про те, чи має він намір викликати будь-яких осіб (окрім себе) як свідків у судовому процесі. У разі, якщо обвинувачений бажає викликати свідків, він має надати інформацію про такого свідка, а згідно § 6 D.1., обвинувачений повинен надати суду і прокурору повідомлення із зазначенням імені та адреси експерта, якщо

він доручає особі надати висновок експерта для можливого використання як доказу у судовому розгляді справи обвинуваченого [331]. Подібна до процедури відкриття додаткових матеріалів, згідно з ч. 11 ст. 290 КПК України, процедура, передбачена § 7 A Criminal Procedure and Investigation Act 1996 року, згідно якої на прокурора покладено постійний обов'язок відкривати матеріали після їх попереднього відкриття, передбаченого § 3, і до того, як обвинуваченого буде виправдано або засуджено [331]. Також, обвинувачений має право звернутися до суду з клопотанням про видачу наказу, що вимагає від прокурора надати йому матеріали, якщо обвинувачений доведе, що існують матеріали обвинувачення, які мали б бути йому надані, але не були надані [331].

Згідно Кримінально-процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччина 1877 року (далі за текстом – КПК ФРН), як представниці країн континентального права, а саме – згідно ч. 1 § 147, захисник має право на ознайомлення з матеріалами справи, які перебувають у провадженні суду або які мали б бути передані до суду у разі пред'явлення обвинувачення, а також на ознайомлення з офіційними доказами, що зберігаються в офіційному порядку, ч. 2 цього ж параграфу передбачено можливість відмовити в доступі до матеріалів справи або окремих її частин, а також в огляді офіційних доказів, якщо це може поставити під загрозу інтереси держави або мету слідства. Захиснику не може бути відмовлено на жодній стадії процесу в ознайомленні з матеріалами кримінального провадження [332]. КПК ФРН, зважаючи на інтереси держави та інтереси третіх осіб, які потребують захисту, передбачено дискреційні повноваження прокурора вирішувати чи надавати доступ до матеріалів справи під час підготовчого провадження та після того, як провадження стало остаточним, в іншому випадку рішення про надання для ознайомлення таких матеріалів приймає головуючий суддя суду, який розглядає справу [332].

Як зазначив Антонюк А. Б., механізм відкриття у ФРН кардинально відрізняється від інституту відкриття в Україні, зважаючи на так звану необов'язковість стороною обвинувачення відкриття матеріалів досудового розслідування, принаймні через те,

що КПК зазначеної держави оперує поняттям «право на ознайомлення з матеріалами» [3, с. 202].

У кримінальному процесі Франції – Code de procédure pénale (далі за текстом – КПК Франції), який послужив джерелом класичного континентального процесу, майже у всіх європейських держав [34, с. 194] у якому діє інститут «оголошеної адреси» [88, с. 245], окремого інституту відкриття матеріалів при завершенні досудового розслідування не запроваджено [309, с. 98]. Так, згідно ст. 77-2 КПК Франції «У будь-який час під час попереднього розслідування державний прокурор може, якщо він вважає, що це рішення не підірве ефективність розслідування, повідомити обвинуваченого, потерпілого або їхніх адвокатів про те, що копія всіх або частини матеріалів справи надається їхнім адвокатам, або їм, якщо їм не допомагає адвокат, і що вони мають можливість висловити будь-які зауваження, які вони вважають корисними» [333]. У ст. 175 КПК Франції визначено, що як тільки слідство вважається завершеним, слідчий суддя передає матеріали справи державному прокурору і одночасно повідомляє про це сторони та їхніх адвокатів усно або під розписку, або рекомендованим листом. А якщо особа перебуває під вартою, таке повідомлення може бути вручено начальником в'язниці [333]. Під час розслідування слідчий суддя або прокурор надсилають рекомендованим листом документи за результатами проведення окремих слідчих розшукових дій, зокрема висновки експертів стороні захисту та потерпілому (ст. 167 КПК Франції) [333]. Крім того, відповідно до ст. 183 КПК Франції, зазначено обов'язок сторони обвинувачення у найкоротший строк матеріали справи рекомендованим листом скерувати стороні захисту або третій особі, яка має право оскаржити рішення [333].

Як стверджує Безпалько І. Л., у Японії – державі з найнижчим рівнем злочинності серед індустріально розвинених держав, – з 2016 року діють нові правила розкриття доказів, згідно яких обидві сторони відкривають докази на етапі підготовки до судового розгляду [12, с. 186]. Так, згідно ст. 271 Кримінально-процесуального кодексу Японії (далі за текстом – КПК Японії), після початку кримінального переслідування суд негайно вручає обвинувальний висновок обвинуваченому [334]. Стаття 314-14, яка входить до Розділу «Публічний суд», передбачає обов'язок

прокурора негайно розкрити докази, які він забажав дослідити в суді, що стосується документів та речових доказів, якщо ж це стосується показань свідка чи експерта, то надаються документи, які містять підписи зазначених осіб та зміст тих відомостей, які вони можуть повідомити суду. У кримінальному процесі Японії захисник або обвинувачений наділений правом заявляти клопотання суду про надання для ознайомлення будь-яких доказів, зібраних стороною обвинувачення, якщо доведуть необхідність для їх захисту таких матеріалів, важливість доказів, факти, які такими доказами сторона захисту буде спростовувати чи доводити (ст. 316-15 КПК Японії) [334]. У кримінальному процесі зазначеної держави передбачено також обов'язок відкривати докази, зібрані захисником чи обвинуваченим, якщо вони бажають використати такі докази в суді (ст. 316-18 КПК Японії) [334]. Після завершення ознайомлення суд затверджує результати такого ознайомлення та коло доказів, які будуть використані прокурором та стороною захисту в суді, попередньо погодивши перелік таких доказів з ними [12, с. 186].

Згідно ст. 321 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Польща (далі за текстом – КПК Республіки Польща), особа, яка проводить розслідування, за наявності підстав для закінчення розслідування, повідомляє підозрюваного та його захисника про можливість ознайомитись з матеріалами та про дату завершення такого ознайомлення, зважаючи на важливість та складність матеріалів провадження [335]. У параграфі 5 ст. 349 КПК Республіки Польща зазначено, що під час попереднього судового розгляду сторони можуть подати клопотання про надання доказів для ознайомлення та витребування доказів судом [335]. Під час судового слідства у суді першої інстанції, відповідно до ст. 396 а КПК Республіки Польща, якщо вагомі недоліки в матеріалах кримінального провадження виявлені лише в ході судового слідства, суд встановлює строк для надання прокурором доказів, які дозволять усунути виявлені судом недоліки. Взагалі ст. ст. 367-424 КПК Республіки Польща, які регулюють процедуру судового розгляду кримінального провадження судом першої інстанції, не містять конкретних норм щодо необхідності відкриття матеріалів іншій стороні під час судового розгляду [335].

Варто зазначити, що відповідно до п. 3 ст. 427 КПК Республіки Польща, під час апеляційного оскарження особа, яка подає апеляційну скаргу, може вказати нові факти або докази, якщо така особа не змогла їх надати в суді першої інстанції. У ст. 452 цього ж кодексу також наявні підстави для відхилення судом апеляційної інстанції клопотання про дослідження доказів при перегляді справи, а саме коли докази не були надані суду першої інстанції, хоча вони перебували у володінні особи, яка виявила намір їх подати до суду апеляційної інстанції або ж матеріали, які сторона бажає дослідити під час апеляційного розгляду, стосуються нового факту, який не був предметом розгляду в суді першої інстанції [335].

Припинення функціонування Радянського Союзу у 1991 році забезпечило новий етап розвитку кримінального процесуального законодавства пострадянських країн. Як зазначає Хрущ О. В., аналізуючи кримінальні процеси таких країн, прослідковуються подібності в питанні надання прокурором доступу до матеріалів кримінального провадження під час завершення досудового розслідування, відповідно до вимог КПК України, хоча не усі держави пострадянського простору в повному обсязі забезпечили реалізацію змагальності сторін кримінального процесу [309, с. 96, 98].

За результатами аналізу норм кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн встановлено, що навіть у разі відсутності обов'язку надавати для ознайомлення матеріали, зібрані під час проведення досудового розслідування, перед скеруванням кінцевого процесуального рішення, яким особі пред'являється обвинувачення, право на ознайомлення з такими матеріалами в будь-якому разі має бути забезпечено. Крім того, в деяких із проаналізованих актах не передбачено обов'язку відкривати матеріали, зібрані стороною захисту.

Дослідження практичних проблем, які виникали та виникають під час відкриття матеріалів як на етапі завершення досудового розслідування, так і під час судового розгляду, та їх вирішення у кримінальній процесуальній науці не було б можливим без аналізу судової практики, якою сформовано правові позиції щодо застосування положень КПК України у зазначеній сфері.

1.2. Поняття та значення відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України

Не зважаючи на те, що процедура відкриття матеріалів іншій стороні, у сенсі, передбаченому ст. 290 КПК України, як ми зазначали у попередньому підрозділі, вперше запроваджено саме у 2012 році в КПК України, нормативне визначення поняття «відкриття матеріалів» відсутнє до цього часу.

У статті, присвяченій поняттю «відкриття матеріалів» [25], ми звертали увагу на лексичне та синонімічне значення слів, без яких неможливо дослідити значення та зміст будь-якого явища. Так, термін «відкриття», згідно «Словника української мови», визначено як «те, що стало відомим унаслідок досліджень Те, що хто-небудь виявив для себе несподівано» [255], у словнику за редакцією Яременка В. В. та Сліпушко О. М. «відкриття» вважають «винахід (вчених), знахідка (копалин), новина (раптове в.), одкровення (досі незнане), початок (сезону)» [319, с. 306].

У Новому словнику української мови за редакцією Яременка В. В. та Сліпушко О. М. «відкривати» трактують як «... робити вільним доступ усередину чого-небудь. ... Робити вільним вхід, доступ куди-небудь у що-небудь. // перен. Давати можливість робити що-небудь, користуватися чимсь» [319, с. 305], «відкриватися» згідно цього ж таки словника означає «... ставати доступним для проникнення назовні або виходу назовні. ... Ставати доступним зорові, показуватися. ... Ставати відомим, розкриватися (про що-небудь таємне, невідоме, незрозуміле)» [319, с. 306]. Дубічинський В. В. пропонує розуміти слово «відкривати» як «... робити вільним доступ усередину...» [70, с. 138], «давати можливість робити що-небудь, користуватися чимось» [70, с. 139], у переносному значенні – «викривати, виявляти те, що було таємницею, невідомим ...» [70, с. 139], а «відкритися» – це також «ставати доступним, можливим для когось. ... Ставати доступним зорові; виступати, показуватись з-під того, що закриває або прикриває. ... Ставати відомим, розкриватися (про щось таємне, невідоме, незрозуміле). ...» [70, с. 139].

Під терміном «доступ» розуміють «можливість входити куди-небудь, відвідувати кого-, що-небудь, зустрічатися з ким-небудь і т. ін. ... Можливість

проникання куди-небудь» [319, с. 599], а також, окрім іншого, «можливість отримати дані за запитом. ... Наближатися, підходити до когось, чого-небудь» [70, с. 263].

Згідно Нового словника української мови «ознайомлюватись» це «діставати відомості про кого-небудь, що-небудь, набувати певних знань у чомусь» [319, с. 445], а згідно визначення Дубічинського В. В. «ознайомити» це «інформувати про когось, щось; вводити в курс справи, поверхнево пояснювати суть чого-н.» [70, с. 594], «ознайомлюватися/ознайомитися» – «одержувати відомості, дані про кого-, що-небудь, набувати певних знань у чомусь» [70, с. 594].

Термін «матеріали» має дуже багато значень. Серед них можна зустріти наступні: «розмаїті відомості, дані, посібники й т.ін., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь, як доказ чогось. ... // Зібрання документів, відомостей з якогось питання. ... // на кого, проти кого. Факти, докази чистоти вини» [255] або ж «те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують тощо; сировина» [255; 319, с. 154]. Синонімами до слова «матеріал», на думку Караванського С. Й., є «дані, відомості, факти» [87, с. 213], а до слова «матеріали» – «документи» [87, с. 213]. Крім того, матеріалами називається «те, що призначене для того, на що вказує зміст означення» [319, с. 154]. У словнику української мови, під словом «матеріали», крім названого, розуміють «зібрання документів, відомостей з якогось питання» [255].

Так, ч. 1 ст. 290 КПК України передбачено, що «визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити... про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування» [101]. Відразу зауважимо, що ч. 1 ст. 290 КПК України не передбачає відкриття матеріалів при скеруванні до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, про що за 13 років дії КПК України наголошувалось у дисертаційних дослідженнях [275, с. 90, 96; 16, с. 156, 159; 72, с. 149-150, 215-216]. У прокурорській діяльності автора доступ до матеріалів під час закінчення досудового розслідування скеруванням до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності надається стороні захисту у кожному випадку.

Зрозуміло, що сторона захисту, погоджуючись на таке звільнення, розуміє суть підозри та розуміє зміст клопотання про таке звільнення (ч. 2 ст. 286, абз. 2 ч. 1 ст. 286 КПК України). Разом з тим, жодною нормою КПК України не передбачено обов'язку сторони обвинувачення надавати доступ до матеріалів досудового розслідування стороні захисту та потерпілому у разі прийняття рішення, зазначеного п. 2 ч. 2 ст. 283 КПК України, за виключенням їх надання за письмовим клопотанням, поданим у порядку ст. 220 КПК України [101]. Повністю погоджуємось з позиціями Торбаса О. О., Боржецької Н. Л., які зазначали, що за результатами проведених кожним з них опитувань більшість респондентів підтримали таку необхідність [275, с. 90; 16, с. 156, 159], а також з позицією Жовтана Ю. В. [72, с. 150] щодо доцільності внесення змін до конструкції ч. 1 ст. 290 КПК України з даного приводу, про що ми уже згадували [25, с. 962].

Виходячи зі змісту ст. 290 КПК України, відкриття матеріалів включає в себе наступне: згідно ч. 2 цієї статті – надання прокурором або слідчим за його дорученням доступу «до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні» [101]; ч. 3 ст. 290 КПК України передбачає необхідність «надати доступ *та (курсив мій – Ю. В.)* можливість скопіювати або відобразити будь-яким чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави» [101], а у ч. 4 цієї ж статті надання доступу «*включає в себе (курсив мій – Ю. В.)* можливість робити копії або відображення матеріалів» [101]. Відкриття матеріалів стороною захисту, відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України, здійснюється способом надання «доступу *та (курсив мій – Ю. В.)* можливості скопіювати або відобразити будь-яким чином речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння» [101]. Учасники, зазначені у ч. ч. 7, 8 цієї статті, повідомляються про відкриття матеріалів, після чого мають право ознайомитись з матеріалами за правилами, викладеними у названій статті. Тобто, навіть в межах однієї статті КПК України яскраво відображена непослідовність законодавця щодо співвідношення понять «відкриття матеріалів», «надання доступу», «ознайомлення», а також можливість копіювання, відображення тощо.

Під поняттям «матеріали», що підлягають відкриттю у порядку ст. 290 КПК України, законодавець розуміє як матеріали, які наявні в сторони обвинувачення (матеріали досудового розслідування), так і матеріали, що наявні в сторони захисту, які вона бажає використати для обґрунтування своєї позиції, а фактично матеріали відкриває і потерпілий, і цивільний позивач та цивільний відповідач, які з метою уникнення санкції, передбаченої ст. 290 КПК України, надають матеріали стороні захисту та прокурору.

Важливо усвідомлювати, що сторона обвинувачення відкриває саме «матеріали досудового розслідування», які не може відкрити сторона захисту, оскільки не є уповноваженою на проведення досудового розслідування [188; 237], сторона захисту відкриває «матеріали, зібрані стороною захисту» [217], а матеріали, які надані суду сторонами є частиною «матеріалів кримінального провадження», про що наголошено у Постановах ККС ВС [188; 217; 237] та було предметом дисертаційного дослідження Жовтана Ю. В. [72, с. 36-38], вивчення Гловюк І. В. [45; 44] та Шевцова О. [313]. Якщо сторона в результаті власних досліджень отримала відомості (дані, доказ чого-небудь) і бажає використати їх у суді, то вона має відкрити такі відомості протилежній стороні. Тобто з логіки законодавця, сторони мають відкривати не лише докази в розумінні ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 298¹ КПК України, а також матеріали, які були підставами прийняття відповідних процесуальних рішень, матеріали, зібрані стороною захисту, та очевидно, за такою ж логікою мали б відкриватись матеріали, зібрані особами, зазначеними у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, про що ми зазначали [25, с. 962-963].

Не є новиною у кримінальній процесуальній науці питання доцільності відкриття матеріалів у порядку ст. 290 КПК України, зібраних потерпілою особою, її представником, законним представником, що було досліджено раніше [72, с. 217-218; 40; 47]. Оскільки потерпілий, відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, має можливість збирати докази, то пояснити відсутність обов'язку потерпілого їх відкривати у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, важко. Прямо не передбачена можливість збору доказів ст. 93 КПК України (за виключенням відсилання до ч. 3 ст. 61 та ч. 3 ст. 62 КПК України до прав потерпілого та підозрюваного або обвинуваченого відповідно [101]) для цивільного позивача та цивільного відповідача,

які, на практиці подають суду матеріали, що стосуються обґрунтування заподіяної шкоди, зазначеної у цивільному позові [25, с. 963].

Варто зауважити, що назва ст. 290 КПК України («відкриття матеріалів іншій стороні») пов'язує зазначену процедуру з обмеженим колом суб'єктів – лише зі сторонами процесу. Жовтан Ю. В. [72, с. 44, 206] процедуру відкриття пов'язує з етапом, під час якого таке відкриття здійснюється. Вважаємо, що назву статті 290 КПК України доцільніше змінити на «відкриття матеріалів», оскільки ця стаття передбачає відкриття матеріалів особам (ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України), деякі із яких не завжди, а деякі – взагалі ніколи не належать до сторін кримінального провадження, а пов'язувати відкриття матеріалів лише з часом завершення стадії досудового розслідування теж не зовсім точно, зважаючи на можливість відкриття матеріалів після закінчення досудового розслідування, передбачену ч. 11 ст. 290 (відкриття додаткових матеріалів, які були отримані до або під час розгляду судом), абз. 2 ч. 2 ст. 314 (відкриття матеріалів дізнання на підготовчому судовому засіданні), ч. ч. 2, 6 ст. 333 (відкриття після здійснення тимчасового доступу до речей та документів у судовому провадженні та проведення слідчих (розшукових) дій, призначених ухвалою суду) КПК України, ч. 2 ст. 339 (відкриття матеріалів під час висунення додаткового обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду) [25, с. 964-965].

За логікою законодавця мета, передбачена ст. 290 КПК України та ч. 5 ст. 301 КПК України, має бути однаковою – першочергово надати доступ до матеріалів стороні захисту та потерпілому, принаймні першочергово, перед скеруванням до суду обвинувального акта чи відповідного клопотання до матеріалів досудового розслідування. Поняття «відкриття матеріалів» взагалі не згадується у ч. 5 ст. 301 КПК України, у якій застосовується конструкція «забезпечити надання копій матеріалів дізнання» [101], та воно згадується в абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України, яка відсилає до ч. 5 ст. 301 КПК України [101; 25, с. 962], а також у ч. 13 ст. 290 КПК України.

Не пов'язує законодавець термін відкриття матеріалів і зі скеруванням до суду виключно таких процесуальних документів, як обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, зважаючи на

можливість відкриття матеріалів у разі скерування до суду клопотання про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України (ч. 1 ст. 479¹ КПК України) або ж у випадку скерування акта про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України) [101].

Відсутність чіткості стосовно суб'єктного, предметного та темпорального складу при визначенні терміну «відкриття матеріалів» призвело до того, що терміни «ознайомлення з матеріалами», «відкриття матеріалів», «відкриття матеріалів досудового розслідування», «відкриття інших матеріалів», «відкриття додаткових матеріалів», «надання для ознайомлення матеріалів кримінального провадження (справи)», «надання доступу до матеріалів» тощо вживають іноді як синонімічні, що, трактуючи норми КПК України комплексно, є абсолютно неправильним [25, с. 964].

У процесі дослідження поняття «відкриття матеріалів», враховуючи судову практику, наукову літературу та норми кримінального процесуального закону, ми торкнулися питання співвідношення понять «ознайомлення з матеріалами», «доступ до матеріалів» та «відкриття матеріалів» [25]. Кожне з цих понять має досить широке значення. Під ознайомленням з матеріалами розуміється дія того, кому надається доступ до матеріалів (п. 3 ч. 2 ст. 39, п. 3 ч. 2 ст. 39¹, ч. 1 ст. 221, ч. ч. 1-10, 12, 13 ст. 290, 483¹¹, ч. 11 ст. 290, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. 2 ст. 317, ч. 4 ст. 324, ч. 4 ст. 395, ч. 2 ст. 425, ст. 517, ст. 533¹ КПК України) [101]. Доступ до матеріалів Жовтаном Ю. В. пропонується розуміти як «передбачену кримінальним процесуальним законодавством сукупність прав, обов'язків та повноважень учасників кримінального провадження, спрямовану на отримання ними інформації про хід та результати досудового розслідування в межах, необхідних для реалізації таких прав, обов'язків та повноважень.» [72, с. 43], є також широким поняттям.

Відкриття ж матеріалів варто розуміти як «передбачену ст. 290, ч. 5 ст. 301, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 479¹, ст. 483¹¹ КПК України процедуру (сукупність процесуальних дій, рішень), завдяки якій визначені КПК України суб'єкти кримінального провадження отримують копії матеріалів або доступ до тих документів, інших предметів матеріального світу, які доводять обставини об'єкта

пізнання у кримінальному провадженні з наданням цим суб'єктам кримінального провадження можливості ознайомитись, а також, за винятками, передбаченими КПК України, – зробити виписки, скопіювати чи відобразити іншим шляхом інформацію, яка міститься в таких матеріалах.» [25, с. 965].

Вивчаючи значення відкриття матеріалів іншій стороні, варто зауважити, що реалізація сторонами процедури, передбаченої ст. 290 КПК України, є проявом змагальності сторін, законності, верховенства права, гарантією реалізації права на захист, конвенційних та конституційних засад кримінального провадження, про що зазначала Гловюк І. В. [46].

Власне, саме необхідність забезпечення реальної змагальності під час кримінального провадження зумовили закріплення 2012 року у КПК України процедури відкриття матеріалів іншій стороні.

Підтримуємо позицію Борецького Г. Д., що запровадження на стадії досудового розслідування такого інституту, як відкриття матеріалів іншій стороні, як найдієвішого засобу забезпечення реалізації засади змагальності, відбулось внаслідок суттєвого зближення англо-саксонської та романо-германської правових сімей у нормах КПК України [15, с. 62].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 22 КПК України, змагальність передбачає «самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом» [101].

Як заявив Ярошенко С. М., «змагальне кримінальне провадження – це принципово нове явище у правовій дійсності України, обумовлене формуванням її як правової держави, утвердженням міжнародних демократичних стандартів побудови кримінального провадження» [320].

Яворський Б. І. зазначав, що починаючи з 80 років XX століття науковці зауважували, що адвокат не зможе здійснити захист належним чином, не знаючи матеріалів справи. Так, захисник вправі ознайомитись з матеріалами досудового розслідування поступово, в міру їх появи, а не лише після завершення такого розслідування. Окрім того, відсутність захисника під час проведення слідчих дій не

може бути перешкодою у наданні для ознайомлення матеріалів слідчим органом або прокурором [318, с. 5].

Кримінальна процесуальна діяльність усіх суб'єктів кримінального провадження забезпечує в підсумку виконання завдань кримінального провадження, зазначених у ст. 2 КПК України [101]. Як доречно підкреслює Циганюк Ю. В. «лише логічний зв'язок між завданням і загальними засадами кримінального провадження дозволяє успішно та на високому рівні здійснювати кримінальну процесуальну діяльність. При цьому домінантними є завдання, а засади є вимогами до досягнення такого» [311, с. 33-34].

Ярошенко С. М. стверджує, що завдання кримінального процесу можуть бути забезпечені в умовах рівності суб'єктів, тобто лише при змагальній моделі процесу [320].

Законодавець встановив імперативну норму, в якій криється найголовніша суть існування процедури, передбаченої ст. 290 КПК України, – заборона суду, відповідно до ч. 12 ст. 290 КПК України [101], допускати як докази відомості, що містяться у матеріалах, які не були відкриті стороні відповідно до вимог ст. 290 КПК України та яка, фактично, є правовою санкцією [120, с. 222; 78]. Тобто, процедура відкриття матеріалів проявляється, як своєрідний спосіб легалізації сторонами зібраних доказів, оскільки у разі її невиконання такі докази, апріорі, будуть визнані судом недопустимими.

У практиці ЄСПЛ принцип змагальності також пов'язано з правом ознайомитись з матеріалами кримінальної справи [11, с. 19], що включає можливість сторони провадження «ознайомитися з доказами в суді, а також можливість прокоментувати їх існування, зміст та достовірність у відповідній формі та протягом відповідного часу, якщо необхідно, у письмовій формі та заздалегідь» [326], можливість «ознайомитися з поданими зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, та прокоментувати їх» [323].

Зокрема, у §77 рішення у справі «Леас проти Естонії» ЄСПЛ зазначив, що «право на змагальний судовий процес у кримінальній справі означає, що обвинувачення та захист повинні мати можливість ознайомитись із матеріалами і прокоментувати

зауваження та докази, подані іншою стороною» [327], але таке право не є абсолютним через конкурентні засади (§78 цього ж рішення) [327].

Вивчаючи ідею справедливого суду та аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини, Берназюк Я. О. [10], посилається на рішення у справі «Ankerl v. Switzerland» від 23.10.1996, згідно § 38 якого ««рівність сторін» означає, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу, в тому числі свої докази, в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом» [324]. Не знаючи матеріалів протилежної сторони інша сторона у будь-якому випадку перебуває у завідомо та суттєво не вигідному становищі.

ВС у постанові від 11.05.2021 (справа № 737/838/16-к), посилаючись на практику ЄСПЛ та зазначає, що доступ обвинуваченої особи до матеріалів справи та відкриття доказів гарантуються ст. 6 § 3 (b) Конвенції та пересікаються із конвенційними принципами рівності сторін та змагального розгляду [178]. ВС зазначив, що «відкриття однією стороною доказів іншій стороні є умовою, за якої такі докази можуть бути надані суду» [178] та яка «забезпечує сторонам достатній час і можливість для підготовки їх позиції» [178].

Відповідно до підпункту (b) § 3 ст. 6 Конвенції, кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право «мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту» [96]. У ч. 1 ст. 6 Конвенції зазначено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [96].

Погоджуємось з позицією Мазура О. Л., який вважає, що неможливо забезпечити справедливий розгляд справи та встановити обґрунтованість обвинувачення, якщо учасники не будуть мати рівні можливості, принаймні, щодо ознайомлення з матеріалами протилежної сторони, зважаючи на те, що першочергово їхні можливості щодо збору доказів вже не є рівними [110]. З цією метою обидві сторони кримінального провадження, відповідно до КПК України, наділені обов'язком

відкривати матеріали іншій стороні та правом вимагати відкриття таких матеріалів [93, с. 171].

Хоча ст. 6 Конвенції не містить норми безпосередньо про ознайомлення з матеріалами, їх відкриття чи надання іншій стороні, на що звертає увагу Гловюк І. В., та, очевидно, що справедливий розгляд незалежним та безстороннім судом можливий лише при змагальному процесі, коли сторони, будучи рівні у поданні суду доказів, ознайомленні з доказами протилежної сторони [49]. «Бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього ... мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту» [96] – мінімальні права, які, згідно § 3 (а, b) ст. 6 Конвенції має кожен, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Право знати докази, якими володіє інша сторона, як складова змагальності та рівності сторін є конвенційними засадами не лише згідно Конвенції, а й відповідно до Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 [75, 307, с. 25, 29].

Так, ст. 2 Загальної декларації рівність прав та свобод кожної людини задекларована незалежно від «раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища...не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить» [75]. Постулат рівності, згідно якого «всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. ... Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації» також закріплено у ст. 7 Загальної декларації [75].

«Мати час і можливості для підготовки свого захисту» [75] під час розгляду пред'явленого обвинувачення, як «гарантію на основі цілковитої рівності» [115] закріплено підп. b, ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 [115].

Відкриття матеріалів іншій стороні, як форма реалізації принципів рівності та змагальності сторін закріплена у ст. ст. 21, 24 Конституції України. Так, ст. 24

Конституції України передбачена рівність громадян перед законом та рівність їх конституційних прав, свобод та недопустимість «привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [98]. Про право кожного «захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [98] будь-якими не забороненими законом засобами закріплено також у ч. 6 ст. 55 Конституції України [98].

Не працюватиме, на нашу думку, і презумпція невинуватості, задекларована у ст. 62 Конституції України, та механізм реалізації права на захист (ст. 63 Конституції України) без відкриття матеріалів іншій стороні, оскільки без цієї процедури довести винуватість особи в законному порядку, відповідно до встановленої законом процедури, забезпечити захист такої особи та встановити її винуватість обвинувальним вироком суду просто неможливо.

Держава не зможе гарантувати та забезпечити реалізацію таких загальних засад кримінального провадження, як верховенство права (п. 1 ч. 1 ст. 7, ст. 8 КПК України), законність (п. 2 ч. 1 ст. 7, ст. 9 КПК України), рівність перед законом і судом (п. 3 ч. 1 ст. 7, ст. 10 КПК України), презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (п. 10 ч. 1 ст. 7, ст. 17 КПК України), забезпечення права на захист (п. 13 ч. 1 ст. 7, ст. 20 КПК України), змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 15 ч. 1 ст. 7, ст. 22 КПК України), безпосередність дослідження показань, речей і документів (п. 16 ч. 1 ст. 7, ст. 23 КПК України) без процедури відкриття матеріалів [101; 19, с. 44].

Крім того, конвенційне право на справедливий суд, передбачене ст. 6 Конвенції, задеклароване ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (зміни внесені Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 з метою удосконалення законодавства в частині забезпечення права на справедливий суд), згідно якої «кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом» [254].

Разом з тим, реалізуюючи наведені вище конвенційні, конституційні та кримінальні процесуальні принципи забезпечення права на захист, рівності та змагальності законодавцем закріплено обов'язок сторони захисту відкривати матеріали, зібрані нею, стороні обвинувачення.

В інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 №223-1446\0\4-12 вказано, що саме суд, перед безпосереднім дослідженням доказів, на виконання загальних засад кримінального провадження «має забезпечити змагальність, рівність сторін, свободу в поданні ними своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, здійснення ними інших процесуальних прав, зокрема щодо подання клопотання про визнання доказів недопустимими, а також відомостей, які свідчать про їх очевидну недопустимість, тощо» [252].

З практичного погляду, саме під час ознайомлення сторін з усіма матеріалами зібраними ними, можливо вкотре звернути увагу на прогалини досудового розслідування та додатково перевірити ті чи інші обставини, на які звернуть увагу учасники процесу, з метою забезпечення всебічності, повноти та об'єктивності досудового розслідування [336, с. 189].

Надання доступу до матеріалів кримінального провадження є також сприянням захисту, який вже на етапі внесення відомостей до ЄРДР не наділений рівноцінними можливостями зі стороною обвинувачення і лише ознайомившись з матеріалами сторони обвинувачення матиме можливість належно підготуватись до захисту [78]. Про вирівнювання дисбалансу між стороною обвинувачення та захисту, яка повною мірою або частково необізнана щодо змісту та обсягу матеріалів аж до їх відкриття в порядку ст. 290 КПК України та неможливість компенсації менших процесуальних можливостей та забезпечення рівності сторін без відкриття матеріалів зазначає суддя Вищого антикорупційного суду (далі за текстом – ВАКС) Михайленко В.В. [119] та колегія суддів апеляційної палати цього ж суду у справі №4910/11/19-к [281].

Судді у своїй діяльності дійшли спільної думки, що ознайомлення з матеріалами досудового розслідування після його закінчення не є «достатнім для відстоювання

стороною захисту своєї позиції у кримінальному процесуальному змаганні» [130]. Необізнаність сторони захисту з матеріалами досудового розслідування до його завершення, коли сторона обвинувачення обізнана про всі докази, порушує баланс інтересів сторін у кримінальному процесі [62; 278].

Можливість ознайомлення з матеріалами до завершення досудового розслідування, передбачено ч. 1 ст. 221 КПК України, де встановлено обов'язок слідчого, прокурора «за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню» [101].

Право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення надано особам, зазначеним у ст. 221 КПК України, без будь-яких часових обмежень щодо моменту подання такого клопотання в межах досудового розслідування, а також без обмежень стосовно кількості та періодичності ознайомлення. Подання та розгляд клопотань про ознайомлення в порядку ст. 221 КПК України здійснюється відповідно до ст. 220 КПК України. Слідчий, дізнавач, прокурор протягом трьох днів розглядають таке клопотання, та, за наявності відповідних підстав, задовольняють його, письмово проінформувавши про можливість ознайомлення з матеріалами до завершення досудового розслідування, зазначаючи дату, час, місце ознайомлення та посадову особу, яка здійснюватиме цю дію (ч. 2 ст. 220 КПК України) [101].

Аналізуючи ст. 221 КПК України очевидно, що ознайомлюватись з матеріалами досудового розслідування можна лише після набуття процесуального статусу, виключно за поданим клопотанням, та з тими матеріалами, ознайомлення з якими, на думку слідчого або прокурора, не зашкодить досудовому розслідуванню. Однак, закон не визначає, як бути власнику арештованого майна, який не має процесуального статусу підозрюваного, потерпілого чи представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на що зверталась увага досвідченими спеціалістами [71,

с. 259-260; 33, с. 33]. Так, у кримінальному провадженні за фактом можливого вчинення службового злочину, вчиненням якого заподіяно шкоди у великих розмірах, при здійсненні капітального ремонту приміщення, дороги, тощо, де жодній особі не повідомлено про підозру, ухвалою суду арештовані банківські рахунки контрагентів, та кошти, які знаходяться на таких рахунках, інше нерухоме майно, без використання якого здійснювати господарську діяльність неможливо. Власник такого майна та його представник, з метою подання клопотання про скасування арешту на майно, не може ознайомитись з матеріалами досудового розслідування та дізнатись підстави довготривалого арешту, що призводить до порушення його права власності та засади співрозмірності обмеження у правах [296]. Відтак, вважаємо, що є нагальна потреба включення до переліку осіб, яким надаються для ознайомлення матеріали в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 221 КПК України поряд з представником потерпілого, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт [72, с. 222, 240; 29, с. 145-147].

Не сприяє можливості ознайомлюватись з матеріалами в порядку ст. 221 КПК України особам, не зазначеним у ч. 1 цієї статті, і судова практика. Так, судді Апеляційної палати ВАКС, розглядаючи клопотання представника публічного акціонерного товариства «Укрнафта» (далі за текстом – ПАТ «Укрнафта») на ухвалу слідчого судді ВАКС, якою відмовлено у задоволенні скарги на бездіяльність детектива, відмовили у задоволенні клопотання (ст. 220 КПК України) про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у кримінальному провадженні, де жодній особі не було повідомлено про підозру. Підставою відмови у наданні матеріалів для ознайомлення представнику ПАТ «Укрнафта» було те, що ПАТ «Укрнафта», як особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні, відповідно до ч. 1 ст. 221 КПК України, не має права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, а подання ПАТ «Укрнафта» клопотання про ознайомлення з такими матеріалами, всупереч положенням КПК України, не стверджує наявності обов'язку розгляду клопотання з винесенням постанови відповідно до ст. 220 КПК України. Відсутність права на ознайомлення інших учасників, не зазначених у ч. 1 ст. 221 КПК

України, не зобов'язує слідчого, прокурора надавати такі матеріали для ознайомлення, що свідчить про відсутність підстав для висновку про вчинення бездіяльності, яка підлягає оскарженню згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України [282].

Так, правозахисник Горожанова В. А. зазначає, що у «фактових» кримінальних провадженнях, коли жодній особі не повідомлено про підозру, право на ознайомлення відсутнє у всіх учасників та їх представників, окрім потерпілого, за виключенням інформації, яка у відповідності до закону підпадає під визначення «публічної інформації» [58].

Разом з тим, найбільш поширеною проблемою для сторони захисту та досить поширеною можливістю зловживання повноваженнями стороною обвинувачення є суб'єктивний та оціночний критерій «матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню» [101; 37, с. 241].

Вичерпного та буквального переліку матеріалів, ознайомлення з якими може зашкодити досудовому розслідуванню ні у законодавстві, ні у судовій практиці, на даний час, не закріплено [37, с. 241; 73, с. 44]. Про зловживання при застосуванні ч. 2 ст. 221 КПК України наголошено у звіті щодо оцінки впровадження КПК України, наданого в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», згідно якого «слідчі та прокурори нерідко відмовляють у задоволенні клопотань щодо розкриття матеріалів без зазначення конкретних причин або вказуючи, що таке розкриття може зашкодити досудовому розслідуванню» [77, с. 44-45]. У ЄДРСР наявні ухвали, які винесені за результатами розгляду скарг на рішення слідчого, прокурора про відмову у наданні матеріалів для ознайомлення, відповідно до ст. 221 КПК України, якими скарги сторони захисту задоволені. Разом з тим, слідчий суддя Комінтернівського районного суду м. Харків зазначив, що слідчий не зобов'язаний надавати всі запитувані матеріали для ознайомлення в порядку ст. 221 КПК України, вичерпного переліку таких матеріалів не існує, за виключенням загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування. Суд зазначив, що віднесення матеріалів до таких, ознайомлення з якими на певному етапі кримінального провадження може зашкодити досудовому

розслідуванню є виключно дискреційними повноваженнями слідчого або прокурора, зважаючи на вимоги ст. 222 КПК України. Матеріали можуть бути надані слідчим або прокурором лише в тому обсязі, в якому вони визнають можливим [287].

Не надаються для ознайомлення, в порядку, передбаченому ст. 221 КПК України, і матеріали щодо застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Серед заходів, передбачених ч. 1 ст. 7 вищезазначеного закону є забезпечення конфіденційності відомостей про особу, які не варто надавати для ознайомлення будь-яким учасникам процесу [253].

Разом з тим, законодавцем встановлено заборону, сформульовану слідчому або прокурору, відмовляти у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування [101].

Надання матеріалів для ознайомлення до завершення досудового розслідування не передбачає обов'язку слідчого, дізнавача або прокурора робити копії таких матеріалів, у ч. 2 ст. 221 КПК України передбачено право особи, що здійснює ознайомлення з матеріалами, під час такого ознайомлення робити необхідні виписки та копії [101].

Разом з тим, ст. 221 КПК України, з метою забезпечення ефективного використання Національним антикорупційним бюро України (далі за текстом – НАБУ), Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (далі за текстом – САП), Офісом Генерального прокурора, ВАКС інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування «іКейс», Законом № 1498-IX від 01.06.2021, який введено в дію з 15.12.2021, доповнено частиною 3, згідно з якою «ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, що містяться в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування, здійснюється шляхом надання доступу до них або надання електронних копій чи примірників таких матеріалів» [248]. Разом з тим, доступ до зазначеної програми наразі мають лише представники НАБУ та САП [259; 72, с. 138-139].

Проаналізувавши кримінальний процесуальний закон та судову практику вважаємо, що ототожнювати чи вести мову про загальну та спеціальну процедуру під час ознайомлення з матеріалами до завершення досудового розслідування відповідно до ст. 221 КПК України та відкриття матеріалів іншій стороні під час завершення досудового розслідування, згідно з вимогами ст. 290 КПК України, немає практичного сенсу. Зазначені процедури є формою реалізації принципу змагальності та вони абсолютно не порівнювані за суб'єктами ознайомлення, обсягом матеріалів, які надаються для ознайомлення, моментом реалізації права та, найголовніше, значенням і наслідками такого ознайомлення.

Прогалини законодавця під час визначення кола учасників, які мають право на ознайомлення з матеріалами, відповідно до ст. 221 КПК України, порушують права та інтереси осіб, які під час досудового розслідування зазнали обмеження. Разом з тим, на момент завершення написання зазначеного підрозділу на офіційному сайті Верховної Ради України проєктом Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження», який 25.02.2025 прийнято за основу, запропоновано до ч. 1 ст. 221 КПК України внести зміни та розширити перелік осіб представником та законним представником потерпілого, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільним позивачем, його представником або законним представником, цивільним відповідачем, його представником, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представника та запропоновано передбачити можливість оскарження такого рішення [245].

Законом передбачено різні можливості знайомитись з матеріалами кримінального провадження (ст. 221, 290, 317, 333, 339, 404, 433, 462 КПК України), та не виконання вимоги закону надати доступ до матеріалів саме під час завершення досудового розслідування для ознайомлення з ними в межах процедури відкриття матеріалів відповідно до ст. 290 КПК України, можуть бути катастрофічними і призвести до уникнення покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення,

порушення прав потерпілої особи та неможливості виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України в цілому.

1.3. Підстави та умови відкриття матеріалів на етапі завершення досудового розслідування

Для розкриття суті умов та підстав застосування процедури, передбаченої ст. 290 КПК України, варто зауважити, що згідно етимологічного словника української мови, умовою є «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [319, с. 617], «обставина, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь» [319, с. 617], «правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь» [319, с. 617]. Як «підставу», згідно «Словника української мови», розуміють «те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь» [255] або ж те, чим «пояснюються або виправдовуються вчинки та поведінка кого-небудь» [255].

Боржецька Н. Л. у роботі, присвяченій формам закінчення досудового розслідування, зазначила, що форми закінчення досудового розслідування варто розглядати через розкриття змісту складових елементів, до яких входять умови, підстави, процесуальна процедура (порядок) закінчення досудового розслідування, суб'єкти, які здійснюють і беруть участь у здійсненні завершального етапу досудового розслідування та процесуальні документи (їхні форма і зміст), які складаються на етапі завершення стадії досудового розслідування [16, с. 18]. Боржецька Н. Л. прийшла до висновку, що умови закінчення досудового розслідування поділяються на фактичні, якими є виконані процесуальні дії (заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, НСРД тощо) та юридичні – вимоги, передбачені КПК України, щодо здійснення процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень [16, с. 18]. Юридичною підставою закінчення досудового розслідування є повноваження слідчого, прокурора «складати процесуальні документи та здійснювати процесуальні дії, якими закінчується досудове розслідування за наявності до того фактичних підстав та юридичних і

фактичних умов у певному кримінальному провадженні» [16, с. 18-19]. Фактичними підставами є достатність доказів для прийняття того, чи іншого рішення, передбаченого законом [16, с. 19]. Жовтан Ю. В. виділяє такі «складові елементи доступу до матеріалів досудового розслідування» [72, с. 38]: «1) умови надання доступу до матеріалів досудового розслідування; 2) підстави надання доступу до матеріалів досудового розслідування; 3) процесуальна процедура (порядок) надання доступу до матеріалів досудового розслідування; 4) суб'єкти, які беруть участь у здійсненні доступу до матеріалів досудового розслідування; 5) процесуальні документи, що надаються для доступу до матеріалів досудового розслідування, їх форма і зміст» [72, с. 38-39], розмежовуючи умови і підстави надання доступу до таких матеріалів на юридичні і фактичні та розписуючи їх. [72, с. 39-40].

Прикметник «фактичний» означає «який відповідає фактам, дійсності» [255], а «дані» це відомості необхідні для ознайомлення з чимось, характеристики когось чи чогось для прийняття висновку чи рішення [255]. «Юридичний», як прикметник, означай той, що «пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням» [255].

Класифікуючи підстави та умови на вищезгадані види, вважаємо, що юридичною підставою відкриття матеріалів стороною обвинувачення є встановлене законом повноваження прокурора, або слідчого за його дорученням на вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 290 КПК України, тобто на повідомлення про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів у разі наявності для того фактичних підстав.

Фактичною підставою відкриття матеріалів досудового розслідування стороною обвинувачення є наявність зібраної під час проведення досудового розслідування достатньої сукупності доказів, яка дає можливість прийняти рішення про закінчення досудового розслідування у тій формі, що передбачає відкриття матеріалів досудового розслідування, тобто у формі скерування до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, документів, передбачених ч. 1 ст. 479¹, ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України. Ключовою тут є саме категорія достатності доказів.

І якщо у ч. 1 ст. 84 КПК зазначено, що доказом є фактичні дані, на підставі яких певний суб'єкт встановлює обставини, що мають значення у конкретному кримінальному провадженні, то під фактичними даними розуміють відомості про факти об'єктивної дійсності, за допомогою яких встановлюється факти та обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [14, с. 41]. Фактом є подія, яка відбулась [255], з приводу якої ведеться процес. Відтак, фактичні дані, як зазначено у коментарі до КПК України за редакцією Гончаренка В. Г., Нора В. Т., Шумила М. Є., «це дані для якого-небудь рішення, висновку, що відображають дійсність» [124, с. 224].

Прокурор, або за його дорученням слідчий, повідомляє «про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів такого розслідування» [101], коли визнає зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для прийняття рішення про закінчення такого розслідування у формі, передбаченій п. 3 ч. 2 ст. 283, ч. 1 ст. 479¹, ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України [101].

Та фактичною підставою відкриття матеріалів досудового розслідування є визнання доказів достатніми, але критерій «достатності» у нормах КПК України не визначено, про «достатність» лише згадано у ч. 1 ст. 94 КПК України [101].

В контексті різних понять, інститутів кримінального процесу про достатність доказів законодавцем вказано у абз. 2 ч. 2 ст. 152, абз. 2 ч. 2 ст. 157, п. 3 ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 290, ч. 1 ст. 479¹, ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України [101]. Тобто, при прийнятті двох критично важливих рішень у кримінальному процесі – повідомлення особі про підозру та скерування до суду обвинувального акту (клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру) законом встановлено, що докази для такого процесуального рішення прокурора мають бути достатніми.

Разом з тим, не можна визначити якийсь сталий набір доказів, конкретну кількість, які будуть достатніми для прийняття того чи іншого рішення, оскільки кожне провадження та поведінка учасників абсолютно різні. Достатність доказів завжди різні при прийнятті процесуального рішення на різних етапах у кожному кримінальному провадженні. Певний набір доказів є достатнім для прийняття рішення про затримання особи в порядку ст. 208 КПК України або для застосування

інших заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, та ті ж докази у своїй сукупності можуть бути недостатніми для прийняття рішення, передбаченого п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 283 КПК України, оскільки при прийнятті рішення про скерування обвинувального акта до суду достатність доказів має бути такою, щоб виключити інші версії предмета доказування та поза розумним сумнівом доводила б факт вчинення кримінального правопорушення конкретною особою [19, с. 162]. Про різну сукупність доказів при прийнятті процесуальних рішень під час досудового розслідування неодноразово зазначали Попелюшко В. О. [240, с. 18, 19], Шульгін С. О. [317, с. 15], Мирошниченко Т. М. [116, с. 127, 128].

Достатність доказів, яка встановлена у ч. 1 ст. 290 КПК України, проте не деталізована у главі 4 поряд з належністю (ст. 85 КПК України) та допустимістю (ст. 86 КПК України), як зазначив Деєв М. В., нерозривно пов'язана з поняттям «сукупність доказів» [66, с. 2]. На його думку, «це не просто кількісна характеристика джерел та доказових фактів, а також не об'єднання доказів. Необхідна взаємопов'язана, внутрішньо узгоджена, система доказів. Кожний доказ повинний не тільки входити до предмету доказування, але й бути об'єктивно пов'язаним з іншими доказами, оскільки всі докази є наслідком однієї причини – злочину, і в них знаходять своє відображення різні обставини цього злочину» [66, с. 2].

Таким чином, у процесі оцінки доказів на етапі завершення досудового розслідування встановлення їх достатності виступає визначальним фактором для прийняття рішення, передбаченого в п. 3 ч. 2 ст. 283, ч. 1 ст. 479¹ та ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України.

Шульгін С. О., який досліджував оцінку доказів, підкреслював, що зміст критерію достатності доказів у КПК України не визначено, тому «достатність» та «недостатність» доказів мають оціночний характер та залежать від внутрішнього переконання суб'єкта правозастосування, який приймає відповідне процесуальне рішення. Оцінка достатності доказів під час прийняття конкретного рішення має бути надана, зважаючи на місце та час такого рішення в певний період проведення досудового розслідування, предмет доказування для такого рішення та мету рішення [316, с. 110].

Відсутність правила про те, яка сукупність доказів має бути достатньою, виникла не внаслідок недосконалої законодавчої техніки чи наявності прогалин при правовому регулюванні, а у зв'язку з фактичною неможливістю передбачити усі ситуації, які виникають на практиці у кожному провадженні [19, с. 162-163].

Щодо достатності доказів, то доцільніше вести мову про їх систему, а не про сукупність, як зазначено у ч. 1 ст. 94 КПК України. З цього приводу, Попелюшко В. О. стверджував, що «оцінка пронизує весь процес роботи з доказами, вона, як елемент доказування завжди є його заключним етапом, заради якого здійснювалось їх збирання та перевірка та за результатами якого у кримінальному провадженні буде прийнято законне кінцеве процесуальне рішення» [240, с. 18].

У цьому аспекті, важливою є думка Кайло І. Ю., згідно якої достатність доказів «виявляється не у простій арифметичній сукупності певної їх кількості, а в їх системі, де докази ... взаємодоповнюють один одного, усуваючи інформаційні прогалини» [86, с. 69].

Як зазначає Стоянов М. М., «достатність становить собою системну властивість доказів, компонентами якої є логічна послідовність, однозначність висновків, погодженість і несуперечність доказів і встановлених обставин, стійкість знання (незмінність у разі виникнення сумнівів з приводу одного з доказів), повнота встановлених обставин предмета доказування, інваріантність (сталість змісту знання незалежно від його подальшого обґрунтування)» [267, с. 14].

Відповідальність за визначення системи належних, допустимих та достовірних доказів, достатньої для прийняття процесуального рішення, передбаченого ч. 1 ст. 290 КПК України, покладена на прокурора, який на своєму внутрішньому переконанні встановлює критерій необхідної та індивідуальної достатності [19, с. 163].

Під час прийняття рішення про скерування до суду обвинувального акту або ж документів, які зазначені у п. п 2, 3 ч. 2 ст. 283 КПК України, слідчий, прокурор повинні враховувати, що суд, являючись окремим та незалежним суб'єктом оцінки доказів, може надати зібраним доказам «іншу оцінку, у тому числі й з точки зору достатності доказів, ніж та, яка була здійснена слідчим та прокурором» [80, с. 115] на їхнє внутрішнє переконання.

Подібну думку висловлює також Гвоздік О. І., який вказував «щоб мати не лише суб'єктивну впевненість, а й об'єктивні підстави для переконаності в певному висновку, останній має однозначно випливати з наявних доказів. Це означає, що достатні для обґрунтування цільового висновку докази мають бути настільки ж достатніми для спростування інших його альтернатив» [36, с. 65]. Є прихильником того, що сукупність доказів має бути достатньою для обґрунтування єдиного висновку у кожному кримінальному провадженні та спростування інших альтернативних висновків, Шульгін С. О. [316, с. 114].

Досліджуючи питання достатності доказів при завершенні досудового розслідування, Зінченко В. М. зауважує, що форму та зміст процесуального рішення слідчого, прокурора про визнання зібраних під час досудового розслідування доказів достатніми для складання кінцевого процесуального документу із перерахованих у п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України не закріплено, на практиці таке рішення приймається в усній формі, в одному із вказаних процесуальних рішень відображатиметься оцінка доказів, у тому числі з точки зору їх достатності [80, с. 116].

Аналізуючи норми КПК України, достатність системи доказів не варто розглядати відокремлено від меж доказування. Попелюшко В. О. стверджував, що межа доказування є так званою «глибиною», границею, на яку має бути доказаний кожен елемент з предмету доказування, який передбачений у ст. 91 КПК України [241, с. 17].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що для прийняття рішення, передбаченого ч. 1 ст. 290 КПК України, потрібно мати достатню систему доказів, які не лише б могли довести обставини, що в конкретному провадженні входять до предмета доказування, а вказують на можливість направлення до суду документів, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 283, ч. 1 ст. 479¹ та ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України.

Досліджуючи умови та підстави відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні, вважаємо за доцільне з'ясувати момент, який надає прокурору можливість визначити, що досудове розслідування завершено та можна надавати доступ до матеріалів такого розслідування.

Відкриття сторонами матеріалів пов'язують із завершальним етапом, який починається з виконання вимог ст. 290 КПК України та завершується скеруванням кінцевого рішення (документу) органом досудового розслідування, яке є однією з форм закінчення досудового розслідування [7, с. 118].

Торбас О. О., який досліджував форми закінчення досудового розслідування, зауважив, що сама по собі достатня сукупність доказів лише вказує на можливість закінчення досудового розслідування, яке має логічне та процесуально оформлене завершення у виді рішення слідчого або прокурора. Крім того, він звернув увагу, що закінчення досудового розслідування є певним спектром процесуальних дій, які має виконати сторона обвинувачення та першою дією має бути відкриття матеріалів [275, с. 19, 22, 110].

Тому наявність у сторони обвинувачення умов та підстав для відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні розпочинає завершальний етап досудового розслідування, який має на меті забезпечити право особи на захист та реалізацію принципу змагальності сторін, про що неодноразово зазначалось [7, с. 118; 90, с. 94].

Стаття 283 КПК України знаходиться у § 1 «Форми закінчення досудового розслідування» Глави 24 КПК України, закріплює загальні положення закінчення досудового розслідування та носить однойменну назву.

Разом з тим, законодавець у ч. 1 ст. 290 КПК України зазначив, що прокурор, або слідчий за його дорученням, повідомляє саме про завершення досудового розслідування, а не про його закінчення [101], про що наголошують вчені процесуалісти [16; 82; 275; 117].

Михайленко В. В. зазначає, що у законі не розкрито суті та наслідків поняття «завершення», як проміжного етапу досудового розслідування. Відтак, постає питання щодо співвідношення понять «закінчення» і «завершення» [117].

Поняття «завершення» досудового розслідування зазначається не лише у ч. 1 ст. 290 КПК України, але і в ч. 4 ст. 110 КПК України, де законодавець зазначив, що обвинувальний акт є «процесуальним рішенням, яким прокурор висуває

обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування» [101].

Вважаємо, що необхідно більш детально описати правову природу термінів «завершення» та «закінчення» досудового розслідування, оскільки законодавець ці поняття визначив абсолютно різними, а їх нерозуміння призводить до порушень, які допускаються стороною обвинувачення під час відкриття матеріалів кримінального провадження.

Адвокат Іванець А. Ю. висловив позицію, що закінчення досудового розслідування настає завжди при прийнятті рішень, передбачених п. п 1-3 ч. 2 ст. 283 КПК України, а завершення – лише за умов п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України [82; 101]. Таким чином, закінчення може бути без завершення досудового розслідування, а завершення без закінчення досудового розслідування в подальшому – ніколи [82]. Водночас, у зв'язку з доповненням КПК України ст. ст. 479¹, 483¹¹ КПК України, перелік форм закінчення, які в обов'язковому порядку передбачають завершення досудового розслідування, доповнено скеруванням до суду клопотанням про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої п. 4-1 ч. 1 ст. 284 цього Кодексу та актом про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку.

Системний аналіз норм чинного КПК України приводить до висновку, що завершення досудового розслідування застосовується рідше ніж закінчення досудового розслідування, оскільки будь-яке кінцеве процесуальне рішення у кримінальному провадженні є рішенням про закінчення досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. ч. 1, 3 ст. 219, ст. 283 КПК України) або може не наставати взагалі.

До ключових відмінностей між закінченням та завершенням досудового розслідування, окрім обов'язковості настання такої юридичної дії, підстав її настання, є категорична заборона проводити слідчі (розшукові) дії, скеровані на збирання доказів після закінчення досудового розслідування та можливість їх проведення після завершення такого розслідування [4; 173; 82; 117]. Хоча існує позиція категоричного заперечення можливості проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, за

винятком ч. 5 ст. 280, ч. 10 ст. 290 КПК України, після повідомлення про завершення досудового розслідування [308].

Позиція прихильників можливості проводити слідчі (розшукові) дії після повідомлення про завершення досудового розслідування прослідковується і у судовій практиці. ВС у постанові від 17.02.2021 (справа №344/6630/17), розглянувши касаційну скаргу захисника, який просив змінити судові рішення на підставі п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 409 КПК України, оскільки в основу обвинувачення покладено недопустимі докази, які були отримані стороною обвинувачення під час виконання вимог ст. 290 КПК України, зазначив, що доводи сторони захисту щодо недопустимості доказів, отриманих після повідомлення про завершення досудового розслідування, є неспроможними. Посилаючись на норми п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 214, ч. 8 ст. 223, ст. 219 КПК України, ВС наголосив, що кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке не має точок дотику із завершенням досудового розслідування [173, 234, 238], про що зазначає і суддя ККС ВС [4].

Досить цікавим є рішення, згідно якого у кримінальному провадженні (справа №344/6630/17) після повідомлення про завершення досудового розслідування особі було вручено повідомлення про підозру та про зміну повідомленої підозри, що також не визнано порушенням КПК України при розгляді справи ВС [173], з чим ми погодитись не можемо, оскільки сама суть (зміст, значення) повідомлення про завершення досудового розслідування нівелюється, бо ж сторона обвинувачення вже визнала докази достатніми для прийняття кінцевого процесуального рішення.

Про можливість та законність проведення слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій на цьому етапі зазначають і правозахисники. Не можна не погодитись з думкою адвоката Іванця А. Ю., про те, що «факт завершення досудового розслідування не забороняє проведення слідчих (розшукових) дій і, як наслідок, збирання доказів» [83].

На противагу можливості збирання доказів під час виконання вимог ст. 290 КПК України Ханін С. Г., пов'язуючи таку можливість зі строками досудового розслідування, зазначив, що на етапі відкриття матеріалів можливо лише звертатись до суду з клопотанням про встановлення строку на ознайомлення в порядку ч. 10

ст. 290 КПК України [308]. Позиція обґрунтовується тим, що у чинному КПК України передбачені певні винятки, коли обчислення строків досудового розслідування до його закінчення зупиняється, відповідно до ст. 280 КПК України, згідно якої встановлено підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру та ч. 5 ст. 219 КПК України, де закріплено невключення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у строк такого розслідування, а відповідно до ч. 1 ст. 282 КПК України існує імперативна норма про необхідність відновлення строку досудового розслідування у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Тобто, КПК України не дозволяє стороні обвинувачення проводити досудове розслідування, зокрема слідчі (розшукові) дії, НСРД та інші процесуальні дії, спрямовані на отримання доказів таким чином, щоб строки їх проведення не зараховувалися до загального строку досудового розслідування, за винятком ч. 5 ст. 280 та ч. 10 ст. 290 КПК України. Також, при обґрунтуванні позиції щодо неможливості проводити слідчі (розшукові) дії, НСРД та інші процесуальні дії, Ханін С. Г. вказує на неможливість відновлення досудового розслідування у кримінальному провадженні, у якому прийнято рішення про його завершення, оскільки відновити можна лише зупинене кримінальне провадження, а проводити процесуальні дії, спрямовані на збирання доказів, у той час, коли строк досудового розслідування не рахується, заборонено [308].

Оскільки, у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України чітко визначені межі проведення досудового розслідування, яке закінчується прийняттям одного з процесуальних рішень, передбачених п. п. 1-3 ч. 2 ст. 283 КПК України, то якщо аналізувати приписи ч. 1 ст. 219 КПК України, згідно якого строк досудового розслідування «обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження» [101], впливає, що законодавчі обмеження на проведення слідчих (розшукових) дій «прив'язані» до

«закінчення», а не до «завершення» досудового розслідування, на що наголошувалось досвідченими спеціалістами [101; 4; 117].

Зокрема, ч. 8 ст. 223 КПК України встановлено заборону на проведення слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду. Оскільки закінчення досудового розслідування, відповідно до ст. 219 КПК України, не має точок дотику із його завершенням, то законодавець не забороняє проводити такі дії у період від завершення досудового розслідування до його закінчення.

Крім того, зважаючи на вимоги ч. 1 ст. 220 КПК України, законодавець чітко встановив, що клопотання сторін, в тому числі і про проведення слідчих (розшукових) дій, можуть бути подані та повинні бути розглянуті під час досудового розслідування, яке під час виконання вимог ст. 290 КПК України є ще не закінченим, а сторонам лише повідомлено про його завершення.

Юридичною умовою відкриття матеріалів стороною обвинувачення є передбачені КПК України дії, які потрібно та можливо вчинити для того, щоб перейти до процедури відкриття матеріалів, забезпечити можливість її реалізації.

Фактичною умовою є власне проведення досудового розслідування, те, що було реалізовано із того, що було передбачено (із юридичних умов), тобто це фактично проведені слідчим, дізнавачем та прокурором процесуальні дії, передбачені КПК України, проведення яких призвело до необхідності виконувати вимоги ч. 1 ст. 290 КПК України.

Як ми вже зазначали у попередніх підрозділах, у ч. 6 ст. 290 КПК України вперше передбачено обов'язок сторони захисту відкривати матеріали, зібрані нею.

Юридичною підставою для відкриття матеріалів стороною захисту є передбачене ст. 19 Конституції України право робити все, що не заборонено законом [98], тобто відсутність у КПК України заборони на відкриття матеріалів передбачає право сторони захисту такі матеріали відкривати. Разом із тим, за наявності запиту прокурора, юридичною підставою відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, є передбачений ч. 6 ст. 290 КПК України обов'язок відкривати такі матеріали.

Фактичною підставою відкриття матеріалів стороною захисту є те, що стадія досудового розслідування завершується в тих формах, які передбачають реалізацію процедури відкриття матеріалів.

Юридичною умовою відкриття стороною захисту (ч. 6 ст. 290 КПК України) зібраних матеріалів є повідомлення слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування (відповідно до ч. 1 ст. 290 КПК України), а для того, щоб відкриття матеріалів стороною захисту було її обов'язком, – надіслання запиту прокурором. Фактична умова тут трьохскладова: 1) наявність в сторони захисту відповідних матеріалів, отриманих нею у спосіб, не заборонений законом; 2) фактичне отримання запиту прокурора чи ознайомлення з його змістом іншим способом або наявність бажання відкрити матеріали навіть без такого запиту; 3) у разі надіслання запиту прокурором – також наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді, адже без запиту прокурора наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді не обов'язково зумовлює відкриття стороною захисту її матеріалів.

Законодавцем у ч. 7 ст. 290 КПК України передбачено, що потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження також повідомляються прокурором або слідчим за його дорученням, однак не зазначено, що повідомляється стороною захисту, про відкриття матеріалів. Згідно ч. 8 ст. 290 КПК України, про факт відкриття сторонами матеріалів повідомляється і цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, після чого зазначені особи можуть ознайомлюватись з матеріалами за правилами, передбаченими у ст. 290 КПК України [101].

Якщо питання відкриття матеріалів досудового розслідування (ч. ч. 1-5 ст. 290 КПК України) та матеріалів сторони захисту (ч. 6 ст. 290 КПК України) переважно врегульоване судовою практикою, досліджене у науковій літературі, то правова регламентація умов та підстав відкриття матеріалів, зібраних учасниками, про повідомлення яких зазначається у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, відсутня.

Згідно аналізу норм КПК України, у потерпілого обов'язок відкривати матеріали відсутній і, як зазначає Гловюк І. В. [40], коли документ перебуває у потерпілого та надавати його слідчому або прокурору він не вважає за потрібне, то такий документ потерпілий може долучити в суді [47]. Про можливість відкриття матеріалів, зібраних потерпілим, виключно під час судового засідання у разі відмови прокурора від обвинувачення, наголошує також Жовтан Ю. В. [72, с. 217-218], який зауважив, що обов'язок відкривати матеріали у потерпілого відсутній як такий [72, с. 194].

Так, ВС хоч і закріпив позицію невідкриття потерпілим матеріалів за загальним правилом, але, поряд із цим визначив випадки, коли потерпілий мав би відкривати зібрані ним матеріали [142]. Оскільки, відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України потерпілий, його представник та законний представник при зміні прокурором обвинувачення, відмові від такого обвинувачення або ж здійсненні кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, віднесені до сторони обвинувачення, то на потерпілого може бути покладено обов'язок відкриття матеріалів, адже потерпілий, як самостійний суб'єкт доказування «може і не поділяти позицію сторони обвинувачення, а здійснювати захист своїх інтересів, самостійно визначаючи його спрямованість і тактику» [142; 40]. З чим повністю погоджуємось, адже тоді позбавлена логіки надана законодавцем, зокрема, ч. 3 ст. 93 КПК України, можливість потерпілого збирати докази, не відкриваючи їх.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, з урахуванням ч. 3 ст. 61 та ч. 3 ст. 62 КПК України, збирати докази у кримінальному процесі може не лише потерпілий (і відповідно до ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 КПК України – його представник, законний представник), а й представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільний позивач, його представник, законний представник, цивільний відповідач, його представник [101; див. також 25, с. 963].

За результатами проведеного автором дослідження, 80,7 % респондентів повідомили про необхідність унормувати обов'язок потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, повідомляти під час ознайомлення з матеріалами в порядку ст. 290 КПК України про наявність зібраних ними матеріалів та надавати до них доступ стороні

захисту та стороні обвинувачення, а 77,1 % повідомили про необхідність передбачення такого обов'язку для осіб, зазначених у ч. 8 ст. 290 КПК України (Додаток В).

Зважаючи на викладене, пропонуємо доповнити ч. 7 ст. 290 КПК України абзацом другим «У разі наявності матеріалів, які потерпілий, його представник, законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, бажає використати в суді, зазначені особи після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку цієї статті сторонами, повідомляють про наявність зібраних матеріалів, до яких надають доступ стороні обвинувачення та стороні захисту.».

Крім того, пропонуємо доповнити ч. 8 ст. 290 КПК України абзацом другим наступного змісту: «У разі наявності матеріалів, які цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник бажає використати в суді, зазначені особи, після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку цієї статті сторонами, повідомляють про наявність зібраних матеріалів, до яких надають доступ стороні обвинувачення та стороні захисту».

Юридичною підставою відкриття матеріалів, зібраних потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а практично також представником та законним представником потерпілого, учасниками, зазначеними у ч. 8 ст. 290 КПК України, є передбачене Конституцією України та КПК України право відкривати такі матеріали, у разі їх наявності. До внесення запропонованих нами змін до ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України щодо покладення обов'язку повідомляти про наявність матеріалів та надання до них доступу – обов'язок відкривати такі матеріали у цих осіб відсутній.

Фактичною підставою відкриття матеріалів цими особами є те, що стадія досудового розслідування завершується в тих формах, які передбачають реалізацію процедури відкриття матеріалів.

Юридичною умовою є повідомлення прокурором, або за його дорученням слідчим, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування; фактична умова для відкриття і прокурору, і стороні

захисту, наразі – це наявність в потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача, його представника чи законного представника, цивільного відповідача, його представника відповідних матеріалів, отриманих ними у спосіб, не заборонений законом. У разі встановлення на законодавчому рівні обов’язку цих осіб відкривати матеріали, другою складовою фактичної умови буде також бажання цих учасників кримінального провадження використати зібрані ними докази у суді, бо наразі наявність такого бажання не зобов’язана зумовлювати відкриття ними матеріалів. Але при цьому в практиці, побоюючись наслідків невідкриття матеріалів, передбачених ч. 12 ст. 290 КПК України, зазначені учасники відкривають зібрані ними матеріали.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Впровадження у 2012 році в КПК України процедури взаємного відкриття матеріалів сторонами кримінального процесу було зумовлено необхідністю приведення вимог національного законодавства до стандартів, задекларованих Конвенцією та встановлених практикою ЄСПЛ, і не могло залишитись поза увагою науковців та практиків у сфері кримінального процесу, які досліджують окремі проблемні аспекти відкриття матеріалів іншій стороні, а також суміжні, пов’язані з цією проблематикою теми. Проте до цього моменту за період застосування передбаченої КПК України процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України єдиного комплексного наукового дослідження цієї процедури не було проведено.

Відкриття матеріалів – передбачена ст. 290, ч. 5 ст. 301, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 479¹, ст. 483¹¹ КПК України процедура (сукупність процесуальних дій, рішень), завдяки якій визначені КПК України суб’єкти кримінального провадження отримують копії матеріалів або доступ до тих документів, інших предметів матеріального світу, які доводять обставини об’єкта пізнання у кримінальному провадженні з наданням цим суб’єктам кримінального

провадження можливості ознайомитись, а також, за винятками, передбаченими КПК України, – зробити виписки, скопіювати чи відобразити іншим шляхом інформацію, яка міститься в таких матеріалах.

Відкриття матеріалів є не лише формою реалізації конвенційних, конституційних та кримінальних процесуальних засад, а також обов’язковою процедурою легалізації зібраних доказів, зважаючи на конструкцію ч. 12 ст. 290 КПК України.

Підстави та умови відкриття матеріалів на етапі завершення досудового розслідування залежать від суб’єкта відкриття цих матеріалів. Для сторони обвинувачення юридичною підставою відкриття матеріалів досудового розслідування є передбачені КПК України повноваження на вчинення дій, зазначених ч. 1 ст. 290 КПК України. Фактичними підставами є система достатніх доказів для прийняття рішення про скерування обвинувального акту чи іншого відповідного документу до суду. Юридичною умовою відкриття матеріалів прокурором є дії, які потрібно вчинити стороні обвинувачення, щоб перейти до процедури відкриття матеріалів, тобто щоб забезпечити можливість її реалізації, а фактичною умовою відкриття матеріалів для прокурора є проведення досудового розслідування, тобто, те, що було реалізовано з того, що було передбачено як можливе для реалізації (з юридичної умови).

Стосовно сторони захисту, а також приватних осіб, зазначених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, то юридичною підставою відкриття ними матеріалів є право робити, все, що не заборонено законом, фактичною підставою – закінчення досудового розслідування у тій формі, яка передбачає відкриття зібраних матеріалів. Разом з тим, юридичною підставою для відкриття матеріалів стороною захисту у разі скерування прокурором письмового запиту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України є вже не право, а обов’язок сторони захисту відкривати зібрані матеріали. Юридичною умовою відкриття такими особами матеріалів є повідомлення прокурором, чи слідчим за його дорученням, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів такого розслідування, а для того, щоб відкриття матеріалів стороною захисту було її обов’язком, – надіслання запиту прокурором. Фактичною умовою є

наявність у сторони захисту чи приватних осіб, передбачених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, матеріалів; для сторони захисту – також фактичне отримання запиту прокурора чи ознайомлення з його змістом іншим способом або наявність бажання відкрити матеріали навіть без такого запиту; у разі надіслання запиту прокурором – для сторони захисту також наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді, адже без запиту прокурора наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді не обов’язково зумовлюють відкриття стороною захисту її матеріалів.

З огляду на те, що приватні особи, зазначені у ч. 7 та ч. 8 ст. 290 КПК України, можуть мати важливі у цьому провадженні матеріали, які бажають використати в суді, вважаємо доречним передбачити у КПК України обов’язок цих осіб повідомляти, після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку ст. 290 КПК України сторонами, про наявність у них зібраних матеріалів, які вони бажають використати в суді як докази та надавати доступ стороні обвинувачення та стороні захисту до таких матеріалів. У разі встановлення на законодавчому рівні обов’язку приватних осіб, передбачених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, відкривати матеріали, другою складовою фактичної умови відкриття ними матеріалів буде також бажання цих учасників кримінального провадження використати зібрані ними докази у суді, бо наразі наявність такого бажання не зобов’язана зумовлювати відкриття ними матеріалів.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ ВІДКРИТТІ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

2.1. Порядок, строки, суб'єкти та результат відкриття матеріалів іншій стороні (ч. ч. 1-5, 7-10, 12, 13 ст. 290, ч. 5 ст. 301, ст. ст. 479¹, 483¹¹ КПК України)

Вдалим варіантом посіяти сумніви суду, який розглядатиме справу по суті, у допустимості доказів, є порушення процедури та строків під час відкриття матеріалів іншій стороні [17, с. 29], оскільки, як зазначає правозахисник Гура О. П., заборона, адресована суду допускати відомості, що містяться у невідкритих матеріалах, передбачена ч. 12 ст. 290 КПК України, є родзинкою усієї процедури відкриття матеріалів іншій стороні [62]. Оскільки питання допустимості доказів є надважливими у кожному кримінальному провадженні, це «неминуче призводить до множинності тлумачення норми цими сторонами на свою користь» [62].

Процедура та результати відкриття матеріалів іншій стороні вивчались такими науковцями, як Аленін Ю. П., Басиста І. В., Боржецька Н. Л., Власова Г. П., Гловюк І. В., Гура О. П., Дроздов О. М., Дроздова О. В., Жовтан Ю. В., Іванець А. Ю., Крицька І. О., Кузіна І. В., Михайленко В. В., Попелюшко В. О., Тананакін О. В., Торбас О. О., Фомін С. Б., Ханін С. Г., Шульгін С. О.

Відкриття матеріалів, відповідно до 290 КПК України, на думку адвоката Іванця А. Ю., є виключно процесуальними та процедурними нормами, які встановлюють процедуру відкриття матеріалів сторонами, їх права та обов'язки під час відкриття та наслідки їх недотримання у передбачених випадках [83].

Вкотре посилаючись на положення ч. 1 ст. 290 КПК України [101], можна прийти до висновку, що процедура відкриття матеріалів досудового розслідування розпочинається саме з рішення прокурора як ключової фігури у прийнятті рішень,

передбачених КПК України, на стадії досудового розслідування, про що зазначали Колос М. І. та Стрельбіцька Л. Я. [95, с. 273-274].

Вважаємо, що недоцільно повертатись до моменту, коли саме прокурор визнає зібрані під час досудового розслідування докази достатніми, та які докази є достатніми, для складання кінцевих процесуальних документів, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 283, ч. 2 ст. 479¹, п. 2 ч. 2 ст. 483¹⁰ КПК України, щоб повідомити осіб, зазначених у ч. 1 ст. 290 КПК України, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів такого розслідування прокурор, або слідчий за його дорученням, повідомляє учасників, зазначених у ч. 1 ст. 290 КПК України (тобто підозрюваного, його захисника, законного представника та захисника особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру), а також потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, що передбачено ч. 7 ст. 290 КПК України, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, які знайомляться з матеріалами в частині, що стосується цивільного позову, відповідно до ч. 8 ст. 290 КПК України [101].

Варто зауважити, що сторона обвинувачення має повідомити як підозрюваного, так і його захисника чи захисників, в тому числі захисників, «які мали повноваження на здійснення захисту на час завершення досудового розслідування» [198], однак розірвали з підозрюваним угоду про надання правової допомоги до часу повідомлення сторони обвинувачення про факт розірвання такої угоди [198; 4].

Коли ми ведемо мову про суб'єктів, яким відкриває матеріали саме сторона обвинувачення, то одночасно підтримуємо необхідність відкриття матеріалів кожному учаснику зі сторони захисту. Тобто, усвідомлюючи суть та цінність індивідуалізації відкриття матеріалів, про яку наголошено ВС у справі №607/21493/20, в якій розглядалася касаційна скарга прокурора на рішення суду про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, у зв'язку з неповідомленням підозрюваного про завершення досудового розслідування,

який ухилявся від отримання такого повідомлення, ВС зазначив, що повідомлення про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів у порядку ч. 1 ст. 290 КПК України «є процесуальною дією, яка має прямий індивідуальний характер, тобто стосується конкретного учасника кримінального провадження, і не може делегуватися захиснику» [199]. ВС зауважив, що надання доступу до матеріалів кримінального провадження має бути забезпечено «всім без виключення учасникам кримінального провадження зі сторони захисту, тобто окремо підозрюваному, окремо законному представнику, окремо захиснику» [199]. У цій постанові суд також зазначив, що хоча право на ознайомлення з матеріалами є абсолютним, однак єдине, визначене законом, обмеження у праві на ознайомлення застосовується виключно судом відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України. Індивідуалізація відкриття матеріалів була предметом дослідження ВС також у постанові від 21.02.2024 (справа 359/7681/20) [226] та частково у постанові від 21.02.2023 у справі №760/2257/22 [202].

Не можна вести мову про неналежне виконання положень ч. 1 ст. 290 КПК України та порушення процедури відкриття матеріалів прокурором у випадку, коли інтереси підозрюваного представляє декілька захисників, яких у різний час було повідомлено про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, що зазначено у постанові ВС від 10.11.2022 (справа № 203/2076/21) [196]. Вважаємо, що строк досудового розслідування продовжує рахуватись з моменту завершення ознайомлення з матеріалами останнього учасника зі сторони захисту.

Також не є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства при відкритті матеріалів досудового розслідування ненадання таких матеріалів для ознайомлення адвокату особи, який був залучений за договором, коли особа мала статус свідка у кримінальному провадженні, а в подальшому набула статусу підозрюваної особи [157].

Аналізуючи судову практику [229] та норми ст. 290 КПК України, простежується, що ознайомлення з матеріалами досудового розслідування для сторони захисту є правом, яким вона може скористатись за бажанням, разом із тим надати такий доступ до матеріалів є обов'язком сторони обвинувачення, в інакшому

випадку — доводити вину у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення у суді буде нічим.

Крім того, відповідно до п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право вимагати відкриття матеріалів відповідно до ст. 290 КПК України та ознайомлюватись з такими матеріалами у порядку ст. 221 КПК України. Серед обов'язків підозрюваного та обвинуваченого, відповідно до ч. 7 ст. 42 КПК України, ознайомлення, відповідно до ст. 221 та ст. 290 КПК України, не передбачено [101; 72, с. 28-33] Як зазначають слідчі судді, навіть, якщо сторона захисту не бажає скористатись правом на ознайомлення, вона зобов'язана письмово підтвердити факт надання доступу до матеріалів досудового розслідування протилежній стороні (ч. 9 ст. 290 КПК України), в іншому випадку єдиним способом убезпечити докази від можливості визнання їх недопустимими є встановлення строку на ознайомлення судом відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України [279].

Обов'язок прокурора, або слідчого за його дорученням, відкривати матеріали потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, передбачено ч. 7 ст. 290 КПК України, які, знову ж таки, мають право знайомитись з матеріалами, відповідно до ст. 290 КПК України [101].

На нашу думку найбільшою проблемою, пов'язаною з порушенням прав потерпілого під час ознайомлення ним з матеріалами досудового розслідування, відповідно до ч. 7 ст. 290 КПК України, є відсутність посилення на необхідність надання доступу представнику та законному представнику потерпілого, про що зазначає наукова спільнота [72, с. 218-219; 28, с. 110; 1, с. 79; 91, с. 193; 93; 16, с. 80]. У власному досвіді автора випадків відмови прокурора або слідчого від надання для ознайомлення чи ненадання доступу до матеріалів досудового розслідування зазначеним особам не було. Оскільки, здійснюючи відкриття, доцільно користуватись ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59, ч. 5 ст. 44 КПК України та у кожному випадку надавати доступ до матеріалів представникам та законним представникам потерпілих до таких матеріалів поряд з потерпілими особами. Згідно проведеного автором дослідження, 61,5 % зі 109 респондентів повідомили, що представнику потерпілого та законному представнику потерпілого завжди надається доступ до матеріалів досудового

розслідування при їх відкритті, 8,3 % – в деяких провадженнях надається, 17,4 % – не надавався взагалі, а 11 % респондентів відповіли, що такий доступ надавався при виявленні потерпілим такої ініціативи. Надаються в практиці потерпілому та його представнику, законному представнику і матеріали, зібрані стороною захисту, про що повідомили 38,5% респондентів, ще 16,5% респондентів повідомили, що такий доступ надається за наявності відповідної ініціативи потерпілого, а у 18,3 % матеріали сторони захисту надаються потерпілому, його представнику чи законному представнику прокурором після отримання таких матеріалів прокурором за його запитом (Додаток В).

Варто зауважити, що ні в ч. 6 ст. 290 КПК України, ні в ч. 7 цієї статті не передбачено процедуру відкриття матеріалів захисту потерпілому або представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, що було предметом дослідження інших науковців [104; 40], а також зазначалось автором у статті [26, с. 1166-1167]. На думку Лісніченка Д. В., не зважаючи на те, що у ч. 7 ст. 290 КПК України передбачено повідомлення прокурором потерпілого про відкриття матеріалів, про матеріали «досудового розслідування» не зазначено, та підтвердження потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, саме прокурору факт надання доступу до матеріалів, а сторона захисту, відповідно до ч. 6 цієї статті, надає матеріали прокурору виключно на його запит, доступ до матеріалів для потерпілого мають надати, як сторона захисту, так і сторона обвинувачення [109, с. 180-181].

Оскільки питанню відкриття матеріалів стороною захисту присвячено наступний підрозділ дослідження, то тут варто зазначити лише, що можливість ознайомлення потерпілого з матеріалами, зібраними стороною захисту, чинним процесуальним законодавством належним чином не врегульована.

У ч. 8 ст. 290 КПК України зазначено, про повідомлення цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника про відкриття матеріалів сторонами, «після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову, за правилами, викладеними в цій статті» [101]. Однак у наведеній статті не зазначено, хто ж саме

повідомляє цивільного позивача та цивільного відповідача, їх представників. Вважаємо, що обидві сторони (як обвинувачення, так і захисту) мають повідомляти про надання матеріалів для ознайомлення особам, зазначеним у ч. 8 ст. 290 КПК України, після чого ці особи можуть ознайомлюватись з матеріалами за правилами ст. 290 КПК України, про що зауважував Жовтан Ю. В. [72, с. 224-225].

Очевидно, що під час виконання вимог ст. 290 КПК України ні потерпілий з його представниками, ні представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, ні учасники, зазначені у ч. 8 ст. 290 КПК України, не надсилають сторонам жодних повідомлень та запитів.

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування цивільним позивачем, цивільним відповідачем та іншими особами, які зазначені у ч. 8 ст. 290 КПК України, є правом, а не обов'язком вказаних осіб. Зважаючи на конструкцію ч. ч. 7 та 8 ст. 290 КПК України, згідно яких зобов'язано лише повідомити про відкриття, а не про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів та зазначення у цих частинах «після чого ... має право ознайомитись» [101] може свідчити про те, що не ознайомлення таких осіб з матеріалами не перешкоджає суду посилатись на такі докази при прийнятті рішень.

Під час відкриття матеріалів важливо довести, що учасник повідомлений про завершення досудового розслідування та надання доступу до таких матеріалів і момент такого повідомлення, який, зважаючи на конструкцію ч. 5 ст. 219 КПК України та судову практику, впливає на строк досудового розслідування [17, с. 29].

Повідомлення, у розумінні ч. 1 ст. 290 КПК України, здійснюється відповідно до глави 6 КПК України [101]. У ч. 2 ст. 111 КПК України передбачено, що повідомлення адресується тим, чия участь у проведенні певної процесуальної дії не є обов'язковою, якщо ж участь є обов'язковою, то повідомлення учасників здійснюється відповідно до глави 11 КПК України, яка передбачає порядок виклику [101].

Належним підтвердженням факту повідомлення стороною обвинувачення про завершення досудового розслідування та початок процедури, передбаченої ч. 1 ст. 290 КПК України, є «документи, що підтверджують особисте вручення відповідному учаснику кримінального провадження повідомлення про відкриття для ознайомлення

зазначених матеріалів (зокрема, особисті розписки підозрюваного, захисника), або докази про направлення такого повідомлення на адресу, вказану для листування» [218], що передбачено ст. 136 КПК України.

У іншій постанові ККС ВС, розглядаючи касаційну скаргу прокурора на рішення судів попередніх інстанцій про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, зауважив, що факт повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування має бути належно підтверджений, оскільки зазначене повідомлення є безпосереднім сповіщенням та доведенням до відома сторони захисту зазначеної інформації [186]. Порядок вручення та належність підтвердження повідомлення про завершення досудового розслідування було предметом розгляду ВС у постановках від 15.02.2023 у справі №354/1129/20 (належним підтвердженням є особисте вручення або докази направлення повідомлення за адресою вказаною для листування) [200], від 09.04.2024 у справі №523/6392/22 (сторона обвинувачення не довела, що повідомлення фактично скеровано як підозрюваному, так і захиснику) [228], від 27.11.2023 у справі №464/472/22 (у зв'язку з неможливістю ідентифікації особи у мобільних месенджерах, через які здійснено повідомлення, підтвердити, що саме підозрюваний та захисник були повідомлені про завершення досудового розслідування неможливо) [221], від 22.05.2024 у справі №359/857/21 (наявність фіскального чеку про поштове відправлення на адресу сторони захисту без опису вкладення відправлення не свідчить про належне повідомлення про завершення досудового розслідування) [233].

Також варто зауважити про перебіг строку досудового розслідування при ознайомленні сторонами з матеріалами у порядку ст. 290 КПК України. Внесення прокурором (слідчим за його дорученням) відомостей до ЄРДР про завершення досудового розслідування, складання (оформлення) письмового повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів не призведе до обізнаності сторони захисту про можливість ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування. Саме тому, виконання цих дій не є початком строку ознайомлення з матеріалами, який відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України не

включається до строків досудового розслідування, адже ознайомлення не може розпочатися раніше, ніж підозрюваному, його захиснику стане відомо про надання доступу до матеріалів [186]. До речі, у ЄРДР обов'язковою умовою для скерування прокурором обвинувального акту або відповідного клопотання до суду є внесення відомостей про відкриття матеріалів досудового розслідування, після чого у реєстрі автоматично не рахується строк досудового розслідування, а без проведення зазначеної дії, технічно неможливо визначити результат досудового розслідування у виді скерування кінцевого документу до суду.

Раніше ВС, задовольняючи апеляційну скаргу прокурора та скасовуючи рішення судів першої і апеляційної інстанцій, якими кримінальне провадження закрито на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, зазначив, що у строк досудового розслідування не включається весь період з моменту повідомлення сторони захисту про завершення досудового розслідування у порядку, визначеному ст. 290 КПК України, та відкриття матеріалів провадження до моменту закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування, про що також наголошено у постановках ВС від 17.02.2021 у справі №344/6630/17 [173] та від 15.09.2021 у справі №711/3111/19 [180]. ВС в одній із своїх постанов зазначив, що «факт завершення досудового розслідування має бути належно підтверджений, як і факт повідомлення цієї інформації стороні захисту» [182].

У справі №216/4805/20 ухвалою колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС матеріали провадження, зважаючи на необхідність забезпечення єдиної правозастосовчої практики і формування висновку щодо застосування положень ч. 5 ст. 219 КПК України передано до ОП ККС ВС, оскільки колегія суддів вважала за доцільне сформулювати висновок про застосування положень ч. 5 ст. 219 КПК України, відповідно до якого «початком обчислення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є момент фактичного надання стороною обвинувачення стороні захисту доступу до матеріалів досудового розслідування та забезпечення реальної можливості ознайомитися з ними» [183], яка також досліджена науковою спільнотою [45; 8, с. 105, 110; 72, с. 123-125, 128-130].

Разом з тим ОП ККС ВС прийшла до висновку, що у строк досудового розслідування не включається строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами, відповідно до ст. 290 КПК України, який розпочинається «з наступного дня після направлення або безпосереднього вручення підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування із зазначенням дати, часу та місця ознайомлення із матеріалами розслідування, до моменту закінчення ознайомлення вказаних осіб з матеріалами досудового розслідування» [194]. День направлення або безпосереднього вручення такого повідомлення включається у строк досудового розслідування [194].

Суд, мотивувавши своє рішення, посилається на те, що день повідомлення про завершення досудового розслідування та день фактичного надання доступу до матеріалів досудового розслідування можуть не співпадати, а повідомлення, яке передбачене у ч. 1 ст. 290 КПК України є офіційним підтвердженням стороною обвинувачення завершення досудового розслідування, що не дає стороні обвинувачення можливості здійснювати будь-яку процесуальну діяльність з метою збору доказів, оскільки така діяльність має визнаватись судом незаконною, а докази – недопустимими. Згідно обставин справи, відображених у постанові ОП ККС ВС від 24.10.2022, строк досудового розслідування закінчувався 03.07.2020, прокурор 02.07.2020 доручив слідчому у кримінальному провадженні повідомити про завершення та надати доступ до матеріалів стороні захисту. Слідчий 03.07.2020 надіслав зазначене повідомлення стороні захисту та повідомив про можливість ознайомлення з матеріалами 13.07.2020 [194].

Суд першої та апеляційної інстанцій у зазначені справі зауважив, що з 02.07.2020 по 13.07.2020 слідчий не забезпечив стороні захисту можливості та належних умов для ознайомлення з усіма матеріалами досудового розслідування, тобто не надав доступу до матеріалів кримінального провадження до закінчення строку досудового розслідування, оскільки фактичне надання цій стороні доступу до вказаних матеріалів

та можливості ознайомлення з ними відбулося лише 13.07.2020, а тому цей строк не є строком ознайомлення з матеріалами кримінального провадження і не може бути виключений із загального строку досудового розслідування, що зумовило прийняття рішення про скерування обвинувального акта до суду поза межами строку досудового розслідування. ОП ККС ВС визнала такі висновки неспроможними та зауважила, що різниця між днем повідомлення про завершення та днем надання доступу до матеріалів досудового розслідування не призводить до необхідності визначати початок строку ознайомлення з моменту фактичного надання доступу до таких матеріалів [194]. Цей проміжок у часі не має враховуватись у строк досудового розслідування [194], що було предметом вивчення правозахисників [83; 274; 45; 72, с.125-128].

Суддя ВС Антонюк Н. О. зазначає, що «забезпечення безпосереднього доступу до матеріалів досудового розслідування має бути максимально наближене до дня повідомлення про завершення такого розслідування» [4], вимоги «невідкладності» чи «негайності» надання доступу до матеріалів після повідомлення стороні про завершення досудового розслідування, як зазначає суддя, чинний КПК України не містить [4].

На даний час внесеними 14.04.2022 змінами до ч. 5 ст. 219 КПК України закріплено норму про невключення у строк досудового розслідування строку ознайомлення з матеріалами такого розслідування, крім дня повідомлення стороні захисту «про завершення такого розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування» [101].

Вважаємо, що ст. 290 КПК України будь-якої черговості чи порядковості відкриття матеріалів, за суб'єктним складом, не встановлено, на що наголошує Боржецька Н. Л. [16, с. 78]. Разом з тим, на практиці, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів одночасно повідомляються і сторона захисту, і потерпілий з його представниками, законним представником, попри їх відсутність у ч. 7 ст. 290 КПК України, і цивільний позивач та цивільний відповідач з їх представниками. Якщо матеріали надто об'ємні, то варто встановити графік ознайомлення учасників з такими матеріалами, враховуючи, що у строк досудового

розслідування не включається ознайомлення виключно з матеріалами досудового розслідування, а не з матеріалами, зібраними стороною захисту чи іншими учасниками кримінального провадження, що досліджено у постановках ВС [26; 237].

З огляду на те, що в попередніх постановках ВС, розглядаючи питання невключення в строк досудового розслідування виключно строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, зібраними стороною обвинувачення, та врахування строку ознайомлення з матеріалами, зібраними стороною захисту, частково вирішив ці питання, то питання включення строку ознайомлення з матеріалами, зібраними приватними особами, зазначеними у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, судовою практикою не досліджувалось.

У повідомленні про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів, копія якого долучається до матеріалів кримінального провадження, як правильно зауважують Гришин Ю. О. та Чальцева Н. С. [60, с. 2], та закріплено у ст. 112 КПК України [101], зазначаються дата, час, місце, найменування кримінального провадження, до матеріалів якого надається доступ, вказівка щодо обов'язкової участі у процесуальній дії, тощо.

Повідомлення прокурора, зазначене у ч. 1 ст. 290 КПК України, для вказаних осіб означає, з одного боку, про початок ознайомлення учасників з матеріалами кримінального провадження, а з іншого – про припинення стороною обвинувачення збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, відповідно до ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України [101], хоча єдиної думки у юридичній спільноті не існує. Так, Ханін С. Г. вважає, що під час відкриття матеріалів досудового розслідування проводити слідчі (розшукові) дії, НСРД, інші процесуальні дії, спрямовані на отримання доказів не можна [308], водночас Михайленко В. В. [117] та Іванець А. Ю. [83], посилаючись на процесуальні норми та судову практику, таку можливість вбачають під час виконання сторонами вимог ст. 290 КПК України.

Частиною 2 ст. 290 КПК України зобов'язано прокурора або слідчого за його дорученням надавати «доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого

ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання» [101], друга частина якої, на думку вчених, є суто декларативною [16, с. 84].

Правозастосування норми ч. 2 ст. 290 КПК України викликало досить багато суперечностей серед дослідників кримінального процесу та значною мірою залежить від правових висновків ВС.

Згідно ч. 3 ст. 17 КПК України «підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом» [101].

Стаття 363 КПК України має назву «Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами», відповідно до ч. 3 якої «суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів» [101].

Те, що саме доказами доводиться винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення вбачається зі змісту ч. 3 ст. 370 КПК України, у якій визначено, що обґрунтованим є рішення, яке «ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом» [101], підпунктом 3 п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, у якому встановлено обов'язок суду зазначати у мотивувальній частині вироку «докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів» [101], про що ми зазначали [20, с. 54].

Разом з тим, законодавець у ч. 2 ст. 290 КПК України зазначив, що сторона обвинувачення зобов'язана «надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази які можуть бути використанні стороною захисту» [101]. На нашу думку, проблеми при виконанні процедури відкриття матеріалів досудового розслідування і почали виникати через досить неконкретизоване визначення що ж саме сторона кримінального провадження має відкривати стороні захисту та іншим особам, під час виконання вимог ст. 290 КПК України. Очевидно, що законодавець застосовує у ч. 2 цієї статті поняття «матеріали досудового розслідування», які включають в себе «докази», що було досліджено Гурою О. П. [62] та зазначено нами при вивченні поняття «відкриття матеріалів» [25, с. 962-963].

ВС у постанові від 11.05.2021 у справі №737/838/16-к дійшов висновку, що вимоги статті 290 КПК України «поширюються не лише на докази, які стосуються предмета доказування, визначеного статтею 91 КПК, але й на ті матеріали, на підставі яких можна зробити висновок про законність отримання наданих стороною обвинувачення доказів. Таким чином, рішення, які стосуються законності проведених слідчих дій, зокрема судові дозволи на втручання у права і свободи особи, також мають бути відкриті стороні захисту» [178].

До того ж, ВС наголошує на необхідності відкриття інших матеріалів, які не є доказами у розумінні ст. 84 КПК України, але можуть вказувати на допустимість таких доказів, зважаючи на те, що у сторони, яка надає суду доказ, є обов'язок довести його допустимість, у разі якщо така допустимість поставлена під сумнів іншою стороною та оскільки сторони наперед не можуть передбачити весь обсяг доказів та поведінку учасників щодо оспорування допустимості таких доказів, зважаючи на змагальність процесу, то варто відкривати усі матеріали. Водночас, суд відхилив доводи сторони захисту про порушення процедури відкриття матеріалів досудового розслідування, оскільки питання про не відкриття інших матеріалів, які не є самостійними доказами, а свідчать про допустимість доказу, стороною захисту не заявлялось у суді першої та апеляційної інстанції [178].

Як правильно зазначив правозахисник Гура О. П. напрацювання судової практики найвищої судової інстанції в світлі ст. 290 КПК почалось ще Верховним Судом України (далі за текстом – ВСУ) [62].

Першим рішенням, у якому закріплено правовий висновок ВСУ щодо допустимості доказів у разі невідкриття матеріалів, які були підставами для проведення НСРД є постанова ВСУ від 16.03.2017 у справі №671/463/15-к, у якій колегія суддів сформулювала правовий висновок про те, що невідкриті в порядку ст. 290 КПК України матеріали не можуть бути визнані допустимими доказами [129]. Суд зазначив, що поряд з відкриттям протоколів, складених за результатами проведення певних дій, сторона зобов'язана відкривати матеріали, «які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких дій

як доказів» [129]. ВСУ, скасовуючи рішення суду касаційної інстанції, у якому суд допустив як докази відкриті під час апеляційного розгляду матеріали, які не були відкриті стороні захисту під час завершення досудового розслідування, вказав, що ч. 12 ст. 290 КПК України адресовано заборону саме суду посилається на невідкриті матеріали, про які стороні було відомо на час звернення з обвинувальним актом до суду [129].

Недопустимість доказів, які не відкриті стороні захисту в порядку ст. 290 КПК України, що також стосувалось проведення НСРД, ВСУ продовжив у постанові від 12.10.2017 (справа №5-237 кс (15)17), де зробив висновок, що відкриті стороні захисту лише під час апеляційного розгляду докази, які вже існували на момент звернення із обвинувальним актом, не можуть вважатися судом допустимими та порушують право на захист особи. Згідно зазначеного судового рішення, 18.11.2014 стороні захисту повідомлено про завершення досудового розслідування, та у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, не була відкрита постанова про проведення контролю за вчиненням злочину від 16.09.2014 та про використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів від 16.09.2014, а також ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 15.09.2014, які були долучені до матеріалів провадження під час апеляційного розгляду справи за клопотанням прокурора, хоча існували у сторони обвинувачення до моменту завершення досудового розслідування. Суд вкотре наголосив, що невідкриття матеріалів, які були підставою для проведення НСРД призводить до неможливості їх дослідження та «здійснення судом належної оцінки законності проведення таких дій, а також достовірності та допустимості їх результатів як доказів» [130]. Крім того, ВСУ було зазначено, що критерієм допустимості доказів, поряд із законністю їх отримання, є відкриття таких доказів протилежній стороні в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, до дослідження таких доказів у суді. Відкриття в умовах публічного і гласного апеляційного судового розгляду, матеріалів, які існували на момент звернення до суду з обвинувальним актом чи відповідним клопотанням, не означає їх автоматичну допустимість [130].

Від правових висновків ВСУ (від 16.03.2017 у справі №671/463/15-к та 12.10.2017 у справі №5-237 кс (15)17) не відступила ВП ВС у постанові від 16.01.2019 (справа № 751/7557/15-к), у якій сформувала правовий висновок, згідно якого матеріали, які були підставами для проведення НСРД, можуть бути відкриті стороні захисту, якщо вони не відкриті під час виконання вимог ст. 290 КПК України при завершенні досудового розслідування, оскільки на той час з таких процесуальних документів не знято гриф секретності. Однак, у такому випадку суд не може посилається на такі матеріали, як на докази, під час прийняття рішення [139]. Такого ж висновку дійшов ВС під час розгляду касаційної скарги захисника у справі №554/12215/15-к, зазначивши, що невідкриття сторонами матеріалів, зокрема і тих, які були підставою для проведення дій з метою отримання доказів, в порядку ст. 290 КПК України, є істотним порушенням кримінального процесуального законодавства та окремою підставою для визнання таких матеріалів недопустимими як доказ [132], що також досліджувалось у науковій спільноті [9].

Попередні постанови ВСУ та ВС щодо відкриття матеріалів, які є підставами проведення НСРД, призвели до ухвалення судами значної кількості виправдувальних вироків у справах, де обвинувачення ґрунтувалось на результатах проведених НСРД, а з матеріалів, які були підставами для проведення таких НСРД, не було знято гриф секретності.

Зважаючи на системну проблему та неможливість прокурора впливати на «швидкість» розсекречення матеріалів судом апеляційної інстанції, ВП ВС сформувано правовий висновок, згідно якого докази, матеріали-підстави отримання яких не були відкриті стороні захисту під час завершення досудового розслідування, можуть бути визнані допустимими, якщо прокурор доведе, що ним вживались необхідні та своєчасні заходи, що спрямовані на розсекречування документів, а обов'язок встановлювати чи вживались такі заходи прокурором було покладено на суд [155].

Так, ВП ВС у постанові від 16.10.2019 (справа № 640/6847/15-к) відступила від правових позицій, зазначених у постанові ВСУ від 16.03.2017 у справі №671/463/15-к та постанові ВП ВС від 16.01.2019 у справі №751/7557/15-к, зважаючи на виключну

правову проблему щодо застосування ст. 290 КПК України, яка виникає з незалежних від сторони обвинувачення підстав, коли прокурор, дотримавшись «всіх вимог процесуального закону, своєчасно (заздалегідь) вжив заходів для розсекречення процесуальних документів, які були підставою для проведення НСРД, проте він все одно позбавлений можливості використати протокол НСРД як доказ лише з тих підстав, що під час досудового розслідування було відмовлено у знятті грифу «таємно» з ухвали слідчого судді» [155] не може вплинути на ситуацію або змінити її, що автоматично призводить до визнання доказів недопустимими [155].

ВП ВС зауважила, що зважаючи на особливості розсекречення матеріальних носіїв інформації, яке не приймається виключно прокурором, та державні інтереси щодо збереження певної інформації у таємниці, виникла обґрунтована необхідність визначити критерії умов допустимості доказів, отриманих в результаті проведення НСРД [155].

Розсекречення матеріальних носіїв інформації є чітко встановленим процесом, який визначений Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, відповідно до п. 5.12 якої експертна комісія з питань таємниць того органу, де здійснювалось засекречення, здійснює підготовку рішень про скасування грифів секретності того органу, де здійснено засекречення таких матеріалів, та приймає рішення про його розсекречення [85].

Про можливість не розкривати деякі докази стороні захисту задля забезпечення прав та інтересів інших осіб, зважаючи на загрозу життю, здоров'ю чи безпеці таких осіб, вказував ЄСПЛ у своїх рішеннях. Так, у справі «Леас проти Естонії» (Leas v Estonia) від 06.03.2012, § 78, ЄСПЛ зазначив, що право на відкриття доказів не є абсолютним, оскільки у будь-якому кримінальному провадженні можуть бути так звані «конкурентні інтереси» [262], такі як національна безпека, необхідність захисту свідків у випадку репресій, використання таємних методів розслідування, які існують на протигагу інтересам обвинуваченого. Пунктом 1 ст. 6 Конвенції допускаються заходи, які обмежують права захисту, що є суворо необхідними, але труднощі, які обмежують права сторони захисту мають бути компенсовані процедурами, яких

дотримується сторона захисту [262]. У §§70-73 рішення «Доорсон проти Нідерландів» (Doorson v. the Netherlands) від 01.09.2015 ЄСПЛ зазначив, що коли мова може йти про життя, свободу, безпеку осіб, які викликаються для допиту, тобто про питання, які захищаються ст. 8 Конвенції, то зазначені інтереси не можуть наражатись на не виправданий ризик, захист таких осіб від можливості переслідування з боку заявника є достатньою та розумною мотивацією для дозволу зберегти анонімність таких свідків чи потерпілих [322] (рішення «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (Van Mechelen and Others v. the Netherlands) [325] від 23.04.1997, § 58; «Пасі проти Бельгії» (Paci v. Belgium) [328] від 17.04.2018, § 85).

ВП ВС у постанові від 16.10.2019 (справа №640/6847/15-к) встановила презумпцію можливості вирішити питання про допустимість доказів залежно від процесуальної поведінки прокурора, пов'язаної з розсекреченням процесуальних документів, згідно якої у разі своєчасного вжиття стороною обвинувачення під час досудового розслідування необхідних та залежних від неї заходів, спрямованих на «розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі і процесуальної поведінки прокурора» [155] суд не може визнавати докази недопустимими, якщо документи, які були підставами для їх отримання, не відкриті стороні захисту [155]. Матеріали, які були підставою для проведення НСРД та які не були відкриті стороні захисту на етапі завершення досудового розслідування, можуть бути відкриті під час судового розгляду, за умови вжиття прокурором всіх необхідних заходів, про що наголошено у науковій літературі [155; 314, с. 299; 72, с. 194, 196].

До речі, в одній з ухвал Апеляційної палати ВАКС, суд визнав відсутність підстав для визнання недопустимими доказів, у зв'язку з невідкриттям стороні захисту доручень про проведення НСРД, постанов про розсекречення, клопотань про скасування грифу секретності, які під час виконання вимог ст. 290 КПК України були відсутні, не відображені в реєстрі матеріалів досудового розслідування, оскільки, як зазначив суд, такі документи були зазначені у протоколі про надання доступу до матеріалів, у якому сторона захисту підтвердила факт надання доступу без будь-яких зауважень [155].

Та питання того, що саме сторона обвинувачення має надавати для ознайомлення стороні захисту чи іншим учасникам процесу при виконанні вимог ст. 290 КПК України, виникало не лише при відкритті матеріалів НСРД.

Правило неможливості посилання у судовому рішенні на невідкриті протоколи допиту свідка зазначено ВС при розгляді касаційної скарги прокурора на ухвалу апеляційного суду, якою виправдувальний вирок залишено без змін. Доводи прокурора про безпідставність відмови у задоволенні клопотання сторони обвинувачення про допит свідків у порядку, передбаченому ст. ст. 23, 349, 352 КПК України, оскільки такі свідки не були допитані в ході досудового розслідування, а тому, під час завершення досудового розслідування, протоколи їх допиту не відкривалися протилежній стороні, суд, посилаючись на ч. ч. 11, 12 цієї ж статті, визнав безпідставними, оскільки це порушує змагальність та рівність сторін, як одні з головних засад кримінального провадження [150]. Неможливість посилатись на невідкриті стороною обвинувачення показання свідків зазначено і в постанові ВС від 27.02.2019 [144].

У ситуації, коли свідок під час судового засідання допитується за клопотанням потерпілої особи, то ВС не знайшов порушення вимог кримінального процесуального закону, оскільки показання свідка відповідають вимогам ст. ст. 95-97 КПК України, процесуальні порушення під час їх збирання, дослідження та оцінки показань свідка, які б вказували про їх недопустимість чи неналежність відсутні [146; 72, с. 183-184].

У ч. 3 ст. 290 КПК України закріплено обов'язок прокурора або слідчого за його дорученням «надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді» [101].

Прецедентною у процедурі надання речових доказів, які є в розпорядженні сторони обвинувачення, є постанова ВС від 12.03.2020 у справі №688/2831/17, у якій судом зазначено правило про те, що орган досудового розслідування не зобов'язаний

здійснювати ознайомлення сторони захисту з речовими доказами в обов'язковому порядку, коли відсутня ініціатива сторони захисту на таке ознайомлення [167].

У зазначеній справі сторона захисту подала касаційну скаргу на рішення суду апеляційної інстанції та просила скасувати вирок Шепетівського районного суду, яким обвинуваченого визнано винним та засуджено до покарання у виді позбавлення волі строком на 13 років, у зв'язку з порушенням процедури відкриття матеріалів досудового розслідування, а саме ненадання стороні захисту ножа як речового доказу у межах кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. Суд зазначив, що 21.09.2017 стороні захисту були відкриті усі матеріали досудового розслідування, після чого вручено реєстр матеріалів досудового розслідування, в якому було зазначено про вилучення ножа, визнання його речовим доказом та приєднання до матеріалів досудового розслідування. Жодних доказів, що обвинувачений та його захисник були позбавлені права ознайомитись з речовим доказом, стороною захисту не було надано. При розгляді справи по суті судом було з'ясовано порядок та обсяг дослідження доказів та суд, виходячи з принципу змагальності та рівності сторін, зауважив, що жодних клопотань про необхідність дослідження в судовому засіданні речового доказу сторона захисту не заявляла, так само не заявляли такого клопотання інші учасники. Захисник, на думку суду, не обґрунтував, як саме факт огляду речового доказу (ножа) міг вплинути на кінцевий висновок у цій справі, зважаючи на ознайомлення під час виконання вимог ст. 290 КПК України з протоколом огляду місця події з фототаблицею та постановою про визнання речовим доказом зазначеного ножа [167], про що зазначає Гура О. П. [62]. Аналогічні позиції зазначені у постановках ВС від 28.03.2019 у справі №154/3213/16 [148], від 10.05.2023 у справі №452/3584/20 [210], від 25.04.2023 у справі №339/104/18 [207], від 04.05.2023 у справі №754/11872/18 [209].

Разом з тим, зустрічаються випадки зобов'язання судом за клопотанням сторони захисту надавати доступ в порядку ст. 290 КПК України до речових доказів та приміщень, які перебувають у розпорядженні сторони обвинувачення та під контролем держави. Так, ухвалою Рівненського міського суду від 02.06.2017

задоволено клопотання захисника підозрюваного на бездіяльність слідчого прокуратури щодо ненадання стороні захисту в порядку ч. 3 ст. 290 КПК України доступу та можливості скопіювати або відобразити відповідним чином всі речові докази у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, та надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави. Свої доводи сторона захисту обґрунтовувала тим, що під час виконання вимог ст. 290 КПК України сторона обвинувачення надала доступ лише до матеріалів кримінального провадження, включно з компакт дисками, але інші речові докази стороні захисту не було надано [276]. Ухвалою ВАКС від 26.12.2022 у задоволенні клопотання сторони захисту з цих же підстав було відмовлено, оскільки захисником було подано клопотання в порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, тобто на бездіяльність детектива НАБУ, яка полягала у нездійсненні інших процесуальних дій (надання доступу до речових доказів в порядку ч. 3 ст. 290 КПК України) які, на думку сторони захисту, він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк, зокрема, надати для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК України всі докази, які на думку сторони захисту, перебували у володінні органу досудового розслідування [292].

При застосуванні ч. 3 ст. 290 КПК України виникали проблеми з відкриттям медичної документації, яка надавалась для дослідження при проведенні судово-медичних експертиз. З аналізу інформації у ЄДРСР, встановлено, що ОП ККС ВС зробила висновок, згідно якого невідкриття медичних документів стороні захисту під час виконання вимог ст. 290 КПК України та відсутність таких документів у матеріалах досудового розслідування не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства та не призводить до визнання висновку експертизи недопустимим доказом у постанові ОП ККС ВС від 27.01.2020 у справі №754/14281/17 [151]. Сторона захисту покликала на те, що медичну документацію слідчий отримав незаконно, що свідчить про сумнівність та недопустимість висновку експерта про тяжкість тілесних ушкоджень. Справа була передана на розгляд ОП ККС ВС, оскільки у постанові ВС від 07.08.2019 (справа №555/456/18) [151], судом

прийнято рішення про недопустимість висновку експерта за результатами проведення судово-медичної експертизи у зв'язку з відсутністю у матеріалах кримінального провадження медичної документації, на які посилається експерт при проведенні дослідження, натомість у постановах ВС від 08.08.2019 у справі №644/7312/13к [152] та від 18.04.2019 у справі 357/1/16-к [149], ВС була висловлена протилежна позиція. ОП ККС ВС зазначила, що невідкриття стороною обвинувачення стороні захисту саме висновку експерта може визнаватись істотним порушенням кримінального процесуального законодавства та призводити до визнання такого висновку недопустимим доказом на підставі ст. 87 КПК України. Проте «безспірно встановлена свідомо добровільна мовчазна відмова сторони захисту від реалізації права заявляти клопотання про надання на стадії виконання ст. 290 КПК доступу до документів, які досліджував експерт, автоматично не ставить під сумнів допустимість висновку цього експерта» [163]. ОП ККС ВС зазначила, що право заявляти клопотання про надання для ознайомлення медичної документації може бути реалізовано під час судового чи апеляційного розгляду кримінального провадження [163]. Про відсутність обов'язку сторони обвинувачення відкривати в порядку ст. 290 КПК України медичну документацію та рентгензнімки, які надані для проведення експертизи, також вказано судами у постановах ККС ВС від 06.02.2020 у справі №371/819/16-к [164], від 28.11.2022 у справі №710/790/20 [197], від 23.08.2023 у справі №570/5161/18 [215].

Разом з тим, виникає питання щодо відкриття стороні захисту речових доказів, які повернуто потерпілому або особі, у якої вони були вилучені. Згідно буквального тлумачення ч. 3 ст. 290 КПК України, в частині дослідження речових доказів, прокурор або слідчий за його дорученням мають надати всі речові докази, які сторона обвинувачення планує використати під час судового розгляду, незалежно від характеристик речових доказів, способу та місця їх зберігання. Не вирішеним залишається питання відкриття речових доказів, переданих на відповідальне зберігання володільцю в порядку ч. 6 ст. 100 КПК України [102, с. 205]. Аналізуючи судову практику, спостерігається тенденція до безпідставності визнання речових доказів та отриманих в ході їхнього дослідження доказів, недопустимими доказами у

разі невідкриття їх стороні захисту, якщо стороні захисту було надано для ознайомлення документи, які свідчать про наявність такого речового доказу у володінні сторони обвинувачення, проте сторона захисту не заявляла на етапі виконання вимог ст. 290 КПК України жодних клопотань про надання для ознайомлення таких речових доказів. Так, ВС відхилив касаційні доводи сторони захисту та зазначив, що доводи порушення стороною обвинувачення вимог процесуального закону у зв'язку з невідкриттям стороні захисту предметів, визнаних речовими доказами, є безпідставними, оскільки постановою слідчого, яка відкрита стороні захисту під час виконання вимог ст. 290 КПК України, вилучені предмети визнані речовими доказами та у відповідності до ст. 100 КПК України передано на зберігання потерпілому [134].

Вирішено судовою практикою і ситуація з відкриттям дисків з відеофіксацією проведених слідчих (розшукових) дій, НСРД чи відеозаписом з камер відеоспостережень. Так, у одній з постанов ВС зазначив, що під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, стороні захисту було надано доступ до усіх матеріалів, зокрема і додатків до слідчих експериментів, зафіксованих на дисках. Під час ознайомлення з матеріалами стороною захисту, клопотань про надання для перегляду відеозаписів не було заявлено, що не може свідчити про порушення процедури відкриття матеріалів досудового розслідування [143]. Не визнав ВС порушенням відкриття матеріалів із зазначених підстав у постановках від 23.04.2024 у справі №127/21001/17 [230], від 26.02.2024 у справі №715/565/22 [227], від 30.03.2023 у справі №136/1616/20 [204], від 30.08.2023 у справі №289/445/18 [216] та було зазначено у огляді судової практики ВС про відкриття матеріалів іншій стороні [125].

Варто погодитись із думкою Крицької І. О., яка зауважує, що метою приписів ст. 290 КПК України є «гарантування того, щоб стороні захисту було відомо про всі фактичні дані, зібрані стороною обвинувачення під час досудового розслідування, які вона бажає використовувати в судовому розгляді, і вона мала можливість їх досліджувати, оспарювати в суді нарівні зі стороною обвинувачення» [102, с. 211]. Важливо, як зазначає Крицька І. О., щоб особа, яка ознайомлюється, розуміла як саме

такий об'єкт був вилучений та які рішення відносно нього прийняті (визнання речовим доказом, накладення арешту, повернення володільцю, проведення з ним експертизи, під час якої іноді допускається і часткове знищення чи пошкодження такого речового доказу) та пропонує змінити редакцію ч. 3 ст. 290 КПК України, зазначивши про необхідність відкривати документи щодо таких речових доказів, а за наявності клопотання – надавати такий доступ [102, с. 212]. Такі відомості, на думку авторки, можуть бути встановлені з цілого комплексу процесуальних документів, зокрема протоколів, ухвал, постанов, висновків експертів, які надаються протилежній стороні для ознайомлення [102, с. 211].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування», ч. 3 ст. 290 КПК України доповнено абзацом другим, згідно якого «відкриття матеріалів досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, здійснюється шляхом надання доступу до них або надання електронних копій таких матеріалів, засвідчених в установленому порядку» [248]. Відповідно до ст. 106-1 КПК України інформаційно-комунікаційною системою досудового розслідування (далі за текстом – ІКСДР) є «система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні» [101]. Нормами ч. 3 ст. 106-1 КПК України визначено, що матеріали досудового розслідування, що містяться в ІКСДР, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, – у паперовій формі [101].

Разом з тим, відповідно до ч. 4 ст. 290 КПК України, «надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів» [101].

Порядок реалізації можливостей учасниками, яким відповідно до ст. 290 КПК України відкриваються матеріали, залежить від багатьох чинників: змісту та виду матеріалів, поведінки та звички учасників ознайомлюватись з матеріалами зручним для себе способом, який часто залежить від доцільності та раціональності

ознайомлюватись з усіма матеріалами чи з їх частинами, зайнятості учасників та обраної позиції сторони захисту.

Вважаємо, що під закріпленою у ч. 4 ст. 290 КПК України нормою «можливість робити копії або відображення матеріалів» [101] розуміється можливість робити копії з документального (в тому числі фото-, звуко- та відеоматеріали) відображення джерел доказів та документальних матеріалів, які можуть вказувати про допустимість доказів. Зрозуміло, що копіювати будь-яким чином вилучену зброю, наркотичні речовини чи транспортні засоби неможливо, проте можливо зробити фото та відеофіксацію таких доказів.

Не передбачено законодавцем обов'язок сторін обвинувачення при відкритті матеріалів досудового розслідування, матеріалів слідства, але не дізнання, та захисту надавати техніку або будь-які пристрої для виготовлення копій, папір. Вони мають надати лише можливість зробити такі копії або можливість відобразити такі докази будь-якими пристроями чи засобами учаснику, який ознайомлюється з наданими матеріалами, про що зазначалось у судовій практиці [154] та наголошувалось захисниками [154].

Підсумовуючи процедуру відкриття матеріалів стороною обвинувачення стороні захисту, варто зауважити, що часто проблемою та підставою для зловживання правами стороною захисту є ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у разі перебування підозрюваного в умовах ізоляції. В ухвалі ВАКС зазначено, що КПК України не передбачає права підозрюваного вимагати від органу досудового розслідування та, відповідно, обов'язку сторони обвинувачення, здійснювати доставку матеріалів досудового розслідування (у зазначеному провадженні було 97 томів) до місця перебування підозрюваного, як і не передбачено права сторони захисту обирати місце здійснення нею ознайомлення з такими матеріалами [295].

Розкриваючи порядок відкриття матеріалів досудового розслідування варто зауважити, що хоча згідно ч. 4 ст. 290 КПК України надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів [101] та після запровадження воєнного стану в Україні та внесення змін до ст. 615 КПК України, а саме доповнення її ч. 14, згідно якої: «копії матеріалів кримінальних проваджень,

досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора» [249] з метою недопущення втрати матеріалів досудового розслідування, відкриття матеріалів досить часто відбувається у формі надання в електронному вигляді матеріалів досудового розслідування стороні захисту та особам, зазначеним у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, якщо це стосується їхніх прав, що забезпечує розумні строки при здійсненні конкретної процесуальної дії.

Разом з тим, часто обидві сторони кримінального провадження надають перевагу класичному ознайомленню з матеріалами досудового розслідування – ознайомлення у кабінеті слідчого (переважно) чи прокурора у визначений строк, згідно встановленого графіку, оскільки варто пам'ятати, що «не у кожному провадженні, яке містить значну кількість томів матеріалів, прокурор впевнено скеровує до суду обвинувальний акт та не у кожному кримінальному провадженні сторона захисту бажає прийняття кінцевого процесуального рішення, усвідомлюючи сукупність доказів та можливу неминучість покарання, і ознайомлення з матеріалами досудового розслідування за ст. 290 КПК України роками – чи не «найкраща» можливість відтягнути або уникнути небажаного кінцевого результату для кожної з сторін» [21, с. 52].

Аналізуючи вимоги ч. ч. 1-4 ст. 290 КПК України, варто розуміти, що після прийняття рішення про завершення досудового розслідування у прокурора або слідчого, за його дорученням, виникає 3 обов'язки:

1. надати доступ до матеріалів досудового розслідування, а що стосується матеріалів досудового розслідування, що містяться в ІКСДР, – надати доступ до них або надати електронні копії таких матеріалів;
2. надати можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;
3. надати доступ до приміщення або місця, де знаходяться матеріали досудового розслідування, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, про що зазначено у судовій практиці [101; 295].

Та не всі докази, наявні у сторін, надаються для ознайомлення. Так, у ч. 5 ст. 290 КПК України, передбачено можливість видалення відомостей у документах, які надаються для ознайомлення, якщо такі відомості не будуть розголошені під час судового розгляду [101]. Законодавець визначив, що «Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені» [101].

Варто зауважити, що матеріали, які містять видалені відомості, відповідно до ч. 5 ст. 290 КПК України, відкриваються вкрай рідко. Згідно проведеного опитування 20,2 % з 109 респондентів повідомили, що у їхній практиці були випадки, коли під час відкриття матеріалів надавались для ознайомлення документи, які містять видалені відомості, 79,8 % повідомили, що така інформація ніколи не зазначається (Додаток В). Приклади надання матеріалів, які відкриваються стороною захисту, та у яких наявна інформація про видалені відомості, у практиці автора не зустрічались як і у проаналізованих рішеннях, наявних у ЄДРСР. Правозастосування ч. 5 ст. 290 КПК України, як підкреслює Гловюк І. В., пов'язане, насамперед, з невизначеністю матеріалів, які можуть бути видалені, підстав прийняття рішення про видалення, обґрунтування мотивів надання доступу до видалених відомостей, якщо протилежній стороні (а частіше – це сторона захисту) невідомий їхній зміст [50].

Для прикладу, ухвалою колегії суддів Хортицького районного суду м. Запоріжжя відмовлено у задоволенні клопотання адвоката обвинуваченого про надання доступу до видалених стороною обвинувачення відомостей. Судом було зазначено, що «положеннями ч. 5 ст. 290 КПК України, передбачено право суду дозволити доступ до відомостей, які були видалені з конкретного документа (доказу), процесуального рішення – тобто до певної видаленої частини такого документа, що є у розпорядженні сторони кримінального провадження, а не до виділених документів та матеріалів в інше кримінальне провадження в цілому та до тих, які відносяться до секретної інформації з відповідним грифом секретності без підтвердження наявності спеціального доступу до такої інформації» [281].

Вимоги ч. 5 ст. 290 КПК України щодо ненадання під час відкриття матеріалів, які містять видалені відомості та ст. 221 КПК України щодо ненадання при

ознайомленні під час досудового розслідування матеріалів, ознайомлення з якими на цьому етапі може зашкодити досудовому розслідуванню, є предметом оскарження стороною захисту таких дій до суду, оскільки, на думку сторони захисту, саме під видаленими відомостями, які не надаються для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК України, сторона обвинувачення приховує, прикриває незаконну діяльність та зловживання наданими правами [293]. У вирозі Дубенського міськрайонного суду Рівненської області зазначено, що відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду, на виконання вимог ч. 5 ст. 290 КПК України, можуть бути видалені у документах, які надаються для ознайомлення, однак сторона обвинувачення не має приховувати від сторони захисту ні факту існування документу, ні самого документу, який містить інформацію про видалені відомості [31].

Практики ВС щодо правозастосування ч. 5 ст. 290 КПК України ми не знайшли. Вважаємо, що доцільно відкривати документи, у яких міститься інформація про видалення певних відомостей, якщо сторони бажають використати цей документ під час судового розгляду, за виключенням інформації щодо мотивів такого видалення та відношення видалених відомостей до кримінального провадження, оскільки існують інтереси інших осіб, яким законом передбачено захист за співробітництво з правоохоронними органами та інтереси держави у сфері боротьби зі злочинністю, пов'язані з нерозголошенням інформації, для прикладу, у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, переправленням осіб через кордон, «топ-корупцією» тощо.

У підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження ми вказували на практику ЄСПЛ, який завжди зважає на баланс між правами конкретного обвинуваченого та/або кримінального провадження та інтересами держави при нерозголошенні відомостей [23, с. 116]. Обов'язок сторони обвинувачення не приховувати та надавати обвинуваченому матеріали, що перебувають у неї або доступні їй, які можуть допомогти обвинуваченому звільнитися від кримінальної відповідальності чи отримати менш суворий вирок та право особи мати доступ до таких відомостей закріплено у рішенні по справі «Джасперс проти Сполученого Королівства» [31; 264;

128]. У рішенні «Фітт проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ не знайшов факту порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у випадку, коли суддя прийняв рішення про допустимість нерозкриття свідчень з боку сторони обвинувачення, яка проінформувала сторону захисту про нерозкриття свідчень, які вважала за необхідне тримати в таємниці на благо державних інтересів [330].

Зважаючи на викладене, пропонуємо викласти ч. 5 ст. 290 КПК України у редакції, закріпивши обов'язок сторони надавати документи щодо видалених відомостей, але без надання будь-якої інформації щодо мотивів такого видалення та відношення видалених відомостей до кримінального провадження. Крім того, покращення законодавчого регулювання щодо видалених відомостей потребує також процедура розгляду клопотань про надання для ознайомлення видалених відомостей, у зв'язку з чим пропонуємо доповнити ч. 10 абзацом 2 такого змісту «У разі наявності у сторони захисту, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, інформації про видалені відомості, які можуть вказувати на невинуватість, меншу ступінь винуватості чи інше покращення становища особи, щодо якої здійснюється провадження, сторона захисту, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може звернутись до слідчого судді з клопотанням про надання для ознайомлення видалених відомостей, яке розглядається у порядку, зазначеному в абзаці 1 цієї частини».

Вивчаючи зміст поняття «відкриття матеріалів» [25], ми звертали увагу на норми ч. 7 ст. 517 КПК України в контексті виконання вимог ст. 290 КПК України, згідно якої «здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці» [101], що досліджувалось у науковій спільноті [16, с. 86-87; 65, с. 28-32; 72, с. 151-166]. Так, за загальним правилом, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням режиму секретності [265, с. 181]. Згідно з вимогами ч. 5 ст. 517 КПК України, стороні захисту забороняється робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю, а потерпілому та його представникам,

перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику забороняється робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю [101]. Законодавець визначив, що виписки з матеріалів, що містять державну таємницю, з метою підготовки та здійснення захисту, дозволено робити стороні захисту як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду, та в абз. 3 ч. 5 ст. 517 КПК України зазначив: «Такі виписки опечатуються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможлиблює ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу: під час досудового розслідування – у приміщенні органу досудового розслідування, під час судового провадження – у приміщенні суду. Ознайомлення із змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається» [101]. Факти застосування зазначеної норми автором у власній практичній діяльності не мали місця, оскільки, у практичній діяльності, якщо матеріали, які містять державну таємницю, сторона обвинувачення бажає використати в суді, то з матеріального носія інформації та документів, які були підставами для отримання дозволу на проведення НСРД, знімається гриф секретності на виконання Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [85], відповідно до п. 5.30 якої доступ в порядку ст. 290 КПК України надається лише до розсекречених матеріалів.

Жодні нерозсекречені матеріали сторонам чи іншим учасникам для ознайомлення не надаються та до суду не скеровуються, зважаючи, принаймні, на те, що секретарі судових засідань, працівники канцелярій, як і більшість суддів місцевих судів, не мають допуску до державної таємниці, не зважаючи навіть на відсутність такого допуску у інших учасників процесу [25, с. 964]. Згідно проведеного дослідження лише 5 респондентів (4,6 %) повідомили, що для ознайомлення, в порядку ст. 290 КПК України, їм надавались документи, у яких не було знято гриф секретності (нерозсекречені клопотання, ухвали, постанови про проведення НСРД чи протоколи за результатами проведення таких НСРД), інші – 102 опитаних осіб (93,6

%) повідомили, що при відкритті матеріалів, документи, у яких не знято гриф секретності, не надавались (Додаток В).

Також, коли ми говоримо про відкриття матеріалів, які містять державну таємницю, варто звернути увагу на норми ст. 255 КПК України, проблематику застосування яких вивчали Гловюк І. В. [48] та Жовтан Ю. В. [72, с. 188-191; 74], наголошуючи на порушенні права на захист з огляду на заборону ознайомлення учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб з відомостями, речами та документами, які отримані в результаті проведення НСРД та які підлягають обов'язковому і невідкладному знищенню, оскільки прокурор не вбачає їх необхідними для подальшого проведення досудового розслідування [101; 48; 72, с. 188-191].

Не можемо погодитись з позицією Жовтана Ю. В., який пропонує зобов'язати прокурора повідомляти про факт знищення таких документів сторону захисту, закріпивши такий обов'язок у ч. 3-1 ст. 255 КПК України [72, с. 190-191], оскільки якщо зазначені матеріали міститимуть відомості, які можна використати у кримінальному провадженні, у якому вони здобуті, або ж такі матеріали будуть підставами для внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення, чи зможуть бути використані у іншому кримінальному провадженні, то такі матеріали будуть відкриватись стороні захисту в порядку ст. 290 КПК України після зняття грифу секретності. А якщо вони підлягають знищенню, оскільки таких відомостей не містять, то ознайомлювати з ними сторону захисту, попередньо скасовуючи гриф секретності, який у разі прийняття рішення про знищення не скасовується, немає потреби та заборонено, відповідно до ч. 2 цієї ж ст. 255 КПК України. Знову ж таки, відповідно до ч. 2 ст. 253 КПК України, у разі проведення НСРД, особи, конституційні права яких обмежено, а також підозрюваний, його захисник повідомляються протягом 12 місяців, але не пізніше моменту звернення до суду з обвинувальний актом про факт та результати проведеної НСРД [101].

Описуючи процедуру відкриття, важливо розуміти тонкощі підтвердження учасниками, яким матеріали відкривалися, факту ознайомлення з матеріалами при наданні доступу до них, що регулюється ч. 9 ст. 290 КПК України [101].

Протягом 13 років після набрання чинності КПК України судова практика здебільшого вирішила проблеми, які виникали при підтвердженні факту надання доступу до матеріалів сторонами, зважаючи на строки досудового розслідування та можливе настання катастрофічних наслідків для кримінального провадження у разі непідтвердження такого факту.

Очевидно, що законодавцем свідомо зазначено у ч. 9 вищевказаної статті про надання доступу до матеріалів, а не до матеріалів досудового розслідування, оскільки ця різниця не лише впливає на перебіг строку досудового розслідування – ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не включається у перебіг строку досудового розслідування, а ознайомлення з матеріалами, зібраними стороною захисту, не впливає на перебіг строку досудового розслідування [72, с. 185], але і вказує на обов'язок кожної сторони, доцільніше у зазначеній частині використовувати поняття «учасник», письмово підтверджувати надання доступу [83].

Оскільки матеріали досудового розслідування надаються стороною обвинувачення, яка керується закріпленням ст. 8, 19 Конституції України принципом «дозволено лише те, що передбачено законом» [98], то очевидно, що перебіг і результати проведення процесуальної дії, зокрема і відкриття матеріалів досудового розслідування, фіксуються у протоколі, хоча жодної згадки про протокол як форму фіксування надання доступу зазначена стаття не містить [52; 83].

Відповідно до ч. 1 ст. 103 КПК України, під час кримінального провадження процесуальні дії можуть фіксуватися у протоколі, на носіях інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії та у журналі судового засідання [101]. Як зазначає Іванець А. Ю., фіксування факту надання доступу до матеріалів досудового розслідування можливо лише складанням протоколу та фіксуванням у журналі судового засідання, яке можна застосувати лише під час розгляду справи судом [83]. Відповідно до ч. 1 ст. 104 КПК України, хід та результати проведення процесуальної дії, у випадках, передбачених КПК України, фіксуються у протоколі, який згідно з ч. 1 ст. 106 КПК України складається слідчим або прокурором «які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення» [101].

Тобто, єдиним документом, яким сторона обвинувачення може підтвердити факт надання, а головне – час початку та завершення надання доступу до матеріалів досудового розслідування, є протокол, на що звертають увагу суди.

Разом з тим, Стоянов М. М. та Гловюк І. В. зазначають, що факт надання доступу до матеріалів досудового розслідування може мати форму повідомлення, зокрема, електронного документа [52].

Так, ВС констатував, що КПК України не визначає конкретної форми процесуального документа підтвердження факту надання доступу до матеріалів, а лише встановлює у ч. 9 ст. 290 КПК України, що такий факт має бути підтверджено письмово учасником, якому надано такий доступ. Оскільки протоколи про надання доступу та ознайомлення з матеріалами стороною захисту були підписані та долучені до матеріалів кримінального провадження, а прокурор, під час розгляду справи судом першої інстанції, надав опис матеріалів досудового розслідування, то суд не знайшов підстав для визнання доказів недопустимими [175].

Зважаючи на невключення у перебіг строку досудового розслідування, строку з дня, наступного за днем повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів, до моменту завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторони захисту, у протоколі про надання доступу до матеріалів досудового розслідування варто зазначати дату (день та годину) початку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та дату закінчення такого ознайомлення. Досвідчені слідчі складають єдиний протокол, у якому зазначається час проведення такої дії (п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України). Проте, є кримінальні провадження, де ознайомлення з матеріалами досудового розслідування триває місяцями або роками, у них практикується складати 2 протоколи: про надання доступу до матеріалів досудового розслідування та початок ознайомлення з матеріалами та протокол про завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, який продовжує перебіг такого строку, в якому сторона захисту письмово підтверджує, що отримала доступ до всіх матеріалів досудового розслідування, що були їй надані [83].

Одна з підстав наголосити на недопустимості доказу є невідкриття такого доказу під час виконання вимог ст. 290 КПК України [9, с. 70, 77], і навіть якщо такий доказ відкритий протилежній стороні, то в інтересах сторони, яка його відкриває, – довести суду ознайомлення з такими матеріалами протилежною стороною.

Справедливо підкреслено, що «тягар зазначення повного найменування матеріалів досудового розслідування покладається саме на сторону, яка здійснює таке ознайомлення» [52]. Можливі зловживання правами та недобросовісну поведінку сторін, переважно обвинувачення, можна було б усунути обов'язковістю залишення норми КПК 1960 року, де було зобов'язано сторону обвинувачення надавати матеріали у підшитому та пронумерованому вигляді, однак на даний час такий обов'язок сторін не закріплений ні нормами КПК України, ні судовою практикою. Традиційна норма про надання матеріалів у підшитому, пронумерованому вигляді з описом матеріалів іноді застосовується на практиці, оскільки є своєрідною гарантією сторони обвинувачення щодо правила, передбаченого ч. 12 ст. 290 КПК України [28, с. 113]. Вважаємо доцільним зауваження Гловюк І. В., що у разі відсутності зауважень стосовно неповноти наданих матеріалів при підтвердженні факту ознайомлення з матеріалами, довести порушення виконання вимог з метою застосування ч. 12 ст. 290 КПК України майже неможливо [51].

У постанові ВС від 02.02.2022 у справі №522/7444/21 суд також зазначив про відсутність порушення кримінального процесуального законодавства при відсутності опису та відомостей щодо обсягу таких матеріалів, які були надані у підшитому та пронумерованому вигляді [184]. Відсутність найменувань матеріалів, переліку кожного документу, які були відкриті стороні захисту, не може вказувати про невідкриття матеріалів досудового розслідування у розумінні вимог ч. 12 ст. 290 КПК України, що було зазначено також в інших рішеннях ВС [131; 162; 179]. Разом з тим, суд вказав на неспроможність доводів прокурора, про те, що лише фіксація у протоколі, складеному стороною обвинувачення, є належним підтвердженням факту надання доступу до матеріалів досудового розслідування стороні захисту стороною обвинувачення [184].

Разом з тим, оскільки ми пропонуємо зобов'язати осіб, зазначених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, повідомляти про наявність у них матеріалів, які вони планують використовувати у суді та надавати до них доступ, пропонуємо ч. 9 ст. 290 КПК України викласти таким чином, що всі учасники, яким за правилами ст. 290 КПК України відкрили матеріали, зобов'язані письмово підтвердити тому учаснику, який надав доступ до зібраних матеріалів, факт надання їм доступу до матеріалів. У ч. 12 ст. 290 КПК України слова «сторона кримінального провадження» замінити словами «учасник кримінального провадження, який відповідно до вимог цього Кодексу зобов'язаний відкрити матеріали».

З набрання чинності 01.07.2020 Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII [250], яким було внесено зміни, зокрема, до КПК України, почав реалізовуватися інститут проведення досудового розслідування кримінальних проступків (тобто, дізнання). Так, зазначеним законом ст. 301 КПК України була викладена у новій редакції. У ч. 5 ст. 301 КПК України передбачене вручення особисто або у спосіб, що визначений КПК України для вручення повідомлень, копій матеріалів дізнання. При цьому закон передбачає, що таке вручення відбувається, зокрема, «особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику» [101]. Тут доцільно внести зміни, оскільки особа на етапі скерування до суду обвинувального акту ще не може визнаватись такою, яка «вчинила кримінальний проступок» [101], адже це є порушенням презумпції невинуватості. Варто зауважити, що при проведенні дізнання, окрім доказів, визначених ст. 84 КПК України, дещо розширений перелік доказів відповідно до ч. 1 ст. 298¹ КПК України, однак законодавцем закріплено, що сторона обвинувачення має надати саме «матеріали дізнання» [101].

Цим же законом у ст. 290 КПК України доповнено ч. 13, в якій зазначено, що «відкриття матеріалів дізнання сторонами кримінального провадження здійснюється в порядку, передбаченому ст. ст. 301 і 314 КПК України» [250].

Знову ж таки не передбачено надання копій матеріалів дізнання законному представнику підозрюваної особи, законному представнику потерпілого, попри те, що під час проведення дізнання повідомлення про підозру може бути здійснено неповнолітній особі або ж така особа може набути статус потерпілого, та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про що зазначає Максимовська С. С., вивчаючи коло суб'єктів, яким прокурор має надати копії матеріалів дізнання [111, с. 79]. Проблема відсутності у ч. 5 ст. 301 КПК України згадки про скерування до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності також опосередковано згадувалася Максимовською С. С. [111, с. 79].

Зважаючи на невинне відсилання законодавцем до «закінчення», а не «завершення» дізнання у ст. 301 КПК України, розуміється, що прокурор не має чекати ознайомлення з матеріалами дізнання сторони захисту чи потерпілого, оскільки копії матеріалів «надаються шляхом вручення» [32, с. 158], а в разі неможливості такого вручення надсилаються у спосіб, передбачений главами 6, 11 КПК України. Також абсолютно невизначеною є категорія «зволікання» з отриманням копій матеріалів дізнання, про що наголошено у статті Максимовської С. С. [111, с. 79, 81], зважаючи на те, що ч. 10 ст. 290 КПК України не застосовується під час закінчення дізнання.

Не має єдиної думки щодо включення строків ознайомлення з матеріалами дізнання в строки досудового розслідування. Так, Максимовська С. С., посиляючись на положення ч. 5 ст. 219 КПК України, вважає, що строк досудового розслідування має зупинятись [111, с. 79], а Тананакін О. В. підтримує позицію, з якою погоджуємось і ми, що зупинення строків для відкриття матеріалів дізнання сторонами не передбачено і такого сенсу немає [271]. Зважаючи на констатцію ч. 5 ст. 219 КПК України, строк ознайомлення з матеріалами дізнання включається у загальний строк досудового розслідування. Метою ж запровадження інституту кримінальних проступків та інституту дізнання була доцільність ефективного використання ресурсу, який витрачався державою на проведення досудового

розслідування злочинів невеликої тяжкості та неумисних злочинів середньої тяжкості [257].

Випадки відмови сторони захисту від отримання копій матеріалів, зволікання з отриманням копій матеріалів (нез'явлення до прокурора за копіями, або відмова від отримання на пошті) фіксуються протоколом, після чого вважається, що сторона захисту реалізувала доступ до матеріалів дізнання. Важливо, що відкриття матеріалів дізнання, тобто надання їх копій стороні захисту та ознайомлення за запитом прокурора з матеріалами сторони захисту, має бути здійснене протягом строків, передбачених у ч. 2 ст. 301 КПК України, тобто обвинувальний акт, чи клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру має надійти до суду протягом 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру (якщо строк не було продовжено до 20 діб чи до 1 місяця відповідно до п. п. 2, 3 ч. 3 ст. 219 КПК України) [101].

Знаковою постановою щодо відкриття матеріалів, зібраних при проведенні дізнання, є постанова ВС від 19.04.2023 у справі №606/719/21 (та подальші постанови ВС [212; 235; 236]), де суд, розглядаючи касаційну скаргу захисника на вирок Тербовлянського районного суду та ухвалу Тернопільського апеляційного суду, відхилив касаційну скаргу захисника, який посилався на недопустимість усіх доказів, зважаючи на їх невідкриття стороні захисту. ВС постановив, що «правозастосувач під час ознайомлення з матеріалами дізнання має керуватися положеннями частини 5 статті 301 КПК України, яка передбачає єдину форму ознайомлення – шляхом вручення особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання» [206]. ВС зазначив, що посилання, у разі надання копій матеріалів дізнання, на норми ч. ч. 2, 4, 9 ст. 290 КПК України, є неправильним та спотворює зміст спеціальної норми, тобто ч. 5 ст. 301 КПК України. Не підлягають застосуванню при ознайомленні з матеріалами дізнання також положення ч. ч. 1, 3, 7, 8, 10 ст. 290 КПК України. Положення ст. 290 КПК України застосовуються як загальні норми лише коли спеціальна норма (ч. 5 ст. 301 КПК України) не регулює окремі питання кримінальної процесуальної діяльності. ВС вважає, що сторона захисту також має відкривати зібрані нею докази, оскільки ч. 6

ст. 290 КПК України має застосуватись при закінченні дізнання, як і ч. ч. 11 та 12 ст. 290 КПК України. Важливо, що саме у цій постанові ВС зауважив, що неможливість сторони захисту вказати, які саме матеріали дізнання отримав обвинувачений та які конкретно письмові докази не були надані обвинуваченому, свідчить про намагання перекласти судом на сторону захисту обов'язок доведення невиконання прокурором ч. 5 ст. 301 КПК України, що є неприпустимим та призводить до відсутності у суду права допустити відомості, що містяться у таких матеріалах, як докази [206].

Вирішити проблеми відкриття матеріалів при закінченні дізнання законодавець запропонував доповнивши ч. 2 ст. 314 КПК України абзацом 2, згідно якого «у разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 цього Кодексу, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу» [101].

Не зважаючи на всі проблеми, які виникають під час застосування ст. 290 КПК України, наслідки її невиконання для кожної зі сторін, особливо сторони обвинувачення, є катастрофічними. У науковій літературі та судовій практиці, яка використовувалась нами при дослідженні, неодноразово зазначались положення ч. 12 ст. 290 КПК України, згідно якої «якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази» [101], що було досліджено у працях Басистої І. В. [9] та Жовтана Ю. В. [72, с. 169-191]. Так, Жовтан Ю. В., аналізуючи судову практику, прийшов до висновку, що ст. 290 КПК України зобов'язує сторону обвинувачення відкривати усі матеріали, які є в її розпорядженні, а санкція ч. 12 цієї статті застосовується лише до доказів, сторони мають лише забезпечити доступ до матеріалів, а не ознайомлення з ними протилежною стороною не призводить до їх недопустимості, оскільки сторони вільні у користуванні своїми правами. [72, с. 176, 182]

В аналізі судової практики прослідковуються окремі судові рішення про необхідність вирішення так званої «автоматичної» заборони суду приймати невідкриті в порядку ст. 290 КПК України матеріали як докази. Зважаючи на динамічність норм законодавства та судової практики, на даний час вирішено питання про наслідки невідкриття постанов про призначення групи слідчих та групи прокурорів [190; 191; 185], медичної документації, яка надавалась для проведення експертиз [163; 164; 197], ухвали, постанови та клопотання, які були підставами для проведення НСРД, та які не є самостійними доказами у розумінні ст. 84 КПК України [139; 155]. У науковій літературі чи судовій практиці не має класифікації матеріалів, відкриття яких є обов'язковими перед скеруванням обвинувального акту чи відповідного клопотання до суду, а невідкриття яких не призведе до їх недопустимості. Тим більше, що така класифікація залежатиме і від суб'єкта, який здійснює таке відкриття. Можна стверджувати, що відкриваючи матеріали досудового розслідування обов'язково потрібно відкривати письмові матеріали, які є самостійними доказами в розумінні ст. 84 КПК України. До предметів матеріального світу (речові докази, приміщення або місце, як це передбачено у ч. 3 ст. 290 КПК України [101]), потрібно надати доступ, але їх невідкриття, у разі не активної поведінки сторони захисту, не призводить до недопустимості доказів, як і невідкриття об'єктів експертного дослідження (медичні документи, акти контролюючих органів, тощо) та документів, які вказують на прийняття процесуальних рішень (постанови про призначення прокурора, слідчого, проведення експертиз, клопотання та ухвали про надання тимчасового доступу чи проведення НСРД, тощо). Щоб мінімізувати можливість визнання доказів недопустимими через порушення процедури відкриття матеріалів сторона обвинувачення, переважно надає для ознайомлення всі наявні матеріали досудового розслідування. Однак, невідкриття саме матеріалів, які є самостійними доказами та отримані стороною обвинувачення до моменту закінчення досудового розслідування, призводить до неможливості суду посилатись на такі матеріали. Якщо невідкриті інші матеріали з наведеної класифікації, то доступ до них можна забезпечити після закінчення досудового розслідування.

Разом з тим, невідкриття усіх матеріалів іншій стороні та прийняття рішення про скерування до суду обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру без виконання вимог ст. 290 КПК України, однозначно призводить до імперативної заборони суду посилатись на невідкриті докази при прийнятті процесуального рішення по суті. Мається на увазі, невідкриття матеріалів стороною обвинувачення у разі ненадання доступу до таких матеріалів для ознайомлення, якщо ж доступ надавався, проте, протилежна сторона ним не скористалась, за визнання доказів допустимими можна боротись.

Зокрема, постановою ВС від 26.07.2023 у справі №333/989/18 залишено без задоволення касаційну скаргу сторони захисту, яка посилалась на порушення ст. 290 КПК України, оскільки засуджений особисто не мав змоги належним чином ознайомитися з матеріалами досудового розслідування, у зв'язку з чим відмовився ставити свій підпис у протоколі про надання доступу, а під час фіксування такої відмови обвинуваченого від підпису захисник був відсутній [213].

Суд зазначив, що нормами ст. 290 КПК України сторонам кримінального провадження надано можливість ознайомитись з матеріалами протилежної сторони з метою формування правової позиції, яка буде ними доводитись під час судового розгляду, та положення зазначеної статті не зобов'язують сторону захисту ознайомлюватись з матеріалами, відкритими стороною обвинувачення, а «реалізація права на ознайомлення з такими матеріалами залежить від власного уявлення про його доцільність та обрану стратегію і тактику процесуальної поведінки задля досягнення бажаного процесуального результату» [213; 72, с. 182]. У постанові наголошено, що учасник кримінального провадження самостійно обирає поведінку недоцільності реалізації окремих прав з метою спеціального створення умов для «процесуальних санкцій», передбачених ч. 12 ст. 290 КПК України [213]. Суд врахував, що сторона захисту не вказала на документи, з якими не ознайомилась та яким чином це завадило їм підготуватися до захисту від висунутого обвинувачення та зазначив, що нормами кримінального процесуального закону не передбачено залучення захисника до фіксування відмови підозрюваного від підпису у процесуальному документі при відкритті матеріалів досудового розслідування [213].

Варто згадати, що не вирішеним залишається питання особливостей відкриття матеріалів досудового розслідування деяким категоріям осіб, провадження щодо яких здійснюється відповідно до Глав 38, 39 КПК України. Законодавець не передбачив у ст. 290 КПК України окремих правил відкриття матеріалів вразливим категоріям учасників кримінального процесу, які через вік, особливості психологічного чи фізичного (наприклад, відсутність або порушення слуху, зору) стану не можуть ознайомитись з відкритими матеріалами, або ж у разі ознайомлення не зможуть використати отриману інформацію для захисту своїх прав та законних інтересів.

Так, статтею 290 КПК України не передбачено спеціальної норми щодо особливостей відкриття матеріалів неповнолітній особі, зокрема неповнолітній особі, яка не досягла віку кримінальної відповідальності (особі яка досягла 11 років, але не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність) або особі, яка потребує застосування примусових заходів медичного характеру. Відповідно до ч. 1 ст. 506 КПК України «особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника» [101], а відповідно до ч. 1 ст. 44 КПК України «якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник» [101], який, згідно з ч. 5 цієї ж статті «користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику» [101]. Та й участь захисника в таких провадженнях є обов'язковою відповідно до ст. 52 КПК України [101].

Разом з тим дискусійним залишається питання про те, чи будуть підстави для суду не допускати відомості, що містяться в невідкритих неповнолітньому підозрюваному чи особі, відносно якої скеровано клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, матеріалах, за умови

відкриття таких матеріалів законному представнику та захиснику. Сформувалась практика, що слідчі та прокурори надають доступ до матеріалів досудового розслідування під час виконання вимог ст. 290 КПК України малолітнім та неповнолітнім особам, особам, які потребують застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, зважаючи на вікові та психологічні особливості, детально роз'яснюючи перед цим суть відкриття матеріалів в порядку ст. 290 КПК України, щоб зменшити можливість зловживання стороною захисту під час судового розгляду. Зазначені особи, зважаючи на вікові чи психологічні особливості, поряд із захисником та законним представником підтверджують факт надання доступу до матеріалів, проставляючи свій підпис у протоколі відповідно до ч. 9 ст. 290 КПК України.

З тих же підстав, Боржецька Н. Л. у дисертаційному дослідженні пропонує до переліку осіб, яким надається доступ до матеріалів досудового розслідування, передбаченого ч. 1 ст. 290 КПК України, включити «особу, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, якщо характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання цієї особи не перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участі» [16, с. 137-138].

Досліджуючи відкриття матеріалів, варто зауважити про відкриття матеріалів під час закінчення досудового розслідування специфічними, не зазначеними у п. 3 ч. 2 ст. 283, ч. 1 ст. 290 КПК України, формами. Так, у ч. 1 ст. 479¹ КПК України передбачено надання доступу до матеріалів у разі закінчення досудового розслідування під час скерування до суду клопотання про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України. Зазначена норма застосовується, коли підозрюваний заперечує проти закриття кримінального провадження через так звану «декриміналізацію» та, ймовірно, бажає отримати виправдувальний вирок. Жодних особливостей відкриття матеріалів при такій формі закінчення досудового розслідування ч. 1 ст. 479¹ КПК України не передбачено.

Крім того, чинний КПК України Законом № 4111-IX [252] від 04.12.2024 було доповнено новою Главою 37¹, яка регулює здійснення кримінального провадження

щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку. Зокрема, у ст. 483¹¹ КПК України передбачено «відкриття матеріалів кримінального провадження» [101]. Прокурор, або слідчий за його дорученням, «визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складення акта про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру» [101], повідомляє про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування керівника юридичної особи та представника юридичної особи, який бере участь у кримінальному провадженні. У ч. 2 ст. 483¹¹ КПК України закріплено, що прокурор або слідчий надають доступ до усіх матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні. Проте у ч. 3 цієї статті зазначено, що лише представник юридичної особи має право ознайомитись з матеріалами досудового розслідування у строк, визначений прокурором або слідчим, який може бути продовжений прокурором або слідчим на підставі клопотання представника юридичної особи [101]. Абсолютно необґрунтованим є невключення до ч. 3 ст. 483¹¹ КПК України керівника юридичної особи, якому повідомляється про надання доступу до таких матеріалів відповідно до ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України [101], відсутність посилання про надання доступу до матеріалів потерпілому, його представнику та законному представнику, а також цивільному позивачу, його представнику та законному представнику, цивільному відповідачу та його представнику, які в зазначеному провадженні існують (абз. 2 ч. 2 ст. 483¹³, абз. 2 ч. 2 ст. 483¹⁴ КПК України). Очевидно, що суперечить засадам змагальності та рівності сторін та загальним ідеям, які були закладені в інститут відкриття матеріалів відповідно до ст. 290 КПК України, відсутності можливості ознайомлення прокурора з матеріалами, зібраними стороною захисту. Не зазначено також про підтвердження факту надання доступу до таких матеріалів та результати невідкриття матеріалів досудового розслідування (адже лише про них зазначено у ст. 483¹¹ КПК України). Законодавцю доцільно було б викласти ст. 483¹¹ КПК України у 2 частинах, у частині 1 статті 483¹¹ КПК України після слів «представника юридичної особи, який бере участь у кримінальному провадженні» доповнити словами «потерпілого, його представника, законного представника», а текст ч. 2 викласти наступного змісту

«Відкриття матеріалів при зверненні до суду з актом про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру здійснюється відповідно до процедури, передбаченої частинами 2-12 ст. 290 цього Кодексу.», а ч. 3 ст. 483¹¹ КПК України – виключити.

2.2. Відкриття матеріалів стороною захисту

Доцільно зауважити, що у ч. 2 ст. 22 КПК України задекларовані рівні права сторони захисту та обвинувачення на «збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом» [101].

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, «сторона захисту, ... здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [101].

Про важливість відкриття зібраних матеріалів стороною захисту свідчать дані анкетного опитування, проведеного Лисенковою К. Є. у 2014-2015 роках, за результатами якого опитані прокурори (91%), адвокати (89 %), працівники органів внутрішніх справ (93 %) та судді (94 %) погодилися з необхідністю взаємного відкриття матеріалів сторонами [105, с. 157-158].

Відповідно до абз. 1 ч. 6 ст. 290 КПК України, сторона захисту зобов'язана відкрити матеріали прокурору лише за його запитом, в інших випадках – це її право. Хоча, на переконання окремих дослідників, такий стан речей не ставить у рівне становище сторони кримінального провадження [15, с. 64]. Обов'язок сторони захисту відкривати матеріали виключно за запитом прокурора (не сторони обвинувачення в цілому) закріплено у законі і підкреслено у судовій практиці. Так, у постановках ККС ВС від 17.03.2020 у справі №691/1358/15-к [168] та від 06.04.2021 у

справі №209/3537/18 [176], зазначено, що обов'язок сторони захисту відкривати матеріали кримінального провадження прокурору виникає виключно зі скеруванням прокурором запиту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України, а відсутність доказу звернення прокурора з відповідним запитом до сторони захисту не призводить до порушення нею процедури відкриття матеріалів [168].

Встановленої форми запиту прокурора, переліку відомостей, які мають в ньому міститись законом не визначено, важливо, щоб запит був вручений та у сторони обвинувачення було підтвердження факту отримання стороною захисту такого запиту, в інакшому випадку обов'язку надавати прокурору матеріали в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України, у сторони захисту немає.

З метою прийняття прокурором рішення про скерування обвинувального акту або ж клопотань про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру поза межами строку досудового розслідування до суду, що автоматично призводить до прийняття судом рішення на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, сторона захисту іноді дозволяє собі зловживати своїми правами під час надання зібраних нею доказів стороні обвинувачення. Практика формується таким чином, що запити прокурора, згадані у ч. 6 ст. 290 КПК України, надсилаються в порядку, передбаченому для здійснення виклику, відповідно до ст. 135, 136 КПК України.

Належним підтвердженням отримання повістки особою, відповідно до ч. 1 ст. 136 КПК України, є «розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом» [101], а відповідно до ч. 2 цієї ж статті якщо запит скеровано на адресу електронної пошти, про яку особа попередньо повідомила, то належним підтвердженням є отримання відповідного листа електронної пошти [101]. Зважаючи на положення ч. ч. 1, 3 ст. 111 КПК України, підтвердження про отримання повідомлення прокурора про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів і запиту прокурора у порядку ч. 6 ст. 290 КПК України, має відповідати вимогам ст. 136 КПК України, про що ми зазначили у підрозділі 2.1. цієї роботи.

Не заборонено запит про надання доступу до матеріалів опубліковувати на офіційних сайтах органів прокуратури чи у друкованих державних виданнях, якщо з тих чи інших об'єктивних причин такий запит неможливо вручити стороні захисту або ж здійснюється спеціальне досудове розслідування (*in absentia*), що з початком повномасштабного вторгнення, зважаючи на суб'єктів та категорію вчинення кримінальних правопорушень, застосовується досить часто [26]. Так, для прикладу, на сайті Генеральної прокуратури України (до моменту створення Офісу Генерального прокурора) опубліковано запит Давидкіну М.О., якого прокурор у провадженні повідомляв, що Головною військовою прокуратурою Генеральної прокуратури України завершено досудове розслідування у кримінальному провадженні № 42014000000000521 від 18.06.2014 за підозрою Давидкіна М.О. та інших осіб у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 209 КК України, у зв'язку з цим, відповідно до вимог ч. 6 ст. 290 КПК України, стороні захисту пропонувалося надати доступ до матеріалів, передбачених у ч. 6 ст. 290 КПК України [76]. Має місце практика публікацій повідомлень про завершення спеціального досудового розслідування, які містять запит прокурора в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України до підозрюваного про відкриття стороні обвинувачення матеріалів (наприклад, запит прокурора в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України на сайті Рівненської обласної прокуратури у спеціальному досудовому розслідуванні [126]).

Запит доцільно надсилати кожному захиснику, який залучений підозрюваним під час досудового розслідування та договір з яким не розірвано на етапі виконання ст. 290 КПК України, оскільки кожен захисник є окремим суб'єктом збирання доказів відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України [26; 101]. Крім того, існує індивідуалізація відкриття матеріалів [199; 226].

В абз. 1 ч. 6 ст. 290 КПК України нічого не сказано про те, якому саме учаснику кримінального процесу зі сторони обвинувачення сторона захисту надає доступ до матеріалів, але запит, який надсилається стороні захисту, має бути підписаний саме прокурором. В абз. 2 ч. 6 цієї ж статті зазначено, що сторона захисту відкриває матеріали не стороні обвинувачення, а прокурору, оскільки «сторона захисту має

право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення» [101]. В науковій літературі існують позиції, що відкривати матеріали потрібно саме прокурору, а не слідчому [123], або ж слідчому та прокурору [72, с. 203], або виключно прокурору [72, с. 203, 204, 205, 206, 269; 104].

Під час досудового розслідування сторона захисту може подавати докази, як слідчому, так і прокурору та слідчому судді, що передбачено п. 8 ч. 3 ст. 42, ч.4 ст. 46 КПК України), однак відкривати матеріали має виключно прокурору. [26, с. 1165].

Не сформована судова практика щодо правил визначення прокурора, якому саме необхідно надавати матеріали для ознайомлення. Практичний досвід вказує, що, хоча ч. 1 ст. 37 КПК України передбачає, що нагляд у провадженні здійснюється групою прокурорів лише «у разі необхідності» [101], на сьогоднішній день у кожному кримінальному провадженні нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва здійснює група прокурорів, що є раціональним, ефективним та значно економить час, зважаючи на можливу зайнятість у інших засіданнях чи на слідчих діях старшого групи прокурорів, відрядження, відпустки тощо. Враховуючи кількість прокурорів, які у складі групи здійснюють передбачений ч. 1 ст. 36 КПК України нагляд, виникає питання кому ж сторона захисту має надати такий доступ. На нашу думку, доцільно ознайомлювати лише одного прокурора, який скеровує запит про надання матеріалів для ознайомлення (переважно старший групи) та який, власне, і приймає рішення про завершення досудового розслідування (коли відкриття здійснюється при завершенні досудового розслідування) та прокурора, який здійснює підтримання публічного обвинувачення, – у разі відкриття матеріалів під час судового розгляду. Так, прокурор представляє не себе та не інтереси потерпілого, прокурор знеособлено представляє інтереси держави, яка має забезпечити проведення «швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування» [101], з метою досягнення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, тому і відкривати матеріали прокурору потрібно як стороні обвинувачення, як особі, що діє від імені держави [26, с. 1165].

Навіть у тих випадках коли сторони захисту отримала запит від прокурора, вона не зобов'язана відкривати всі матеріали, які може зібрати, а лише ті, що зазначені у ч. 6 ст. 290 КПК України, і які бажає використати як докази у суді.

Власне, проблеми щодо обсягу відкриття таких матеріалів та доведення стороною обвинувачення перед судом їх недопустимості у зв'язку з невідкриттям найчастіше виникають в контексті реалізації стороною захисту ч. 6 ст. 290 КПК України. Збирання доказів стороною захисту відбувається зовсім інакше, ніж збирання доказів стороною обвинувачення, про що неодноразово згадувалось у юридичній спільноті, зокрема, [15, с. 65; 72, с. 196-200, 203; 42; 123; 112, с. 11, 63, 131, 132; 62]. Проводити допит сторона захисту не може, як і будь-яку іншу слідчу (розшукову) чи НСРД, відповідно до Глав 20, 21 КПК України [101]. Разом з тим, сторона захисту може ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій, що передбачено ч. 3 ст. 93 КПК України [101]. В законі зазначено також про можливість збирання доказів стороною захисту «шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [101], що, фактично, свідчить про невичерпний перелік процесуальних дій, які сторона захисту може вживати при збиранні доказів за виключенням тих, які заборонені законом [243, с. 510].

У ч. 6 ст. 290 КПК України законодавець встановив виключний перелік матеріалів, загалом – об'єктів матеріального світу, які зобов'язана відкрити сторона захисту за запитом прокурора: «речові докази чи їх частини» [101], «документи або копії з них» [101], та «житло чи інше володіння» [101].

Аналізуючи практику ВС щодо відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, варто зазначити наступне. Раніше сформувалась практика щодо відкриття стороною захисту показань свідків захисту. Першою постановою ВС, в якій була відображена ця проблематика, була постанова ВС від 17.12.2018, де суд визнав обґрунтованою відмову суду першої інстанції у задоволенні клопотання сторони захисту про допит свідків захисту, оскільки інформація про таких свідків не була відкрита стороні обвинувачення в порядку ч. 11 ст. 290 КПК України під час досудового розслідування

та судового розгляду [137]. Зазначена позиція у подальшій правозастосовчій практиці змінилась до протилежної.

Так, постановою ВС від 11.12.2023 у справі №462/3797/21 було задоволено касаційну скаргу сторони захисту [222]. Апеляційний суд у цьому провадженні, відмовляючи у задоволенні клопотань сторони захисту, зауважив, що нею подано старшому групи прокурорів заяву про відсутність доказів або їх частин, документів або їх копій, які будуть використані як докази в суді. ВС визнав, що місцевий суд безпідставно відмовив стороні захисту у задоволенні клопотань про виклик та допит свідків, мотивуючи це тим, що відомості про окремі з них не було відкрито стороні обвинувачення під час виконання вимог ст. 290 КПК України. ВС визнав таку позицію судів попередніх інстанцій необґрунтованою та наголосив, що відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України сторона захисту зобов'язана відкрити лише «речові докази чи їх частини» [101], «документи або копії з них» [101], та «житло чи інше володіння» [101]. У цій нормі не йдеться про показання свідка, оскільки сторона захисту не може проводити допит та отримувати показання, а може одержувати пояснення, які відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України, не є доказом, крім кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків. Показання свідка, викликаного судом за клопотанням сторони захисту, з'являються як окремий доказ лише під час допиту у судовому засіданні і тому не можуть бути відкриті до цього моменту. На сторону захисту законом не може бути покладено обов'язок відкривати доказ, «який вона в принципі не може мати у своєму розпорядженні» [222] про що зазначено Глов'юк І. В. [42].

До аналогічних правових позицій ВС дійшов при розгляді справ №691/1358/15-к у постанові від 17.03.2020 [168], №725/2463/18 у постанові від 07.07.2020 [170], №462/1710/16 у постанові від 07.06.2022 [189], №359/6765/18 у постанові від 09.03.2023 [203], справі №523/17950/18 у постанові від 18.12.2023 [223].

У постанові ВС від 07.06.2022 (справа №462/1710/16-к) суд, скасовуючи за касаційною скаргою захисника, ухвалу апеляційного суду, вказав, що визнання недопустимими доказами показань свідка сторони захисту, які не були відкриті стороні обвинувачення, є істотним порушенням кримінального процесуального закону [189].

Вказуючи на помилкове тлумачення ч. 6 ст. 290 КПК України, що призвело до визнання недопустимими показань свідка сторони захисту, ВС зауважив, що стороні захисту не заборонено шукати і надавати суду докази, у тому числі під час розгляду справи судом першої інстанції, що передбачено п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК України, а «виключення такої можливості призведе до істотного обмеження обвинуваченої особи ефективно захищатися від обвинувачення, оскільки сторона захисту отримує доступ до усіх доказів, лише після завершення досудового розслідування, а до виконання вимог ст. 290 КПК України, сторона захисту не має повноцінної можливості побудувати стратегію і тактику захисту, що включає пошук і надання доказів» [189]. Крім того, ВС зауважив про необхідність забезпечення стороні можливості та часу на підготовку до допиту, відповідно до статті 22 КПК України [189].

Також, зважаючи на положення ч. 6 ст. 290 КПК України, законодавець не зобов'язав сторону захисту відкривати стороні обвинувачення висновки експерта [101; 42], який, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України є окремим доказом. Підтримуємо позицію Гловюк І. В., що покладення обов'язку на сторону захисту відкривати показання свідків або висновки експерта на підставі аналогії закону недопустимо [42].

Сторона захисту, на відміну від сторони обвинувачення, має відкривати не всі докази, які зазначені у абз. 1 ч. 6 ст. 290 КПК України, оскільки у абз. 2 ч. 6 цієї ж статті законодавець встановив, що «сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування» [101].

Окрім того, пояснення, поряд з іншими специфічними видами доказів, які можуть бути зібрані у провадженні щодо кримінальних проступків, не зазначені у ч. 6 ст. 290 КПК України, а тому обов'язку їх відкривати сторона захисту на сьогоднішній день також не має [26, с. 1169].

З метою законодавчого врегулювання описаних вище проблемних питань, пропонуємо в абзаці 1 ч. 6 ст. 290 КПК України слова «речові докази або їх частини, документи або копії з них», замінити словами «матеріали, які сторона захисту бажає використати як докази у суді» та доповнити ч. 6 ст. 290 КПК України абзацом 3 такого змісту: «Сторона захисту за запитом потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача, його представника, законного представника, цивільного відповідача, його представника зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином матеріали, які сторона захисту бажає використати як докази у суді» (Додаток Г).

В практиці зустрічаються кримінальні провадження з декількома особами, щодо яких здійснюється провадження. Наприклад, за фактами вчинення кримінальних правопорушень у складі організованої групи чи злочинної організації, де беруть участь декілька підозрюваних, кожен з яких має захисників, які, в свою чергу, можуть притримуватись лінії захисту свого підзахисного, яка суперечить лінії захисту іншої особи, щодо якої здійснюється провадження. У ст. 290 КПК України не вирішено питання про те, чи має прокурор, який ознайомився з матеріалами суб'єктів кримінального провадження зі сторони захисту, знайомити з цими матеріалами інших суб'єктів сторони захисту, чиї інтереси в провадженні суперечать один одному.

Законом не передбачено обов'язку одних суб'єктів зі сторони захисту відкривати матеріали іншим суб'єктам зі сторони захисту, чиї інтереси у провадженні суперечать один одному, але існування такої потреби цілком можливе у провадженнях з декількома особами, щодо яких воно здійснюється. Тому частину 6 ст. 290 КПК України пропонуємо доповнити абзацом 4 такого змісту: «Якщо у кримінальному провадженні є декілька підозрюваних, осіб, стосовно яких зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не

повідомлено про підозру у зв'язку з їх смертю, осіб, щодо яких передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, положення абзаців 1 та 2 частини 6 статті 290 цього Кодексу застосовуються для відкриття матеріалів захисту цими особами, їхніми захисниками, законними представниками іншому суб'єкту сторони захисту, щодо якого здійснюється провадження, його захиснику, законному представнику» [26, с. 1167-1168].

Знову ж таки, у ч. 6 ст. 290 КПК України закріплено, що сторона захисту відкриває матеріали лише прокурору за його запитом, а у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України зазначено, що «про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів» [101] повідомляються особи, зазначені у ч. ч. 7, 8 цієї статті.

Постає логічне запитання щодо того, чи має обов'язок сторона захисту повідомляти про наявність матеріалів, які бажає використовувати у суді, особам, передбаченим у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України. Очевидно, що недосконалість норми законодавства призвела до того, що частина юридичної спільноти відкриває матеріали захисту таким особам, а інша частина – посилаючись на ч. 6 ст. 290 КПК України, вважає, що такого обов'язку сторона захисту не має, що неодноразово мало місце у практиці автора. Зважаючи на ч. 12 ст. 290 КПК України, яка застосовується до сторони захисту, такі матеріали варто надавати особам, зазначеним у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України.

Хоча судова практика з цього питання ще не сформована, питання ознайомлення потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та інших учасників, зазначених у ч. 8 ст. 290 КПК України, з матеріалами, зібраними стороною захисту дискусійне. Оскільки потерпілого повідомляють про «відкриття сторонами матеріалів» [101], після чого останній «має право знайомитися з ними» [101], враховуючи п. п. 3, 4, 11 ч. 1, п. п. 4, 5 ч. 2 ст. 56 КПК України, потерпілий має право знайомитися з матеріалами як сторони обвинувачення, так і захисту [104]. Через недосконалу законодавчу техніку передбачено, що сторона захисту, відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України, надає матеріали прокурору, хоча мала б надавати доступ до них як прокурору, так і потерпілому, а згідно ч. 9 ст. 290 КПК України – потерпілий факт надання доступу до матеріалів підтверджує прокурору, хоча мав би

підтверджувати як прокурору, так і стороні захисту [101]. Не можемо погодитись з думкою Жовтана Ю. В. про те, що факт ознайомлення потерпілого з матеріалами сторони захисту не «грає вагомої ролі... оскільки жодних юридичних наслідків у разі не відкриття матеріалів стороною захисту потерпілому не передбачено, за виключенням його власних інтересів» [72, с. 217].

Така ж ситуація виникає стосовно надання для ознайомлення матеріалів, зібраних стороною захисту, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику та законному представнику, цивільному відповідачу та його представнику, оскільки у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України вказано, що зазначені особи можуть ознайомитись з матеріалами за правилами, викладеними у цій статті [101; 72, с. 228-229, 236-237, 247]. Вважаємо правильною позицію Кузіної І. В. про те, що сторона захисту має надати за запитом зазначених осіб матеріали, якими володіє і які планує використовувати у суді, при виконанні вимог ст. 290 КПК України, у тій частині, у якій зазначені матеріали стосуються інтересів цих осіб, тобто в частині цивільного позову, підтвердження витрат, які просить цивільний позивач стягнути, та інше [104].

Тому пропонуємо внести зміни до КПК України, які б зобов'язували сторону захисту відкривати свої матеріали за запитом потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їхніх представників.

Варто згадати і про проблематику відкриття стороною захисту матеріалів, зібраних нею, під час закінчення досудового розслідування у формі дізнання, процедура відкриття яких зовсім не врегульована у КПК України, не була предметом дослідження науковців та практиків та, на нашу думку, потребує внесенню змін, адже зумовлює порушення принципів рівності та змагальності сторін перед судом у подачі ними доказів. Досліджуючи у попередньому підрозділі процедуру відкриття матеріалів дізнання стороною обвинувачення, ми згадували про правовий висновок ВС, яким розмежовано норми ст. 290 і ч. 5 ст. 301 КПК України, як загальні та спеціальні, у якому зазначено, що під час відкриття матеріалів дізнання не підлягають застосуванню положення ч. ч. 1-4, 7-10 ст. 290 КПК України. Разом з тим, під час закінчення дізнання мають застосовуватися положення ч. 6 ст. 290 КПК України щодо

надання, за запитом прокурора, стороною захисту доступу до матеріалів, які знаходяться в її розпорядженні. Також, згідно вказаної постанови ВС, під час відкриття матеріалів іншій стороні під час проведення дізнання застосовується заборона, передбачена ч. 12 ст. 290 КПК України, яка встановлює наслідки невідкриття матеріалів, в тому числі, і стороною захисту при наявності запиту прокурора на таке відкриття [206].

Разом з тим, ч. 6 ст. 290 КПК України «не містить згадки щодо обов'язку сторони захисту відкривати матеріали, які є по суті специфічними видами доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, відповідно до ст. 298¹ КПК України (зокрема, пояснення осіб, висновки спеціалістів). А тому, до внесення відповідних змін до законодавства, сторона захисту не зобов'язана відкривати їх на етапі закінчення дізнання і це не може мати наслідком недопустимість відповідних доказів» [26, с. 1169].

Крім того, проблеми можуть виникати, зважаючи на строк досудового розслідування у формі дізнання, тобто, за загальним правилом, 72 години з моменту повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального проступку до моменту скерування до суду обвинувального акту (абз. 1 ч. 3 ст. 219 КПК України). Якщо застосовувати ч. 6 ст. 290 КПК України та надсилати запит про надання для ознайомлення матеріалів сторони захисту, то очевидно, що протягом 72 годин з моменту повідомлення про підозру скерувати обвинувальний акт до суду, буде неможливо чи принаймні малоімовірно. Вважаємо, що доцільно врегулювати ч. 5 ст. 301 КПК України таким чином, щоб зобов'язати сторону захисту при отриманні копії матеріалів дізнання та обвинувального акту з додатками надавати копії матеріалів захисту і стороні обвинувачення, оскільки встановлювати спеціальний строк недоречно, зважаючи на суть інституту дізнання. Переважно, після оголошення про підозру у вчиненні кримінального проступку, прокурор забезпечує надання «копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення ... зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб» [101] та повідомляє сторону захисту про необхідність надання їй матеріалів в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України,

однак ніколи не отримує такі матеріали до моменту скерування обвинувального акту до суду. Вважаємо, що строк ознайомлення з матеріалами дізнання та з матеріалами сторони захисту під час проведення дізнання, не виключається із загальних строків досудового розслідування, передбачених п. п. 1-3 ч. 3 ст. 219 КПК України, оскільки надаються копії таких матеріалів. Хоча ч. 5 ст. 219 КПК України не містить виключення щодо відкриття матеріалів при закінченні досудового розслідування у формі дізнання, оскільки зазначено, що «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (*як досудового слідства, так і дізнання – Ю.В.*) сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається у строки, передбачені цією статтею» [101].

Доцільно зауважити, що законом не визначена і черговість відкриття матеріалів, окрім того, що захист відкриває матеріали за запитом прокурора, а також може скористатись правом, наданим абз. 2 ч. 6 ст. 290 КПК України. Однак питання про те, чи цей запит може бути надіслано під час ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування, чи після завершення ознайомлення з матеріалами, зібраними стороною обвинувачення, чи до початку ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування, законом не передбачено. Переважно, прокурор скеровує запит в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України одночасно з повідомленням про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, а сторона захисту, якщо має докази, які зібрала та планує використовувати в суді, надає доступ до них під час ознайомлення з матеріалами прокурора чи після завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Момент надання доступу до матеріалів, зібраних стороною захисту, залежить від тактики сторони захисту, зокрема і щодо строків досудового розслідування.

Так, правозахисник Никифоров Д. О. зазначає, що момент відкриття матеріалів стороною захисту визначається моментом завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, оскільки захист після закінчення ознайомлення з матеріалами слідства може прийняти рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до своїх матеріалів [123].

ВС зазначив, що встановленої форми підтвердження факту ознайомлення з матеріалами, зокрема сторони захисту, закон не визначив, лише встановив його письмову форму [147]. Законодавець дав сторонам можливості щодо визначення форми письмового підтвердження. Такий документ може бути складено у довільній формі, однак, як підкреслюють Стоянов М. М. та Гловюк І. В., із зазначенням відомостей, визначених у ст. 112 КПК України [52].

Погоджуємось із позицією, висловленою Никифоровим Д. О., що підтверджувати факт доступу до матеріалів захисту, наданих на запит прокурора, складанням протоколу недоречно, оскільки протокол уповноважені складати лише слідчий (дізнавач) та прокурор (ч. 1 ст. 104 КПК України), а сторона захисту може підтвердити факт надання для ознайомлення матеріалів на запит прокурора цінним листом, надісланим на адресу прокуратури, до якого можна долучити всі матеріали, на які сторона посилається під час розгляду справи судом, розпискою (заявою, листом), які може написати прокурор, коли ознайомлюватиметься з матеріалами сторони захисту [123].

При дослідженні відкриття матеріалів стороною захисту важливим є питання включення строків такого ознайомлення у строк досудового розслідування. За загальним правилом (ч. 5 ст. 219 КПК України), строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, не включається у строки, передбачені ст. 219 КПК України, тобто у строки досудового розслідування [101]. І хоча у КПК України чітко зазначено, що не включається саме «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами» [101], помилкове тлумачення зазначеної норми призводить до закриття кримінальних проваджень на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Ухвалою Апеляційної палати ВАКС від 17.11.2021 доводи сторони захисту про прийняття рішення щодо скерування до суду обвинувального акту поза межами строку досудового розслідування, було визнано необґрунтованими. У зазначеному кримінальному провадженні строк для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України, встановлено до 26.07.2019

включно, оскільки прокурор повідомив про завершення досудового розслідування за 11 днів до його закінчення, то сторона захисту вважала, що строк досудового розслідування закінчився 06.08.2019, тобто через 11 днів після встановленого судом строку. Обвинувальний акт було скеровано до суду 14.08.2019. Прокурор вважав помилковим висновок сторони захисту про закінчення строку досудового розслідування саме 06.08.2019, оскільки ще 20.06.2019, під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, прокурор звернувся до сторони захисту із запитом в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України. Суд зауважив, що до строку досудового розслідування не включається тільки строк ознайомлення з матеріалами, відкритими прокурором. Суд зазначив, що у разі звернення прокурора із запитом, сторона захисту зобов'язана до «закінчення ознайомлення з матеріалами кримінального провадження повідомити його про своє рішення щодо доступу до наявних у неї доказів чи відмову у такому доступі через відсутність відповідних доказів» [286], а тому строк з моменту скерування запиту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України до моменту отримання відповіді на такий запит, тобто строк ознайомлення обома сторонами, а не лише стороною захисту не включається до строків досудового розслідування. Інакше відбудеться порушення балансу прав та обов'язків сторін у кримінальному провадженні [286]. Вказану ухвалу Апеляційної палати ВАКС скасовано постановою колегії суддів ККС ВС, а кримінальне провадження – закрито на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України [188].

Про те, що запит прокурора на доступ до матеріалів сторони захисту не впливає на строки досудового розслідування за відсутності підтвердження його вручення стороні захисту зазначено у постанові ВС у справі №756/6018/20 [181].

Позиція про помилковість ототожнення понять «матеріали досудового розслідування», «матеріали кримінального провадження», «матеріали, зібрані стороною захисту» при відкритті матеріалів стороною захисту, та, як наслідок, прийняття рішення поза межами строку досудового розслідування, була висловлена у справі № 760/34267/19 (ухвала від 14.09.2021) [285], справі №617/1839/19 (ухвала від 10.01.2022) [287], справі № 935/154/20 (постанова від 23.02.2022) [187].

У зв'язку з неоднаковим застосуванням ч. 5 ст. 219, ч. 6 ст. 290 КПК України та з метою формування єдиного підходу до застосування норм права, питання включення строку ознайомлення прокурорами з матеріалами сторони захисту було винесено на розгляд ОП ККС ВС [217].

Так, постановою ОП ККС ВС від 11.09.2023 (справа №711/8244/18) розглянуто касаційну скаргу прокурора на рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, який вважав, що зі «строку досудового розслідування має виключатися період з дня відкриття матеріалів досудового розслідування стороні захисту і до завершення ознайомлення прокурором з відкритими стороною захисту матеріалами» [217].

ОП ККС ВС зазначила, що відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, не включається у строки досудового розслідування. Крім того, норми ч. 5 ст. 219 КПК України містять посилення на суб'єкт та предмет такого ознайомлення, яким є матеріали досудового розслідування, сформовані виключно стороною обвинувачення, яка і відповідає за дотримання строків, встановлених КПК України. Таким чином, ОП ККС ВС вважає, що «строк ознайомлення сторони обвинувачення з матеріалами, відкритими стороною захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, не впливає на перебіг строку досудового розслідування і не зупиняє його» [217].

Тому доцільно змінити ч. 5 ст. 219 КПК України, де слова «матеріалами досудового розслідування» замінити словом «матеріалами». Таким чином, строки ознайомлення з матеріалами сторони захисту різними учасниками, не лише прокурором, не включатимуться у строк досудового розслідування, за який відповідає саме прокурор, про що неодноразово зазначалось у судовій практиці [217; 237] та задекларовано ч. 2 ст. 28 КПК України [101]. Про необхідність виключення зі строку досудового розслідування у ч. 5 ст. 219 КПК України як періоду ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, так і періоду ознайомлення з матеріалами сторони захисту, наголошує Глов'юк І. В. [44], досліджуючи постанову ОП ККС ВС від 17.02.2025 [237], Басиста І. В. та Йосипович Д. І. [8, с. 110, 111].

2.3. Зловживання процесуальними правами учасниками процесу під час відкриття матеріалів

У попередніх розділах ми неодноразово зазначали, що відкриття матеріалів є формою реалізації конвенційних та конституційних засад рівності та змагальності сторін у кримінальному процесі та невід'ємною складовою права на захист, проте право на ознайомлення з матеріалами під час їх відкриття не є абсолютним [46].

Згідно з відомостями ЄРДР, станом на 05.02.2024, у 600 кримінальних провадженнях органів Національної поліції України матеріали досудового розслідування відкрито іншій стороні в порядку статті 290 КПК України та тривалий час обвинувальні акти не скеровані до суду, з яких після відкриття матеріалів досудового розслідування впродовж 2012-2022 років у 209 кримінальних провадженнях процесуальні рішення не прийнято, а упродовж 2023 року розпочато та не завершено виконання вимог ст. 290 КПК України у 108 кримінальних провадженнях [108].

У ч. 10 ст. 290 КПК України передбачено єдину можливість на легальне обмеження сторони в ознайомленні з матеріалами під час відкриття матеріалів іншій стороні, коли протилежна сторона зловживає наданим правом [23, с. 118]. Так, згідно ч. 10 ст. 290 КПК України, «сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів» [101]. Слідчий суддя розглядає зазначене клопотання не пізніше п'яти днів з його надходження з повідомленням сторін кримінального провадження, неприбуття яких не перешкоджає розгляду такого клопотання [101].

Зважаючи на об'ємність матеріалів досудового розслідування та наявність інституту звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ст. 49 КК України, у законодавця виникла необхідність врегулювати питання із встановленням строку ознайомлення з матеріалами, під час їх відкриття, у разі зловживання стороною своїми правами. Варто зауважити, що лише Законом № 1950-VIII від 16.03.2017 до ст. 219 КПК України було внесено зміни, які передбачали невключення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у строк такого досудового розслідування.

Так, у жовтні 2023 року пресслужба Державного бюро розслідувань повідомила про скерування до суду обвинувального акту у кримінальному провадженні щодо колишнього керівництва держави за організацію розгону та обстрілів демонстрантів 18-20 лютого 2014 року, яке «об'єднує в собі 1019 епізодів злочинного перешкоджання акціям протесту та налічує 1878 томів зібраних матеріалів» [63]. Не зважаючи на необхідність відкриття всіх 1878 томів матеріалів стороні захисту та надання їх для ознайомлення значній кількості потерпілих осіб, порядок та послідовність яких, як і інших учасників, зазначених ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, не визначені.

Або ж у справі *Rook v. Germany* заявник скаржився на порушення права на захист та ст. 6 Конвенції, оскільки стороні захисту не надано належного доступу до 45 тис. аудіофайлів, 34 тис. текстових повідомлень та 14 млн. файлів електронної пошти, які вилучені стороною обвинувачення, хоча суд не встановив порушення при наданні доступу до матеріалів, оскільки сторона обвинувачення не посилялась на них у суді [329].

Питання конституційності обмеження строку для ознайомлення з матеріалами під час завершення досудового розслідування було предметом розгляду КСУ, коли зазначена норма містилась у ст. 218 КПК України 1960 року. Суд, визнаючи такі норми конституційними, зауважив, що «Ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи в межах розумних строків відповідає завданням кримінального судочинства, ... це, з одного боку, забезпечує реалізацію прав і свобод людини і громадянина, а з іншого – вимагає від особи відповідальної поведінки,

зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому» [263], на що неодноразово посилались слідчі судді [284; 303].

Звернення сторони обвинувачення до суду з клопотаннями у порядку ч. 10 ст. 290 КПК України найчастіше пов'язане із зловживаннями правами опонента. Найбільш правильне, на нашу думку, формулювання зловживання правами надано у постанові ВС від 27.07.2023 у справі № 910/12713/22, щоправда у контексті господарського процесу, де зловживання процесуальними правами визначено, як «процесуальне правопорушення, яке характеризується умисними недобросовісними діями учасників господарського процесу (їх представників), що призводять до порушення процесуальних прав інших учасників процесу, з метою перешкоджання господарському судочинству, що є підставою для застосування судом процесуальних санкцій... У разі ж коли сторона у справі вчиняє будь-яку процесуальну дію не з цією метою, а задля досягнення якихось сторонніх цілей (для введення суду в оману, для затягування розгляду, для створення перешкод опоненту) вона виходить за межі дійсного змісту свого права, тобто зловживає ним» [214]. Аналогічна позиція висловлена у постановках ВС від 12.08.2019 у справі №905/945/18 [153], від 16.10.2019 у справі №906/936/18 [156] та від 06.05.2021 у справі №910/6116/20 [177].

Зловживання правом у кримінальному процесі, в тому числі і під час ознайомлення з матеріалами, досліджувалось Бабаєвою О. В. та Санакаєвою Ю. Є. [5, с.471], Борейко Г. Д. [15, с. 63-66], Глов'юк І. В. [38], Жовтаном Ю. В. [72, с.185-186], Михайленко В. В. [118], Торбасом О. О. [275, с. 104-106].

Наявність зловживання правом встановлюється з його сутності – використання «права на зло», тобто коли «право не здійснюється, а використовується особою у власних інтересах, які суперечать сутності цього права, хоча і безпосередньо його не порушують» [273, с. 83], про що зазначалось і теперішньою головою ВАКС Михайленко В. В. [118].

У кримінальному процесі неодноразово намагались закріпити недопустимість зловживання процесуальним правом, хоча науковці зазначеної ідеї законодавця не підтримують [38]. Востаннє проектом закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо

удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування» пропонувалось доповнити чинний КПК України ст. 24-1, яка передбачає заборону зловживання сторонами процесуальними правами та мала б зобов'язати учасників кримінального провадження добросовісно користуватись процесуальними правами. Пропонувалось покласти на слідчого суддю, суд можливість визнавати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать засадам кримінального провадження або які спрямовані на безпідставне затягування такого провадження чи перешкоджання виконанню рішення суду [247].

Суддя ККС у складі ВС Антонюк Н. О. зазначила, що зловживання процесуальними правами у КПК України згадується лише двічі, кримінальний процес не має розширеного переліку дій, які можуть бути визнані зловживаннями, як у інших процесуальних кодексах, оскільки «кримінальна юрисдикція чутлива до захисту прав обвинуваченого та потерпілого» [81] та досить важко визначити зловживанням конкретну дію чи бездіяльність учасника кримінального провадження [81].

При обмеженні прав на ознайомлення з матеріалами під час виконання вимог ст. 290 КПК України, поряд з об'єктивними причинами тривалого ознайомлення з матеріалами, якими є значний обсяг матеріалів, відстань від місця проживання підозрюваних або здійснення адвокатської діяльності захисниками до місця знаходження органу досудового розслідування, наявність декількох підозрюваних та захисників, зайнятість учасників процесу, переховування від органу досудового розслідування підозрюваного, перебування потерпілих за межами України, запровадження обмежень при пандемії та запровадження воєнного стану 24.02.2022, кожній зі сторін властиво зловживати своїми правами з тих чи інших міркувань. Зловживання відбуваються з метою відкладення моменту скерування обвинувального акту до суду, пропущення строку прийняття кінцевого процесуального рішення у провадженні та настання обставин, які в подальшому можуть позитивно вплинути на рішення суду відносно обвинуваченого (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України), закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України, ст. 49 КК України), втрата суспільної безпеки особи, яка обвинувачуватиметься у вчиненні кримінального правопорушення та суспільного

резонансу вчиненого діяння, прийняття закону про амністію, декриміналізація діяння, тощо. В кримінальному процесі сформувалась практика адвокатської спільноти «потягнути» всіма не забороненими засобами строк як досудового розслідування, так і судового розгляду, аж до набрання судовим рішенням законної сили [23, с. 117]. Варто зауважити, що зловживання відбуваються як стороною захисту, так і обвинувачення, оскільки, коли у провадженні повідомлено про підозру та наближається строк скерування до суду обвинувального акту або ж клопотання, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України, але доказова база бажає кращого, тоді сторона обвинувачення максимально відтягує для себе негативне рішення.

Межа між зловживанням правом стороною захисту та користування наданими правами, які спрямовані не на ознайомлення з матеріалами, а на провокування слідчого або прокурора на вчинення дій, які чітко не передбачені КПК України, з метою подальшого ставлення під сумнів таких дій, при відкритті матеріалів, зведена до мінімуму [15, с. 65].

Також допускаються факти неналежного виконання своїх обов'язків процесуальними керівниками, які або своєчасно не реагують, або взагалі не реагують на зловживання процесуальними правами стороною захисту, оскільки строк досудового розслідування після повідомлення, у порядку ч. 1 ст. 290 КПК України, про завершення досудового розслідування не рахується.

На практиці існують випадки, про які повідомила Борецько Г. Д., що законом не врегульовано часу, протягом якого сторона обвинувачення має надати фактичний доступ до матеріалів досудового розслідування на етапі виконання вимог ст. 290 КПК України. Користуючись законодавчою невизначеністю, слідчий, прокурор мають можливість впорядковувати та «дозбирувати» матеріали, оскільки слідчі (розшукові) дії проводити не заборонено. Метою вчинення таких дій стороною обвинувачення є бажання приховати недоліки, допущені при проведенні досудового розслідування, які можуть бути використані опонентом [15, с. 63]. Хоча, як зазначила Михайленко В. В., КПК України не містить загального положення про заборону зловживання процесуальними правами, проте для припинення таких зловживань існує судовий контроль [118].

Зловживання своїми правами учасниками процесу, здебільшого стороною захисту при виконанні вимог ст. 290 КПК України, можуть позитивно впливати на вирішення провадження в інтересах підозрюваного, обвинуваченого або призводити до порушення прав потерпілих, цивільних позивачів та їхніх представників або законних представників та в цілому до перешкоджання чи унеможливлення виконанню завдань кримінального провадження в аспекті ст. 2 КПК України.

Так, після фактичного ознайомлення з матеріалами іншої сторони в порядку ч. 9 ст. 290 КПК України, сторони мають підтвердити протилежній стороні факт надання їм доступу до матеріалів. У ЄДРСР є рішення за результатами розгляду скарг захисників, які просять слідчого суддю зобов'язати слідчого надавати на етапі відкриття матеріали у підшитому та пронумерованому вигляді. Зокрема, ухвалою слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 30.03.2019 задоволено скаргу захисника, який просить зобов'язати слідчого, у порядку ст. 303 КПК України, вчинити певну дію, а саме «належним чином оформити матеріали вказаного провадження: скласти внутрішній опис документів; пронумерувати аркуші справи; прошити та скріпити печаткою матеріали провадження; на зворотному боці останнього аркуша кримінального провадження постановити свій підпис із зазначенням своєї посади, дати, кількості підшитих у томі аркушів (цифрами та словами)» [69; 277].

Вимога про необхідність надавати матеріали у підшитому та пронумерованому вигляді, передбачена у абз. 5 ст. 218 КПК України 1960 року, теж, на думку автора дослідження, не є актуальною, зважаючи на те, що кожна сторона, яка посилається на доказ, має довести, що такий доказ відкритий протилежній стороні. Не вважаємо, що в інтересах сторони обвинувачення якимось чином приховувати докази, які підтверджують винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. З іншої сторони, надання матеріалів у підшитому та пронумерованому вигляді з чітким переліком доказів, які надані для ознайомлення, є своєрідною гарантією прокурора, оскільки сторона захисту може поставити перед судом питання щодо допустимості кожного доказу, якщо у прокурора немає письмового підтвердження надання доступу до таких матеріалів, про що ми зазначали у підрозділі 2.1. дослідження. Вважаємо,

що з метою економії часу та ресурсів, дотримання ст. ст. 2, 28 КПК України, недопущення зловживань стороною захисту під час розгляду справи судом, посилаючись на невідкриття стороною обвинувачення конкретного доказу, доцільно зазначати опис матеріалів кримінального провадження у протоколі, який підтверджує факт надання доступу до матеріалів досудового розслідування, що фактично й відбувається.

Але практично, суди не вважають порушенням вимог кримінального процесуального законодавства та зловживання правом під час надання матеріалів без конкретного переліку чи найменування кожного документа (постанова від 02.02.2022 у справі №522/7444/21 [184], постанова від 22.02.2018 у справі №697/849/15-к [131], постанова від 22.11.2023 у справі №157/1044/23 [220]).

Зловживання правами під час відкриття матеріалів найчастіше визнаються дії сторони захисту, пов'язані із зволіканням ознайомлення та відмовою письмово підтверджувати факти надання доступу до матеріалів, про що неодноразово повідомляли науковці та інші спеціалісти [118; 15, с. 65]. У постанові ВС від 05.12.2019 зазначалось, що підозрюваному та його захиснику надані матеріали кримінального провадження у підшитому та пронумерованому вигляді, що засвідчено підписом захисника, та у присутності двох понятих зазначені матеріали зачитані вголос, про що зафіксовано у протоколі, заяв та клопотань про невиконання вимог ст. 290 КПК України сторона захисту не заявляла. Водночас, у апеляційній та касаційній скаргах вказувала про визнання доказів недопустимими, оскільки була порушена процедура відкриття матеріалів досудового розслідування, а саме – не встановлено строк для ознайомлення з матеріалами в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України [158]. Звісно, що суд відхилив доводи захисника та істотного порушення вимог кримінального процесуального законодавства не встановив, аргументуючи, що така поведінка свідчить про зловживання правами стороною захисту [158].

Встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, на підставі ч. 10 ст. 290 КПК України, «автоматично фіксує альтернативний момент початку та закінчення строку, що не зараховується до процесуального строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК України,

оскільки цей строк є тим проміжком часу, протягом якого сторона захисту має можливість реалізувати своє право на доступ до матеріалів» [83]. Як наголошує Іванець А. Ю., «доступ до матеріалів досудового розслідування стороні захисту надано, ознайомлення розпочато, а строк досудового розслідування перервав свій перебіг» [83]. За результатами власного системного аналізу норм КПК України та судової практики, після впливу строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, визначеного ухвалою слідчого судді, перебіг строку досудового розслідування продовжується [218], що було предметом дослідження Гловюк І. В. [45].

Конкретного строку для ознайомлення під час виконання вимог ст. 290 КПК України встановити неможливо, однак, у кримінальному процесі існує категорія «розумні строки», які, відповідно до ч. 1 ст. 28 КПК України, «є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень» [101].

Правозахисники Дроздов О. М., Дроздова О. В. та прокурор Шульгін С. О. у спільній роботі зазначають, що «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами є «правовстановлюючим невизначеним кримінальним процесуальним строком-періодом» [68], і саме через це у кримінальному процесі має бути чітко визначено момент, коли такий строк починається та закінчується [68].

Строк ознайомлення з матеріалами під час відкриття матеріалів не встановлюється законом чи стороною, яка відкриває такі матеріали (крім ч. 3 ст. 483¹¹ КПК України), немає встановлених чітких критеріїв, які вказують, що з одним томом матеріалів кримінального провадження один учасник може знайомитись 2 дні чи 2 місяці. Вирішуючи питання про «зволікання» під час ознайомлення з матеріалами іншої сторони, особливо стороною захисту з матеріалами досудового розслідування, яке є досить оціночною категорією, потрібно враховувати обсяг та спеціалізацію матеріалів, поведінку учасників та їх зайнятість, перебування підозрюваного під вартою, тощо. Питання обмеження доступу до матеріалів у кримінальному процесі досліджувала Марченко Т. Ю. [114, с. 107, 110-113] та Жовтан Ю. В. [72, с. 167], підстави, які можуть вказувати на зволікання вивчали Гловюк І. В., Пашковський М. І.

та Пономаренко Д. В. [53, с. 224-226], Глобенко Г. І. [35, с. 61-62], Бабчинська Т. В. [6, с. 330-332] які зазначали, що на зволікання можуть впливати вік особи, місце її проживання, володіння особою державною мовою, наявність перекладача, кількість захисників, а головне – тактика їх захисту, умови ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, характер таких матеріалів тощо.

З судової практики вбачається, що кримінальний процесуальний закон також не містить визначення поняття «зволікання при ознайомленні з матеріалами» та визначення строку такого ознайомлення, яке в кожному разі, з огляду на практику ЄСПЛ, вирішується судом в залежності від конкретних обставин провадження [283].

Запропонована в науці форма визначення строку ознайомлення з матеріалами іншої сторони, переважно матеріалами досудового розслідування, відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України, з метою зменшення можливості зловживань, не привела до визначення формули вирахування такого строку, в залежності від обсягу та складності матеріалів, учасників ознайомлення [6, с. 330]. Час ознайомлення учасників кримінального провадження з 200 сторінками матеріалів досудового розслідування за фактом вчинення домашнього насильства та 200 сторінками матеріалів, зібраних стороною обвинувачення щодо ухилення від сплати податків відрізнятиметься, зважаючи на особливості та складність інформації у матеріалах кримінального провадження.

Жовтан Ю. В. взагалі пропонує внести зміни до ст. 290 КПК України, встановивши чіткий «проміжок часу, протягом якого сторони кримінального провадження ознайомлюються з матеріалами досудового розслідування» [73, с. 47], з чим ми категорично погодитись не можемо. Врешті, строк ознайомлення залежить від реалізовуваних учасниками можливостей під час відкриття матеріалів: прочитання, здійснення виписок з матеріалів чи фотокопіювання або ж отримання відсканованих слідчим матеріалів досудового розслідування.

Марченко Т. Ю., аналізуючи практику ЄСПЛ щодо обмеження у доступі підозрюваного, обвинуваченого до матеріалів, посилаючись на рішення цього ж суду, зауважила, що особі у будь-якому разі має гарантуватись доступ до матеріалів, які є

«життєво важливими» [114, с. 175] для кримінальної справи, незважаючи на те, що право доступу до матеріалів справи не є абсолютним [114, с. 175].

Звернув увагу на українські проблеми також ЄСПЛ. У п. 66 рішення «Корнєв і Карпенко проти України» від 21.10.2010 він наголосив, що підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту» [96], що означає, що підготовка до захисту охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Однак, «питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи» [261].

У ЄДРСР наявні ухвали слідчих суддів, якими відмовлено у задоволенні клопотань сторони обвинувачення про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування через недоведення факту зволікання сторони захисту в ознайомленні з такими матеріалами в тій мірі, щоб обмежити цей строк. Згідно ухвали суду, 16.02.2021 було повідомлено про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів досудового розслідування, які зібрані у 20 томах. Під час ознайомлення з матеріалами підозрювана особа залучила ще 2 захисників та станом на 24.06.2021 двоє залучених захисників повністю ознайомились з матеріалами. Захисник, який був залучений відразу після повідомлення про підозру, ознайомився лише з 1 томом матеріалів досудового розслідування, а підозрювана особа не ознайомилась з жодними матеріалами. Оскільки, станом на день розгляду клопотання (на 10.09.2021, через сім місяців з моменту відкриття), захисник ознайомився вже з шістьма томами досудового розслідування, слідчий суддя вважає, що факт зволікання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відсутній. Сторона захисту знайомиться з матеріалами досудового розслідування, але, як зазначив захисник, матеріали досудового розслідування є об'ємними, ознайомлення з ними потребує значного часу [284]. Крім того, суд звернув увагу на відсутність графіку ознайомлення, що «вказує на неможливість встановлення зволікання сторони захисту в такому ознайомленні» [284].

Разом з тим, існують випадки, коли сторона захисту, ознайомившись повністю з матеріалами досудового розслідування, зазвичай отримавши копії матеріалів у електронному вигляді, з тих чи інших причин, відмовляється підписувати будь-який документ (письмово підтверджувати факт відповідно до ч. 9 ст. 290 КПК України) щодо надання доступу до матеріалів досудового розслідування, розуміючи наслідки при вирішенні справи по суті.

Варто погодитись з позицією Гловюк І. В., яка, проаналізувавши постанови ВС [147; 160], прийшла до думки, що обмеження строку для ознайомлення з матеріалами в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України, поширюється на зловживання стороною своїми правами, в тому числі на відмову письмово підтверджувати факт надання доступу до матеріалів [43]. ВС, зазначив, що обмеження строку для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ у порядку ст. 290 КПК України, допускається лише на підставі ухвали слідчого судді, поставленої в порядку ч. 10 цієї ж статті, «іншого порядку підтвердження факту відкриття матеріалів стороною кримінального провадження протилежній стороні в разі зловживання нею своїми процесуальними правами (зволікання при ознайомленні з матеріалами або відмови у письмовому підтвердженні факту надання доступу до матеріалів) КПК не передбачає» [147]. Згідно позиції ВС закон, не визначаючи конкретної форми процесуального документа, яким має бути підтверджено факт надання доступу до матеріалів, лише нормативно закріпив письмову форму такого підтвердження. Такі письмові документи, на думку суду, мають долучатись до матеріалів кримінального провадження «як підтвердження того, що кожна із сторін виконала свої обов'язки і не порушила прав учасників кримінального провадження (зокрема, права вимагати відкриття матеріалів провадження та права на ознайомлення з цими матеріалами)» [147]. У зазначеній справі, підозрювана особа та її захисники, в присутності двох понятих, відмовились засвідчити підписами підтвердження факту надання доступу до матеріалів досудового розслідування та від ознайомлення з цими матеріалами. ВС, погодившись з думкою суду першої та апеляційної інстанції, зазначив, що «цей протокол сам по собі не є підтвердженням факту відкриття стороні захисту матеріалів кримінального провадження в розумінні положень ст. 290 КПК України» [147]. Оскільки, сторона

обвинувачення не використала єдиного механізму, який процесуально вирішує питання зволікання або ж відмову письмово підтверджувати факт надання доступу до матеріалів, тобто не звернулась у порядку ч. 10 ст. 290 КПК України з клопотанням, касаційним судом залишено виправдувальний вирок суду без змін [147]. Ні в чинному законодавстві, ні в судовій практиці немає інших варіантів підтвердження факту ознайомлення з матеріалами, в порядку ст. 290 КПК України, окрім як письмового підтвердження факту надання доступу до таких матеріалів, або ознайомлення в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України, на підставі ухвали слідчого судді.

Не може підтверджувати факт невідкриття матеріалів стороною обвинувачення, посилення сторони захисту на обмеження в часі ознайомлення, про що йдеться у постанові ВС від 23.01.2020 у справі №607/5005/17. Адже у ній вирок суду першої інстанції, який залишений без змін ухвалою Тернопільського апеляційного суду, особу було виправдано за ч. 1 ст. 366 КК України за недоведеністю вчинення кримінального правопорушення, оскільки всі докази визнані недопустимими через порушення процедури відкриття матеріалів стороною обвинувачення. ВС, задовільняючи касаційну скаргу прокурора, зазначив, що «стороною обвинувачення було відкрито та надано доступ до всіх матеріалів досудового розслідування стороні захисту, проте особа (*підозрювана – Ю.В.*) відмовилась від ознайомлення з цими матеріалами, пославшись на обмеження в часі» [162], що зафіксовано у протоколі у присутності двох понятих. Не можна вважати, що матеріали не відкриті іншій стороні, в розумінні положень ч. 12 ст. 290 КПК України, при відмові письмово підтвердити протилежній стороні факт надання їй доступу до матеріалів досудового розслідування та відмові від ознайомлення з такими матеріалами з посиланням на обмеження в часі [162]. Вважаємо, що зазначена позиція повністю суперечить позиції, викладеній у постанові ВС від 26.03.2019 (справа №752/3929/15-к), якою встановлено, що єдиним механізмом підтвердження надання доступу до матеріалів, у разі відмови чи зловживань, є ухвала суду, винесена в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України [147].

Судовою практикою (постанова ВС у справі №132/185/18) знайдено вихід із ситуації, коли сторона навмисне не реалізовує надане право на ознайомлення з

матеріалами, за умови належного повідомлення їй про надання до них доступу. Суд, розглядаючи скаргу захисника, який просив визнати всі докази недопустимими через порушення процедури відкриття матеріалів стороною обвинувачення, зазначив, що, отримавши повідомлення про надання доступу до матеріалів, один із захисників не відреагував на повідомлення органу досудового розслідування, а з матеріалами кримінального провадження ознайомився вже під час судового розгляду. Разом з тим, якщо сторона обвинувачення належним чином виконала вимоги ст. 290 КПК України, то неознайомлення стороною захисту з відкритими матеріалами досудового розслідування не може бути підставою для визнання доказів недопустимими, зважаючи на те, що ознайомлення з матеріалами під час ст. 290 КПК України «є правом, а не обов'язком сторони» [159]. До такої ж думки прийшов ВС у постанові від 26.07.2023 у справі №333/989/18 [213].

Варто звернути увагу і на склад учасників, які, на думку законодавця, можуть зволікати з ознайомленням, оскільки, відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України лише «сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення» [101] та лише цим учасникам можна встановити строк для ознайомлення з матеріалами. Слушно зауважує Торбас О. О., який пропонував внести зміни до ч. 10 ст. 290 КПК України, адже зазначена частина «не передбачає будь-яке обмеження часу для цивільного позивача, цивільного відповідача чи їх представників» [275, с. 106] хоча саме цивільний відповідач досить часто зацікавлений у затягуванні строків досудового розслідування [275, с. 106].

Проблеми під час відкриття матеріалів, особливо досудового розслідування, виникають з відкриттям таких матеріалів особі, яка не володіє державною мовою.

Виходячи з приписів ч. 3 ст. 29 КПК України учасники кримінального провадження мають право давати показання, заявляти клопотання, подавати скарги, виступати в суді рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити таке право зазначеним учасникам. Закон вимагає, зважаючи на ч. 4 ст. 29 КПК України, здійснювати переклад на мову, якою володіють сторони кримінального провадження, лише

судового рішення, яким закінчується судовий розгляд по суті, переклад інших документів здійснюється лише за клопотанням таких осіб [101]. Згадані норми кореспондують п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК України, яким передбачено, що підозрюваний, обвинувачений має право користуватися рідною мовою або іншою мовою, якою він володіє, що включає можливість отримувати копії процесуальних документів та користуватися послугами перекладача за рахунок держави, п. 9 ч. 1 ст. 56 щодо права потерпілого, п. 11 ч. 3 ст. 64¹ – правам третьої особи щодо майна якої вирішується питання, ч. 3 ст. 61 – для цивільного позивача та ч. 3 ст. 62 КПК України – для цивільного відповідача [101].

Кримінальний процесуальний закон не передбачає обов'язку сторони обвинувачення здійснювати переклад кожного документа, який наявний в матеріалах досудового розслідування та на який прокурор планує посилатись під час судового розгляду.

У науковій статті «Маніпуляції з перекладом в кримінальному процесі. Аналіз практики ЄСПЛ та національних судів» адвокат Гора А. В. зауважує, що практику адвокатів «потягнути» досудове розслідування, зокрема, і за допомогою перекладача, яке не називають зловживанням процесуальними правами, а «доцільними засобами захисту та реалізації прав клієнта» [57], можна спостерігати на етапі відкриття матеріалів досудового розслідування [57].

Оскільки чинний КПК України не вирішує ситуації з обсягом документів, які необхідно перекладати та надавати для ознайомлення особі, що не володіє державною мовою, то відповідно до практики ЄСПЛ, необхідно забезпечити переклад такого обсягу документів, який би забезпечив право на справедливий судовий розгляд та можливість викласти суду свою версію подій [127, с. 105].

ЄСПЛ у § 48 рішення від 28.11.1978 у справі «Лудіке, Белкасем і Коч проти ФРН» зазначив, що обвинувачений, який не розуміє мову, якою здійснювалось досудове розслідування та судовий розгляд, має право на безоплатну правову допомогу перекладача для письмового або усного перекладу документів, зміст яких він повинен розуміти для справедливого судового розгляду [321]. Право кожного, кого обвинувачують «у вчиненні кримінального правопорушення, хто не розуміє

мову, яка використовується в суді, або не розмовляє нею» [2, с. 5], на допомогу перекладача стосується не тільки усних виступів під час судового розгляду, але і матеріалів, зібраних під час досудового розслідування, які особі необхідно розуміти для реалізації інших прав, зокрема право на справедливий судовий розгляд [2, с. 5].

ВС вказує на те, що вимога про переклад усіх документів є безпідставною і такою, що не ґрунтується на вимогах КПК України, оскільки надання цих копій не передбачено кримінальним процесуальним законом. Приймаючи таке рішення, суд посилався на рішення ЄСПЛ від 24.02.2005 у справі «Гусейн проти Італії», згідно якого, норми підп. «е» п. 3 ст. 6 Конвенції не вимагають надання обвинуваченому письмового перекладу будь-яких «документальних доказів або офіційних паперів, долучених до матеріалів справи» [133]. У вказаній нормі зазначено про необхідність «усного», а не «письмового» перекладу, лінгвістична допомога перекладача має полягати в тому, щоб дати можливість «обвинуваченому бути ознайомленим з порушеною проти нього справою і здійснювати свій захист та особливо мати можливість викладати суду свою версію подій» [133]. Якщо заявник отримує достатню інформацію щодо висунутих обвинувачень та його засудження зрозумілою мовою, то порушення права на справедливий судовий розгляд відсутнє [67, с. 491].

Досліджуючи питання зловживання, варто звернути увагу на те, що прокурори також допускають факти нівелювання практики ЄСПЛ з приводу розкриття інформації, коли не відкривають матеріали, користуючись ч. 5 ст. 290 КПК України, яка передбачає «видалення відомостей, які не будуть розголошені під час судового розгляду» [101; 114, с. 175, 176].

Сторона захисту, бажаючи отримати доступ до видалених матеріалів, оскаржує відмову сторони обвинувачення до суду, та суди, переважно, у задоволенні таких клопотань відмовляють [23, с. 116]. Як правило, суди зауважують, що «деякі відомості могли бути видалені в порядку ч. 5 ст. 290 КПК України, якщо такі відомості не будуть розголошені під час судового розгляду, але факт існування конкретного документа, як і сам документ в цілому, не повинен був приховуватися від сторони захисту» [31].

Відсутність законодавчо визначених критеріїв обов'язковості матеріалів, які не можуть бути видаленими, відповідно до ч. 5 ст. 290 КПК України, призводить до порушення балансу між сторонами, коли сторона захисту, яка від самого початку перебуває у нерівному становищі щодо збору доказів [110], позбавлена можливості дізнатись про наявність матеріалів, які «можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання» [101]. За умови відсутності зловживань, обмеження у ознайомленні, зазначені у ч. 5 та ч. 10 ст. 290 КПК України, мали б застосовуватись для захисту суспільних інтересів чи інтересів розслідування, які балансують з інтересами конкретного підозрюваного [114, с. 177]. Марченко Т. Ю. за результатами дисертаційного дослідження пропонувала внести зміни до ч. 5 ст. 290 КПК України, передбачивши можливість сторін подавати клопотання слідчому судді апеляційного суду про надання доступу до матеріалів, які були видалені [114, с. 200-201]. Вважаємо таку пропозицію дискусійною, з огляду на те, що стороні обвинувачення доцільності подавати клопотання про надання доступу до видалених відомостей іншої сторони, тобто захисту, не має, оскільки сторона захисту не уповноважена проводити НСРД, та відповідно отримувати дозвіл на їх проведення у слідчого судді апеляційного суду, а без зняття грифу секретності з таких документів сторона захисту не отримає матеріалів за результатами проведення таких НСРД. Коли ж з документів, у яких видалені відомості знято гриф секретності, то судовий контроль здійснює слідчий суддя місцевого суду. Разом з тим, видалені відомості не завжди пов'язані з проведенням НСРД, ними можуть бути документи бухгалтерського обліку, комерційної чи банківської таємниці, персональні дані, які не мають відношення до конкретного кримінального провадження, тому звертатись до суду апеляційної інстанції у таких випадках недоцільно.

Підсумовуючи, вважаємо, що встановлювати перелік критеріїв чи формулу розрахунку строку, необхідного для ознайомлення з матеріалами в порядку ст. 290 КПК України, недоцільно. Критерії розумності строків для вчинення конкретної процесуальної дії визначені у ч. 3 ст. 28 КПК України, у разі їх недотримання – існує судовий контроль та процедура, передбачена ч. 10 ст. 290 КПК України, де слідчий

суддя у конкретному випадку, дослідивши всі аргументи сторін та докази, встановлює строк ознайомлення.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Визначення суб'єктного складу відкриття матеріалів, категорії матеріалів, які необхідно відкривати перед скеруванням обвинувального акту чи відповідного документу до суду, обрахунку початку та закінчення строків такого відкриття, процесуальних можливостей учасників під час відкриття важливі для правильного встановлення наслідків невідкриття матеріалів.

Так, відкривати матеріали потрібно кожному учаснику зі сторони захисту, які мають такий статус на етапі завершення досудового розслідування. На практиці матеріали відкриваються представнику та законному представнику потерпілого, хоча про це не зазначено у ч. 7 ст. 290 КПК України.

Судова практика не вважає обов'язком прокурора відкривати матеріали, які не є самостійними доказами у розумінні ст. ст. 84, 298¹ КПК України. Не можна вести мову про автоматичне визнання недопустимими доказів у разі неознайомлення учасниками, під час відкриття матеріалів, з речовими доказами, матеріалами, які надавались експерту при проведенні експертиз (медична документація, акти ревізій та перевірок контролюючих органів), матеріалами, які є підставами для проведення відповідних НСРД чи заходів забезпечення кримінального провадження. Прокурору важливо належним чином повідомити про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів і мати письмове підтвердження факту надання доступу до таких матеріалів.

Сторона обвинувачення має надавати доступ до усіх матеріалів, які зібрані під час проведення досудового розслідування, окрім видалених відомостей. Оскільки в провадженні може поставати питання про правомірність видалення відомостей, доречним вважаємо внесення змін до КПК України, які б передбачали застосування процедури, зазначеної у ч. 10 ст. 290 КПК України, під час вирішення питання про надання доступу до відомостей, що були видалені згідно з ч. 5 ст. 290 КПК України.

Законодавче регулювання процедури відкриття матеріалів дізнання далеке від досконалості: зокрема, у ч. 5 ст. 301 КПК України не передбачено надання копій матеріалів дізнання законним представникам підозрюваних або потерпілих, саме формулювання ч. 5 ст. 301 КПК України суперечить презумпції невинуватості, відсутній обов'язок надавати копії матеріалів під час закінчення дізнання у разі скерування до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Дискусійним є питання про те, чи будуть підстави для суду не допускати відомості, що містяться в невідкритих неповнолітньому підозрюваному чи особі, відносно якої скеровано клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, матеріалах, за умови відкриття таких матеріалів законному представнику та захиснику.

Стаття 483¹¹ КПК України, у якій передбачено відкриття матеріалів у провадженнях, що здійснюються в порядку глави 37¹ КПК України, містить недоліки, що стосуються, наприклад, відсутності обов'язку відкривати матеріали керівнику юридичної особи, потерпілому, його представнику та законному представнику, а також цивільному позивачу, його представнику та законному представнику, цивільному відповідачу та його представнику, відсутності вказівки на відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, порядку вирішення ситуацій у разі зловживання правами під час такого відкриття, а головне, – відсутності визначених законом наслідків невідкриття таких матеріалів, для усунення яких вважаємо за доречне внести зміни до ст. 483¹¹ КПК України.

Сторона захисту відкриває лише окремі докази, перелік яких передбачено ч. 6 ст. 290 КПК України і які бажає використати в суді. Проте серед цього переліку не згадуються ті, що передбачені ч. 1 ст. 298¹ КПК України.

Не врегульованою на законодавчому рівні є процедура відкриття матеріалів одними суб'єктами сторони захисту іншим суб'єктам сторони захисту, щодо яких здійснюється провадження, їхнім захисникам, законним представникам, – у випадку наявності у провадженні декількох осіб, щодо яких воно здійснюється, чиї інтереси у провадженні можуть не збігатися. З огляду на важливість підготовки до захисту всіма

суб'єктами сторони захисту, вважаємо доречним внести відповідні зміни до КПК України.

З огляду на зміст ч. ч. 7, 8, 12 ст. 290 КПК України, сторона захисту має відкривати матеріали, які бажає використати в суді, потерпілому, його представнику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику та цивільному відповідачу і його представнику.

Зважаючи на специфічну мету, закладену законодавцем у процедуру відкриття матеріалів, та катастрофічні наслідки, у більшості випадків для сторони обвинувачення, у разі невідкриття матеріалів, учасники під час виконання вимог ст. 290 КПК України часто зловживають процесуальними правами. Судова практика вказує, що єдиними способами підтвердження факту надання доступу є або письмове підтвердження такого факту або встановлення слідчим суддею строку ознайомлення відповідно до вимог ч. 10 ст. 290 КПК України, у разі зволікання особи з ознайомленням з матеріалами, яке потрібно довести. Зловживання стороною захисту шляхом ухилення від отримання копій матеріалів дізнання не становить проблеми, адже законодавцем передбачено можливість відкриття таких матеріалів у порядку, визначеному абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України, під час підготовчого судового засідання.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Відкриття матеріалів під час підготовчого провадження та його співвідношення із ознайомленням з матеріалами відповідно до ст. 317 КПК України

Надходження до суду обвинувального акту чи інших документів, передбачених п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 283, ч. 2 ст. 479¹, п. 2 ч. 1 ст. 483¹⁰ КПК України, передбачає можливість сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача чи цивільного відповідача у окремих випадках збирати докази та надавати їх суду, що прямо передбачено ч. 11 ст. 290 КПК України [101]. Зазначене у ч. 3 ст. 6 Конвенції право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту» [96] не обмежено лише стадією досудового розслідування.

З метою забезпечення змагальності сторін та рівності у поданні ними доказів, зважаючи на вимоги ч. 2 ст. 22 КПК України [101], ознайомлення з матеріалами можливе не лише під час досудового розслідування до його завершення, що визначено ст. 221 КПК України, чи в порядку ст. 290 КПК України під час завершення досудового розслідування перед направленням документів, зазначених п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 283, ч. 2 ст. 479¹, п. 2 ч. 1 ст. 483¹⁰ до суду, але й при розгляді справи в суді, що передбачено, наприклад, ч. 11 ст. 290 КПК України, ст. 317 КПК України [101]. Але, виходячи з приписів КПК України, ознайомлення з матеріалами може відбуватися як в межах процедури відкриття матеріалів, так і поза межами такої процедури.

Надання суду матеріалів, які сторона бажає використати в суді та які не були відкриті до моменту скерування до суду обвинувального акту чи інших, визначених законом документів, передбачає відкриття таких матеріалів сторонами та, хоча це не

закріплено нормативно, деякими іншими учасниками процесу (ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України) [101].

Відкриття матеріалів учасниками кримінального провадження під час підготовчого судового засідання, обов'язок відкриття яких закріплено ч. 11 ст. 290 КПК України (тобто тих матеріалів, які отримані після скерування до суду обвинувального акту чи інших документів, «до або під час судового розгляду» [101]), не є поширеною практикою [24, с. 12].

У постанові ККС ВС від 06.12.2018 у справі №521/2542/14-к, яку ми аналізували раніше [24, с. 12], суд, розглядаючи касаційні скарги сторони захисту, прийшов до висновку про можливість відкриття сторонами матеріалів на стадії підготовчого провадження. Ситуація, описана у зазначеній постанові, цікава тим, що під час проведення досудового розслідування слідчим було залучено захисника для проведення однієї слідчої дії за участю підозрюваного. Під час виконання вимог ст. 290 КПК України під час завершення досудового розслідування доступ до матеріалів стороною обвинувачення був наданий підозрюваному. Захиснику, який був залучений для однієї слідчої дії, матеріали слідчим не відкривались. Разом з тим, після скерування обвинувального акту до суду, захист обвинуваченого здійснював саме цей захисник і вся стратегія захисту була побудована на необхідності визнання усіх доказів недопустимими, через невідкриття матеріалів захиснику обвинуваченого, який був залучений під час досудового розслідування, хоча і на проведення однієї слідчої дії. Суд першої інстанції, після скасування попереднього вироку апеляційним судом, забезпечив відкриття матеріалів прокурором стороні захисту, у тій мірі, у якій це було можливо на етапі підготовчого провадження, зважаючи на відсутність можливості повернути матеріали кримінального провадження органу досудового розслідування. У таких діях суду першої інстанції ВС не знайшов істотного порушення норм КПК України, зважаючи на вимоги ч. 12 ст. 290 КПК України, яка передбачає неможливість посилення судом саме на невідкриті докази, а не на докази, які відкриті до початку проведення підготовчого судового засідання [136].

Кримінальний процесуальний закон не дає чіткого визначення терміну «підготовче провадження». Доктрина розуміє його як самостійну стадію

кримінального провадження або як етап провадження в суді першої інстанції [315, с. 2, 3, 10], яке розпочинається з моменту надходження до суду одного з документів, передбачених п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 283, ч. 2 ст. 479¹, п. 2 ч. 1 ст. 483¹⁰ КПК України та закінчується прийняттям проміжного для цього ж кримінального провадження (п. п. 3-5 ч. 3 ст. 314 КПК України) чи кінцевого (п. п. 1, 2 ч. 3 ст. 314 КПК України) процесуального рішення, метою якого є визначення законності підстав для призначення справи до судового розгляду або ж прийняття певного кінцевого процесуального рішення у випадках, передбачених законом, про що описано у дослідженні Шминдрук О. Ф. [315].

На етапі підготовчого провадження суд не проводить судове слідство та не розглядає справу по суті. Разом з тим, іноді від моменту скерування до суду обвинувального акту або відповідного процесуального документу до моменту закінчення підготовчого провадження учасники можуть надавати матеріали, яких під час скерування обвинувального акту у них не було та не могло бути. Навіть приймаючи рішення про призначення справи до судового розгляду можуть виникати підстави для відкриття матеріалів, які підтверджують неможливість суду закінчити проведення підготовчого судового засідання, вказують на переховування від суду, хворобу, мобілізацію обвинуваченого, зникнення безвісти чи навіть смерть такої особи [24, с. 12]. Під час підтримання публічного обвинувачення автором у підготовчому судовому засіданні, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, здійснювалось відкриття таких документів, як довідка про перетин кордону обвинуваченим, документи про тяжку хворобу, яка перешкоджає участі у судовому засіданні, документи про мобілізацію обвинуваченого, лікарське свідоцтво про смерть обвинуваченої, документи про відшкодування шкоди потерпілому та/чи державі, у разі лікування потерпілого від наслідків кримінального правопорушення у медичному закладі.

Досліджуючи питання відкриття матеріалів у порядку ч. 11 ст. 290 КПК України саме під час підготовчого провадження, варто виходити з мети підготовчого провадження та рішень, які приймаються за результатами підготовчого судового засідання.

Для забезпечення можливості прийняття судом у підготовчому провадженні кінцевого процесуального рішення учасники провадження, здебільшого, узгоджують між собою всі умови укладення угод, обставини закриття кримінального провадження, тому ні юридичних, ні фактичних підстав для дослідження доказів, тим паче – додаткових або не відкритих під час завершення досудового розслідування, в них, переважно, немає.

Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України, суд у підготовчому судовому засіданні може затвердити угоду про визнання винуватості або про примирення [101]. Підстави для затвердження угоди можуть виникнути вже після скерування до суду обвинувального акту, тому матеріали, які підтверджують такі підстави потрібно відкривати. Найчастіше, укладаючи угоди під час підготовчого провадження, відкриваються учасникам, а не іншій стороні, матеріали щодо відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, про відшкодування якої або не дійшли згоди під час досудового розслідування або не мали можливості її відшкодувати.

Також у підготовчому судовому засіданні суд, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України, може прийняти рішення про закриття кримінального провадження у випадку «встановлення підстав» [101], передбачених п. 5-8, 10 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України [101]. Не дарма у зазначеному пункті ч. 3 ст. 314 КПК України вказано про «встановлення підстав» [101], яких могло не існувати або про них не було відомо учасникам процесу до закінчення досудового розслідування. Відкриваються матеріали, які підтверджують смерть обвинуваченого (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України) або є підставою для відмови потерпілого, його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України), або ж які є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України), наприклад, про відшкодування заподіяної шкоди для можливості застосування судом ст. 45, 46 КК України, передачу обвинуваченої особи на поруки колективу підприємства, установи, організації або ж зміну обстановки для застосування ст. ст. 47, 48 КК України відповідно [24, с. 12].

Та можливість відкриття матеріалів під час підготовчого провадження передбачена не лише ч. 11 ст. 290 КПК України. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК

України суд вирішує питання про відкриття матеріалів дізнання, з якими сторони не ознайомились під час досудового розслідування в порядку ч. 5 ст. 301 КПК України [101]. Проблем при наданні матеріалів дізнання для ознайомлення учасникам після скерування до суду процесуального документу, яким закінчується досудове розслідування, практично не виникає [24, с. 13].

І хоча передбачену ч. 5 ст. 301 КПК України процедуру законодавець не називає «відкриттям матеріалів», та, наприклад, в абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України говорить про повноваження суду вирішити питання про відкриття матеріалів дізнання, саме дізнання, а не матеріалів, зібраних стороною захисту, хоча таке відкриття здійснюється, відповідно до КПК України, не стороною обвинувачення, а «сторонами кримінального провадження» [101]. Буквально норми абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України зобов'язують саме сторін кримінального провадження відкривати матеріали дізнання і лише за клопотанням цих же сторін, а не будь-яких інших учасників.

Під «об'єктивною неможливістю ознайомитись» [101] з матеріалами відповідно до ч. 5 ст. 301 КПК України, про яку зазначено в абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України, та яка є підставою для відкриття матеріалів дізнання у підготовчому провадженні, суди розуміють відмову сторони захисту від отримання копії обвинувального акта та додатків до нього, копій матеріалів дізнання, які в подальшому скеровуються за адресою фактичного проживання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, її захисника [302; 294; 290; 24, с. 13] або ж залучення захисника під час підготовчого провадження, який не брав участі під час досудового розслідування [290].

Зважаючи на конструкцію абз. 2 ч. 2 ст. 314 та ч. 5 ст. 301 КПК України під час підготовчого судового засідання, суд може відкрити матеріали дізнання лише за клопотанням сторони особам, яким таке право надано нормами ч. 5 ст. 301 КПК України, тобто підозрюваному, його захиснику, потерпілому чи його представнику та виключно у разі скерування до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру [101]. Разом з тим, знову невирішеним залишається питання про можливість відкриття матеріалів дізнання у порядку абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України при надходженні до суду

клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності або ж про надання таких матеріалів законному представнику обвинуваченого та потерпілого, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику, цивільному відповідачу, його представнику.

Очевидно, що, зважаючи на судову практику [206], відповідно до якої при відкритті матеріалів дізнання в порядку ч. 5 ст. 301 КПК України застосовуються лише ч. ч. 6, 11, 12 ст. 290 КПК України, матеріали, зібрані стороною захисту у кримінальних провадженнях за фактами вчинення проступків, у разі скерування прокурором відповідного запиту, також мають відкриватись стороні обвинувачення під час підготовчого провадження.

Так, ухвалою Таращанського районного суду надано додатковий строк для відкриття у підготовчому судовому засіданні матеріалів саме сторони захисту, які були отримані захисником після скерування до суду обвинувального акту. Захисник, керуючись ч. ч. 11, 12 ст. 290 КПК України, просив суд встановити строк для відкриття матеріалів прокурору та потерпілому. Суд, посилаючись на вимоги абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України, зазначивши, що захисник не мав об'єктивної можливості відкрити додаткові матеріали, оскільки вони отримані після надходження обвинувального акту до суду, надав стороні захисту строк для відкриття зібраних нею матеріалів у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 301 цього Кодексу [297].

Не вирішує на даний час кримінальний процесуальний закон питання відкриття матеріалів досудового розслідування захиснику, який вступив у справу в суді. Так, на думку правозахисників, адвокат може ставити питання про відкриття йому матеріалів досудового розслідування прокурором у порядку ст. 290 КПК України, зважаючи на приписи ч. 11 ст. 290 КПК України, яка передбачає можливість відкриття матеріалів відповідної сторони в процесі її розгляду в суді, якщо подаються додаткові матеріали, отримані до або під час судового засідання [79]. Водночас, такі матеріали не отримані стороною обвинувачення «до або під час судового розгляду» [101] та у разі залучення захисника, представника потерпілого або ж і подачі цивільного позову та набуття статусу цивільного позивача саме під час судового провадження, в тому числі підготовчого провадження, можуть бути надані для ознайомлення в порядку ч. 2

ст. 317 КПК України, якщо такі матеріали передані суду, або ж захисник може ознайомитись з такими матеріалами безпосередньо у прокурора, який прийняв рішення, передбачене п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 283 КПК України. Підстав у такому випадку для відкриття матеріалів у порядку ч. 11 ст. 290 КПК України прокурором немає, а особа, яка набула відповідного статусу після надходження обвинувального акту до суду, знайомиться з матеріалами в порядку ч. 2 ст. 317 КПК України. Немає узгодженої практики з наведеного прикладу серед суддів, які розглядають клопотання про ознайомлення з матеріалами в підготовчому судовому засіданні. У одних випадках суди у підготовчому судовому засіданні, посилаючись на ч. 2 ст. 317 КПК України, забезпечують обвинуваченому можливість ознайомитись з матеріалами досудового розслідування, які знаходяться у прокурора, оскільки такі матеріали ще не передані суду, встановлюючи строк, протягом якого обвинувачений має ознайомитись з матеріалами [291], і зобов'язуючи прокурора надати стороні захисту наявні матеріали досудового розслідування [300]. Іноді судді приймають рішення про відмову у наданні для ознайомлення матеріалів досудового розслідування, посилаючись на те, що матеріали суду прокурором в порядку ч. 2 ст. 317 КПК України ще не передані, перебувають у сторони обвинувачення, сторона захисту реалізувала своє право на ознайомлення з матеріалами під час виконання вимог ст. 290 КПК України під час завершення досудового розслідування [301]. Разом з тим, у ЄДРСР наявні ухвали, де суди надають можливість ознайомитись з матеріалами досудового розслідування обвинуваченому та його захиснику, аргументовуючи це тим, що прокурор має надати доступ до матеріалів досудового розслідування відповідно до ч. 2 ст. 290 КПК України, а суд, відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України – забезпечити учасникам можливість ознайомитись з матеріалами кримінального провадження. Тому суд зобов'язує прокурора виконати ухвалу про ознайомлення з матеріалами, які знаходяться в прокурора та не передані суду [299].

Недосконалість норм КПК України, що регулюють надання доступу до матеріалів особам, які не були залучені під час досудового розслідування, та невизначеність під час застосування норм ч. 11 ст. 290 та ч. 2 ст. 317 КПК України у таких випадках призводить до необхідності дослідження, у контексті відкриття

матеріалів, проблематики надання таких матеріалів суду та моменту появи матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи), яка на даний час є дискусійною серед представників юридичної наукової спільноти [54; 103; 239; 242].

Формування матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи) передбачено ч. 1 ст. 317 КПК України, яка включена до Глави 27, що має назву «Підготовче провадження» (Розділу IV), відповідно до якої вбачається можливість подання «документів» та «інших матеріалів» [101] під час судового провадження, складовою частиною якого є підготовче провадження.

Відповідно до судової практики, «матеріалами кримінального провадження» [188; 237; 217] у розумінні ч. 1 ст. 317 КПК України є «документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження та долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності» [286].

На завершальному етапі досудового розслідування, під час скерування до суду обвинувального акту, вимогами абз. 7 ч. 4 ст. 291 КПК України встановлено імперативну заборону надавати суду «інші матеріали» [101] до початку судового розгляду, окрім документів, передбачених п. п. 1-5 ч. 4 цієї статті [101]. Очевидно, що під час скерування до суду клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, клопотання про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої п. 4¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, акта про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, теж мала б передбачатись заборона надання матеріалів суду, а під час скерування клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності така заборона втрачає зміст, зважаючи на п. 1 ч. 2 ст. 284, п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України.

Існують ситуації, коли судді у підготовчому судовому засіданні витребовують у сторони обвинувачення матеріали досудового розслідування та долучають їх до матеріалів, наявних в суді на даному етапі, або навпаки, коли за наявності клопотання сторін кримінального процесу, – відмовляють у їх прийнятті [54, с. 28].

Досліджуючи формування кримінальної справи, Попелюшко В. О. зазначив, що при застосуванні КПК України було виявлено принципові розбіжності щодо часу та місця подання сторонами кримінального провадження доказів суду [239]. За результатами системного тлумачення положень КПК України він звернув увагу, що докази мають подаватись сторонами, а отже кримінальна справа – формуватись, під час підготовчого судового засідання [239]. «Інші документи» [101] в контексті норми ч. 4 ст. 291 КПК України це, на його думку, документи однопорядкові з документами, визначеними у п. п. 1-5 цієї ж частини 4 ст. 291 КПК України [239]. Положення ч. 1 ст. 317 КПК України, як стверджував професор, повністю не узгоджуються із заборonoю надавати такі матеріали до початку судового розгляду, відповідно до абз. 7 ч. 4 ст. 291 цього ж кодексу [239].

Він же на основі детального аналізу, зокрема, суті підготовчого провадження, рішень, які можуть бути прийняті у підготовчому судовому засіданні, підкреслював, що під час підготовчого судового засідання учасники зобов'язані надати суду «усі наявні у них докази, які вони мають намір використати в суді» [242, с. 49], а прокурор – усі матеріали, і ті, які вказують на невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України), тому у судовому розгляді учасники можуть подати суду лише докази, зібрані після закінчення підготовчого провадження [242, с. 49].

Противники заборони надання суду інших матеріалів до початку судового розгляду зазначають, що надання суду таких матеріалів ніяк не вплине на позицію суду в прийнятті процесуальних рішень, оскільки такі об'єктивні фактори, як переважаючі справи, «кадровий голод» у судах не дадуть їм можливості вивчати матеріали кримінального провадження до початку судового розгляду, а відсутність у розпорядженні суду матеріалів досудового розслідування впливає на обґрунтованість і законність багатьох судових рішень, що призводить до неможливості забезпечення належного захисту прав, свобод та законних інтересів учасників судового провадження [312, с. 433].

Крушинський С. А., аналізуючи дослідження вчених, зазначає, що заборона надання до початку судового розгляду матеріалів кримінального провадження є позитивною новелою КПК України, яка гарантує безпосередність дослідження

доказів та позбавляє впливу фактичних даних на суд, якому будуть відомі матеріали, зібрані органом досудового розслідування [103, с. 112]. Таку ж позицію підтримує Гловюк І. В., наголошуючи на передчасності надання матеріалів під час підготовчого судового засідання, оскільки під час зазначеного етапу судового провадження випадки з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами не передбачені [54, с. 30].

Аналізуючи норми КПК України, судову практику та наукові праці авторів, вважаємо, що можливість сторін ознайомитись під час судового провадження, в тому числі і підготовчого судового засідання, з матеріалами кримінального провадження (ч. 2 ст. 317 КПК України), яких у володінні суду до початку судового розгляду, переважно, немає, суперечить припису абз. 7 ч. 4 ст. 291 КПК України, котрий забороняє надавати «інші документи» до початку судового розгляду, що розпочинається з моменту оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту під час судового розгляду по суті (ч. 2 ст. 347 КПК України) [101].

Таку ж позицію підтримує значна частина науковців та практиків. Зокрема, правозахисник Поповська Т. В. підкреслює, що подання сторонами кримінального провадження своїх доказів суду можливе лише на стадії судового розгляду, яка розпочинається з відкриття судового засідання, а положення ч. 4 ст. 291 КПК України суперечать, є кардинально протилежними положенням ст. 317 КПК України та призводить до визнання доказів недопустимими [244]. Разом з тим, з визнанням доказів недопустимими, коли такі докази надані суду під час підготовчого судового засідання, погодитись неможливо, на чому наголошує Гловюк І. В., яка пропонує викласти ст. 317 у новій редакції та доповнити кодекс новою статтею 318¹ щодо матеріалів кримінального провадження та права на ознайомлення з ними [54, с. 31-32].

На практиці суд в жодному випадку не розгляне клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо буде позбавлений можливості дослідити довідку про судимість особи, зважаючи на умови звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені, зокрема, ст. ст. 45-48 КК України, не

прийме рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, не дослідивши матеріали, які підтверджують перебіг строку досудового розслідування, а досить часто це не лише про момент вручення повідомлення про підозру та матеріали виконання ст. 290 КПК України, а різного роду постанови про зупинення та відновлення досудового розслідування, постанови (продовження до 3-ох місяців керівником прокуратури) та ухвали (у разі продовження строку слідчим суддею до 12 місяців) про продовження строків досудового розслідування.

Крім того, ухвалюючи вирок, яким затверджена угода, чи постановляючи ухвалу про закриття кримінального провадження судом на підставі п. п. 5-8, 10 ч. 1, ч. 2 ст. 284 КПК України, суд зобов'язаний визначити «долю» речових доказів (абз. 4 п. 1 ч. 4 ст. 374 КПК України) та розподілити документально підтверджені витрати (ст. 124 КПК України) [101], інформація про які міститься виключно в матеріалах кримінального провадження, які суду у підготовчому провадженні не надані.

Варто звернути увагу на норми ч. 3 ст. 315 КПК України, згідно якої суд під час підготовчого судового засідання «має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. ... » [101]. При розгляді судом клопотань, передбачених ч. 3 ст. 315 КПК України, сторони кримінального провадження, відповідно до ч. 6 ст. 132 КПК України, мають надати суду докази обставин, на які вони посилаються [101].

Тобто, не дивлячись на імперативну заборону, встановлену абз. 7 ч. 4 ст. 291 КПК України, сторона, переважно обвинувачення, при зверненні до суду з клопотаннями про обрання заходів забезпечення, в тому числі – запобіжних заходів, надає суду, який буде розглядати справу по суті, копії матеріалів досудового розслідування. Вважаємо, що надання копій матеріалів досудового розслідування під час вирішення судом питань, передбачених ч. 3 ст. 315 КПК України, тобто під час обрання, зміни, продовження чи скасування заходів забезпечення, включаючи і запобіжні заходи, не призведе до порушення абз. 7 ч. 4 ст. 291 КПК України.

У листі «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» передбачено, що під час підготовчого судового засідання суд розглядає клопотання учасників судового провадження про витребування певних речей та документів та у разі задоволення клопотань про їх дослідження, повинен «сприяти учасникам судового провадження в їх витребуванні шляхом надання відповідних запитів, судових доручень тощо» [107]. В п. 5 цього ж листа передбачено, що до обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності долучаються письмові документи, матеріали надані учасниками під час підготовчого судового засідання, а також «отримані (витребувані судом) за результатами виконання необхідних дій під час підготовки кримінального провадження до судового розгляду, що мають значення для його розгляду» [107].

Погоджуємося з думкою вчених [54, с. 31], що під час підготовчого судового засідання доцільно надавати матеріали досудового розслідування лише у тому випадку, якщо судом приймається рішення по суті, тобто затверджується угода про визнання винуватості чи про примирення або ж вирішуються питання про закриття кримінального провадження на підставі п.п. 5-8, 10 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України, оскільки ненадання таких матеріалів призведе до неможливості ухвалення судом законного, обґрунтованого та мотивованого рішення. Надання під час підготовчого судового засідання усіх матеріалів досудового розслідування, які відкриті у встановленому законом порядку сторонам, коли суд за результатами проведення такого засідання не вирішує питання по суті, є передчасним та недоцільним, зважаючи на змагальність сторін та безпосередність дослідження доказів судом.

Таким чином, відкриття матеріалів під час підготовчого провадження не є тотожним ознайомленню з матеріалами відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України. Під час підготовчого провадження законодавець дозволяє відкривати лише додаткові докази в розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України або ж матеріали дізнання, згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України, а ч. 2 ст. 317 КПК України передбачене право на

ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою), яке реалізовується поза межами процедури відкриття матеріалів.

3.2. Відкриття матеріалів під час судового розгляду у суді першої інстанції

Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, передбачена ст. 22 КПК України, на практиці яскраво прослідковується під час розгляду справи судом першої інстанції.

В абз. 7 ч. 1 ст. 349 КПК України про дослідження доказів при розгляді справи в суді першої інстанції сказано, що «докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, зі сторони захисту – у другу» [101]. Згідно ч. 2 цієї ж статті, «обсяг доказів, які будуть досліджуватись, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені» [101].

Не врегульована належним чином у кримінальному процесуальному законі є саме процедура відкриття на цій стадії матеріалів, невідкритих до моменту скерування обвинувального акту чи відповідного клопотання до суду.

Як зазначає Басиста І. В., з посиланням на Лобойка Л. М., що у разі невідкриття матеріалів під час завершення досудового розслідування суди «не вправі навіть обговорювати доказове значення» [9, с. 72] невідкритих матеріалів, за винятком, коли такі матеріали відкриті сторонами в порядку ч. 11 ст. 290 КПК України або якщо такі матеріали були досліджені судом не повністю або з порушенням, не досліджені докази або якщо вони стали відомі після ухвалення оскаржуваного судового рішення (ч. 3 ст. 404 КПК України) [9, с.72].

Так, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, додаткові матеріали, тобто матеріали, отримані до або під час судового розгляду, сторони зобов'язані відкривати одна одній [101; 62]. Зважаючи на вказані норми, подання нового доказу не може призвести до порушення справедливості розгляду справи судом [64, с. 20]. За умови, що такі докази є реально новими, додатковими у розумінні КПК України, а не були

невідкриті на етапі завершення досудового розслідування стороною з власних міркувань.

Знову ж таки Басиста І. В. зауважує, що формулювання ч. 11 ст. 290 КПК України в принципі виключає стадію досудового розслідування [9, с. 72].

Момент отримання додаткових доказів законодавцем визначено «до» або «під час» судового розгляду, який, відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України, поряд з підготовчим судовим провадженням, ухваленням та проголошенням судового рішення і провадженнями з перегляду судових рішень складають судові провадження в суді I інстанції. У ч. 2 ст. 347 КПК України передбачено, що з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту розпочинається судовий розгляд, який завершується закінченням з'ясування обставин та перевірки їх доказами (ч. ч. 2, 3 ст. 363 КПК України) [101]. Під додатковими доказами, які, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, отримані «до» або «під час» судового розгляду, варто розуміти докази, отримані після того, як обвинувальний акт чи відповідне клопотання надійшло до суду [62; 101].

Найперші проблеми почали виникати, а судова практика формуватись, при дослідженні судом матеріалів, отриманих в результаті проведення НСРД, ухвали, клопотання або постанови на проведення яких стороною обвинувачення не відкривались, що було неодноразово досліджено [9, с. 72; 62; 64, с. 20].

Одним з перших висновків суду щодо допустимості відкриття матеріалів під час судового розгляду був висновок, зроблений колегією суддів Другої судової палати ККС ВС у справі №459/2793/14-к, згідно якого відкриття матеріалів кримінального провадження має відбуватись саме до моменту скерування обвинувального акту чи відповідного клопотання до суду, тобто на стадії досудового розслідування [140]. Виключення можуть становити випадки, прямо передбачені у законі, для прикладу ст. 333 КПК України. ВС, пославшись на висновки ВСУ, викладені в постановях від 16.03.2017 № 671/463/15-к [129] та від 12.10.2017 №5-237к(15)17 [130] знову звернув увагу, що жодної заборони для сторін надавати суду та посилались на невідкриті докази закон не містить, така заборона, передбачена у ч. 12 ст. 290 КПК України, адресована саме суду. ВС прийшов до висновку, що долучення під час судового

розгляду стороною обвинувачення невідкритих стороні захисту матеріалів «порушує право обвинуваченого на захист, оскільки змушує його захищатися від так званих нових доказів без надання достатніх можливостей і часу для їх спростування. Цей висновок *mutatis mutandis* (з урахуванням відмінностей) було підтверджено й Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 16 січня 2019 року (справа №751/7557/15-к)» [140].

Зважаючи на баланс між державними інтересами та інтересами конкретного провадження, коли, з однієї сторони, необхідно не допустити розголошення інформації, яка містить відповідний гриф секретності, а з іншої – забезпечити права обвинуваченого, виникла виключна правова проблема, коли недопустимими визнавались результати проведених НСРД при невідкритті, через наявність грифу «таємно», нерозсекречених ухвал, клопотань чи постанов, які були підставами для проведення таких НСРД. Невідкриття ухвал, які були підставами для проведення НСРД, через їх нерозсекречення не залежали від прокурора, який вчинив усі дії, які вважав за потрібне, але змінити або вплинути на зазначену ситуацію не міг, про що зазначає суд [272], посилаючись на Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (п.п. 5.9 – 5.30) [85].

До жовтня 2019 року суди, при винесенні рішень, посилались саме на постанову ВП ВС від 16.01.2019 у справі №751/7557/15-к [139], у якій суд, розглядаючи касаційні скарги захисників, використовуючи цільовий спосіб тлумачення правових норм, передбачених ст. 290 КПК України, зауважив, що суд не має права допустити відомості, які містяться в процесуальних документах, що були підставою для проведення НСРД та не були відкриті стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, оскільки їх не було на той момент у розпорядженні сторони обвинувачення, як докази. Однак, як зазначила ВП ВС, такі матеріали можуть бути відкриті під час судового розгляду, але системне тлумачення ст. 290 КПК України вказує, що у ч. 11 цієї статті мова йде про ситуації, коли матеріали саме «отримано» стороною після завершення відкриття матеріалів та закінчення досудового розслідування [139]. Про неможливість суду посилатись на ухвали, постанови,

клопотання, які були підставами для проведення НСРД у кримінальному провадженні та відкриті прокурором у порядку ч. 11 ст. 290 КПК України, наголошувала Басиста І. В., зазначаючи, що такі документи не можна вважати додатковими доказами, бо вони існували у прокурора на момент виконання ст. 290 КПК України під час завершення досудового розслідування, однак не були відкриті через наявність грифу секретності [9, с. 77].

Знову ж таки, зважаючи на системну проблему, яка виникла при забороні суду посилались на матеріали НСРД, у разі невідкриття підстав для проведення таких НСРД, ВП ВС у постанові від 16.10.2019 прийшла до висновку, що «процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України з тієї причини, що їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи у суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання» [155]. ВП ВС, посилаючись на практику ЄСПЛ, відступив від правової позиції, викладеної у постанові від 16.01.2019 у справі №751/7557/15-к [139]. Також ВП ВС зазначено, що у разі розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, вони повинні бути відкриті сторонам відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, як «такі, що отримані стороною обвинувачення після передачі справи в суд» [155]. Крім того, згаданою постановою визначено обов'язок суду забезпечити «достатній час та реальну можливість для доведення» [155] стороною захисту обставин щодо допустимості матеріалів НСРД, в тому числі, які є підставою їх проведення, оцінити докази та вирішити питання про їх допустимість [155].

Не виключені випадки, коли сторона захисту просить визнати докази недопустимими через невідкриття під час завершення досудового розслідування матеріалів: як протоколів за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, в тому числі негласних, так і клопотань, постанов та ухвал, які не є самостійними доказами. Однак, при намаганні сторони обвинувачення надати такі матеріали для

ознайомлення в порядку ч. 11 ст. 290 КПК України, сторона захисту відмовляється. Так, відповідно до позиції, викладеної в постанові ВС, під час розгляду справи у суді першої інстанції визначено, що відповідно до порядку дослідження доказів, сторона захисту як під час завершення досудового розслідування, так і протягом судового розгляду не наполягала та не вимагала у сторони обвинувачення відкрити окремі матеріали кримінального провадження (клопотання та ухвали про надання дозволу на проведення НСРД, ухвали про дозвіл на використання результатів НСРД у іншому провадженні і т.д.). Зазначені матеріали сторона обвинувачення намагалась відкрити під час судового розгляду, однак сторона захисту відмовилась від ознайомлення з ними. Зважаючи на таку відмову, яка прийнята стороною захисту на власний розсуд, враховуючи процесуальну поведінку сторони захисту, яка не є сумлінною, ВС зазначив, що під час розгляду «кримінального провадження не було порушено балансу інтересів сторін провадження, вони нарівно використовували надані їм процесуальні права на збирання та подання до суду доказів і у зв'язку з цим мали достатньо часу для обстоювання своїх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України» [165], зважаючи, що відкриття таких матеріалів було здійснено з дотриманням вимог ч. 11 ст. 290 КПК України [165].

Оскільки норми ст. 290 КПК України не містять вимоги про надання протилежній стороні матеріалів досудового розслідування у прошитому та пронумерованому вигляді, хоча переважно у протоколах про надання доступу до матеріалів досудового розслідування, зазначають, що такі матеріали надають «у прошитому та пронумерованому вигляді», то окремі прокурори надають стороні захисту лише матеріали, які є доказами в розумінні ст. ст. 84, 99 КПК України, не відкриваючи різного роду процесуальні документи, тобто документи, які не є самостійним доказом у розумінні кримінального процесу, а інші – з метою мінімізування клопотань про визнання доказів недопустимими – надають матеріали у підшитому та пронумерованому вигляді. Практика сформувалась таким чином, що «відповідні процесуальні документи мають досліджуватись судом з метою надання оцінки правових підстав для проведення» [298] відповідних слідчих (розшукових) чи

інших процесуальних дій та можуть бути надані суду за клопотанням учасників процесу під час розгляду справи по суті. Порухення процедури відкриття має оцінюватись «з погляду того, наскільки воно вплинуло на здатність сторони захисту обґрунтовувати свою позицію і спростовувати позицію сторони обвинувачення» [298].

Так, у постанові ВС відмовив у задоволенні касаційної скарги захисника, який просив скасувати вирок суду та ухвалу суду апеляційної інстанції у зв'язку з порушенням процедури відкриття матеріалів досудового розслідування. Сторона захисту вважала, що докази необхідно визнати недопустимими через невідкриття доручення слідчого на проведення НСРД, яке було відкрито стороні захисту лише під час судового розгляду у порядку, передбаченому ч. 11 ст. 290 КПК України [224].

Переломним моментом у питанні відкриття матеріалів досудового розслідування, які не є самостійними доказами у розумінні ст. 84 КПК України, стало прийняття постанови ВС від 23.06.2022 у справі №202/156/14-к [190]. ВС у ній прийшов до висновків, що невідкриття матеріалів, які можна відкрити відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, у разі заявлення клопотання іншої сторони, не призвели до істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, то підстав для визнання таких доказів недопустимими немає. У зазначеній справі була відсутня постанова керівника органу досудового розслідування про визначення слідчого або групи слідчих, які здійснювали досудове розслідування у кримінальному провадженні та постанова про визначення прокурора процесуальним керівником у кримінальному провадженні, що, як стверджувала сторона захисту, призвело до збору доказів неуповноваженими особами. Письмові документи та матеріали, долучені прокурором, досліджені судом першої інстанції, а сторона захисту не була позбавлена можливості заявити клопотання про витребування будь-яких процесуальних документів, які вважала за необхідне дослідити під час судового розгляду. Тому ВС відмовив у задоволенні скарг захисників, стверджуючи, що такі постанови самі по собі не є доказом у справі, не впливають на права учасників кримінального провадження та не можуть перешкодити суду ухвалити законний вирок [190].

Погано врегульованим на законодавчому рівні залишається питання відкриття матеріалів під час здійснення тимчасового доступу до речей та документів, здійсненого за дорученням суду в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України, чи отриманих в результаті проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до ч. ч. 3-5 цієї ж статті, коли судовий розгляд вже розпочато. Хоча під час отримання матеріалів у порядку тимчасового доступу законодавець у ч. 2 ст. 333 КПК України зобов'язує сторону надати доступ у порядку ст. 290 КПК України до таких речей та документів, а в ч. 6 ст. 333 КПК України зобов'язав прокурора «надати доступ до матеріалів, отриманих внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду, учасникам судового провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, та надати їх суду у встановлений строк» [101], на практиці зазначена норма не завжди працює у такому вигляді.

З практичної сторони, будь-які матеріали, які зібрані та отримані на підставі ухвали суду, скеровуються до суду, який постановив ухвалу про проведення таких процесуальних дій, і саме суд має надати такі матеріали для ознайомлення сторонам, оскільки вони не скеровуються ні стороні обвинувачення, ні стороні захисту, а сторони вперше ознайомлюються з такими матеріалами безпосередньо в суді. Саме тому зобов'язувати прокурора відкривати матеріали в порядку ст. 290 КПК України, які отримані на підставі ухвали суду (ст. 333 КПК України), постановленої за клопотанням сторони захисту, недоречно. Про неможливість відкриття під час судового розгляду саме прокурором матеріалів, отриманих на підставі ухвали суду, зазначили 40,4 % зі 109 респондентів, при проведенні нами опитування (Додаток В).

Адже, якщо експертиза призначається ухвалою суду, незалежно від того, хто був ініціатором призначення експертизи: суд чи одна зі сторін, то висновок на практиці теж надходить на адресу суду, що передбачено п. 4. 21 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [84]. Оскільки, висновок експерта, за результатами проведеної в порядку ч. 3 ст. 333 КПК України, експертизи, яка призначена ухвалою суду за клопотанням сторони захисту, та матеріали, які надавались для дослідження, повертаються саме

суду, то і сторона обвинувачення не може скерувати запит про відкриття такого доказу, оскільки не знає про нього. Сторона обвинувачення, як і захисту, дізнається про надходження висновку експерта, у разі призначення експертизи за ухвалою суду, саме від суду, який надає такий висновок для ознайомлення сторонам та учасникам, якщо це стосується їхніх прав та інтересів.

Виникають проблеми з відкриттям, під час судового розгляду, матеріалів, зібраних стороною захисту. В одній з постанов, ВС визнав позиції суду першої та апеляційної інстанцій не заснованими на нормах кримінального процесуального закону, які, прийнявши, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, до матеріалів кримінального провадження висновок проведеної автотехнічної експертизи, не допустили наявні в ній відомості як докази, посилаючись на заборону ч. 12 ст. 290 КПК України. Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, висновок автотехнічної експертизи, на який посилався захисник у касаційній скарзі, було долучено до матеріалів кримінального провадження під час судового розгляду в суді першої інстанції, зі змістом якого сторони ознайомились під час судового розгляду, що свідчить про відсутність порушень ст. 290 КПК України. Крім того, прокурор, який брав участь у розгляді справи судом, не скерував запит стороні захисту в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 290 КПК України, а тому сторона захисту не мала ознайомлювати прокурора з висновком такої експертизи [135], про що зазначав Гура О. П. [62], з чим ми погодитись не можемо. Сторона захисту, згідно постанови ВС, просила долучити до матеріалів справи висновок експерта, однак жодних відомостей про те, чи був прокурор повідомлений про проведення такої експертизи, немає. Експертиза проводилась за ініціативою сторони захисту, оскільки у задоволенні клопотання захисника про проведення експертизи, судом відмовлено. Зазначений висновок експерта, в принципі, не має відкриватись стороні обвинувачення, зважаючи на те, що висновки експерта, як і показання свідків, не відкриваються стороною захисту, про що ми зазначали у підрозділі 2.2 дослідження. Проблема виникає в тому, що прокурор не може скерувати запит стороні захисту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України про відкриття матеріалів під час судового розгляду, не лише висновків експерта, про збір яких він не знав. Відповідно до позиції ВС,

відкриття прокурору у такому разі матеріалів стороною захисту, перед безпосереднім наданням суду, не вказує про порушення ст. 290 КПК України та не призводить до порушення прав учасників процесу [201].

Доцільно та ефективно під час відкриття додаткових матеріалів у судовому розгляді надавати копії таких документів протилежній стороні безпосередньо перед наданням їх суду [123], оскільки скерування запиту прокурором стороні захисту або ж умисне затягування сторонами процедури письмового підтвердження факту надання доступу до матеріалів призводить лише до порушення розумних строків. Суд, у свою чергу, у будь-якому разі при долученні таких матеріалів до кримінальної справи запитує учасників, інтересів якої стосуються зазначені матеріали, про необхідність надання їм часу для ознайомлення з такими матеріалами.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за доцільне ч. 6 ст. 333 КПК України викласти у наступній редакції: «Матеріали, отримані за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, відповідно до частин 3-5 цієї статті, надаються прокурором суду, після чого сторона захисту, потерпілий, його представник, законний представник та інші учасники кримінального провадження, якщо це стосується їхніх інтересів, можуть з ними ознайомитись».

Про можливість відкриття доказів під час розгляду справи судом першої інстанції зазначено також у ч. 2 ст. 339 КПК України, у разі висунення додаткового обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду, про що зазначалось автором [27, с. 91-94]. Так, у ч. 1 цієї статті вказано, що підставою висунення прокурором такого обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи є «отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно пов'язане з первісним» [101] або ж встановлення підстав для застосування кримінально-правових заходів щодо юридичної особи. Суд, отримавши клопотання прокурора про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням та/або про початок провадження щодо юридичної особи, відкладає судовий розгляд не більше, ніж на 14 днів для підготовки до захисту та виконання прокурором вимог, передбачених ст. ст. 276-278, 290-293

КПК України. Жодних особливостей чи винятків стосовно відкриття матеріалів за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 339 КПК України, законодавець не встановлює [101].

Проблематику висунення додаткового обвинувачення у суді досліджувала Рафальонт С. Р., яка, не погоджуючись з позицією Колодчина В. В. [94, с. 12], зазначає про неможливість проведення слідчих (розшукових) дій та збору доказів під час виконання вимог, передбачених ст. ст. 276-278, 290-293 КПК України [258, с. 114]. Авторка зазначає, що проводити слідчі (розшукові) дії під час судового розгляду можна лише в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 333 КПК України, кримінальне провадження перебуває на стадії судового розгляду, а інститут повернення судом кримінальної справи на досудове розслідування, передбачений КПК України 1960 року, відсутній [258; с. 114]. Тому виникає логічне запитання, які докази мають бути відкриті стороною обвинувачення та які слідчі (розшукові) дії можуть бути нею проведені [258; с. 114]. Тим більше, що про необхідність висунення додаткового обвинувачення стає відомо під час судового розгляду, тобто такі відомості та докази вже існують та є підставами для висунення такого додаткового обвинувачення.

Разом з тим, під час висунення додаткового обвинувачення, у разі наявності ознак «вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось» [101], необхідно внести відповідні відомості до ЄРДР, оскільки неможливо повідомити про підозру про вчинення кримінального правопорушення без реєстрації кримінального провадження у ЄРДР, зважаючи на норми п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. ч. 1, 3 ст. 214 КПК України [101; 258, с. 118; 124, с. 712; 27, с. 93].

Хоча у ч. 2 ст. 339 КПК України строк для виконання вимог, передбачених ст. ст. 276-278, 290-293 КПК України, надається прокурору, для підготовки захисту – стороні захисту, для підготовки до судового розгляду – представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [101], але клопотання про його продовження може подавати лише сторона захисту або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Передбачувано, що сторона захисту, розуміючи про висунення додаткового обвинувачення або ж представник юридичної

особи усвідомлюючи про початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду, можуть забажати зловживати правами під час вручення повідомлення про підозру та виконання процедури відкриття матеріалів, зібраних прокурором, який протягом 14 днів навряд чи виконає дії, передбачені ч. 2 ст. 339 КПК України. Хоча законодавець посилається на ст. 290 КПК України у ч. 2 ст. 339 КПК України, та встановлення 14-денного строку вже свідчить про обмеження строку на ознайомлення під час відкриття матеріалів, без застосування можливості, передбаченої ч. 10 ст. 290 КПК України [27, с. 93-94].

Аналізуючи судову практику, Гура О. П. дійшов до висновку, що «докази, які сторони отримали після завершення досудового розслідування, а тому вони не відкривались у порядку ст. 290 КПК України – є додатковими доказами (ч. 11 ст. 290 КПК України), а тому вони мають бути відкриті сторонами одна одній у порядку, визначеному ст. 290 КПК України, з можливостями (правами) визначеними ч. 3, 4 ст. 290 КПК України та дотриманням права на захист та рівності і змагальності сторін» [62], а докази, які існували на момент закінчення досудового розслідування у розпорядженні сторін та не відкривались до моменту скерування до суду обвинувального акту, додатковими не є та мають бути визнані недопустимими [62].

Під час проведення досудового розслідування виникають ситуації, коли строки досудового розслідування закінчуються та сторона обвинувачення приймає рішення про завершення такого досудового розслідування, повідомляє про відкриття матеріалів в порядку ст. 290 КПК України, відкриваючи при цьому постанови про призначення судових експертиз, однак не долучає до матеріалів кримінального провадження висновки експерта за результатами проведення такої експертизи. Вважаємо слушною позицію Апеляційної палати ВАКС від 08.06.2022, де суд зазначив, що, якщо процесуальне рішення у формі постанови про призначення у кримінальному провадженні судової експертизи прийнято органом досудового розслідування у межах строку досудового розслідування, однак висновок до його закінчення не отримано, що не залежить від волі детектива, то такий висновок є додатковим доказом, який необхідно відкрити у порядку ч. 11 ст. 290 КПК України [289]. Під час здійснення процесуального керівництва автором неодноразово мали

місце випадки скерування до суду кримінального провадження без висновку експерта, у разі призначення експертизи під час досудового розслідування, що зумовлено значним завантаженням експерта та необхідністю чекати 5-6 місяців для отримання такого висновку.

ККС ВС неодноразово наголошував, що лише та обставина, що документи не були надані після завершення досудового розслідування, а були надані суду під час дослідження доказів, не має вирішального значення для допустимості доказів, яких стосуються невідкриті документи. Важливо, щоб після відкриття таких документів іншій стороні у будь-якому разі було забезпечено судом достатній час та можливості для їх вивчення та підготовки своєї позиції з урахуванням цих документів [178]. Не знайшов суд порушень у разі невідкриття стороною обвинувачення копій судових рішень та довідки про судимість обвинуваченого, які були надані стороні захисту під час судового розгляду у порядку ч. 11 ст. 290 КПК України [225].

Не погоджується судова практика визнавати недопустимими висновки експертів за результатами дослідження речових доказів, у разі неознайомлення стороною захисту з такими речовими доказами. Так, сторона захисту просила скасувати вирок суду, яким особу засуджено за вчинення декількох кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 307 КК України, а кримінальне провадження закрити у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи, через ненадання доступу до вилученої психотропної речовини, яка була визнана речовим доказом у кримінальному провадженні. Однак суд касаційної інстанції підкреслив, що сторона захисту не спростувала висновків судів попередніх інстанцій про те, що для неї були створені умови доступу до психотропної речовини, яка знаходилась у камері схову речових доказів територіального відділення поліції, проте вона під час ознайомлення з матеріалами перед скеруванням до суду обвинувального акту і під час судового розгляду свідомо не скористалась своїм правом на ознайомлення. Жодних аргументів, що орган досудового розслідування перешкоджав стороні захисту у доступі до речових доказів, коли така речовина перебуває під контролем держави, стороною захисту не наводилось. Про надання зазначеної психотропної речовини для

ознайомлення під час розгляду справи судом першої інстанції сторона захисту не клопотала [231].

Не завжди сторона захисту на етапі завершення досудового розслідування ознайомлюється з відеозаписами, які є додатками до протоколу огляду місця події або ж проведених слідчих експериментів. Судова практика також не знаходить порушень вимог ст. 290 КПК України, якщо під час завершення досудового розслідування стороні захисту були відкриті всі матеріали досудового розслідування, зокрема і протоколи проведених, наприклад, слідчих експериментів з додатками у вигляді флеш-носіїв із відеозаписами, жодних зауважень та клопотань під час ознайомлення з якими не було висловлено ні підозрюваним, ні його захисником, зокрема, сторона захисту не клопотала про забезпечення технічної можливості для відтворення цих відеозаписів. Неознайомлення з ними не тягне автоматичного визнання протоколів таких слідчих експериментів недопустимими, оскільки сторона захисту реалізовує це право під час розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції [232].

У одній з постанов ВС не визнав істотним порушення процедури відкриття матеріалів досудового розслідування, вирішуючи питання про допустимість висновку експерта за результатами проведення судово-економічної експертизи, для здійснення якої було надано акт ревізії, не відкритий стороні захисту. ВС зауважив, що сторона захисту не пояснила яким чином неознайомлення з документами під час завершення досудового розслідування призводить до порушення прав обвинуваченої, якщо така можливість надана під час судового розгляду та апеляційного перегляду [211].

На даний час прокурори у своїй діяльності застосовують позицію, яка переосмислює критерій допустимості доказів через можливі допущені процесуальні порушення, висловлену ВС у справі №756/10060/17 [192], яка була неодноразово досліджена [121; 270]. Відповідно до матеріалів провадження, слідчий одного з відділів поліції, за постановою якого було проведено судово-медичну експертизу, не входив до складу слідчої групи. ВС зазначив, що «законодавчою заборонаю використовувати результати процесуальних дій як докази охоплюються випадки, коли недотримання процедури їх проведення призвело до порушення конвенційних та/або конституційних прав і свобод людини – заборони катування й нелюдського

поводження (ст. 3 Конвенції, ч. 1 ст. 28 Конституції України), прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, у тому числі професійну правничу допомогу (п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, ст. 59 Конституції України), на участь у допиті свідків (п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції), права людини на повагу до свого приватного життя, недоторканність житла (ст. 8 Конвенції), на відмову давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України) ... Суд вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен, насамперед, з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права людини та встановити, наскільки процедурні недоліки «зруйнували» або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання» [192]. Зважаючи на, те що доктрина «неминучого виявлення» є одним із виключень з доктрини «плодів отруйного дерева», тобто якщо доказ був би з неминучістю виявлений органом досудового розслідування та за відсутності істотного порушення конституційних прав, такий доказ не може визнаватись недопустимим [192, 99].

Варта уваги позиція, до якої прийшла колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС у постанові від 19.04.2024, де сторона захисту просила скасувати вирок суду, зокрема, і через невідкриття висновку судово-психіатричної експертизи щодо стану психічного здоров'я та осудності обвинуваченого. ВС зазначив, що сторона, яка посилається на допущенні порушення під час відкриття матеріалів, має переконати, що таке порушення «істотно позначилося на можливостях сторони відстоювати свою позицію у справі» [229]. У зазначеній справі захисник ознайомився з матеріалами досудового розслідування і кримінального провадження під час судового розгляду, а особа, щодо якої здійснювалося провадження, відмовилася від ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, отримання обвинувального акту та реєстру матеріалів. На думку суду, свідоме і добровільне невиконання певних процесуальних обов'язків, тобто письмове непідтвердження факту надання доступу до матеріалів відповідно до ч. 9 ст. 290 КПК України чи не використання своїх прав на ознайомлення, у разі надання доступу до матеріалів під час судового розгляду, з метою визнання доказів іншої сторони недопустимими на підставі ч. 12 ст. 290 КПК

України, не призводить до автоматичного визнання таких доказів недопустимими [229].

Оскільки при будь-якому відкритті матеріалів під час судового розгляду (ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339 КПК України) законодавець відсилає до ст. 290 КПК України, то сторона, яка подає такі докази, з метою уникнення наслідків невідкриття матеріалів, передбачених у ч. 12 ст. 290 КПК України, на виконання ч. 9 ст. 290 КПК України, має отримати підтвердження факту надання нею доступу до матеріалів. У разі відмови від підтвердження такого факту на цій стадії провадження немає можливості реалізувати процедуру, передбачену ч. 10 ст. 290 КПК України. Слідчий суддя, який може розглядати такі клопотання, відсутній на цій стадії.

При відкритті під час судового розгляду матеріалів стороною захисту найчастіше такі матеріали скеровуються на поштову адресу органу прокуратури, де працює прокурор, рекомендованим листом з повідомленням про вручення або надаються прокурору безпосередньо перед судовим засіданням. Коли такі матеріали відкриваються прокурором, то вони також скеровуються учасникам на стороні захисту, потерпілому, а якщо це стосується інтересів цивільного позивача чи цивільного відповідача, то і таким особам та їхнім представникам, на поштові адреси, електронні адреси або ж вручаються перед судовим засіданням. Процедура вручення таких матеріалів, задля письмового підтвердження факту надання доступу до них, залежить від складності справи, поведінки учасників процесу та об'єму матеріалів, які необхідно відкрити.

Зважаючи на досліджену проблематику, вважаємо, що ч. 11 ст. 290 КПК України необхідно доповнити абзацом 2 наступного змісту: «У такому разі сторона обвинувачення надає додаткові матеріали суду, обвинуваченому, його захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику, цивільному відповідачу, його представнику, якщо це стосується їхніх інтересів, а сторона захисту – суду, прокурору, іншому обвинуваченому, його захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, законному представнику, представнику юридичної

особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику, цивільному відповідачу, його представнику, якщо це стосується їхніх інтересів. Після отримання додаткових матеріалів суд з'ясовує думку учасників щодо надання строку, необхідного для ознайомлення з такими матеріалами, і за результатами розгляду відповідних клопотань відкладає судові засідання у разі необхідності».

3.3. Особливості відкриття матеріалів під час перегляду судових рішень судом апеляційної інстанції

Змагальність сторін (ст. 22 КПК України) та безпосередність дослідження доказів (ст. 23 КПК України) законодавцем адресовані і апеляційному суду, який у кожному кримінальному провадженні є останнім судом факту, бо касаційний суд, який є «судом права», докази не досліджує [61; 208]. Остання можливість усунути порушення, допущені судом першої інстанції, дослідивши або повторно уже досліджені судом першої інстанції докази, або вперше нові докази, є саме під час апеляційного перегляду судових рішень [22, с. 46; 55, с. 82].

У одній з постанов ВС зазначив, що «суд апеляційної інстанції являється судом факту та права, і в межах своїх повноважень має можливість безпосередньо досліджувати фактичні обставини, докази та надавати їм власну оцінку» [176].

Законодавча заборона визнавати «відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду» [101] як докази застосовується, зокрема, при перегляді судових рішень в апеляційному порядку.

Особливості доказування у кримінальному провадженні у суді апеляційної інстанції досліджував суддя Касаційного кримінального суду ККС ВС Фомін С. Б. [306], застосування норм ст. 404 КПК України – Гловюк І. В. [55], повноваження суду апеляційної інстанції з перегляду судових рішень у кримінальному процесі України у монографії описала Кашка О. С. [89], а безпосередність дослідження доказів судом апеляційної інстанції вивчала адвокат Смірнова І. С. [266].

Про обов'язок апеляційного суду досліджувати докази та надавати їм свою оцінку вказує Смірнова І. С., яка зауважує, що суд апеляційної інстанції є останньою інстанцією, яка надає можливість сторонам перевірити повноту судового розгляду та правильність установлення фактичних обставин кримінального провадження судом першої інстанції (ч. 1 ст. 409 КПК України). Розгляд доказів апеляційним судом, в окремих випадках, може бути визнано додатковою гарантією забезпечення права на справедливий суд, передбаченого ст. 6 Конвенції [266].

Як ми вже зазначали, «необхідність відкриття матеріалів іншій стороні в суді апеляційної інстанції повністю залежить від апеляційних вимог та, відповідно, від того, чи буде суд апеляційної інстанції досліджувати нові докази або ж докази, які були досліджені судом першої інстанції з порушеннями чи не повністю» [22, с. 46].

Можливість ознайомитись з матеріалами кримінального провадження під час строку на апеляційне оскарження та обов'язок суду надавати такі матеріали для ознайомлення, передбачена ч. 4 ст. 395 КПК України [101], та, очевидно, необхідна для забезпечення права осіб на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження для обґрунтування апеляційної скарги. Разом з тим, важливо систематизувати юридичні та фактичні можливості саме відкриття матеріалів при дослідженні доказів під час апеляційного розгляду.

Дослідження апеляційним судом доказів, яке є швидше винятком, ніж правилом, залежить від меж перегляду судового рішення, визначених ст. 404 КПК України [101]. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті, судові рішення переглядаються судом апеляційної інстанції в межах апеляційної скарги. Разом з тим, вимогами ч. 2 ст. 404 КПК України встановлено, що за межі апеляційних вимог суд апеляційної інстанції вправі вийти, за умови, що цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [101].

Можливість дослідження доказів у суді апеляційної інстанції передбачено ч. 3 ст. 404 КПК України, згідно якої суд апеляційної інстанції, за клопотанням учасників судового провадження, зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, лише тоді, коли вони були досліджені судом першої

інстанції «не повністю або з порушеннями» [101] та може «дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується» [101].

Погоджуємось із твердженням, що докази, які існували у розпорядженні сторін на момент закінчення досудового розслідування та не відкривались одне одній, не є додатковими та мають бути визнані недопустимими доказами, а докази, які сторони отримали після завершення досудового розслідування, тобто до або під час судового розгляду, а тому вони не відкривались сторонам у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, є додатковими доказами [62; 161; 130; 22, с. 46].

Застосування ст. 404 КПК України досліджено ВС у справі №382/1058/15-к, де суд, зважаючи на безпосередність дослідження доказів судом, рівність сторін та справедливий судовий розгляд, зауважив, що «положення ч. 1 ст. 404 КПК України ґрунтуються на принципі римського права *tantum devolutum quantum appellatum* («скільки скарги – стільки рішення»)» [145]. І як підкреслено у рішенні цього ж суду, перегляд вироку суду першої інстанції здійснюється апеляційним судом в межах апеляційної скарги, а повноваження такого суду щодо дослідження доказів визначаються в межах вимог апеляційної скарги з урахуванням змісту ч. 2 ст. 404 КПК України [145].

Крім того, на обов'язок апеляційного суду досліджувати матеріали вказує і те, що підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 409 КПК України, є, зокрема, неповнота судового розгляду, яка, приміром, настає коли необхідність дослідження тієї чи іншої підстави впливає з нових даних, встановлених при розгляді справи в суді апеляційної інстанції (п. 2 ч. 1 ст. 410 КПК України) [101].

Так, Смірнова І. С. наголошує, що зміст засади безпосередності дослідження доказів, передбачений ст. 23 КПК України, судом апеляційної інстанції відрізняється від змісту цієї засади в суді першої інстанції та має свої особливості. Оскільки

апеляційний суд переглядає судові рішення в межах апеляційної скарги, то в цьому випадку принципи змагальності та диспозитивності не мають бути порушені [266].

Про те, що повторне з'ясування обставин справи та дослідження доказів апеляційним судом «є правом, а не обов'язком суду» [174] ВС наголошував у постанові від 16.03.2021, де суд, посилаючись на ч. 3 ст. 404 КПК України, зробив висновок про відсутність необхідності повторного дослідження доказів у випадку, коли суд апеляційної інстанції не встановить факту дослідження судом першої інстанції доказів не повністю або з порушенням, а обґрунтованих мотивів про необхідність повторного дослідження обставин, встановлених під час досудового розслідування, не буде наведено [174]. ВС зазначив, що «сам по собі факт незгоди прокурора з висновками суду першої інстанції з приводу висунутого обвинувачення, не є підставою для повторного дослідження доказів в апеляційному суді» [174].

Правовий висновок про право суду апеляційної інстанції досліджувати докази, без наявності клопотань сторін, зробила ОП ККС ВС у постанові від 03.04.2023, згідно якого незалежно від наявності клопотання про повторне дослідження доказів, суд апеляційної інстанції має право повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, у разі подання прокурором, потерпілим чи його представником апеляційної скарги з вимогою щодо постановлення нового вироку за наявності доводів що висновки суду, викладені у судовому рішенні, не відповідають фактичним обставинам кримінального провадження та/або судом допущене неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність [205]. Про це ж зазначала Гловюк І. В. [55, с. 79].

Також про обов'язок суду апеляційної інстанції безпосередньо досліджувати докази вказує ВС у ситуації, коли суд апеляційної інстанції здійснює перегляд виправдувального вироку, який сторона обвинувачення просить скасувати та ухвалити обвинувальний вирок. Тоді принцип безпосереднього дослідження доказів висуває «більш суворі вимоги, ніж у разі скасування чи зміни обвинувального вироку» [171], бо тоді безпосередньо апеляційний суд приймає рішення про винуватість чи невинуватість особи та має забезпечити всі гарантії права на справедливий суд [171; 22, с. 46-47].

У судовій практиці ВС постанови з правовими висновками щодо обов'язку суду апеляційної інстанції безпосередньо досліджувати докази є непоодинокими. Так, якщо апеляційний суд вбачає обґрунтованими доводи апеляційних скарг про невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, то суд апеляційної інстанції «шляхом повторного дослідження обставин, установлених під час кримінального провадження, із дотриманням вимог ст. 404 КПК України» [193] здійснює перевірку таких обставин. У випадку, коли висновки суду апеляційної інстанції є відмінними від висновків суду першої інстанції та стосуються «достовірності, належності та допустимості доказів» [193], що зумовлює висновок про винуватість особи у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення, суд апеляційної інстанції зобов'язаний дослідити всі докази з дотриманням вимог ст. 23 КПК України [193].

Також під час розгляду касаційної скарги прокурора на ухвалу апеляційного суду, де прокурор просив скасувати вищезазначене рішення у зв'язку з істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону через порушення судом апеляційної інстанції вимог ст. 23 КПК України та неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність, ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції, посилаючись на допит чотирьох свідків, які були допитані судом першої інстанції та не допитувались при апеляційному перегляді вироку, прийшов до висновку про відсутність умислу в обвинуваченого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 366 КК України. Оскільки, апеляційним судом не вживались заходи для виклику свідків та не було проведено допит зазначених свідків безпосередньо, а їх попереднім показанням надавалась інша оцінка, рішення апеляційного суду було скасовано та констатовано порушення кримінального процесуального законодавства (ст. 23 КПК України) під час дослідження доказів судом апеляційної інстанції [172].

Варто зауважити, що можливість повторного дослідження доказів залежить і від особи, яка подає таку скаргу, оскільки якщо апеляційну скаргу подала сторона захисту, а не обвинувачення, то, з огляду на положення ч. 2 ст. 404 КПК України, апеляційний суд позбавлений права вийти за межі апеляційних вимог захисника та

досліджувати додаткові докази, які відсутні в обвинувальному вироку. Дослідження судом апеляційної інстанції додаткових доказів (у зазначеній справі апеляційний суд послався на докази, які досліджені судом першої інстанції, але суд на них не посилався при ухваленні вироку), які не були досліджені судом першої інстанції, під час розгляду апеляційної скарги захисника, призведе до виходу суду за межі апеляційних вимог та погіршення становища обвинуваченого, що є порушенням цієї ж ч. 2 ст. 404 КПК України [219; 306, с. 30]. Не призведе до виходу суду за межі апеляційних вимог та порушення ч. 2 ст. 404 КПК України коли додаткові, в розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України, докази досліджуватимуться за клопотанням сторони захисту.

Говорячи про визнання доказів недопустимими за критерієм наявності чи відсутності їх у сторони на момент завершення досудового розслідування, доцільно звернути увагу, що у справі за касаційною скаргою сторони захисту, яка просила визнати докази недопустимими через невідкриття прокурором ухвал про тимчасовий доступ до речей та документів, ВС зазначив, що невідкриття процесуальних документів, які стали підставою для отримання доказів у розумінні ч. 2 ст. 84 КПК України, не призводить до автоматичної заборони суду посилатись на такий доказ, зважаючи на ч. 12 ст. 290 КПК України. Тобто, документи, які за своєю природою є процесуальними підставами для отримання доказів, «не підміняють сам доказ та не трансформуються у нього» [169]. Коли ж сторона обвинувачення не надає відповідних документів суду, допустимість отриманих доказів можна поставити під сумнів. ВС наголосив, що процесуальні документи, які стали підставою для отримання доказу, та не були відкриті стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи судом, зокрема і апеляційної інстанції, який на основі комплексної оцінки доказів, повинен перевірити процесуальну підставу для отримання таких доказів та їх допустимість [169].

Такою ж є позиція судової практики і щодо можливості відкриття у суді апеляційної та касаційної інстанцій процесуальних рішень, прийнятих у формі постанови. ВС, розглядаючи касаційну скаргу захисника, зазначив, що, якщо питання

щодо неналежного суб'єкта доказування виникло лише під час апеляційного чи касаційного розгляду та не виникало під час судового розгляду в суді першої інстанції, «такі процесуальні документи можуть бути надані суду апеляційної чи касаційної інстанції в межах перевірки доводів, викладених в апеляційній чи касаційній скаргах» [190], що узгоджується з правовим висновком, викладеним у постанові ОП ВС від 14.02.2022 у справі №477/426/17 [185].

ВС в одній із постанов підкреслив, що «відкриття в умовах публічного і гласного апеляційного судового розгляду окремих матеріалів кримінального провадження, які існували на момент звернення до суду з обвинувальним актом, але не були відкриті стороні захисту, не означає їх автоматичну недопустимість, оскільки за ч. 12 ст. 290 КПК критерієм допустимості доказів є не лише законність їх отримання, а й попереднє відкриття матеріалів іншій стороні до їх безпосереднього дослідження у суді» [141].

Досить цікавим є рішення про можливість під час апеляційного перегляду відкривати матеріали, що були підставою проведених оперативно-розшукових заходів [166].

Однією з перших постанов ВС про відкриття матеріалів у суді апеляційної інстанції була постанова за касаційною скаргою захисника, у якій сторона захисту просила скасувати рішення судів попередніх інстанцій, оскільки стороною обвинувачення не було відкрито постанови прокурора та ухвали слідчого судді апеляційного суду, якими надавались дозволи на проведення НСРД. Не погодившись з висновками суду апеляційної інстанції про визнання допустимими відомостей, що містяться у доказах за результатами проведених НСРД, ухвали про проведення яких не відкривались стороні захисту, оскільки не порушувалось перед судом питання про зняття з них грифу секретності та стороною захисту не оспорювався факт проведення НСРД, ВС зазначив, що на стадії апеляційного розгляду мають бути «вжиті всі можливі заходи щодо усунення порушень процесуального закону та перевірено можливість щодо відкриття матеріалів провадження, які мають гриф секретності, у встановленому порядку з їх розсекречуванням» [132]. Відкриття під час апеляційного перегляду документів, які були підставами для проведення НСРД, «забезпечить

можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких дій як доказів» [132].

З матеріалів, які містять державну таємницю та які сторона обвинувачення бажає використати в суді, як з матеріального носія інформації, так і з документів, які були підставами для отримання, знімається гриф секретності. Нерозсекречені матеріали сторонам чи іншим учасникам для ознайомлення не надаються, не відкриваються та до суду не скеровуються [25, с. 964].

Висновок, зазначений у неодноразово згаданій нами постанові ВП ВС від 16.10.2019 у справі №640/6847/15-к [155] підтверджує можливість відкриття матеріалів, які були підставами для проведення НСРД, і під час апеляційного перегляду судового рішення, про що неодноразово зазначалось у науковій літературі [62; 122; 314, с. 299; 92, с. 428; 268].

Досліджуючи відкриття матеріалів під час апеляційного розгляду варто відмітити, що у частині рішень апеляційних судів вказується на подання матеріалів саме стороною захисту, а визнання таких доказів недопустимими через їх невідкриття стороні обвинувачення вважається істотним порушенням кримінального процесуального законодавства, що є досить суперечливим. В одній із справ порушенням визнано дії апеляційного суду щодо визнання недопустимим доказом висновку експерта за результатами автотехнічної експертизи, що не був відкритий стороні обвинувачення, яка не скерувала запиту про надання для ознайомлення такого доказу та знала про його наявність під час розгляду справи судом першої інстанції [135]. Знову ж таки, вважаємо, що зміни до ч. 11 ст. 290 КПК України, про які ми зазначали у попередньому підрозділі, з приводу відкриття матеріалів у суді шляхом надання під час судового засідання копій документів у кількості учасників, прав чи інтересів яких стосуються ці матеріали, вирішили б питання про відкриття доказів обома сторонами та не призводили до зволікання, затягування строків судового розгляду та зловживання правами.

Продовжуючи питання відкриття матеріалів стороною захисту, заслуговує уваги наступна позиція. Відмовляючи у задоволенні касаційної скарги прокурора, який, ознайомившись під час судового розгляду з матеріалами експертизи та не

заперечуючи проти їх долучення до матеріалів кримінального провадження, просив скасувати ухвалу апеляційного суду через порушення вимог статті 290 КПК України та завдань кримінального провадження, оскільки йому такі матеріали перед наданням суду не відкривались, суд істотних порушень вимог КПК України не знайшов [138]. Вважаємо слушними такі зауваження, оскільки прокурор може не володіти та часто і не володіє інформацією про збирання доказів стороною захисту під час судового розгляду, в тому числі і судом апеляційної інстанції. За відсутності такої інформації прокурор не має підстав для скерування запиту, без якого сторона захисту, відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України та судової практики, матеріали прокурору не зобов'язана відкривати.

Разом з тим ВС визнав порушенням принципів змагальності, диспозитивності та процедури отримання доказів апеляційним судом, зокрема ст. ст. 404, 418, 419 КПК України, за результатами допиту свідків у суді апеляційної інстанції та витребування документації із закладів охорони здоров'я. Апеляційний суд, частково задовольняючи клопотання сторони захисту, подане в порядку ч. 3 ст. 404 КПК України, про повторний допит двох свідків, з метою усунення суперечностей в їхніх показаннях, наданих в суді першої інстанції, а також про допит свідка, який не був допитаний під час судового розгляду, без наведення будь-яких мотивів вирішив допитати тільки нового свідка, хоча сторона захисту, яка знала про існування свідка з моменту ДТП, питання про його допит поставила через 3 роки після ДТП. При цьому, проти допиту зазначеного свідка категорично заперечувала потерпіла та її представник, а думку прокурора з цього приводу суд не встановлював [161].

Недослідження судом апеляційної інстанції доказів з одночасним наданням їм іншої оцінки було предметом розгляду скарги до Вищої ради правосуддя, за результатами розгляду якої трьох суддів притягнули до дисциплінарної відповідальності та застосували до кожного з них дисциплінарне стягнення у виді попередження. У зазначеній скарзі скаржник наголошував на порушенні вимог ст. ст. 23, 94, 370, 404 КПК України, адже обвинувачений та його захисник не клопотали про дослідження доказів у кримінальному провадженні, оскільки розуміли, що не досліджуючи докази безпосередньо, апеляційний суд не може надати

їм іншу оцінку, відмінну від тієї, що була надана судом першої інстанції, а мотиви визнання доказів недопустимими не давали апеляційному суду змоги дійти інших, ніж суд першої інстанції, висновків. Натомість, колегією суддів апеляційну скаргу прокурора було задоволено в повному обсязі, вирок скасовано та призначено новий судовий розгляд кримінального провадження в суді першої інстанції іншим складом суду [260].

У разі дослідження в суді апеляційної інстанції доказів, які, попри заявленні клопотання, не досліджувались судом першої інстанції, були досліджені неповністю або з порушенням, або ж такі докази були отримані після винесення рішення судом першої інстанції та є додатковими у розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України, то сторона, яка подає такі докази суду, має відкрити такі докази учасникам, зазначеним у ст. 290 КПК України, задля того, щоб уникнути наслідків, передбачених ч. 12 цієї ж статті [22, с. 47].

Сторона обвинувачення, відкриваючи в суді першої чи апеляційної інстанції, матеріали, зокрема, матеріали, які є підставами для отримання доказів (постанови, ухвали тощо), додаткових доказів, отриманих під час судового розгляду, вручає їх безпосередньо перед судовим засіданням (хоча це не гарантує надання письмового підтвердження факту надання доступу) або ж під підпис стороні захисту та учасникам, передбаченим ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, скеровує на електронну пошту, або ж вручає перед подачею таких документів до суду, якщо з тих чи інших підстав сторона захисту, наприклад, ухиляється від їх отримання [22, с. 47].

Оскільки єдиним способом підтвердження факту надання доступу до матеріалів законом визначено обов'язок сторін «письмово підтвердити» [101], а у разі «зволікання» під час ознайомлення передбачена можливість звернутись до слідчого судді з клопотанням про встановлення строку для ознайомлення (ч. 10 ст. 290 КПК України), то надання таких документів безпосередньо в суді чи вручення під час судового засідання, при понятих чи із застосування відеофіксації для підтвердження відкриття таких матеріалів, суперечить нормам кримінального процесуального закону. У разі зловживання під час отримання матеріалів з метою, найчастіше, затягування строків, сторони не можуть на цій стадії процесу звернутись до слідчого

судді в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України, оскільки слідчого судді під час апеляційного перегляду не існує, тому такі матеріали вручаються безпосередньо в суді. Головне, щоб надати копії таких матеріалів стороні перед передачею їх колегії суддів [22, с. 47].

Абсолютно не визначеним залишається питання відкриття матеріалів стороною захисту, потерпілим, його представником, законним представником та деякими іншими учасниками, зазначеними у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, які, бажаючи подати апеляційному суду докази, скеровують їх на електронну чи юридичну адресу органу прокуратури або вручають іншій стороні безпосередньо в суді, до або ж під час судового засідання, що з огляду на судову практику трактується неоднозначно [62].

Вважаємо за доцільне зауважити, що законодавцем закріплено імперативну заборону суду касаційної інстанції здійснювати дослідження доказів (ч. 1 ст. 433 КПК України) [101], тому відкриття матеріалів під час перегляду судових рішень судом касаційної інстанції втрачає зміст.

Неможливість дослідження доказів судом касаційної інстанції зазначена і у судовій практиці. Так, у постанові від 08.11.2022 ВС дійшов до висновку, що «за змістом статей 433, 438 КПК України суд касаційної інстанції є судом права, а не факту ... » [195].

Разом з тим, згідно з ч. 2 ст. 425 КПК України, для вирішення питання про подання касаційної скарги особам, які мають право її подати, надається можливість ознайомитись в суді з матеріалами кримінального провадження, які, відповідно до ч. 1 ст. 423 КПК України у семиденний строк після закінчення апеляційного провадження скеровуються до суду першої інстанції [101]. Права засудженого та реалізацію його прав детально досліджувала Стрельбіцька Л. Я., зазначаючи, що ознайомлення з матеріалами усього кримінального провадження відіграє ключову роль при поданні касаційної скарги [269, с. 78-79].

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Відкриття матеріалів, зважаючи на ч. 11 ст. 290 КПК України, застосовується не лише під час завершення досудового розслідування, але і після надходження до суду обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру (а на практиці – і клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності), клопотання про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої п. 4¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, у порядку ст. 479¹ КПК України, акта про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру відповідно до ст. 483¹¹ КПК України. Сторони, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України, зобов'язані відкривати додаткові матеріали, отримані до або під час судового розгляду.

Можливість відкриття матеріалів під час судового розгляду, окрім ч. 11 ст. 290 КПК України, закріплена в абз. 2 ч. 2 ст. 314 (відкриття сторонами матеріалів дізнання під час підготовчого судового засідання, коли встановлена об'єктивна неможливість ознайомлення з матеріалами під час закінчення досудового розслідування у формі дізнання), ч. ч. 2, 6 ст. 333 (відкриття матеріалів, отриманих в результаті здійснення тимчасового доступу до речей та документів або ж проведення слідчих (розшукових) дій за ухвалою суду), ч. 2 ст. 339 КПК України (відкриття матеріалів під час висунення додаткового обвинувачення).

Відкриття матеріалів під час підготовчого провадження не варто ототожнювати з правом на ознайомлення з матеріалами відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України. Під час підготовчого провадження відкривати можна лише додаткові матеріали (в розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України) або ж матеріали дізнання (відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України), тоді як право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України мають учасники судового провадження, зокрема і ті, які набули відповідного статусу після закінчення досудового розслідування.

Сторона, яка бажає відкрити матеріали під час розгляду справи по суті судом, має довести, що вони отримані до або під час судового розгляду, або ж матеріали, не

є самостійними доказами у розумінні, найперше, ст. 84 КПК України, які навіть за умови їх існування під час проведення досудового розслідування не надавались стороні захисту, котра проявляла споглядацьку позицію та не клопотала про надання для ознайомлення речових доказів, документів, які є підставами для проведення слідчих (розшукових) дій або ж підтверджують повноваження слідчого та/або прокурора, або ж вони існували у сторони на момент закінчення досудового розслідування, але, незважаючи на вжиття заходів прокурором, з матеріалів не було знято гриф секретності.

Питання про відкриття матеріалів у суді апеляційної інстанції, в тому числі додаткових, тісно пов'язане із питанням про межі перегляду судового рішення, визначені ст. 404 КПК України.

ВИСНОВКИ

Унаслідок проведеного дослідження були сформульовані наукові положення, які сприяли розкриттю сутності, теоретичних та практичних аспектів процедури відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України. Отримані результати, що використовуються у діяльності Корецького районного суду (Додаток Ж), Рівненської обласної прокуратури (Додаток Д), Адвокатського об'єднання «Удовиченко та партнери» (Додаток К), Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія» (Додаток Е), дали змогу розробити пропозиції щодо внесення змін до КПК України, які були розглянуті в Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності (Додаток Г), і в цілому зробити такі висновки:

1. Впровадження інституту взаємного відкриття матеріалів у вигляді, передбаченому ст. 290 КПК України, було зумовлено необхідністю приведення вимог національного законодавства до стандартів, задекларованих Конвенцією та встановлених практикою ЄСПЛ, що, зважаючи на дещо обвинувальну спрямованість, не могли забезпечити норми КПК України 1960 року. Окремі проблемні аспекти відкриття матеріалів іншій стороні, а також суміжні, пов'язані з ними питання небезпідставно привертати до себе увагу науковців та практичних фахівців у сфері кримінального процесу. Проте до цього моменту за період застосування передбаченої КПК України процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України, єдиного комплексного наукового дослідження, у якому б інтегровано вивчалась проблематика відкриття матеріалів учасниками при різних формах закінчення досудового розслідування та під час судового розгляду, а також пропонувалися б шляхи вирішення відповідних проблем, зокрема і через формулювання змін до КПК України, не було проведено.

2. З метою з'ясування поняття та значення відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному процесі України було проаналізовано значення слів «відкриття», «відкривати», «матеріали», «ознайомлення», «доступ». Окрім того, аналіз законодавчих положень, судової практики та доктринальних джерел вказує на те, що

недосконалість юридичної техніки призвели до виникнення ситуацій, коли поняття «відкриття матеріалів» і похідні від нього («відкриття матеріалів досудового розслідування», «відкриття інших матеріалів», «відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту», «відкриття додаткових матеріалів»), «доступ до матеріалів» (з відповідними похідними поняттями) та «ознайомлення з матеріалами» (із відповідними похідними поняттями) досить часто безпідставно ототожнюються. Проте ці поняття хоч і є взаємопов'язаними, але не є тотожними. Адже, з однієї сторони, через реалізацію процедури відкриття матеріалів надається доступ та можливість ознайомитись із матеріалами, але, з іншої сторони, доступ до матеріалів і можливість ознайомлюватись з ними може бути реалізовано не лише через процедуру відкриття матеріалів. Більше того, відкриття матеріалів не вичерпується лише наданням доступу для забезпечення можливості ознайомитись з певними об'єктами матеріального світу чи, залежно від специфіки провадження, – зробити виписки, копії матеріалів та інше, але й в деяких випадках відкриття матеріалів може полягати у безпосередньому надісланні копій матеріалів.

Таким чином, було запропоновано авторське визначення поняття «відкриття матеріалів», яким є передбачена ст. 290, ч. 5 ст. 301, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 479¹, ст. 483¹¹ КПК України процедура (сукупність процесуальних дій, рішень), завдяки якій визначені КПК України суб'єкти кримінального провадження отримують копії матеріалів або доступ до тих документів, інших предметів матеріального світу, які доводять обставини об'єкта пізнання у кримінальному провадженні з наданням цим суб'єктам кримінального провадження можливості ознайомитись, а також, за винятками, передбаченими КПК України, – зробити виписки, скопіювати чи відобразити іншим шляхом інформацію, яка міститься в таких матеріалах.

Попри сформульовану законодавцем назву ст. 290 КПК України, відкриття матеріалів не варто пов'язувати лише із таким обмеженим суб'єктним критерієм, який висновується з назви цієї статті (відкриття іншій стороні), оскільки матеріали в кримінальному процесі відкриваються не тільки сторонам кримінального процесу, а й приватним особам, зазначеним у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, деякі з яких не

завжди належать до певної сторони, а деякі – офіційно взагалі не віднесені до сторін процесу. Процедура відкриття матеріалів на стадії досудового розслідування відбувається не лише у разі скерування до суду обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру (про що вказує, зокрема, і розміщення ст. 290 КПК України в параграфі 3 глави 24 КПК України), але і під час скерування до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (що по суті є напрацюванням практики, а не вимогою закону), а також, після набрання чинності відповідними змінами до КПК України, – при скеруванні до суду клопотання про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої п. 4¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, у порядку ст. 479¹ КПК України, та у разі скерування акта про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру відповідно до ст. 483¹¹ КПК України. Відкриття матеріалів не варто пов'язувати також лише із стадією досудового розслідування, адже відкриття може відбуватись у передбачених законом випадках і після її закінчення (ч. 11 ст. 290, абз. 2 ч. 2 ст. 314, ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339 КПК України).

Значення відкриття матеріалів полягає у тому, що процедура відкриття матеріалів забезпечує реалізацію конвенційних, конституційних та кримінальних процесуальних засад, зокрема сприяє змагальності сторін, верховенству права, законності, забезпеченню права на захист тощо. Порушення процедури відкриття матеріалів призводить до неможливості досягнення завдань кримінального процесу, передбачених у ст. 2 КПК України.

3. На законодавчому рівні, у доктрині й практиці кримінального процесу, для вчинення певних процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень виділяють фактичні та юридичні підстави та умови. Для відкриття матеріалів учасниками кримінального процесу також варто визначити підстави та умови, які уже традиційно для кримінальної процесуальної науки класифікують на фактичні та юридичні.

Для сторони обвинувачення юридичною підставою відкриття матеріалів досудового розслідування є передбачені КПК України повноваження на вчинення дій, зазначених ч. 1 ст. 290 КПК України. Фактичними підставами є система (а не просто

сукупність) достатніх доказів для прийняття рішення про скерування обвинувального акту чи іншого відповідного документу до суду. Визначити заздалегідь чіткі межі необхідної достатності системи доказів для прийняття рішення про завершення досудового розслідування неможливо, зважаючи на те, що не існує однакових кримінальних проваджень з однаковим набором доказів та поведінкою учасників. Юридичною умовою відкриття матеріалів прокурором визначено дії, які потрібно вчинити стороні обвинувачення, щоб перейти до процедури відкриття матеріалів, тобто щоб забезпечити можливість її реалізації, коли фактичною умовою відкриття матеріалів для прокурора є проведення досудового розслідування, тобто, те, що було реалізовано з того, що було передбачено як можливе для реалізації (з юридичної умови).

Стосовно сторони захисту, а також приватних осіб, передбачених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, то юридичною підставою відкриття ними матеріалів є право робити, все, що не заборонено законом, фактичною підставою – закінчення досудового розслідування у тій формі, яка передбачає відкриття зібраних ними матеріалів. Разом з тим, юридичною підставою для відкриття матеріалів стороною захисту у разі скерування прокурором письмового запиту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України є вже не право, а обов'язок сторони захисту відкривати зібрані матеріали. Юридичною умовою відкриття такими особами матеріалів є повідомлення прокурором, чи слідчим за його дорученням, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів такого розслідування, а для того, щоб відкриття матеріалів стороною захисту було її обов'язком, – надіслання запиту прокурором. Фактичною умовою є наявність у сторони захисту чи приватних осіб, передбачених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, матеріалів; для сторони захисту – також фактичне отримання запиту прокурора чи ознайомлення з його змістом іншим способом або наявність бажання відкрити матеріали навіть без такого запиту; у разі надіслання запиту прокурором – для сторони захисту також наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді, адже без запиту прокурора наявність бажання використати ці матеріали як докази в суді не обов'язково зумовлюють відкриття стороною захисту її матеріалів.

Потерпілий (його представник та законний представник, які користуються більшістю прав потерпілого), представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право збирати докази, проте обов'язку їх відкривати законодавець на цих осіб не покладає. Така ж ситуація має місце із особами, що зазначені у ч. 8 ст. 290 КПК України, які також можуть збирати докази, оскільки користуються правами потерпілого (ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 63, ч. 2 ст. 64, ч. 5 ст. 44 КПК України) чи підозрюваного, обвинуваченого (ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63 КПК України). Проте вони обов'язку відкривати матеріали не мають. При цьому в практиці, побоюючись наслідків невідкриття матеріалів, передбачених ч. 12 ст. 290 КПК України, зазначені учасники відкривають зібрані ними матеріали. Зважаючи на викладене, вважаємо необхідним доповнити ч. 7 та ч. 8 ст. 290 КПК України і зобов'язати таких осіб повідомляти, після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку ст. 290 КПК України сторонами, про наявність зібраних матеріалів, які вони бажають використати в суді як докази та надавати доступ стороні обвинувачення та стороні захисту до таких матеріалів.

У разі встановлення на законодавчому рівні обов'язку приватних осіб, передбачених у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, відкривати матеріали, другою складовою фактичної умови відкриття ними матеріалів буде також бажання цих учасників кримінального провадження використати зібрані ними матеріали як докази у суді.

4. Передбачений КПК України порядок відкриття матеріалів, зважаючи на форми закінчення досудового розслідування, в межах яких він реалізується на цій стадії, відрізняється.

Аналіз судової практики підтверджує, що відкриття стороною обвинувачення матеріалів досудового розслідування носить персоніфікований характер, тобто відкривати матеріали необхідно як кожному підозрюваному, так і всім захисникам, які наявні у провадженні під час виконання ст. 290 КПК України.

Відповідно до вимог ст. 290 КПК України, прокурор, або слідчий за його дорученням, має надавати доступ до усіх матеріалів, які зібрані під час проведення досудового розслідування, окрім видалених відомостей. Зважаючи на конструкцію

ч. 5 ст. 290 КПК України з приводу надання доступу до відомостей, що були видалені вважаємо доречним передбачити застосування до цих випадків процедури, зазначеної у ч. 10 ст. 290 КПК України.

Сторона, яка відкриває матеріали і яка бажає використати такі матеріали як докази в суді, має довести, що доступ до них було надано тим учасникам, яким законодавець зобов'язує відкривати матеріали, і якщо під час закінчення ознайомлення з відкритими матеріалами учасник ознайомлення не заявляє будь-яких клопотань, заяв чи зауважень до процедури відкриття, то довести суду ненадання доступу до конкретного матеріалу, вкрай важко.

Вимоги надавати матеріали у прошитому та пронумеровано вигляді, як і детального найменування кожного документу, до якого надається доступ під час відкриття, кримінальним процесуальним законодавством не встановлено.

Частина 5 ст. 301 КПК України передбачає відкриття матеріалів дізнання (хоча й, на відміну від ч. 13 ст. 290 КПК України, не називає це таким поняттям) шляхом вручення копій матеріалів дізнання. Проте законодавче регулювання цієї процедури містить ряд недоліків. Найперше, не передбачено надання копій матеріалів дізнання законним представникам підозрюваних або потерпілих, попри те, що досудове розслідування у формі дізнання може проводитися щодо неповнолітніх підозрюваних та/або за участю неповнолітніх потерпілих. Саме формулювання ч. 5 ст. 301 КПК України суперечить презумпції невинуватості. Відсутній обов'язок надавати копії матеріалів під час закінчення дізнання у разі скерування до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Неможливість вручення копій матеріалів дізнання зустрічається вкрай рідко, оскільки на практиці, зважаючи на досить обмежений строк дізнання, який переважно складає 72 години від моменту повідомлення про підозру до моменту скерування відповідного документу до суду, у разі відсутності підстав для його продовження, прокурором, одночасно з врученням обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, надаються копії матеріалів дізнання. Неотримання копій матеріалів дізнання стороною захисту чи потерпілим, його представником, зважаючи

на наявні в ЄДРСР рішення, не є проблемою та вирішується в порядку абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України під час підготовчого судового засідання.

Проблематика обрахунку строків відкриття матеріалів, їх включення чи невключення у строк досудового розслідування, вирішена судовою практикою, відповідно до якої у строк досудового розслідування не включається лише строк відкриття матеріалів досудового розслідування, а не строк ознайомлення з матеріалами, зібраними стороною захисту чи іншими учасниками.

Невідкриття матеріалів, які не є самостійними доказами у розумінні, щонайменше, ст. 84 КПК України, не призводить до їхньої автоматичної недопустимості.

Статтею 290 КПК України не передбачено спеціальних норм щодо особливостей відкриття матеріалів вразливим категоріям учасників кримінального процесу, які через вік, особливості психологічного чи фізичного стану, не можуть ознайомитись з відкритими матеріалами, або ж у разі ознайомлення не зможуть використати отриману інформацію для захисту своїх прав та законних інтересів. Особам, які через вік, особливості психологічного чи фізичного стану, не можуть реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами під час відкриття матеріалів, доступ до матеріалів надається, залежно від їхнього процесуального статусу, з обов'язковим відкриттям матеріалів їхньому захиснику, представнику, законному представнику.

Стаття 483¹¹ КПК України, у якій передбачено відкриття матеріалів представнику юридичної особи, містить значну кількість неузгодженостей та протиріч, які стосуються відсутності обов'язку відкривати матеріали потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу та їх представникам чи законним представникам, а також керівнику юридичної особи, відсутності вказівки на відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, порядку вирішення ситуацій у разі зловживання правами під час такого відкриття, а головне, – відсутності визначених законом наслідків невідкриття таких матеріалів. Тому для їх усунення вважаємо за доречне викласти ст. 483¹¹ КПК України у новій редакції, формулювання якої міститься у запропонованих змінах до КПК України (Додаток Г).

5. Формулювання ч. 6 ст. 290 КПК України вказує на те, що сторона захисту, навіть тоді, коли це є її обов'язком, а не правом, зобов'язана відкривати не всі матеріали, які може отримати, а лише деякі із них, що підтверджується судовою практикою і на чому наголошується в доктрині кримінального процесу. Сторона захисту не зобов'язана відкривати висновки експертів, список осіб, яких планує допитати чи зміст показань, які вони можуть надати у суді. Зважаючи на активне застосування інституту кримінальних проступків та наявність специфічних доказів, передбачених у ч. 1 ст. 298¹ КПК України, запропоновано змінити ч. 6 ст. 290 КПК України та зобов'язати сторону захисту відкривати за запитом прокурора усі матеріали, які вона отримала, відповідно до вимог КПК України, і бажає використати в суді.

У провадженнях з декількома підозрюваними, особами, щодо яких передбачається застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, їхні позиції щодо захисту можуть відрізнитися, а тому для підготовки кожного із них до захисту їм доцільно розуміти які матеріали бажають використати в суді як докази інші суб'єкти сторони захисту, які мають інші інтереси у процесі. Тому вважаємо за доцільне передбачити на законодавчому рівні необхідність відкриття матеріалів одними суб'єктами сторони захисту іншим суб'єктам сторони захисту, щодо яких здійснюється провадження, їхнім захисникам, законним представникам – у випадку наявності в цьому провадженні декількох осіб, щодо яких воно здійснюється, чиї інтереси у провадженні можуть не збігатися.

Зважаючи на окремі розбіжності у формулюванні ч. ч. 6, 7, 8, 9, 12 КПК України, помітною є відсутність чіткої позиції законодавця щодо відкриття матеріалів, зібраних стороною захисту, приватним особам, зазначеним у ч. ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, а також законному представнику та представнику потерпілого. Тому вважаємо необхідним внесення змін до норм ст. 290 КПК України, які б передбачали відповідний обов'язок сторони захисту відкрити зібрані нею матеріали цим суб'єктам і уточнювали б особливості підтвердження факту надання їм доступу до таких матеріалів.

Судовою практикою в цілому вирішено неврегульоване на законодавчому рівні питання надання у провадженнях щодо кримінальних проступків стороні обвинувачення матеріалів, зібраних стороною захисту. Проте для пришвидшення ознайомлення з матеріалами сторони захисту в цих випадках вважаємо доречним внести зміни у формулювання цієї частини, прописавши обов'язок сторони захисту під час отримання копій матеріалів дізнання надавати копії зібраних нею матеріалів стороні обвинувачення, про доцільність чого висловились 78,9 % спеціалістів, які взяли участь в опитуванні (Додаток В).

6. Законодавчо передбачити конкретний строк чи формулу ознайомлення, в залежності від складності матеріалів чи кількості аркушів/томів, поведінки учасників такого ознайомлення, неможливо. З метою попередження зволікання доцільно встановлювати графік ознайомлення з матеріалами. Проблеми, які виникають у разі зволікання із ознайомленням з матеріалами під час їх відкриття, можливо вирішити шляхом звернення до слідчого судді в порядку ч. 10 ст. 290 КПК України. Обґрунтовуючи зволікання з ознайомленням, варто встановлювати об'єм матеріалів, категорію кримінального провадження, складність матеріалів, кількість суб'єктів ознайомлення, їхню зайнятість, поведінку, спосіб ознайомлення, відстань місця знаходження органу досудового розслідування, у якому здійснюється ознайомлення, до місця знаходження учасників, яким надається такий доступ тощо.

7. Пряма вказівка про відкриття матеріалів у підготовчому провадженні в значенні, закладеному законодавцем у ст. 290 КПК України, закріплена у абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України. При цьому під час підготовчого провадження стороні можуть бути відкриті не лише матеріали дізнання за ухвалою суду (абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України), але й інші матеріали, які отримані сторонами після скерування до суду обвинувального акту чи документів, зазначених ч. 1 ст. 290, ч. 1 ст. 479¹, ч. 1 ст. 483¹¹ КПК України. Відкриття матеріалів під час підготовчого провадження не варто ототожнювати з правом на ознайомлення з матеріалами відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України. Відкривати можна лише додаткові матеріали (в розумінні ч. 11 ст. 290 КПК України) або ж матеріали дізнання (відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України), тоді як право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною

справою) відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України мають учасники судового провадження, зокрема і ті, які набули відповідного статусу після закінчення досудового розслідування.

8. Не є виключенням та досить часто застосовується процедура відкриття матеріалів під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції по суті. Окрім закріпленого законодавцем обов'язку відкривати матеріали у разі здійснення тимчасового доступу до речей та документів за рішенням суду у порядку, передбаченому ч. ч. 1-2 ст. 333 КПК України, на прокурора у ч. 6 цієї ж статті покладено обов'язок надати доступ до матеріалів, отриманих внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду. При цьому доцільності зобов'язувати прокурора відкривати матеріали за результатами проведення в порядку ч. ч. 3-5 ст. 333 КПК України слідчих (розшукових) дій немає, оскільки матеріали за результатами виконання таких дій надсилаються безпосередньо суду. Так, висновок за результатами проведення судової експертизи, яка поміж інших слідчих (розшукових) дій найчастіше призначається за дорученням суду, поряд з іншими матеріалами, наданими для проведення експертного дослідження, експертами скеровується на адресу суду, який під час наступного засідання повідомляє учасників про наявність таких матеріалів, котрі надає для ознайомлення. Зважаючи на неможливість вирішення ситуацій зловживання сторонами у випадку відкриття матеріалів під час судового розгляду шляхом застосування ч. 10 ст. 290 КПК України, запропоновано надавати додаткові матеріали суду з одночасним наданням їх копій учасникам, прав та законних інтересів яких стосуються такі матеріали, з чим погодились 60,6% опитаних респондентів (Додаток В).

Крім того, вказівка на необхідність виконання процедури, передбаченої ст. 290 КПК України, закріплена у ч. 2 ст. 339 КПК України, у разі задоволення судом клопотання прокурора про висунення додаткового обвинувачення або ж початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Сформована судова практика також дозволяє на цій стадії відкривати речові докази, з якими сторона захисту через свою неактивну позицію не ознайомилась під час завершення досудового розслідування, матеріали, які не є самостійними доказами в розумінні,

зокрема, ст. 84 КПК України, але можуть підтверджувати їхню належність та допустимість (клопотання, ухвали, постанови про проведення слідчих (розшукових) дій, НСРД, заходів забезпечення кримінального провадження, постанови про призначення групи слідчих або прокурорів, тощо).

9. Швидше винятком, аніж правилом, є відкриття матеріалів під час апеляційного перегляду оскаржуваного рішення, зважаючи на доволі обмежену можливість апеляційного суду безпосередньо досліджувати докази та надавати їм власну оцінку. Відкриття матеріалів у суді апеляційної інстанції, в тому числі додаткових, тісно пов'язане із питанням меж перегляду судового рішення, визначених ст. 404 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєнін Ю. П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України: здобутки та прорахунки. *Юридичний вісник*. 2013. №4. С. 89-94.
2. Аналіз судової практики забезпечення права підозрюваних, обвинувачених на захист, як однієї із загальних засад кримінального провадження. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/file/sud1690/analiz.pdf>. (дата звернення: 17.06.2025).
3. Антонюк А. Б. Міжнародний досвід відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні. *Часопис Київського університету права*. 2023. №2. С. 200-203.
4. Антонюк Н. О. Строки досудового розслідування: актуальна практика ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diynalnosti/navch_suddiv_praciv_aparativ_2021/1377236/ (дата звернення: 17.06.2025).
5. Бабаєва О. В., Санакаєва Ю. Є. Щодо питання про зловживання процесуальними правами у кримінальному провадженні. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/125.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
6. Бабчинська Т. В. Проблемні питання встановлення терміну на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в контексті ч.10 ст.290 КПК України. С. 329-333. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ee6a6c9-4042-4fe8-9495-4fc94b2b2c80/content> (дата звернення: 17.06.2025).
7. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 115-119. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_5_25.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
8. Басиста І. В., Йосифович Д. І. Проблематика набрання чинності положеннями пункту 10 частини 1 статті 284 КПК України (або чому важливо розмежовувати правила обчислення процесуальних строків від правил набрання чинності положеннями нормативно-правових актів), неможливість зворотної дії та аспекти його застосування у випадку направлення обвинувального акту до суду за

межами строку досудового розслідування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Корля Данила Галицького* : Журнал. Серія Право. Вип. 16 (28). 2023. С. 100-116.

9. Басиста І. В. Невідкриття матеріалів досудового розслідування іншої стороні як імовірна підстава визнання недопустимими доказами у кримінальному провадженні відомостей, що містяться у відкритих процесуальних документах. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 1 (3). С. 69-80.

10. Берназюк Я. О. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/779322/> (дата звернення: 17.06.2025).

11. Берназюк Я. О. Принцип змагальності судового процесу як складова права на справедливий судовий розгляд. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. №3 (87). С. 14-25.

12. Беспалько І. Л. Особливості процесу доказування в кримінальному процесі Японії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 3. С. 181-188.

13. Беспалько І. Л., Вапнярчук В. В. Особливості процесу доказування в кримінальному процесі Сполучених Штатів Америки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. С. 39-49

14. Благуре Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник. Львів: Львівський ДУВС. 2018. 272 с.

15. Борейко Г. Д. Зловживання правом сторонами кримінального провадження на етапі завершення досудового розслідування. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 1 (11). С. 61-68.

16. Боржецька Н. Л. Форми закінчення досудового розслідування: правові, теоретичні та прикладні проблеми : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Острог, 2016. 252 с.

17. Ваколюк Ю. О. Порухення обчислення строків під час виконання ст. 290 КПК України, як підстава закриття кримінального провадження судом. *Проблеми*

реформування кримінальної юстиції України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 28-33.

18. Ваколюк Ю.О. Достатність системи доказів, як умова відкриття матеріалів іншій стороні при завершенні досудового розслідування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 160-164.

19. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів досудового розслідування, як форма реалізації конвенційних та конституційних засад. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 42-45.

20. Ваколюк Ю. О. Матеріали, які має відкрити сторона обвинувачення при виконанні процедури, передбаченої ст. 290 КПК України. *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : ОДУВС, 2023. С.53-57.

21. Ваколюк Ю. О. Порядок обрахунку строків при відкритті матеріалів за ст. 290 КПК України. *Малиновські читання* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 52-53.

22. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів сторонами під час перегляду в суді апеляційної інстанції. *Малиновські читання* : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 46-48.

23. Ваколюк Ю. О. Обмеження прав на ознайомлення під час відкриття матеріалів іншій стороні (ч. ч. 5, 10 ст.290 КПК України). *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 115-119.

24. Ваколюк Ю. О. Особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження за кримінальним процесуальним законодавством України та в практиці

його реалізації. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. №4 (30). С. 10-15. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/326153

25. Ваколюк Ю. О. Поняття «відкриття матеріалів» у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2025. №02. С. 960-966. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/145.pdf>

26. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів стороною захисту під час завершення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Наукові перспективи*. 2025. №1 (55). С. 1161-1174. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19439>

27. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів при висуненні додаткового обвинувачення (відповідно до ч. 2 ст. 339 КПК України.) *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 91-95.

28. Васильєв А. Відкриття матеріалів кримінального провадження іншої стороною: питання кримінальної процесуальної форми та ролі прокурора у дотримання її вимог. *Європейські перспективи*. №2, 2018. С. 108-114.

29. Верхогляд-Герасименко О. В., Марочкін О. І. Процесуальний статус третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. №3. Т. 2. С. 142-150.

30. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи. Висновок, Міжнародний документ від 26.09.1995 № 190(1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text (дата звернення: 17.06.2025).

31. Вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 04.05.2018 у справі №559/443/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73801528> (дата звернення: 17.06.2025).

32. Власова Г. П. Процесуальні особливості досудового розслідування кримінальних проступків. *Київський часопис права*. 2022. №2. С. 154-158.

33. Воронкін А. О. Окремі аспекти накладення та скасування арешту майна у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 30-35. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.4>.
34. Габлей Н. Г., Манжай М. С. Інститут слідчого судді за законодавством США, ФРН та Франції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. №2 (5). С. 190-201.
35. Глобенко Г. І. Окремі питання процесуального порядку закінчення досудового розслідування. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/45f96b5b-ca0b-4433-afd8-400af86481b2/content>. 2016 №4 (63). С.60-64. (дата звернення: 17.06.2025).
36. Гвоздік О. І. Критерії достатності доказів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. №2 (8). С. 63-70. (в тексті 65). <https://doi.org/10.33270/02191802.63>. (дата звернення: 17.06.2025).
37. Гловюк І. В., Андрусенко С. В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. 4. С. 239-243.
38. Гловюк І. В. Неприпустимість зловживання процесуальними правами як перспективна засада кримінального провадження прогрес чи регрес? URL: <https://unba.org.ua/publications/3646-nepripustimist-zlovzhivannya-procesual-nimi-pravami-yak-perspektivna-zasada-kriminal-nogo-provadhennya-progres-chi-regres.html> (дата звернення: 17.06.2025).
39. Гловюк І. В. Відкриття матеріалів стороною захисту у разі заміни захисника: погляд ККС ВС. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь. Liha-Pres, 2023. С. 305-308.
40. Гловюк І. В. Відкриття матеріалів іншій стороні: огляд тематичної практики ВС від Ірини Гловюк. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/vidkryttya-materialiv-inshij-storoni-oglyad-tematychnoyi-praktyky-vs-vid-iryny-glovyuk> (дата звернення: 17.06.2025).

41. Гловюк І. В. Питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у контексті практики ЄСПЛ. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. №15. С. 151-159.
42. Гловюк І. В. Проблемні питання застосування статті 290 КПК України у діяльності сторони захисту: практика ККС ВС. // *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)* / відп. ред. Аракелян М.Р. Одеса, 2020. Т. 3. С. 243-246.
43. Гловюк І. В. Застосування ст. 290 КПК у практиці Верховного Суду: адвокат Ірина Гловюк. URL: <https://advokatpost.com/zastosuvannia-st-290-kpk-u-praktytsi-verkhovnoho-sudu-advokat-iryna-hloviuk> (дата звернення: 17.06.2025).
44. Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та строк досудового розслідування. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/oznaiomlennia-z-materialami-dosudovogo-rozsliduvannia-ta-strok-dosudovogo-rozsliduvannia> (дата звернення: 17.06.2025).
45. Гловюк І. В. Тлумачення ч. 5 ст. 219 КПК: Ірина Гловюк. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/tlumacennia-c-5-st-219-kpk-irina-gloviuk> (дата звернення: 17.06.2025).
46. Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Судова практика: адвокат Гловюк. URL: <https://advokatpost.com/oznajomlennia-z-materialamy-kryminalnoho-provadhennia-sudova-praktyka-advokat-hloviuk> (дата звернення: 17.06.2025).
47. Гловюк І. В. «Чи повинен потерпілий відкривати матеріали сторони захисту в порядку ст.290 КПК і як підтвердити факт ознайомлення з ними?» - адвокат, науковий радник АО «Barristers» Ірина Гловюк. URL: <https://barristers.org.ua/news/chi-povinen-poterpiliy-vidkrivati-materiali-storoni-zahistu-v-poryadku-st290-kpk-i-yak-pidтверditi-fakt-oznayomlennya-z-nimi-advokat-naukoviy-radnik-ao-barristers-irina-glovyuk> (дата звернення: 17.06.2025).
48. Гловюк І. В. Проблемні питання застосування положень статті 255 КПК України у контексті практики ЄСПЛ. *Протидія організований злочинній діяльності : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Одеса, 2018. С. 27-31*

49. Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження за ст.221 КПК та оскарження відмови у наданні матеріалів: адвокат Ірина Гловюк. URL: <https://advokatpost.com/oznajomlennia-z-materialamy-kryminalnoho-provazhennia-zast-221-kpk-ta-oskarzhennia-vidmovy-u-nadanni-materialiv-advokat-iryna-hloviuk> (дата звернення: 17.06.2025).
50. Гловюк І. В. Процесуальні можливості захисту персональних даних вразливих потерпілих. 2023. URL: <https://jurfem.com.ua/protseusualni-mozhlyvosti-zakhystu-danykh-vrazlyvykh-poterpilykh/> (дата звернення: 17.06.2025).
51. Гловюк І. В. Як правильно ознайомлюватись з матеріалами досудового розслідування? URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/yak-pravylnno-oznajomytys-z-materialamy-dosudovogo-rozsliduvannya> (дата звернення: 17.06.2025).
52. Гловюк І. В., Стоянов М. М. Як здійснюється підтвердження відкриття матеріалів досудового розслідування. URL: <https://pravo.ua/iak-zdiisniuietsia-pidverdzhennia-vidkryttia-materialiv-dosudovoho-rozsliduvannia/> (дата звернення: 17.06.2025).
53. Гловюк І. В., Пашковський М. І., Пономаренко Д. В. Тактика захисту у разі встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в кримінальних провадженнях стосовно корупційних злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №3. С.223-227.
54. Гловюк І. В. Подання сторонами доказів у судовому розгляді: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С.28-33. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Gloviuk.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
55. Гловюк І. В. Тлумачення та застосування статті 404 Кримінального процесуального кодексу України щодо ініціативи суду: судова практика Касаційного кримінального суду. *Право і безпека – Law and Safety*. 2023 №3 (90). С. 78-87. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.07>.
56. Гольдарб К. Практичні аспекти виготовлення копій протоколів про проведення НСПД. URL: <https://blog.liga.net/user/kgoldarb/article/26565> (дата звернення: 17.06.2025).

57. Гора А. В. Маніпуляції з перекладом в кримінальному процесі. Аналіз практики ЄСПЛ та національних судів від партнера юридичної компанії «KSG PARTNERS» Гори А.В. 2017. URL: https://protocol.ua/ua/manipulyatsii_z_perekladom_v_kriminalnomu_protsezi_analiz_praktiki_espl_ta_natsionalnih_sudiv_vid_partnera_yuridichnoi_kompanii_ksg_partners_gori_a_v/ (дата звернення: 17.06.2025).

58. Горожанова В. Право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. 2021. URL: <https://id-legalgroup.com/blog/pravo-na-oznakomlenie-s-materialami-ygolovного-proizvodstva-viktoriya-gorjanova-advokat-id-legal-group/> (дата звернення: 17.06.2025).

59. Долгополов А. М. Особливості джерел кримінального процесу Франції і США. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Право». 2012. 173 (3). С. 239–244

60. Гришин Ю. О. Чальцева Н. С. Особливості процесуального алгоритму відкриття сторонами матеріалів кримінального провадження. URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130109.html> (дата звернення: 17.06.2025).

61. Гулько Б. І. Верховний Суд – не суд факту, а суд права. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/457146/> (дата звернення: 17.06.2025).

62. Гура О. П. Судова практика ВС щодо відкриття доказів іншій стороні за ст. 290 КПК: топ-17 кейсів. URL: <https://femida.ua/advice/sudova-praktyka-vs-shhodo-vidkryttya-dokaziv-inshij-storoni-za-st-290-kpk-top-17-kejsiv/> (дата звернення: 17.06.2025).

63. ДБР завершило розслідування щодо найбільшої справи Майдану. Перед судом постане Янукович та весь тодішній силовий блок за розстріл «Небесної сотні». URL.: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-rozsliduvannya-shhodo-najbilshoi-spravi-majdanu.-pered-sudom-postane-yanukovich-ta-ves-todishnij-silovij-blok-za-rozstril-nebesnoi-sotni> (дата звернення: 17.06.2025).

64. Дем'янова О. В. Несвоєчасне відкриття стороною обвинувачення доказів як загроза порушення справедливості судового розгляду. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2023. №7. С. 19-23. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/2> (дата звернення: 17.06.2025).

65. Денисенко Г. В. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які містять відомості, що становлять державну таємницю. С. 28-32. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/11d516a6-745a-4474-8981-484d4c5beb27/content> (дата звернення: 17.06.2025).

66. Деєв М. В. Достатність доказів як передумова законності та обґрунтованості рішень у кримінальній справі. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2734.pdf> (дата звернення: 17.06.2025).

67. Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.». 2010. 576 с.

68. Дроздов О. М., Дроздова О. В., Шульгін С. О. Як час на ознайомлення з матеріалами впливає на завершення досудового розслідування та інші дотичні питання. 2021. URL: <https://unba.org.ua/publications/6727-yak-chas-na-oznajomlennya-z-materialami-vplivae-na-zavershennya-dosudovogo-rozsliduvannya-ta-inshi-dotichni-pitannya.html> (дата звернення: 17.06.2025).

69. Дубина М. Б. Адвокат: додаткові інструменти захисту, під час відкриття матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України. 2019. URL: [https://protocol.ua/ua/dubina_m_b_advokat_dodatkovyi_instrumenti_zahistu_pid_chas_vidkrittya_materialiv_kriminalnogo_provadgennya_v_poryadku_st_290_kpk_ukraini_\(sprava_759_6044_19\)/](https://protocol.ua/ua/dubina_m_b_advokat_dodatkovyi_instrumenti_zahistu_pid_chas_vidkrittya_materialiv_kriminalnogo_provadgennya_v_poryadku_st_290_kpk_ukraini_(sprava_759_6044_19)/) (дата звернення: 17.06.2025).

70. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.

71. Жовтан П. В., Кравцова Л. Ю. Реалізація окремих прав іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. №4. С. 256-260. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/45.pdf/> (дата звернення: 17.06.2025).

72. Жовтан Ю. В. Доступ до матеріалів досудового розслідування: теорія і практика: монографія. Одеса: Юридична література, 2024. 300 с.
73. Жовтан Ю. В. Право на доступ до матеріалів досудового розслідування як стандарт належної правової допомоги. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. С. 42-48. <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.3.2.7> (дата звернення: 17.06.2025).
74. Жовтан Ю. В. Проблеми доступу сторони захисту до матеріалів досудового розслідування за ст. 255 КПК України. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=28cc458d-7fcd-4a34-be05-389bdb9b72c0> (дата звернення: 17.06.2025).
75. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 17.06.2025).
76. Запит на відкриття матеріалів (в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України) прокурора Головної військової прокуратури Генеральної прокуратури України Литвинюка О.М. на сайті Генеральної прокуратури України від 09.07.2019. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/news/povistky.html?_m=publications&_t=rec&id=254759&fp=50 (дата звернення: 17.06.2025).
77. Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального процесуального кодексу України в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні». Квітень 2015 року. URL: <https://rm.coe.int/168044f56b> (дата звернення: 17.06.2025).
78. Зейкан Я. П. Favor defensionis, або «Сприяння захисту». 15.01.2016. URL: <https://unba.org.ua/publications/999-favor-defensionis-abo-spriyannya-zahistu.html> (дата звернення: 17.06.2025).
79. Зейкан Я. П. Favor defensionis, або «Сприяння захисту». Частина 2. URL: <https://unba.org.ua/publications/1010-favor-defensionis-abo-spriyannya-zahistu-chastina-2.html> (дата звернення: 17.06.2025).
80. Зінченко В. М. Достатність доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. нрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 231 с. URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c497fbfe-e512-435d-a5a4-97761dab005a/content> (дата звернення: 17.06.2025).

81. Зловживання процесуальними і матеріальними правами – судді ВС розповіли про судову практику. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1114247/> (дата звернення: 17.06.2025).

82. Іванець А. Ю. «Завершення» та «закінчення» досудового розслідування у кримінальному процесі: чи є різниця? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zavershennya-ta-zakinchennya-dosudovogo-rozsliduvannya-u-kryminalnomu-protsesi-chy-ye-riznytsya/> (дата звернення: 17.06.2025).

83. Іванець А. Ю. Системний аналіз норм КПК України щодо загальних обставин перебігу процесуального строку досудового розслідування. 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/systemnyj-analiz-norm-kpk-ukrayiny-shhodo-zagalnyh-obstavyn-perebigu-protsesualnogo-stroku-dosudovogo-rozsliduvannya-pislya-povidomlennya-osobi-pro-pidozru-u-vchynenni-zlochynu-ta-obstavyn-shho-na-nog> (дата звернення: 17.06.2025).

84. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

85. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № № 114/1042/516/1199/936/1687/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

86. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2016. 218 с. URL:

https://scc.knu.ua/upload/iblock/25d/dis_Kaylo%20I.%20Yu..pdf (дата звернення: 17.06.2025).

87. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. Друге видання доповнене та опрацьоване. Київ: «Українська книга», 2000. 480 с.

88. Карпов Н. С. Деякі питання ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. №1. 2013. С. 243-248.

89. Кашка О. С. Повноваження суду апеляційної інстанції з перегляду судових рішень у кримінальному процесі України : монографія. Київ: Алерта, 2015. 630 с.

90. Ковальова О. В. Досудове розслідування: дефініція, сутність та зміст. *Європейські перспективи*. 2022. №1. С. 92-99. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/92-_Kovalova.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

91. Ковальчук С. О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С. 190-195.

92. Когут А. А. Щодо обґрунтованості віднесення матеріалів щодо негласних слідчих (розшукових) дій до державної таємниці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С. 426-428.

93. Козьяков І. М., Маляренко В. Т., Серeda Є. Д., Скулиш Є. Д. Ярмиш Н. О. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи: наук.-практ. посіб. – Київ. 2014. 750 с.

94. Колодчин В. В. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першої інстанції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.

95. Колос М. І., Стрельбіцька Л. Я. Статус прокурора на стадії досудового розслідування в контексті засади змагальності кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2025. Випуск 88, частина 3. С. 269-276. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/42-2.pdf> (дата звернення: 17.06.2025).

96. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, ратифікована Україною 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 17.06.2025).

97. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, у редакції від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text>. (дата звернення: 17.06.2025).

98. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, у редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text>. (дата звернення: 17.06.2025).

99. Крапивін Є. О. Доктрина «Inevitable discovery» по-українськи: як Верховний Суд розширює межі допустимості доказів у кримінальному провадженні? 27.10.2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/doktrina-inevitable-discovery-po-ukrainski-yak-verhovnij-sud-rozshiryue-mezhi-dopustimosti-dokaziv-u-kriminalnomu-provadjzhenni> (дата звернення: 17.06.2025).

100. Кримінально-процесуальний кодекс України. Закон від 28.12.1960 № 1001-05, втратив чинність 19.11.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

101. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, в редакції від 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print> (дата звернення: 17.06.2025).

102. Крицька І. О. Забезпечення законності під час відкриття іншої сторони речових доказів у порядку ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584459.pdf> (дата звернення: 17.06.2025).

103. Крушинський С. А. Проблеми подання доказів на стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції. *Слово національної школи суддів*. 2015. 2 (11). С. 110-118. URL: <http://old.univer.km.ua/doc/kkp/10.pdf> (дата звернення: 17.06.2025).

104. Кузіна І. В. Відкриття матеріалів досудового розслідування та захисту за статтею 290 КПК – лонгрід від адвоката. URL: <https://whitecollarblog.in.ua/vidkryttya/> (дата звернення: 17.06.2025).

105. Лисенкова К. Є. Відкриття сторонами матеріалів кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. №3. С. 156-163.
106. Лисенкова К. Є. Принцип змагальності сторін у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. С. 156-163.
107. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 №223-1430/0/4-12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).
108. Лист Офісу Генерального прокурора від 20.02.2024.
109. Лісніченко Д. В. Щодо можливості доступу потерпілого до матеріалів сторони захисту в рамках відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів досудового розслідування. Серія: Право, 2023 р., № 3 (81). С. 178-182.
110. Мазур О. Проблеми збирання доказів у кримінальному провадженні. URL: <https://tymp.com.ua/problems-zbyrannya-dokaziv-u-kryminalnomu-provadjzhenni/> (дата звернення: 17.06.2025).
111. Максимовська С. С. Порядок відкриття матеріалів дізнання сторонами кримінального провадження. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 3. С. 77-81. <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2023.16> (дата звернення: 17.06.2025).
112. Малахова О. В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 213 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/29bffa1f-8fa4-4803-93ac-aed08b87516f/content> (дата звернення: 17.06.2025).
113. Малярєнко В., Шаповалова О. Новий кримінальний процесуальний кодекс України: переваги та недоліки. *Право України*. 2012. №10. С. 9-19.
114. Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у

кримінальному провадженні України : дис. ... докт.філософії :12.00.09. Одеса, 2021, 273 с.

115. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 №2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (дата звернення: 17.06.2025).

116. Мирошніченко Т. М. Щодо питання правової регламентації оцінки доказів у кримінальному процесі. *Перший Харківський кримінальний процесуальний полілог*. 2016. №1. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13487/1/Miroshnichenko_124-129.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

117. Михайленко В. В. Завершення і закінчення досудового розслідування: гра слів чи різні етапи досудового розслідування. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zavershennya-i-zakinchennya-dosudovogo-rozsliduvannya-gra-sliv-chi-rizni-etapi-dosudovogo-rozsliduva.html> (дата звернення: 17.06.2025).

118. Михайленко В. В. Процесуальні зловживання під час досудового розслідування. URL: https://protocol.ua/ua/protsesualni_zlovgivannya_pid_chas_dosudovogo_rozsliduvannya/. (дата звернення: 17.06.2025).

119. Михайленко В. В. Реалізація засади змагальності на стадії досудового розслідування (на матеріалах практики слідчих суддів Вищого антикорупційного суду). URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/185570-realizatsiya-zasadi-zmagalnosti-na-stadiyi-dosudovogo-rozsliduvannya-na-materialakh-praktiki-slidchikh-suddiv-vischogo-antikoruptsiynogo-sudu> (дата звернення: 17.06.2025).

120. Молдован А. В. Мельник С. М. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 368 с.

121. Несінов О. Позиція Великої Палати Верховного Суду: упередженість на користь сторони обвинувачення? 16.09.2022. URL:

<https://justtalk.com.ua/post/pozitsiya-velikoi-palati-verhovnogo-sudu-uperedzhenist-na-korist-storoni-obvinuvachennya> (дата звернення: 17.06.2025).

122. Ненов Д. Останні тренди судової практики в кримінальній юстиції: ТОП-6 рішень ВС. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/ostanni-trendi-sudovoyi-praktiki-v-kriminalniy-yusticiyi-top6-rishen-vs.html> (дата звернення: 17.06.2025).

123. Никифоров Д. Як правильно відкрити докази стороні обвинувачення? 28.02.2018. URL: <https://bargen.com.ua/2018/02/28/yak-pravylnno-vidkryty-dokazy-storoni-obvynuvachennya/> (дата звернення: 17.06.2025).

124. Нор В. Т., Гончаренко В.Г., Шумило М. Є. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

125. Огляд судової практики Верховного Суду про відкриття матеріалів іншій стороні (актуальна практика). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_VS_vidkr_mater_inshii_storoni.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

126. Повідомлення Р. Пархути – прокурора групи прокурорів – прокурора відділу нагляду за додержанням законів регіональним органом безпеки Рівненської обласної прокуратури про завершення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні № 22016180000000091 від 11.11.2016, за підозрою Кричуна М.Д. від 23 серпня 2024 року. URL: https://pro.gov.ua/sites/default/files/povidomlennya_pro_zavershennya_sdr_shchodo_krychuna_m.d_0.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

127. Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). 133 с. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/12/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf. (дата звернення: 17.06.2025).

128. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. I частина. Оновлене видання станом на 31.12.2019. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/12/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf

content/uploads/sites/2/2021/12/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

129. Постанова судової палати у кримінальних справах ВСУ від 16.03.2017 у справі № 671/463/15-к- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66203468> (дата звернення: 17.06.2025).

130. Постанова судової палати у кримінальних справах ВСУ від 12.10.2017 у справі №5-237к(15)17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69793657> (дата звернення: 17.06.2025).

131. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 22.02.2018 у справі №697/849/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460236> (дата звернення: 17.06.2025).

132. Постанова колегії суддів ККС ВС від 25.07.2018 у справі 554/12215/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75528773> (дата звернення: 17.06.2025).

133. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 10.10.2018 у справі № 722/1172/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77590130> (дата звернення: 17.06.2025).

134. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 06.11.2018 у справі № 760/16409/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720634> (дата звернення: 17.06.2025).

135. Постанова Другої судової палати ККС ВС від 13.11.2018 у справі №394/1497/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77911118> (дата звернення: 17.06.2025).

136. Постанова колегії суддів ККС ВС від 06.12.2018 у справі №521/2542/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78627821> (дата звернення: 17.06.2025).

137. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 17.12.2018 у справі № 686/22201/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78715778> (дата звернення: 17.06.2025).

138. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15.01.2019 у справі № 463/5544/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79314122> (дата звернення: 17.06.2025).

139. Постанова колегії суддів Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі №751/7557/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340> (дата звернення: 17.06.2025).
140. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 30.01.2019 у справі №459/2793/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601231> (дата звернення: 17.06.2025).
141. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.02.2019 у справі № 385/2006/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79776240> (дата звернення: 17.06.2025).
142. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12.02.2019 у справі №523/20784/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957586> (дата звернення: 17.06.2025).
143. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26.02.2019 у справі №390/1056/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80622727> (дата звернення: 17.06.2025).
144. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 27.02.2019 у справі № 463/2583/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80235407> (дата звернення: 17.06.2025).
145. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 19.03.2019 у справі № 382/1058/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681508> (дата звернення: 17.06.2025).
146. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 20.03.2019 у справі № 537/4987/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681430> (дата звернення: 17.06.2025).
147. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26.03.2019 у справі №752/3929/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80889235> (дата звернення: 17.06.2025).
148. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 28.03.2019 у справі №154/3213/16. - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80918936> (дата звернення: 17.06.2025).

149. Постанова колегії суддів Другої судово палати ККС ВС від 18.04.2019 у справі № 357/1/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81360666> (дата звернення: 17.06.2025).
150. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 21.05.2019 у справі № 220/298/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82120702> (дата звернення: 17.06.2025).
151. Постанова колегії суддів Першої судово палати ККС ВС від 07.08.2019 у справі № 555/456/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83617115> (дата звернення: 17.06.2025).
152. Постанова колегії суддів Першої судово палати ККС ВС від 08.08.2019 у справі № 644/7313/12к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83642801> (дата звернення: 17.06.2025).
153. Постанова колегії суддів Касаційного господарського суду ВС від 12.09.2019 у справі №905/945/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83567229> (дата звернення: 17.06.2025).
154. Постанова колегії суддів Великої Палати Верховного Суду від 18.09.2019 у справі №9901/768/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84976003> (дата звернення: 17.06.2025).
155. Постанова колегії суддів Великої Палати ВС від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578> (дата звернення: 17.06.2025).
156. Постанова колегії суддів Касаційного господарського суду ВС від 16.10.2019 у справі №906/936/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85014342> (дата звернення: 17.06.2025).
157. Постанова колегії суддів Першої палати ККС ВС від 05.12.2019 у справі №663/1069/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241515> (дата звернення: 17.06.2025).
158. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 05.12.2019 у справі №484/1310/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241476> (дата звернення: 17.06.2025).

159. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 10.12.2019 у справі №132/185/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86435630> (дата звернення: 17.06.2025).
160. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11.12.2019 у справі № 279/1513/17. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86435695> (дата звернення: 17.06.2025).
161. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 12.12.2019 у справі № 664/1034/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566232> (дата звернення: 17.06.2025).
162. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 23.01.2020 у справі №607/5005/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87243322> (дата звернення: 17.06.2025).
163. Постанова колегії суддів ОП ККС ВС від 27.01.2020 у справі № 754/14281/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298256> (дата звернення: 17.06.2025).
164. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 06.02.2020 у справі № 371/819/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517465> (дата звернення: 17.06.2025).
165. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 11.02.2020 у справі №596/927/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672583> (дата звернення: 17.06.2025).
166. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 18.02.2020 у справі № 545/2657/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88168680> (дата звернення: 17.06.2025).
167. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 12.03.2020 у справі № 688/2831/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401454> (дата звернення: 17.06.2025).
168. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17.03.2020 у справі № 691/1358/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401654> (дата звернення: 17.06.2025).

169. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 28.05.2020 у справі № 751/9365/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89621446> (дата звернення: 17.06.2025).

170. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 07.07.2020 у справі № 725/2463/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385138> (дата звернення: 17.06.2025).

171. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 15.07.2020 у справі № 310/879/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458859> (дата звернення: 17.06.2025).

172. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 12.08.2020 у справі № 462/3571/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91010393> (дата звернення: 17.06.2025).

173. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 17.02.2021 у справі №344/6630/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240> (дата звернення: 17.06.2025).

174. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 16.03.2021 у справі № 154/2975/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95750230> (дата звернення: 17.06.2025).

175. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 24.03.2021 у справі №520/2989/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95907523> (дата звернення: 17.06.2025).

176. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 06.04.2021 у справі № 209/3537/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208183> (дата звернення: 17.06.2025).

177. Постанова колегії суддів Касаційного господарського суду ВС від 06.05.2021 у справі №910/6116/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96926805> (дата звернення: 17.06.2025).

178. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11.05.2021 у справі № 737/838/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97175076> (дата звернення: 17.06.2025).

179. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10.09.2021 у справі №756/16332/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556690> (дата звернення: 17.06.2025).
180. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 15.09.2021 у справі №711/3111/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99687323> (дата звернення: 17.06.2025).
181. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 21.09.2021 у справі №756/6018/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99861315> (дата звернення: 17.06.2025).
182. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 28.09.2021 у справі №758/12538/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063308> (дата звернення: 17.06.2025).
183. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 19.01.2022 у справі №216/4805/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634461> (дата звернення: 17.06.2025).
184. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 02.02.2022 у справі №522/7444/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102999881> (дата звернення: 17.06.2025).
185. Постанова колегії суддів Об'єднаної палати ККС ВС від 14.02.2022 у справі №477/426/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103525190> (дата звернення: 17.06.2025).
186. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 22.02.2022 у справі №543/1309/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050550> (дата звернення: 17.06.2025).
187. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23.02.2022 у справі № 935/154/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103906888> (дата звернення: 17.06.2025).
188. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 01.06.2022 у справі №348/1674/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104583172> (дата звернення: 17.06.2025).

189. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 07.06.2022 у справі № 462/1710/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849853> (дата звернення: 17.06.2025).
190. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 23.06.2022 у справі №202/156/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957580> (дата звернення: 17.06.2025).
191. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 05.07.2022 у справі №720/1277/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105148891> (дата звернення: 17.06.2025).
192. Постанова колегії суддів Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 у справі №756/10060/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457> (дата звернення: 17.06.2025).
193. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 31.08.2022 у справі № 183/3399/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106079258> (дата звернення: 17.06.2025).
194. Постанова колегії суддів Об'єднаної палати ККС ВС від 24.10.2022 у справі №216/4805/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050550> (дата звернення: 17.06.2025).
195. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 08.11.2022 у справі № 369/9826/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354706> (дата звернення: 17.06.2025).
196. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 10.11.2022 у справі №203/2076/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251801> (дата звернення: 17.06.2025).
197. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28.11.2022 у справі № 710/790/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107634069> (дата звернення: 17.06.2025).
198. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 20.12.2022 у справі № 639/328/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107984987> (дата звернення: 17.06.2025).

199. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.12.2022 у справі №607/21493/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225982> (дата звернення: 17.06.2025).
200. Постанова колегій суддів Третьої судової палати ККС ВС від 15.02.2023 у справі №354/1129/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075158> (дата звернення: 17.06.2025).
201. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 15.02.2023 у справі №522/24499/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075171> (дата звернення: 17.06.2025).
202. Постанова колегії суддів Третьої палати ККС ВС від 21.02.2023 у справі №760/2257/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109176660> (дата звернення: 17.06.2025).
203. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 09.03.2023 у справі № 359/6765/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109548036> (дата звернення: 17.06.2025).
204. Постанова колегії суддів ККС ВС від 30.03.2023 у справі №136/1616/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109995593> (дата звернення: 17.06.2025).
205. Постанова колегії суддів Об'єднаної палати ККС ВС від 03.04.2023 у справі № 537/984/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144480> (дата звернення: 17.06.2025).
206. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 19.04.2023 у справі №606/719/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110428051> (дата звернення: 17.06.2025).
207. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 25.04.2023 у справі № 339/104/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110536498> (дата звернення: 17.06.2025).
208. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.04.2023 у справі №755/11605/21. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/110536319> (дата звернення: 17.06.2025).

209. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 04.05.2023 у справі №754/11872/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110692537> (дата звернення: 17.06.2025).
210. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10.05.2023 у справі №452/3584/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110850056> (дата звернення: 17.06.2025).
211. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 29.06.2023 у справі №453/1361/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972755> (дата звернення: 17.06.2025).
212. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 17.07.2023 у справі № 353/685/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112315715> (дата звернення: 17.06.2025).
213. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 26.07.2023 у справі №333/989/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112484592> (дата звернення: 17.06.2025).
214. Постанова колегії суддів Касаційного господарського суду ВС від 27.07.2023 у справі №910/12713/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545735> (дата звернення: 17.06.2025).
215. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23.08.2023 у справі №570/5161/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065935> (дата звернення: 17.06.2025).
216. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 30.08.2023 у справі №289/445/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113236348> (дата звернення: 17.06.2025).
217. Постанова колегії суддів Об'єднаної палати ККС ВС від 11.09.2023 у справі №711/8244/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113536395> (дата звернення: 17.06.2025).
218. Постанова третьої судової палати ККС ВС від 13.09.2023 у справі №752/15156/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113536465> (дата звернення: 17.06.2025).

219. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 25.10.2023 у справі № 484/3/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114483671> (дата звернення: 17.06.2025).
220. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 22.11.2023 у справі №157/1044/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115238797> (дата звернення: 17.06.2025).
221. Постанова колегій суддів Третьої судової палати ККС ВС від 27.11.2023 у справі №464/472/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115308709> (дата звернення: 17.06.2025).
222. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11.12.2023 у справі №462/3797/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115774430> (дата звернення: 17.06.2025).
223. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 18.12.2023 у справі № 523/17950/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115860927> (дата звернення: 17.06.2025).
224. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 13.02.2024 у справі №753/7998/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074379> (дата звернення: 17.06.2025).
225. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 14.02.2024 у справі №202/1744/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117105881> (дата звернення: 17.06.2025).
226. Постанова колегії суддів Третьої палати ККС ВС від 21.02.2024 у справі 359/7681/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117277334> (дата звернення: 17.06.2025).
227. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 26.02.2024 у справі №715/565/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117442648> (дата звернення: 17.06.2025).
228. Постанова колегій суддів Першої судової палати ККС ВС від 09.04.2024 у справі №523/6392/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393533> (дата звернення: 17.06.2025).

229. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 19.04.2024 у справі №177/1607/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118626964> (дата звернення: 17.06.2025).
230. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 23.04.2024 у справі №127/21001/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118759663> (дата звернення: 17.06.2025).
231. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 07.05.2024 у справі №362/1551/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118984775> (дата звернення: 17.06.2025).
232. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 21.05.2024 у справі №293/1812/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119331716> (дата звернення: 17.06.2025).
233. Постанова колегій суддів Третьої судової палати ККС ВС від 22.05.2024 у справі №359/857/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119367868> (дата звернення: 17.06.2025).
234. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.06.2024 у справі № 359/157/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112290> (дата звернення: 17.06.2025).
235. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 31.07.2024 у справі № 677/1221/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120860279> (дата звернення: 17.06.2025).
236. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23.09.2024 у справі №742/557/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122000062> (дата звернення: 17.06.2025).
237. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 17.02.2025 у справі № 761/35056/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125364517> (дата звернення: 17.06.2025).
238. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.02.2025 у справі № 214/4527/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125558708> (дата звернення: 17.06.2025).

239. Попелюшко В. О. Подання суду доказів за новим КПК України. *Юридичний вісник України*. 06-12.04.2013. №14 (927). URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2658/1/Popeliushko_13022014.PDF (дата звернення: 17.06.2025).

240. Попелюшко В. О. Теорія доказів: курс лекцій. Тема 6. Поняття доказування та його структура. Інтуїція і версії та їх роль в доказуванні. Збирання доказів, Перевірка доказів. Оцінка доказів. Обов'язок доказування. URL: <https://moodle.oa.edu.ua/course/view.php?id=888> (дата звернення: 17.06.2025).

241. Попелюшко В. О. Теорія доказів: курс лекцій. Тема 4. Предмет доказування та його види. Предмет обвинувачення та склад злочину. Межі доказування. Доказові факти. Об'єкт пізнання. URL: <https://moodle.oa.edu.ua/course/view.php?id=888> (дата звернення: 17.06.2025).

242. Попелюшко В. О. Формування кримінальної справи на стадії судового провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 2013. №1, С. 44-49. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/364a81ce-2c94-4e17-8416-0c763a2cffd3/content> (дата звернення: 17.06.2025).

243. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : Монографія. 2-ге видання, змінене і доповнене. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. 600 с.

244. Поповська Т. Докази, отримані до початку судового розгляду, мають бути недопустимими. 2020. URL: <https://lhs.net.ua/dokazatelstva-poluchennye-do-nachala-sudebnoho-razbyratelstva-dolzhen-byt-pryznany-nedopustymymy-tatiana-popovskaia/> (дата звернення: 17.06.2025).

245. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження. Законопроект. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55696> (дата звернення: 17.06.2025).

246. Про приєднання України до Статуту Ради Європи. Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР, в редакції від 30.10.1995. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

247. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування. Проект закону від 11.06.2021 №5661. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II05441I?an=3> (дата звернення: 17.06.2025).

248. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування. Закон України від 01.06.2021 № 1498-IX, в редакції від 01.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

249. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX, в редакції від 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45> (дата звернення: 17.06.2025).

250. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n620> (дата звернення: 17.06.2025).

251. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав. Закон України від 04.12.2024 № 4111-IX, в редакції від 04.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-20#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

252. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 №223-1446/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

253. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII, в редакції від 20.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

254. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII, в редакції від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

255. Портал української мови та культури «Словник». URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F> (дата звернення: 17.06.2025).

256. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JF7HG00I?an=3> (дата звернення: 17.06.2025).

257. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 17.06.2025).

258. Рафальонт С. Р. Загальні положення судового розгляду кримінального провадження : дис. ... докт. філософії :12.00.09. Львів, 2024, 321 с.

259. Риженко К., Демчук П., Ткачук А. Як працює система електронного кримінального провадження ІКейс. URL: <https://ti-ukraine.org/research/yak-pratsyuue-systema-elektronnoho-kryminalnogo-provazhennya-ikejs/> (дата звернення: 17.06.2025).

260. Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 07.09.2020 у справі №2571/2дп/15-20. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/1948>. (дата звернення: 17.06.2025).

261. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Корнєв і Карпенко проти України» від 21.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637# (дата звернення: 17.06.2025).

262. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Леас проти Естонії» від 06.03.2012. Офіційне цитування: CASE OF Leas v. Estonia (applications no

59577/08). Переклад Дроздова О., Дроздової О, Ісаєвої Ю. - URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/CASE%20OF%20LEAS%20v.%20ESTONIA%20-%20\[Ukrainian%20Translation\]%20by%20Drozdova%20&%20Partners%20.pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/CASE%20OF%20LEAS%20v.%20ESTONIA%20-%20[Ukrainian%20Translation]%20by%20Drozdova%20&%20Partners%20.pdf) (дата звернення: 17.06.2025).

263. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) від 18.01.2012 у справі №1-4/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

264. Рішення у справах «Роу та Дейвіс проти Сполученого Королівства», «Джасперс проти Сполученого Королівства» та «Фірт проти Сполученого Королівства». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2419> (дата звернення: 17.06.2025).

265. Рогатинська Н.З. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю та банківську таємницю. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. №1. С. 180-186.

266. Смірнова І. С. Засади безпосередності дослідження доказів судом апеляційної інстанції з урахуванням практики Верховного Суду. 2020. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zasady-bezposerednosti-doslidzhennya-dokaziv-sudom-apelyatsijnoyi-instantsiyi-z-urahuvannyam-praktyky-verhovnogo-sudu> (дата звернення: 17.06.2025).

267. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України. автореф. ис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Одеса, 2010. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17810/1/Stoyanov_2010.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

268. Стоянов М. М. Зміна концептуального підходу у визначенні сутності та критеріїв допустимості доказів (у світлі висновку ВП ВС від 31.08.2022 у справі №756/10060/17). URL: <https://justtalk.com.ua/post/zmina-kontseptualnogo-pidhodu-u->

viznachenni-sutnosti-ta-kriteriiv-dopustimosti-dokaziv-u-svitli-visnovku-vp-vs-vid-31082022-u-spravi--7561006017 (дата звернення: 17.06.2025).

269. Стрельбіцька Л. Я. Процесуальний статус засудженого в кримінальному провадженні України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 237 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0415U006446> (дата звернення: 17.06.2025).

270. Сущенко В. М. Роздуми щодо ефективності управління досудовим розслідуванням. 2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/rozdumi-schodo-efektivnosti-upravlinnya-dosudovim-rozsliduvannyam> (дата звернення: 17.06.2025).

271. Тананакін О. В. Відкриття матеріалів досудового розслідування та захисту за статтею 290 КПК – лонгрід від адвоката. 2023. URL: <https://whitecollarblog.in.ua/vidkryttya/> (дата звернення: 17.06.2025).

272. Тижневий огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 17.06.2019 по 21.06.2019. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00328> (дата звернення: 17.06.2025).

273. Тихоненко А. В. Лисаков В. В. Зловживання правом у кримінальному провадженні: окремі аспекти практики Верховного Суду. *Наука і техніка*. 2022. №13. С. 77-90. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2961> (дата звернення: 17.06.2025).

274. Тіньковський О. Строки досудового розслідування. URL: <https://astelex.com/blog/stroki-dosudovogo-rozsl%D1%96duvannya> (дата звернення: 17.06.2025).

275. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 168 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fd3fc95-15a7-43ba-b751-a41d692eb6fd/content> (дата звернення: 17.06.2025).

276. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 02.06.2017 у справі № 569/8354/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66881125> (дата звернення: 17.06.2025).

277. Ухвала Святошинського районного суду міста Києва від 30.03.2019 у справі №759/6044/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81228407> (дата звернення: 17.06.2025).

278. Ухвала Львівського апеляційного суду від 19.04.2019 у справі №461/2129/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81455777> (дата звернення: 17.06.2025).

279. Ухвала Ковельського міськрайонного суду від 27.09.2019 у справі №159/3636/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84583643> (дата звернення: 17.06.2025).

280. Ухвала колегії суддів апеляційної палати ВАКС від 03.01.2020 у справі №4910/11/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86816055> (дата звернення: 17.06.2025).

281. Ухвала Хортинського районного суду м.Запоріжжя від 21.01.2021 у справі №332/829/19. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/94305949/> (дата звернення: 17.06.2025).

282. Ухвала Апеляційної палати ВАКС від 18.02.2021 у справі №991/780/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94995499> (дата звернення: 17.06.2025).

283. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 06.07.2021 у справі 757/33356/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98385791> (дата звернення: 17.06.2025).

284. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда від 10.09.2021 у справі №405/4483/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/99540401/> (дата звернення: 17.06.2025).

285. Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.09.2021 у справі № 760/34267/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99575319> (дата звернення: 17.06.2025).

286. Ухвала Апеляційної Палати ВАКС від 17.11.2021 у справі №348/1674/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101372830> (дата звернення: 17.06.2025).

287. Ухвала колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10.01.2022 у справі № 617/1839/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99575319> (дата звернення: 17.06.2025).

288. Ухвала Комінтернівського районного суду м. Харкова від 10.01.2022 у справі №641/6976/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102495892> (дата звернення: 17.06.2025).

289. Ухвала Апеляційної палати ВАКС від 08.06.2022 у справі №757/13635/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104751345> (дата звернення: 17.06.2025).

290. Ухвала Оржицького районного суду Полтавської області від 11.08.2022 у справі № 543/299/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105673695> (дата звернення: 17.06.2025).

291. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 26.09.2022 у справі № 727/7144/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106437215> (дата звернення: 17.06.2025).

292. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 26.12.2022 у справі № 991/6671/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108101603> (дата звернення: 17.06.2025).

293. Ухвала Вищого Антикорупційного суду від 02.02.2023 у справі №991/674/22. URL: <https://opendatabot.ua/court/108886561-339f761bcff1d45d6120af20fff511b8> (дата звернення: 17.06.2025).

294. Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 28.02.2023 у справі № 125/643/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109360598> (дата звернення: 17.06.2025).

295. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 22.05.2023 у справі № 991/3959/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111156286> (дата звернення: 17.06.2025).

296. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 21.06.2023 у справі №757/22218/23-к. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/112709117/> (дата звернення: 17.06.2025).

297. Ухвала Таращанського районного суду Київської області від 20.07.2023 у справі №379/101/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112316158> (дата звернення: 17.06.2025).
298. Ухвала Апеляційної палати ВАКС від 02.11.2023 у справі №317/2973/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114882561> (дата звернення: 17.06.2025).
299. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 29.01.2024 у справі №766/9843/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116620713> (дата звернення: 17.06.2025).
300. Ухвала Рожищенського районного суду Волинської області від 28.05.2024 у справі №167/771/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119409395> (дата звернення: 17.06.2025).
301. Ухвала Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 26.09.2024 у справі №334/5186/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122103729> (дата звернення: 17.06.2025).
302. Ухвала Київського районного суду міста Полтава від 01.10.2024 у справі № 552/6622/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121993409> (дата звернення: 17.06.2025).
303. Ухвала Святошинського районного суду міста Києва від 23.12.2024 у справі № 759/26898/24. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/123960866/> (дата звернення: 17.06.2025).
304. Федеральні правила про докази. Federal Rules of Criminal Procedure. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp> (дата звернення: 17.06.2025).
305. Фомін С.Б. Відкриття матеріалів іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення: чи вирішить новий процесуальний інститут старі проблеми? Адвокат. 2012. №7 (142). С. 12-25.
306. Фомін С. Б. Особливості доказування у кримінальному провадженні в суді апеляційної інстанції (ч. 3 ст. 404 КПК України). Національна школа суддів України. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_osobl_dokaz_ch3_st404_KPK.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

307. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського Суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Науково-методичний посібник для суддів. 2015. 212 с.
308. Ханін С. Г. Досудове розслідування під час виконання ст.290 КПК України: адвокат Семен Ханін. URL: <https://advokatpost.com/dosudove-rozsliduvannia-pid-chas-vykonannia-st-290-kpk-ukrainy-advokat-semen-khanin/> (дата звернення: 17.06.2025).
309. Хрущ О. В. Діяльність прокурора під час відкриття матеріалів кримінального провадження за законодавством України та зарубіжних країн. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 2 (48). 2017. С. 95-100.
310. Циганюк Ю. В. Англо-американська система кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. 2020. №2. С. 327-331. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.55> (дата звернення: 17.06.2025).
311. Циганюк Ю. В. Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. 345 с.
312. Черненко А. П., Шиян А. Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 431-434. URL: http://lsei.org.ua/3_2020/106.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
313. Шевцов О. Строки досудового розслідування у кримінальних провадженнях. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/226444_stroki-dosudovogo-rozsliduvannya-u-krimnalnikh-provazhennyakh (дата звернення: 17.06.2025).
314. Щербина Л. Наслідки нерозсекречування ухвал слідчого судді, на підставі яких проводились негласні слідчі (розшукові) дій, оперативно-розшукові дії або контррозвідувальні заходи, для кримінального процесуального доказування. *Юридичний вісник*. 2024. №3. С. 294-304. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2024/38.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
315. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження як кримінально-процесуальна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція*. 2014. Випуск 10-2. Том. 2. С. 159-162.

316. Шульгін С. О. Достатність доказів, як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. №2 (35). Том 2. С.109-116. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_2/18.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

317. Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2021. 22 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/ogoloshennya-pro-zahist-disertatsij/shulginso/> (дата звернення: 17.06.2025).

318. Яворський Б. І. Ознайомлення сторони захисту із матеріалами кримінальної справи як елемент і реалізації інституту сприяння захисту. *Адвокат*. 2009. №3 (102). С. 4-8.

319. Яременко В. В., Сліпушко О. М. Новий словник української мови. 1 том А-К. Видання друге, виправлене. Київ : Видавництво «Аконіт», 2003. 926 с.

320. Ярошенко С. М. Кримінальний процес: чи існує принцип змагальності? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalniy-proces-chi-isnue-princip-zmagalnosti.html> (дата звернення: 17.06.2025).

321. Case of Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany. Application № 6210/73; 6877/75; 7132/75. The European Court of Human Rights. 28.10.1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> (дата звернення: 17.06.2025).

322. Case of Doorson v. the Netherlands. (Доорсон проти Нідерландів). Application № 20524/92. The European Court of Human Rights. 26.03.1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972> (дата звернення: 17.06.2025).

323. Case of Ruiz-Mateos v. Spain. Application № 12952/87. The European Court of Human Rights. 23.06.1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838> (дата звернення: 17.06.2025).

324. Case of Ankerl v. Switzerland. Application № 17748/91. The European Court of Human Rights. 23.10.1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58067> (дата звернення: 17.06.2025).

325. Case of Van Mechelen and others v. The Netherlands. Application №21363/93, 21364/93, 21427/93 and 22056/93. The European Court of Human Rights. 23.04.1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58030> (дата звернення: 17.06.2025).

326. Case of Krčmář and Others v. the Czech Republic. Application № 35376/97. The European Court of Human Rights. 03.03.2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58608> (дата звернення: 17.06.2025).

327. Case of Leas v. Estonia. Application № 59577/08. The European Court of Human Rights. 06.03.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-109343> (дата звернення: 17.06.2025).

328. Case of Affaire Paci v Belgique. Application № 45597/09. The European Court of Human Rights. 17.07.2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182232> (дата звернення: 17.06.2025).

329. Case of Rook v. Germany. Application №1586/15. The European Court of Human Rights. 25.07.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194614> (дата звернення: 17.06.2025).

330. Case of Firth and others v. The United Kingdom. Application № 47784/09, 47806/09, 47812/09, 47818/09, 47829/09, 49001/09, 49007/09, 49018/09, 49033/09 and 49036/09. The European Court of Human Rights. 15.12.2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146101> (дата звернення: 17.06.2025).

331. Criminal Procedure and Investigations Act 1996. United Kingdom. Public General Acts 1996. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents> (дата звернення: 17.06.2025).

332. Strafprozeßordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/index.html> (дата звернення: 17.06.2025).

333. Code de procédure pénale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006121321/#LEGISCTA000027753875 (дата звернення: 17.06.2025).

334. Code of Criminal Procedure. Act №131, 10.07.1948. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/ja/laws/view/2056/en> (дата звернення: 17.06.2025).

335. Kodeks postępowania karnego. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Wersja od: 15.01.2025. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-karnego-16798685> (дата звернення: 17.06.2025).

336. Yuliia Vakoliuk, Vasyl Popeliushko, Serhii Gongalo, Mariia Matviichuk. Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023, April-June. Vol. 15, № 02. P. 181-196. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/disclosure-of-materials-to-the-other-party-in-the-criminal-process-of-ukraine-theoretical-and-practical-aspects/>

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Yuliia Vakoliuk, Vasyl Popeliushko, Serhii Gongalo, Mariia Matviichuk. Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023, April-June. Vol. 15, № 02. P. 181-196. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/disclosure-of-materials-to-the-other-party-in-the-criminal-process-of-ukraine-theoretical-and-practical-aspects/>
2. Ваколюк Ю. О. Особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження за кримінальним процесуальним законодавством України та в практиці його реалізації. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. №4 (30). С. 10-15. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/326153
3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів стороною захисту під час завершення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Наукові перспективи*. 2025. №1 (55). С. 1161-1174. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19439>
4. Ваколюк Ю. О. Поняття «відкриття матеріалів» у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2025. №02. С. 960-966. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/145.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ваколюк Ю. О. Достатність системи доказів, як умова відкриття матеріалів іншій стороні при завершенні досудового розслідування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 30 листопада 2022 року). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 160-164.

2. Ваколюк Ю. О. Порухення обчислення строків під час виконання ст. 290 КПК України, як підстава закриття кримінального провадження судом. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року). Чернівці : Технодрук, 2023. С. 28-33.
3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів досудового розслідування, як форма реалізації конвенційних та конституційних засад. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 42-45.
4. Ваколюк Ю. О. Матеріали, які має відкрити сторона обвинувачення при виконанні процедури, передбаченої ст. 290 КПК України. *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 31 травня 2023 року). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 53-57.
5. Ваколюк Ю. О. Порядок обрахунку строків при відкритті матеріалів за ст. 290 КПК України. *Малиновські читання* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 24 листопада 2023 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 52-53.
6. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів сторонами під час перегляду в суді апеляційної інстанції. *Малиновські читання* : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 15-16 листопада 2024 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 46-48.
7. Ваколюк Ю. О. Обмеження прав на ознайомлення під час відкриття матеріалів іншій стороні (ч. ч. 5, 10 ст. 290 КПК України). *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу (м. Острог, 29-30 березня 2024 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 115-119.

8. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів при висуненні додаткового обвинувачення (відповідно до ч. 2 ст. 339 КПК України). *Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка* : матеріали круглого столу (м. Острог, 31 березня 2025 року). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 91-95.

ДОДАТОК Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

Положення та результати дослідження висвітлені у виступах на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях, а також під час роботи круглих столів, а саме: міжнародній науково-практичній конференції *«Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності»* (м. Одеса, 30 листопада 2022 року); всеукраїнській науково-практичній конференції *«Проблеми реформування кримінальної юстиції України»* (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року); міжнародній науково-практичній конференції *«Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції»* (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року); міжнародній науково-практичній конференції *«Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах»* (м. Одеса, 31 травня 2023 року); X-й міжнародній науково-практичній конференції *«Малиновські читання»* (м. Острог, 24 листопада 2023 року); XI-й міжнародній науково-практичній конференції *«Малиновські читання»* (м. Острог, 15-16 листопада 2024 року), круглого столу *«Актуальні проблеми кримінального права та процесу»* (м. Острог, 16 травня 2022 року), круглого столу *«Актуальні проблеми кримінального права та процесу»* (м. Острог, 18 травня 2023 року), круглого столу *«Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка»* (м. Острог, 29-30 березня 2024 року), круглого столу *«Березневі читання пам'яті професора Василя Попелюшка»* (м. Острог, 31 березня 2025 року).

ДОДАТОК В

АНКЕТА

Шановний респонденте!

Аспірантом кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка Національного університету «Острозька академія» Ваколук Ю.О. проводиться дослідження на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України».

Звертаємось до Вас із проханням надати відповіді на сформульовані аспірантом запитання. Ваші відповіді, засновані на професійному досвіді, допоможуть врахувати позиції осіб з різними процесуальними статусами у кримінальному провадженні щодо проблемних аспектів досліджуваної теми та запропонувати якісні зміни до процедури відкриття матеріалів у кримінальному процесі України.

Надаючи відповіді на запитання, просимо Вас позначити варіант (варіанти за необхідності), що відповідають Вашій позиції або ж запропонувати власний варіант відповіді. У наведених варіантах відповідей немає наперед правильних або неправильних відповідей, вони стосуються дискусійних питань і відображають Ваше бачення їх вирішення.

Гарантуємо анонімність анкетування, прізвище, ім'я та по батькові вказувати не потрібно.

Щиро дякуємо за участь в опитуванні!

1. Ким Ви працюєте на даний час?

- ☐ слідчий (детектив, дізнавач);
- ☐ прокурор;
- ☐ суддя;
- ☐ адвокат;
- ☐ юрисконсульт;
- ☐ Ваш варіант _____.

2. Чи доводилось Вам особисто здійснювати процедуру відкриття матеріалів у кримінальному процесі (напр., за ст. 290 КПК України) / брати участь у цій процедурі?

- ☐ так;
- ☐ ні.

3. Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, коли сторона захисту заявляла клопотання, пов'язані із неналежним станом матеріалів, які відкривались їй за ст. 290 КПК України (напр., вони були непрошиті, пронумеровані), чи пов'язані із наданням матеріалів не в повному обсязі (напр., не надано доступ до речових доказів)?

- ☐ так;

- ні;
 - Ваш варіант _____.
- 4. Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, пов'язані з умисним зволіканням сторони захисту під час ознайомлення з матеріалами в ході виконання вимог ст. 290 КПК України?**
- так;
 - ні;
 - Ваш варіант _____.
- 5. Чи завжди прокурор, або слідчий за його дорученням, повідомляє про можливість ознайомитись з речовими доказами, можливість отримання доступу до приміщення або місця, яке перебуває під контролем держави?**
- так, при кожному відкритті матеріалів повідомляється про таку можливість;
 - так, переважно повідомляє;
 - ні, ніколи не повідомляється;
 - не повідомляється, але доступ надається у разі заявлення клопотання про це (активна сторона захисту);
 - Ваш варіант _____.
- 6. Чи були у Вашій практиці випадки, коли сторона обвинувачення під час відкриття матеріалів досудового розслідування надавала доступ до будь-яких доказів, «які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання» (ч. 2 ст. 290 КПК України)?**
- так, надавались;
 - ні, не надавались;
 - надаються, якщо стороні захисту відомо про їх наявність у сторони обвинувачення і сторона захисту під час ознайомлення заявить клопотання про надання доступу до таких матеріалів;
 - Ваш варіант _____.
- 7. Чи були у Вашій практиці випадки, коли у провадженні під час відкриття матеріалів надавались для ознайомлення документи, у яких були видалені відомості, що не будуть розголошені під час судового розгляду?**
- так;
 - ні;
 - Ваш варіант _____.
- 8. Чи були у Вашій практиці випадки, коли для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК України надавались документи, у яких не було знято гриф секретності (нерозсекречені клопотання, ухвали, постанови про**

проведення НСРД чи протоколи за результатами проведення таких НСРД)?

- так;
- ні;
- надавались, у разі отримання інформації про надання особі, яка ознайомлюється, допуску до державної таємниці;
- Ваш варіант _____.

9. Чи завжди при відкритті матеріалів потерпілому надавався доступ до таких матеріалів представнику чи законному представнику потерпілого, зважаючи на конструкцію ч. 7 ст. 290 КПК України?

- так, надавався у кожному випадку;
- так, в деяких провадженнях надавався;
- ні, не надавався;
- так, можливість ознайомлення представнику, законному представнику потерпілого надавалась за відповідної ініціативи потерпілого;
- Ваш варіант _____.

10. Чи надається потерпілій особі, її представнику, законному представнику доступ до матеріалів, зібраних стороною захисту, при здійсненні відкриття відповідно до ст. 290 КПК України?

- так, сторона захисту надає доступ до матеріалів потерпілому, його представнику, законному представнику;
- ні, не надається;
- надається у разі заявлення відповідного клопотання потерпілим, його представником чи законним представником;
- прокурор надає потерпілому такі матеріали після отримання їх за своїм запитом (за запитом прокурора) від сторони захисту в порядку ч. 6 ст. 290 КПК України;
- Ваш варіант _____.

11. Чи мали місце у Вашій практиці проблеми, пов'язані із наданням копій матеріалів дізнання стороні захисту, потерпілому, його представнику чи законному представнику?

- так;
- ні;
- Ваш варіант _____.

12. Чи вважаєте Ви за доцільне доповнити ч. 5 ст. 301 КПК України положенням про обов'язок сторони захисту за запитом прокурора надавати доступ до зібраних нею матеріалів, які можуть бути використані як докази у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків?

- так;

- ні;
- Ваш варіант_____.

13. Чи були у Вашій діяльності випадки закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України («після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи») через порушення процедури відкриття матеріалів (відсутні докази отримання повідомлення про завершення досудового розслідування, значна кількість захисників при наявності декількох підозрюваних, кожен з яких ознайомлюється у різний час, помилкове не включення строку ознайомлення з матеріалами сторони захисту прокурором у строк досудового розслідування)?

- так;
- ні;
- випадки порушення процедури відкриття матеріалів були, але вважаю, що весь строк ознайомлення під час реалізації ст. 290 КПК України не включається у строк досудового розслідування;
- Ваш варіант_____.

14. Чи необхідно, на Вашу думку, фрази «матеріалами досудового розслідування», «матеріалів досудового розслідування» у ч. 5 ст. 219 КПК України замінити словами відповідно «матеріалами», «матеріалів» таким чином, щоб строки ознайомлення з матеріалами сторони захисту не включались у строк досудового розслідування?

- так, оскільки інакше має місце порушення засад змагальності та рівності;
- ні, такі строки мають включатись у строк досудового розслідування;
- Ваш варіант_____.

15. Чи доцільно, на Вашу думку, передбачити обов'язок потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, повідомляти при ознайомленні з матеріалами в порядку ст. 290 КПК України про наявність зібраних ними матеріалів та надавати до них доступ стороні захисту та стороні обвинувачення?

- так;
- ні;
- Ваш варіант_____.

16. Чи доцільно на Вашу думку, передбачити обов'язок цивільного позивача, його представника, законного представника та цивільного відповідача, його представника повідомляти при ознайомленні з

матеріалами в порядку ст. 290 КПК України про наявність зібраних ними матеріалів та надавати до них доступ стороні захисту та стороні обвинувачення?

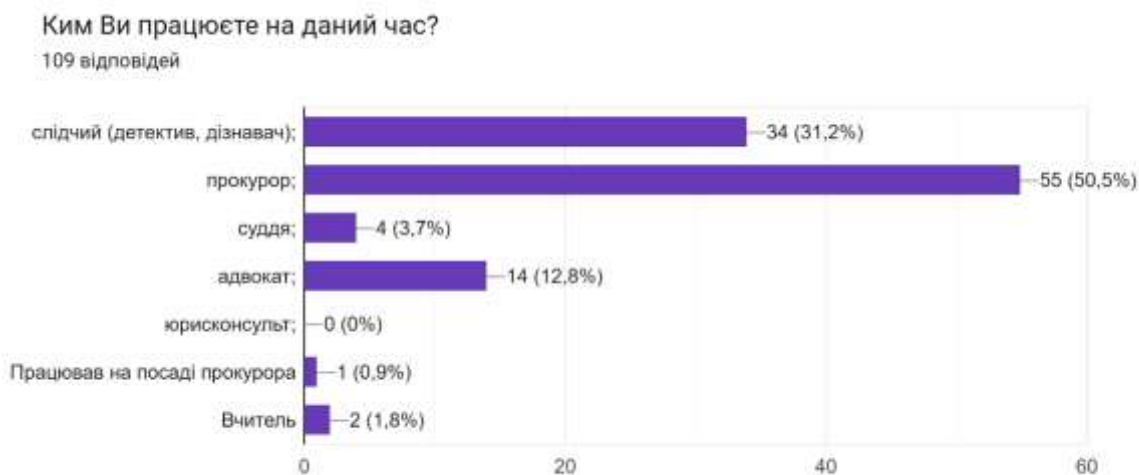
- так;
- ні;
- Ваш варіант _____.

17. Чи доцільно, на Вашу думку, зобов'язувати сторони відкривати матеріали, отримані під час тимчасового доступу до речей і документів чи за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, призначених ухвалою суду під час розгляду по суті, відповідно до ч. ч. 2, 6 ст. 333 КПК України?

- так;
- ні, оскільки ці дії проведено за рішенням суду і матеріали, отримані за їх результатами, не є доказами сторони обвинувачення чи захисту, а тому суд, а не сторони, повинен надати доступ до них;
- Ваш варіант _____.

Результати проведеного дослідження:

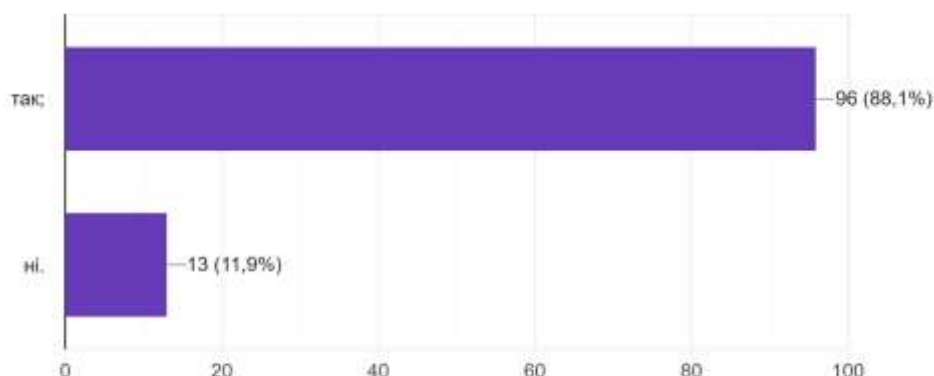
1. Ким Ви працюєте на даний час?

2. Чи доводилось Вам особисто здійснювати процедуру відкриття матеріалів у кримінальному процесі (напр., за ст. 290 КПК України) / брати участь у цій процедурі?

Чи доводилось Вам особисто здійснювати процедуру відкриття матеріалів у кримінальному процесі (напр., за ст. 290 КПК України) / брати участь у цій процедурі?

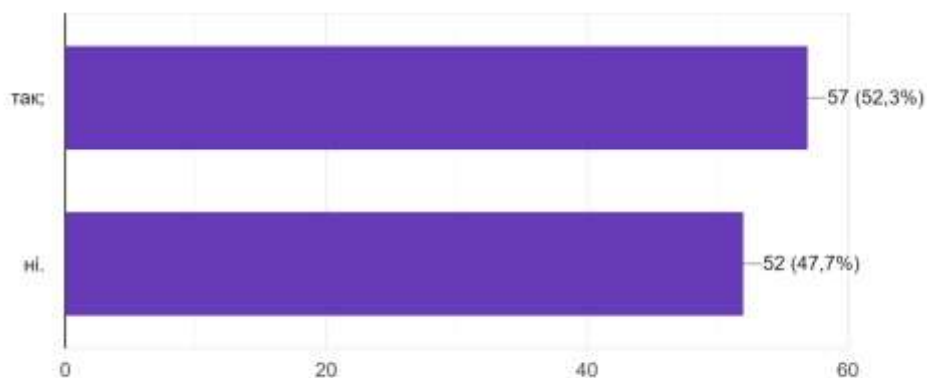
109 відповідей

3. Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, коли сторона захисту заявляла клопотання, пов'язані із неналежним станом матеріалів, які відкривались їй за ст. 290 КПК України (напр., вони були непрошиті, непронумеровані), чи пов'язані із наданням матеріалів не в повному обсязі (напр., не надано доступ до речових доказів)?

Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, коли сторона захисту заявляла клопотання, пов'язані із неналежним станом матеріалів, які ...і (напр., не надано доступ до речових доказів)?

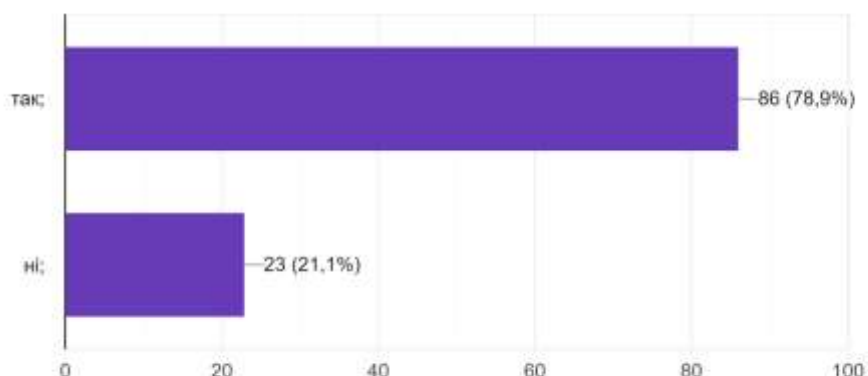
109 відповідей

4. Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, пов'язані з умисним зволіканням сторони захисту під час ознайомлення з матеріалами в ході виконання вимог ст. 290 КПК України?

Чи мали місце у Вашій практиці ситуації, пов'язані з умисним зволіканням сторони захисту під час ознайомлення з матеріалами в ході виконання вимог ст. 290 КПК України?

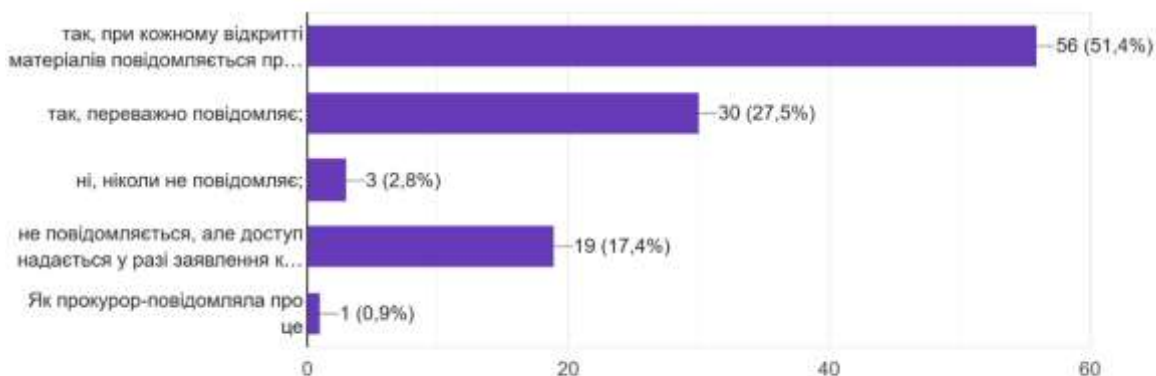
109 відповідей

5. Чи завжди прокурор, або слідчий за його дорученням, повідомляє про можливість ознайомитись з речовими доказами, можливість отримання доступу до приміщення або місця, яке перебуває під контролем держави?

Чи завжди прокурор, або слідчий за його дорученням, повідомляє про можливість ознайомитись з речовими доказами, можливість...місця, яке перебуває під контролем держави?

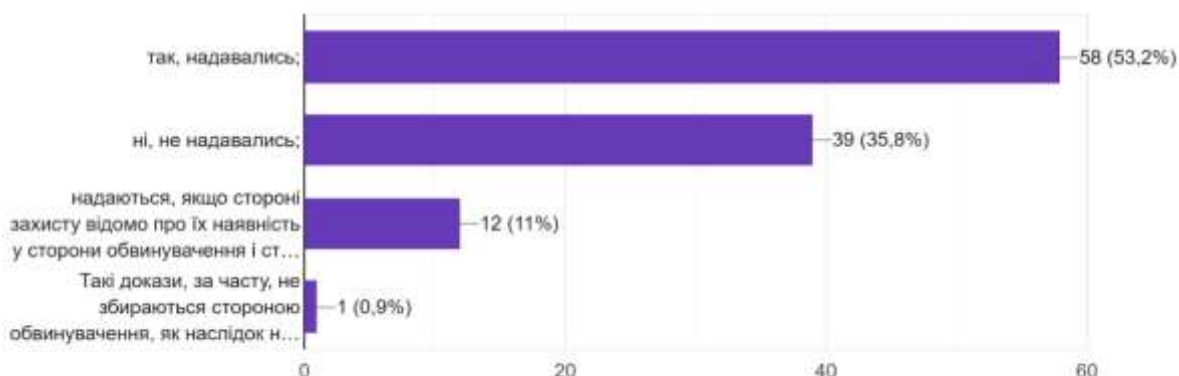
109 відповідей

6.

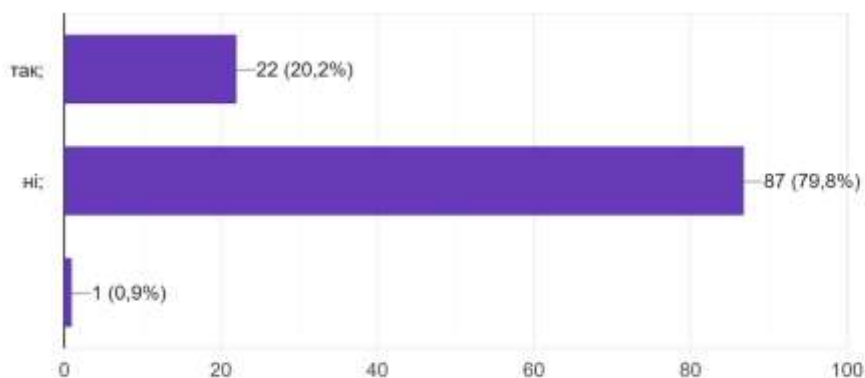
6. Чи були у Вашій практиці випадки, коли сторона обвинувачення під час відкриття матеріалів досудового розслідування надавала доступ до будь-яких доказів, «які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання» (ч. 2 ст. 290 КПК України)?

Чи були у Вашій практиці випадки, коли сторона обвинувачення під час відкриття матеріалів досудового розслідування надавала доступ до б...шенню покарання» (ч. 2 ст. 290 КПК України)?
109 відповідей

7. Чи були у Вашій практиці випадки, коли у провадженні під час відкриття матеріалів надавались для ознайомлення документи, у яких були видалені відомості, що не будуть розголошені під час судового розгляду?

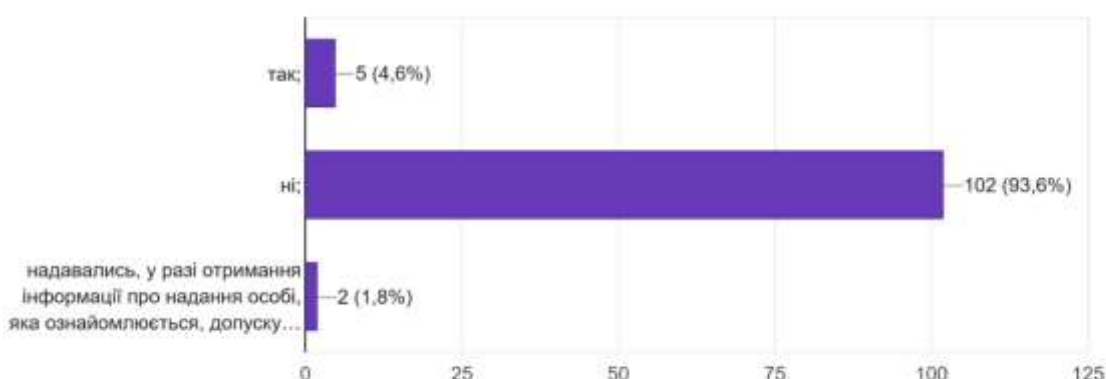
Чи були у Вашій практиці випадки, коли у провадженні під час відкриття матеріалів надавались для ознайомлення документи, у яких...удуть розголошені під час судового розгляду?
109 відповідей

8.

8. Чи були у Вашій практиці випадки, коли для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК України надавались документи, у яких не було знято гриф секретності (нерозсекречені клопотання, ухвали, постанови про проведення НСРД чи протоколи за результатами проведення таких НСРД)?

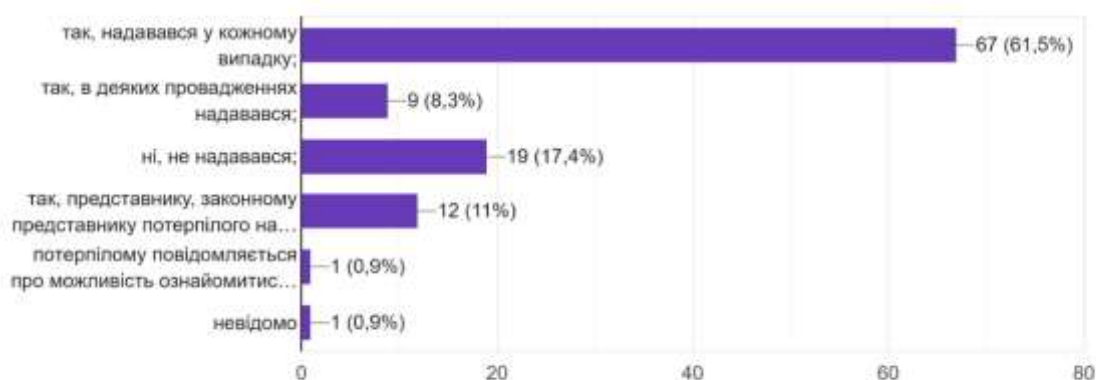
Чи були у Вашій практиці випадки, коли для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК України надавались документи, у яких не було знято г...коли за результатами проведення таких НСРД)?
109 відповідей

9.

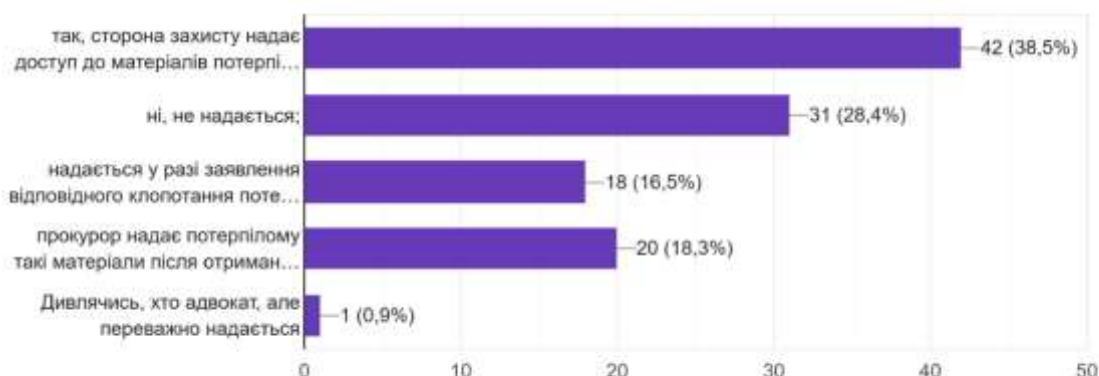
9. Чи завжди при відкритті матеріалів потерпілому надавався доступ до таких матеріалів представнику чи законному представнику потерпілого, зважаючи на конструкцію ч. 7 ст. 290 КПК України?

Чи завжди при відкритті матеріалів потерпілому надавався доступ до таких матеріалів представнику чи законному представнику потерп...ючи на конструкцію ч. 7 ст. 290 КПК України?
109 відповідей

10. Чи надається потерпілій особі, її представнику, законному представнику доступ до матеріалів, зібраних стороною захисту, при здійсненні відкриття відповідно до ст. 290 КПК України?

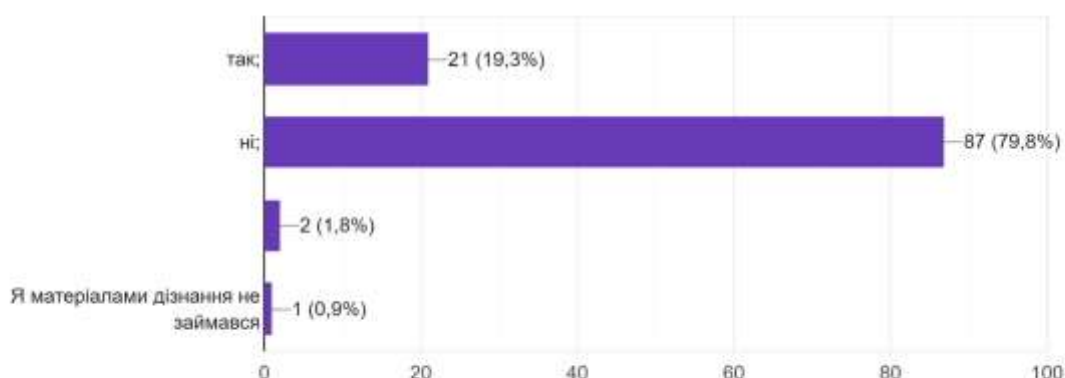
Чи надається потерпілій особі, її представнику, законному представнику доступ до матеріалів, зібраних стороною захисту, при здійсненні відкриття відповідно до ст. 290 КПК України?
109 відповідей

11.

11. Чи мали місце у Вашій практиці проблеми, пов'язані із наданням копій матеріалів дізнання стороні захисту, потерпілому, його представнику чи законному представнику?

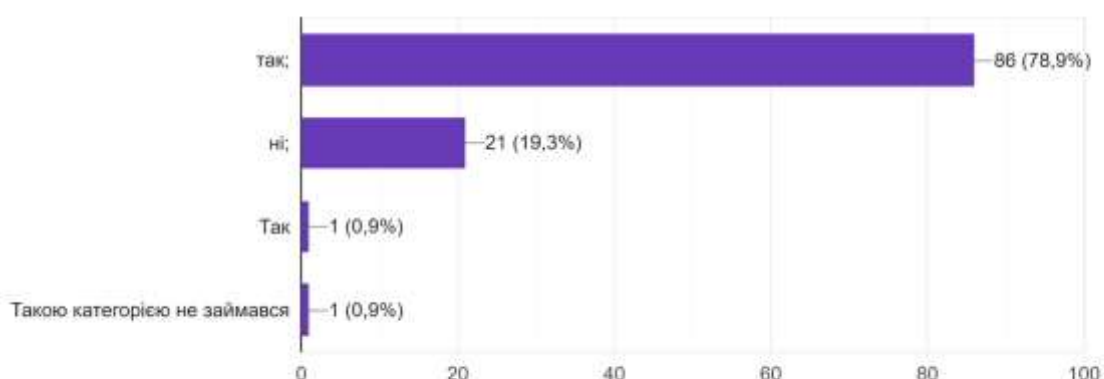
Чи мали місце у Вашій практиці проблеми, пов'язані із наданням копій матеріалів дізнання стороні захисту, потерпілому, його представнику чи законному представнику?
109 відповідей

12.

12. Чи вважаєте Ви за доцільне доповнити ч. 5 ст. 301 КПК України положенням про обов'язок сторони захисту за запитом прокурора надавати доступ до зібраних нею матеріалів, які можуть бути використані як докази у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків?

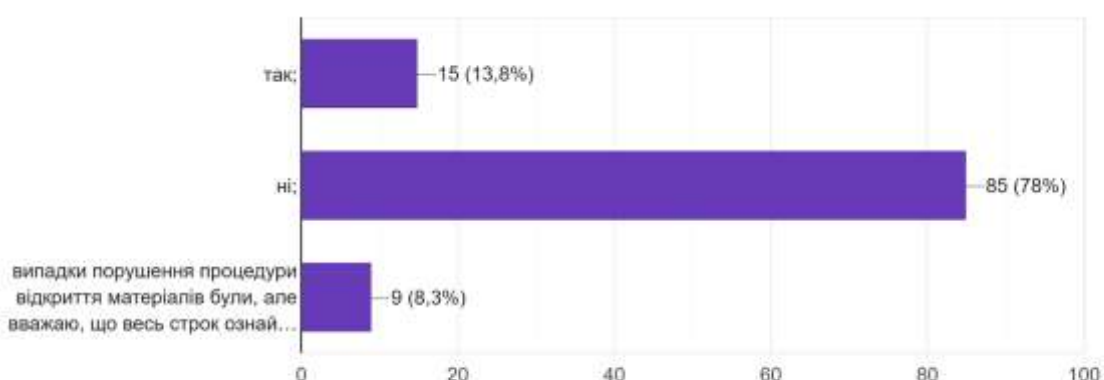
Чи вважаєте Ви за доцільне доповнити ч. 5 ст. 301 КПК України положенням про обов'язок сторони захисту за запитом прокурора надава... провадженнях щодо кримінальних проступків?
109 відповідей

13.

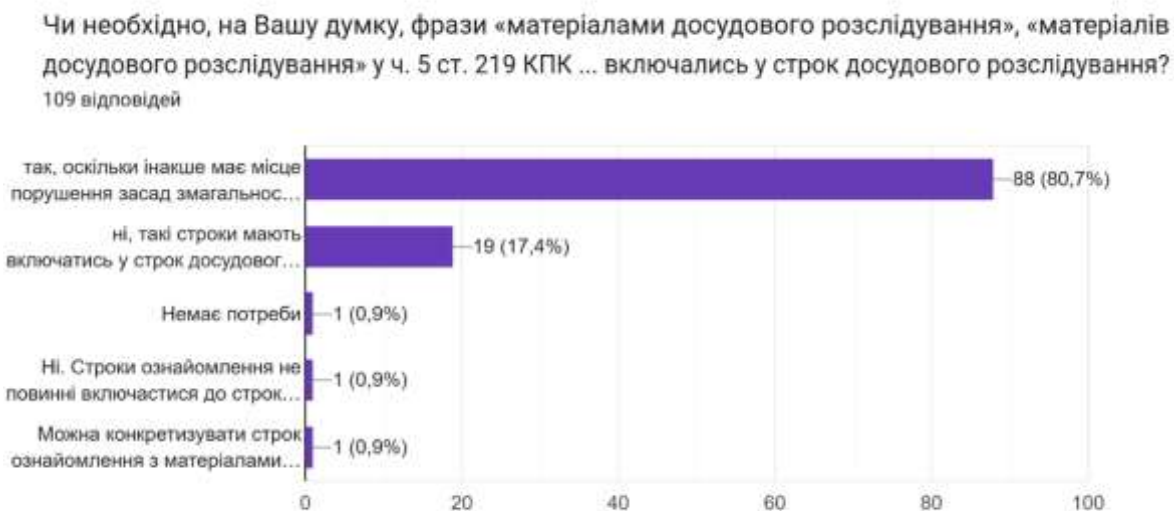
13. Чи були у Вашій діяльності випадки закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України («після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи») через порушення процедури відкриття матеріалів (відсутні докази отримання повідомлення про завершення досудового розслідування, значна кількість захисників при наявності декількох підозрюваних, кожен з яких ознайомлюється у різний час, помилкове не включення строку ознайомлення з матеріалами сторони захисту прокурором у строк досудового розслідування)?

Чи були у Вашій діяльності випадки закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України («після повідомлення ос...прокурором у строк досудового розслідування)?
109 відповідей

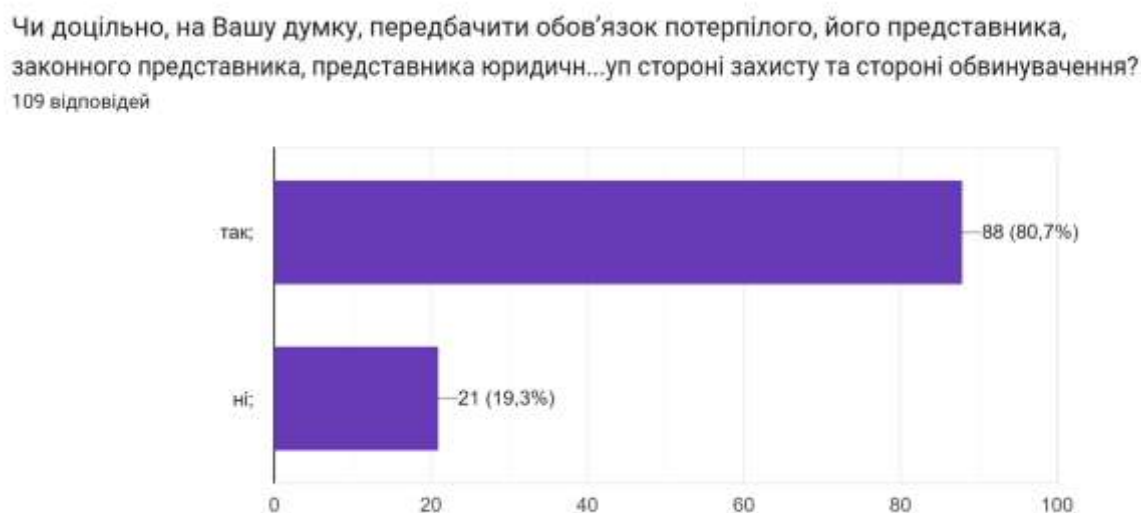

14. Чи необхідно, на Вашу думку, фрази «матеріалами досудового розслідування», «матеріалів досудового розслідування» у ч. 5 ст. 219 КПК України замінити словами відповідно «матеріалами», «матеріалів» таким чином, щоб строки

ознайомлення з матеріалами сторони захисту не включались у строк досудового розслідування?

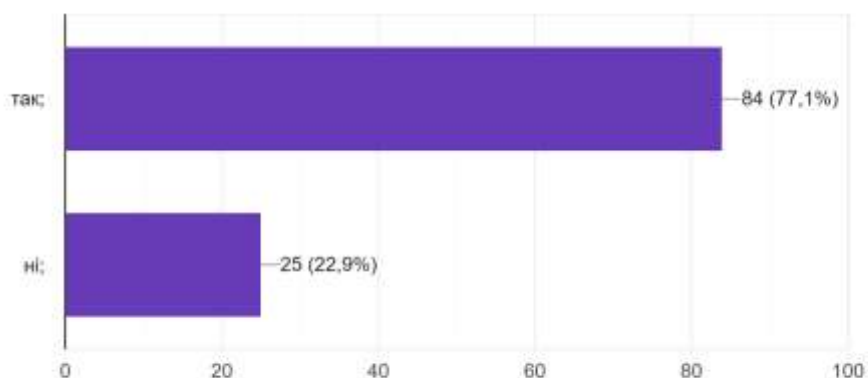
15. Чи доцільно, на Вашу думку, передбачити обов'язок потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, повідомляти при ознайомленні з матеріалами в порядку ст. 290 КПК України про наявність зібраних ними матеріалів та надавати до них доступ стороні захисту та стороні обвинувачення?

16.

16. Чи доцільно на Вашу думку, передбачити обов'язок цивільного позивача, його представника, законного представника та цивільного відповідача, його представника повідомляти при ознайомленні з матеріалами в порядку ст. 290 КПК України про наявність зібраних ними матеріалів та надавати до них доступ стороні захисту та стороні обвинувачення?

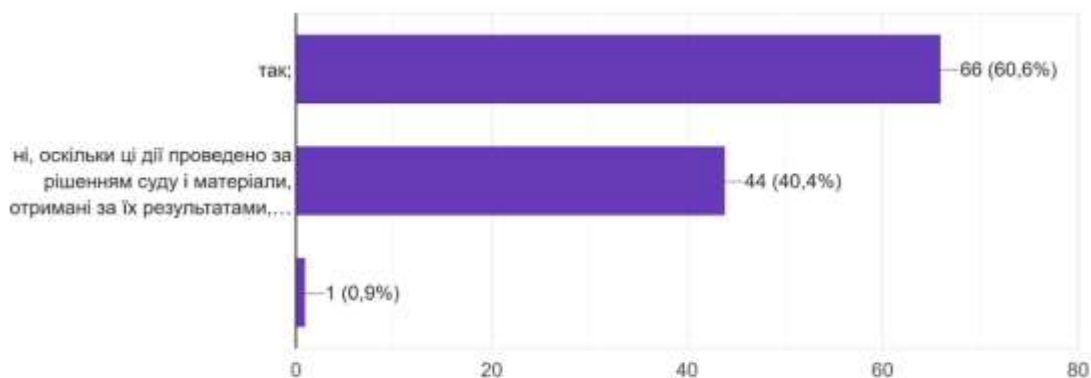
Чи доцільно на Вашу думку, передбачити обов'язок цивільного позивача, його представника, законного представника та цивільного відповід...туп стороні захисту та стороні обвинувачення?
109 відповідей

17.

17. Чи доцільно, на Вашу думку, зобов'язувати сторони відкривати матеріали, отримані під час тимчасового доступу до речей і документів чи за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, призначених ухвалою суду під час розгляду по суті, відповідно до ч. ч. 2, 6 ст. 333 КПК України?

Чи доцільно, на Вашу думку, зобов'язувати сторони відкривати матеріали, отримані під час тимчасового доступу до речей і документів чи з...зу на адресу суду, який прийняв таке рішення)?
109 відповідей

ДОДАТОК Г

НаУОА
Інститут права

Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут права
ім. І. Малиновського

вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., Україна, 35800, тел./факс
(03654)2-39-30

E-mail: dekanat.ipm@oa.edu.ua

№ 09/25 від "19" травня 2025 р.

Голові Комітету Верховної Ради
України з питань правоохоронної
діяльності

Сергію ІОНУШАСУ

вул. М. Грушевського, буд. 5,
м. Київ, 01008

Шановний Сергію Костянтиновичу!

На кафедрі кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка Національного університету «Острозька академія» здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Юлією Ваколук завершена дисертаційна робота на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України». За результатами виконаного дослідження аспіранткою сформульовані пропозиції щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Зважаючи на актуальність, практичну доцільність і теоретичну значимість цих пропозицій, надсилаємо їх для врахування у законотворчій діяльності очолюваного Вами комітету.

Додаток: запропоновані зміни на 4 арк.

З повагою

Директор Навчально-наукового
інституту права ім. І. Малиновського,
кандидат юридичних наук, доцент

Олег ГЕРАСИМЧУК

Запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу України

1. У назві статті 290 КПК України слова «іншій стороні» видалити.
2. Доповнити ч. 5 ст. 290 КПК України реченням: «При наданні доступу до документів, у яких зазначено про видалені відомості, заборонено вказувати мотиви такого видалення та відношення видалених відомостей до кримінального провадження».
3. В абзаці 1 ч. 6 ст. 290 КПК України слова «речові докази або їх частини, документи або копії з них», замінити словами «матеріали, які сторона захисту бажає використати як докази у суді».
4. Доповнити ч. 6 ст. 290 КПК України абзацом 3 такого змісту: «Сторона захисту за запитом потерпілого, його представника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача, його представника, законного представника, цивільного відповідача, його представника зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином матеріали, які сторона захисту бажає використати як докази у суді».
5. Доповнити ч. 6 ст. 290 КПК України абзацом 4 такого змісту: «Якщо у кримінальному провадженні є декілька підозрюваних, осіб, стосовно яких зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з їх смертю, осіб, щодо яких передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, положення абзаців 1 та 2 частини 6 статті 290 цього Кодексу застосовуються для відкриття матеріалів захисту цими особами, їхніми захисниками, законними представниками іншому суб'єкту сторони захисту, щодо якого здійснюється провадження, його захиснику (захисникам), законному представнику».
6. Доповнити ч. 7 ст. 290 КПК України абзацом другим такого змісту: «У разі наявності матеріалів, які потерпілий, його представник, законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, бажає

використати в суді, зазначені особи після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку цієї статті сторонами, повідомляють про наявність зібраних матеріалів, до яких надають доступ стороні обвинувачення та стороні захисту».

7. Доповнити ч. 8 ст. 290 КПК України абзацом другим наступного змісту: «У разі наявності матеріалів, які цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник бажає використати в суді, зазначені особи, після ознайомлення з матеріалами, відкритими в порядку цієї статті сторонами, повідомляють про наявність зібраних матеріалів, до яких надають доступ стороні обвинувачення та стороні захисту».

8. Частину 9 ст. 290 КПК України викласти в наступній редакції: «всі учасники, яким за правилами цієї статті відкрили матеріали, зобов'язані письмово підтвердити тому учаснику, який надав доступ до зібраних матеріалів, факт надання їм доступу до матеріалів».

9. Перше речення ч. 10 ст. 290 КПК України викласти у наступній редакції: «Учасникам, яким за правилами цієї статті відкрили матеріали, надається достатній час для ознайомлення з такими матеріалами». В другому реченні ч. 10 ст. 290 КПК України слово «сторони» замінити на слово «учасника», а слова «сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували» замінити словами «учасник, що зволікав при ознайомленні з матеріалами, вважається таким, який реалізував». У третьому реченні ч. 10 ст. 290 КПК України слова «сторін кримінального провадження» замінити словами «учасника, який подав клопотання, та учасника, щодо зволікання якого при ознайомленні з матеріалами подано клопотання».

10. Доповнити ч. 10 ст. 290 КПК України абзацом 2 такого змісту: «У разі наявності у сторони захисту, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, інформації про видалені відомості, які можуть вказувати на невинуватість, меншу ступінь винуватості чи інше покращення становища особи, щодо якої здійснюється провадження, сторона захисту, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може звернутись до слідчого судді з

клопотанням про надання для ознайомлення видалених відомостей, яке розглядається у порядку, зазначеному в абзаці 1 цієї частини».

11. Доповнити ч. 11 ст. 290 КПК України наступними реченнями: «У такому разі сторона обвинувачення надає додаткові матеріали суду, обвинуваченому, його захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику, цивільному відповідачу, його представнику, якщо це стосується їхніх інтересів, а сторона захисту – суду, прокурору, іншому обвинуваченому, його захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику, законному представнику, цивільному відповідачу, його представнику, якщо це стосується їхніх інтересів. Після отримання додаткових матеріалів суд з'ясовує думку учасників щодо надання строку, необхідного для ознайомлення з такими матеріалами, і за результатами розгляду відповідних клопотань відкладає судові засідання у разі необхідності.».

12. У ч. 12 ст. 290 КПК України слова «сторона кримінального провадження» замінити словами «учасник кримінального провадження, який відповідно до вимог цього Кодексу зобов'язаний відкрити матеріали,».

13. У ч. 5 ст. 301 КПК України слова «особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику» замінити словами «особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального проступку, особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, її захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, законному представнику».

14. Доповнити ч. 5 ст. 301 КПК України абзацом 3 такого змісту: «При отриманні копій матеріалів дізнання сторона захисту повідомляє про наявність зібраних нею матеріалів та надає доступ до таких матеріалів стороні обвинувачення».

15. Частину 6 ст. 333 КПК України викласти у наступній редакції: «Матеріали, отримані за результатами проведення слідчих (розшукових) дій,

відповідно до частин 3-5 цієї статті, надаються прокурором суду, після чого сторона захисту, потерпілий, його представник, законний представник та інші учасники кримінального провадження, якщо це стосується їхніх інтересів, можуть з ними ознайомитись».

16. У назві ст. 483¹¹ КПК України слова «кримінального провадження» замінити словами «при зверненні до суду з актом про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру».

17. Викласти ст. 483¹¹ КПК України у двох частинах. У частині 1 статті 483¹¹ КПК України після слів «представника юридичної особи, який бере участь у кримінальному провадженні» доповнити словами «потерпілого, його представника, законного представника». Текст ч. 2 викласти у наступній редакції: «Відкриття матеріалів при зверненні до суду з актом про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру здійснюється відповідно до процедури, передбаченої частинами 2-12 статті 290 цього Кодексу.». Частину 3 ст. 483¹¹ КПК України виключити.

Паперова копія
електронного документа

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008. www.rada.gov.ua

**Директору Навчально-
наукового інституту права
ім. І. Малиновського
Герасимчуку О.П.**

Шановний Олеже Павловичу!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянуто пропозиції, підготовлені Юлією Ваколюк, у межах здійснення дисертаційного дослідження на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України».

Повідомляємо, що зазначені пропозиції надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

**З повагою
Голова Комітету**

С. Іонушас

САС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинівич
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000D0512F003BA2DC00
Дійсний до: 12.12.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2025/135023 від 10.06.2025

1908183

ДОДАТОК Д

Прокуратура України
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА ПРОКУРАТУРА

вул. 16 Липня, 52, м. Рівне, 33028, факс: (0362) 63-30-03

e-mail: secretariat@pro.gov.ua, web: pro.gov.ua

Код ЄДРПОУ 02910077

27.03.2025 № _____ На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
 на здобуття ступеня доктора філософії**

Ваколюк Юлії Олександрівни

на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному процесі
 України»

виконаної за спеціальністю 081 – право

Управлінням нагляду за додержанням законів Національною поліцією України Рівненської обласної прокуратури, в межах компетенції, опрацьовано дослідження Ваколюк Ю.О. на тему: «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України», результати якої викладені, зокрема, у таких публікаціях:

1. Yuliia Vakoliuk, Vasyl Popeliushko, Serhii Gongalo, Mariia Matviichuk. Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. April-June. Vol. 15, № 02, P. 181-196. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/disclosure-of-materials-to-the-other-party-in-the-criminal-process-of-ukraine-theoretical-and-practical-aspects/>
2. Ваколюк Ю.О. Особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження за кримінальним процесуальним законодавством України та в практиці його реалізації. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. №4 (30), С. 10-15. <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2025.326153>
3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів стороною захисту під час завершення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Наукові Перспективи*. 2025. №1 (55). С. 1161-1174. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1\(55\)-1161-1174](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-1161-1174)
4. Ваколюк Ю. О. Поняття «відкриття матеріалів» у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. Випуск №02, 2025. Ужгородський національний університет.

Ужгород, 2025. С. 942-948. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.143>, а також у збірниках тез міжнародних науково-практичних конференцій та матеріалах круглих столів.

Вищевказані дослідження містять науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації, які можуть використовуватись при організації та забезпеченні процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється територіальними органами досудового розслідування, при підтриманні публічного обвинувачення, а також під час проведення семінарських занять зі слідчими, дізнавачами та прокурорами.

Висновки автора з приводу тактики відкриття матеріалів стороною обвинувачення іншим учасникам та ознайомлення прокурором з матеріалами, зібраними стороною захисту, системного та глибокого аналізу судової практики щодо особливостей відкриття окремих матеріалів сторонами та іншими учасниками, як під час завершення досудового розслідування так і при розгляді справи судом першої та апеляційної інстанцій та запропоновані Ваколюк Ю.О. зміни до чинного кримінального процесуального закону є доречними та направлені на забезпечення дотримання прав учасників процесу, засад рівності та змагальності сторін, з метою забезпечення завдань кримінального процесу, передбаченого ст. 2 КПК України.

Зважаючи на вищевикладене, матеріали дисертації Ваколюк Ю.О. містять науково обґрунтовані напрацювання у галузі кримінального процесуального права, мають практичну цінність, розширюють знання прокурорів під час застосування процедури відкритті матеріалів іншій стороні та можуть бути використані у практичній діяльності органів прокуратури Рівненської області.

Виконувач обов'язків керівника

Сергій МІСЬКЕВИЧ

ДОДАТОК Е

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-
педагогічної роботи

Національного університету

«Острозька академія»

проф. Д.М. Шевчук

«19» травня 2025 року

Акт впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Ваколюк Юлії Олександрівни
на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні
в кримінальному процесі України»
 поданої на здобуття ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 081 – Право
 у освітні та наукові процеси
 Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
 «Національного університету «Острозька академія»

Комісія у складі:

1. Голови комісії – ГЕРАСИМЧУКА Олега Павловича – директора навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського та гаранта освітньо-професійної програми 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, кандидата юридичних наук, доцента;
2. МАТВІЙЧУК Марії Анатоліївни – завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка, доктора філософії у галузі права, доцента;
3. БОРЖЕЦЬКОЇ Наталії Леонідівни – кандидата юридичних наук, старшого викладача кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка.

розглянула та узагальнила матеріали дисертації *«Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України»* аспірантки Ваколюк Юлії Олександрівни, яка здобуває науковий ступінь доктора філософії з галузі знань 08 – Право, спеціальність 081 – Право, на підставі чого склала цей акт про те, що висновки, положення, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні є науково обґрунтованими та мають наукове та практичне значення, а тому впроваджені в освітній та науковий процеси Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія».

Юлія Олександрівна Ваколюк навчається в аспірантурі Національного університету «Острозька академія» за спеціальністю «Право» з 01.10.2021 та протягом навчання на освітньо-науковій програмі опублікувала публікації за тематикою дослідження.

Публікації Ю.О. Ваколюк у наукових фахових виданнях України та у виданні, які включені до міжнародної наукометричної бази даних «Scopus», мають важливе значення для подальшого вдосконалення освітнього процесу та наукової діяльності в галузі кримінального процесу України, а саме:

1. Yuliia Vakoliuk, Vasyl Popeliushko, Serhii Gongalo, Mariia Matviichuk. Disclosure of materials to the other party in the Criminal Process of Ukraine: theoretical and practical aspects. Pakistan Journal of Criminology. 2023, April-June. Vol. 15, № 02. P. 181-196. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/disclosure-of-materials-to-the-other-party-in-the-criminal-process-of-ukraine-theoretical-and-practical-aspects/>

2. Ваколюк Ю. О. Особливості відкриття матеріалів під час підготовчого провадження за кримінальним процесуальним законодавством України та в практиці його реалізації. ScienceRise: Juridical Science. 2024. №4 (30). С. 10-15. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/326153

3. Ваколюк Ю. О. Відкриття матеріалів стороною захисту під час завершення досудового розслідування у кримінальному процесі України. Наукові Перспективи: журнал. 2025. №1 (55). С. 1161-1174. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19439>

4. Ваколюк Ю. О. Поняття «відкриття матеріалів» у кримінальному процесі України. Аналітично порівняльне правознавство. Електронне наукове видання. 2025. №02. С. 960-966. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/145.pdf>

Висновки та рекомендації автора, а також запропоновані зміни до КПК України, засновані на детальному дослідженні кримінального процесуального законодавства, практики його реалізації та наукових джерел, є науково обґрунтованими, мають практичне значення, а тому можуть використовуватись як джерела у науковій та навчальній роботі з курсів «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального процесу», «Кримінальне право і процес: методологія і практика», при вивченні під

час самостійної роботи здобувачів вищої освіти, а також при проведенні загальнотеоретичних та галузевих досліджень.

Комісія у складі:

директор ННІ права

ім. І. Малиновського, к.ю.н., доц.

Олег ГЕРАСИМЧУК

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін

імені Василя Попелюшка,

доктор філософії у галузі права, доц.

Марія МАТВІЙЧУК

ст. викл. кафедри кримінально-правових дисциплін

імені Василя Попелюшка, к.ю.н.

Наталія БОРЖЕЦЬКА

ДОДАТОК Ж

УКРАЇНА

КОРЕЦЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

34700, Рівненська область, м. Корець, вул. Правосуддя, 7, тел. (03651) 2-04-52

30 квітня 2025 року

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії

Ваколюк Юлії Олександрівни

на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі
України»

виконаної за спеціальністю 081 – право

Корецьким районним судом Рівненської області опрацьовано дослідження Ваколюк Ю.О. на тему: «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України» та публікації, у яких викладено основні наукові результати дослідження та якими підтверджено апробацію матеріалів дисертації.

Автором детально опрацьовано процедуру відкриття матеріалів іншій стороні, тактику осіб, які відкривають матеріали, проблемні аспекти відкриття матеріалів, які є самостійними доказами в розумінні ст. 84 КПК України та матеріалів, які були підставами для їх отримання, а також запропоновано власне поняття «відкриття матеріалів» та зміни КПК України з метою удосконалення процедури відкриття матеріалів. У науковій роботі звернуто увагу на проблемних питаннях, які виникають при закінченні досудового розслідування у формі дізнання, відкриття матеріалів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Вагомими є напрацювання Ваколюк Ю.О. при дослідженні відкриття матеріалів при розгляді кримінального провадження судом, а саме під час підготовчого провадження, розгляду кримінального провадження судами першої (зокрема під час відкриття матеріалів за наявності підстав, передбачених ч. ч. 2, 6 ст. 333, ч. 2 ст. 339 КПК України) та апеляційної інстанцій.

Висновки та рекомендації автора, а також запропоновані зміни до КПК України, засновані на детальному дослідженні судової практики та наукової літератури можуть використовуватись у практичній діяльності як сторін захисту та обвинувачення, а також суду, та під час проведення семінарів, круглих столів та конференцій з актуальних питань кримінального процесу.

Голова суду

Дмитро СІРАК

ДОДАТОК К

УДОВИЧЕНКО
ТА ПАРТНЕРИ
адвокатське об'єднання

www.udovychenko.com

вул. Кавказька, 3, оф. 307
м. Рівне, 33013, Україна

АКТ

впровадження в практичну діяльність адвокатського об'єднання
«Удовиченко і партнери»

дисертаційного дослідження Ваколюк Юлії Олександрівни
на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі
України»

виконаного за спеціальністю 081 – право
на здобуття ступеня доктора філософії права

Адвокатське об'єднання «Удовиченко і партнери» ознайомившись з положеннями, пропозиціями та рекомендаціями, наведеними Ваколюк Ю.О. в дисертаційному дослідженні на тему «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України», яка здобуває науковий ступінь доктора філософії в галузі знань 08 – Право, спеціальності 081 – Право, вважає, що вони є науково обґрунтованими та мають вагоме практичне значення під час здійснення відкриття матеріалів сторонами та учасниками процесу. Незважаючи на стаж роботи Ваколюк Ю.О. в органах прокуратури та досвід підтримання публічного обвинувачення, у дисертації досліджена актуальна судова практика, наукова література та описані власні думки та пропозиції, які покликані забезпечувати права сторони захисту та потерпілих, цивільних позивачів та цивільних відповідачів та їх представників, законних представників.

Авторкою систематизовано порушення, які найчастіше допускають у сотнях кримінальних провадженнях при здійсненні процедури відкриття матеріалів в порядку ст. 290 КПК України, запропоновано тактику осіб, які надають або яким надається доступ до матеріалів під час їх відкриття та запропоновано конкретні зміни до ст. 290 КПК України.

Зважаючи на наслідки, передбачені ч. 12 ст. 290 КПК України, які можуть бути застосовані судом до невідкритих матеріалів, тема дисертаційного дослідження є доволі актуальною. Положення дисертації «Відкриття матеріалів іншій стороні в кримінальному процесі України» впроваджено у практичну діяльність адвокатського об'єднання «Удовиченко і партнери».

Голова АО «Удовиченко і партнери»
09.06 . 2025 року

Іванна ВОТАВА